

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДСЕК ЗА ИСТОРИЈУ

ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА ЈОВАНА СУБОТИЋА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:
Проф. др Дејан Микавица

Кандидат:
Мирослав Филиповић

Нови Сад, 2021. године

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА¹

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Мирослав Филиповић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	Проф. др Дејан Микавица, редовни професор, Филозофски факултет у Новом Саду
Наслов рада:	Политичка биографија Јована Суботића
Језик публикације (писмо):	Српски језик (ћирилица)
Физички опис рада:	Унети број: Страница: 298 Поглавља: 5 глава, 15 поглавља Референци: 1026 Табела: / Слика: / Графикона: / Прилога: /
Научна област:	Историја
Ужа научна област (научна дисциплина):	Историја модерног доба
Кључне речи / предметна одредница:	Јован Суботић, Српски црквено – народни сабори, Хрватски сабор, Срби у Аустроугарској, Матица српска
Резиме на језику рада:	Јован Суботић (1817 – 1886) био је један од најзначајнијих српских политичких представника у Аустроугарској. По струци доктор права и филозофије, бавио се још и књижевношћу, новинарством и радом у позоришту. Своје политичко деловање започео је одмах након завршених факултета. У својим двадесетим годинама постао је уредник <i>Српског летописа</i> , преко којег је радио на културном и националном уздизању Срба, с обзиром да се у то време појачала мађаризација на простору Угарске. Након што се повукао са места уредника часописа Матице српске, избила је револуција 1848. године у Хабзбуршкој монархији. Јован Суботић се, одмах по избијању немира, укључио у Српски покрет. Као виђенији Србин из Пеште учествовао је на Мајској скупштини, а након тога био је члан бројних српских делегација које су имале за циљ борбу за признавање одлука Мајске скупштине од стране

¹ Аутор докторске дисертације потписао је и приложио следеће Обрасце:

5б – Изјава о ауторству;

5в – Изјава о истоветности штампане и електронске верзије и о личним подацима;

5г – Изјава о коришћењу.

Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику и не кориче се са тезом.

	<p>владајућих структура у Хабзбуршкој монархији. Тако је, у току 1848. године, боравио на Прашком конгресу, у Бечу, Оломуцу, Кромјерижу и другим местима где су српски захтеви требали да добију потврду. Након завршетка револуције, Суботић није могао да се бави политиком, јер је у Хабзбуршкој монархији успостављен апсолутизам Александра Баха. Због тога је, кратко време, радио у Министарству просвете, а након тога је поново уређивао <i>Летопис Матице српске</i>. После укидања Баховог апсолутизма у Хабзбуршкој монархији, Суботић се поново активирао у политичком деловању. Постављен је за првог поджупана Сремске жупаније, а након тога и за судију у Загребу. Долазак у Загреб отворио је врата политичком деловању Јована Суботића. Као познати књижевник и културни радник, постао је прва личност Хрватског казалишта у Загребу, које је у то време доживело значајан напредак у свом раду. Својим радом постао је популаран међу хрватским народом и већ 1865. године изабран је за посланика на Хрватском сабору. Као посланик и политичар, Јован Суботић је сматрао да су Срби и Хрвати један народ и да би њихова што већа сарадња допринела лакшој одбрани од политичких притисака који би долазили из Беча или Пеште. Овај став био је основа Суботићевог политичког деловања, а идеје о српско – хрватском јединству дефинисао је још у својим двадесетим годинама. Као један од најважнијих услова у повезивању Срба и Хрвата, Суботић је сматрао признавање ћирилице као равноправног писма на простору Хрватске и Славоније. Своје политичко деловање у Загребу прекинуо је крајем 1867. године. Због тога што је учествовао на Етнографској изложби у Москви, односно скупу свих словенских народа, смењен је са свих јавних функција у Загребу. Напустио је Загреб и прешао је у Београд, а затим у Нови Сад. У Новом Саду је Суботић изабран за председника Матице српске и на том положају ће бити од 1868. до 1872. године, где је оставио значајан траг у раду ове знамените српске институције. Пред крај свог мандата на функцији председника Матице српске, Суботић је покренуо свој лист <i>Народ</i>, у којем је највише говорио о политичкој ситуацији у Аустроугарској. Лист је, због јаке конкуренције и недостатка финансијских средстава, кратко излазио. У то време, Суботић је био и учесник Српских црквено – народних сабора. Био је представник либералне струје, која се супротставила конзервативцима. Након боравка у Новом Саду, Суботић се вратио у Загреб где је поново изабран за посланика на Хрватском сабору и на том месту је остао све до смрти 1886. године. У том периоду боравка у Загребу, дошло је до политичког размимоилажења између Јована Суботића и Светозара Милетића. Суботић је у свом политичком деловању тражио најбољи начин да се оствари његова политичка идеја о јединству српског и хрватског народа. Покушаји у остварењу тог циља ишли су кроз сарадњу са појединим хрватским политичарима. Последњи покушај Јована Суботића био је оснивање Српског самосталног клуба, чији је био председник. Међутим, већу активност на том пољу Суботић није остварио јер је умро почетком 1886. године. Последице његовог политичког деловања осетиле су се на политичкој сцени у Хрватској и Славонији и након његове смрти.</p>
<p>Датум прихватања теме од стране надлежног већа:</p>	<p>19. 05. 2017.</p>
<p>Датум одбране: (Попуњава одговарајућа служба)</p>	

Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)	Председник: Члан: Члан: Члан:
Напомена:	

KEY WORD DOCUMENTATION²

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Miroslav Filipović
Supervisor (title, first name, last name, position, institution)	Phd Dejan Mikavica, full professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Thesis title:	Political biography of Jovan Subotic
Language of text (script):	Serbian language (cyrillic)
Physical description:	Number of: Pages: 298 Chapters: 5 sections, 15 chapters References: 1026 Tables: / Illustrations: / Graphs: / Appendices: /
Scientific field:	History
Scientific subfield (scientific discipline):	History of the Modern Age
Subject, Key words:	Jovan Subotic, Serbian Church-People's Assemblies, Croatian Parliament, Serbs i Austria-Hungary, Matica srpska
Abstract in English language:	Jovan Subotic (1817 - 1886) was one of the most important Serbian political representatives in Austria-Hungary. A doctor of law and philosophy by profession, he was also engaged in literature, journalism and theater work. He started his political activity immediately after graduating from college. In his twenties, he became the editor of the <i>Srpski Letopis</i> , through which he worked on the cultural and national upliftment of Serbs, given that at the time hungarianization in Hungary was intensifying. After he resigned from the position of editor of the Matica Srpska magazine, a revolution broke out in 1848 at the Habsburg Monarchy. Immediately after the outbreak of the unrest, Jovan Subotic joined the Serbian movement. As a prominent Serb from Pest, he participated in the May Assembly, and after that he was a member of numerous Serbian delegations whose goal was to fight for the recognition of the decisions of the May Assembly by the ruling structures in the Habsburg Monarchy. Thus, during 1848, he stayed at the Prague Congress, in Vienna, Olomouc, Kromjeriz and other places where Serbian demands were to be

² The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:

56 – Statement on the authority,

5B – Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and about personal data,

5r – Statement on copyright licenses.

The paper and e-versions of Statements are held at the faculty and are not included into the printed thesis.

	<p>confirmed. After the end of the revolution, Subotic could not engage in politics, because the absolutism of Alexander Bach was established in the Habsburg Monarchy. Because of that, he worked in the Ministry of Education for a short time, and after that he was an editor of the Chronicle of Matica Srpska again. After the abolition of Bach's absolutism in the Habsburg Monarchy, Subotic became active again in political affairs. He was appointed the first deputy prefect of Srem County, and after that also a judge in Zagreb. Coming in Zagreb opened the doors to Jovan Subotić's political activities. As a famous writer and cultural worker, he became the first person of the Croatian Theater in Zagreb, which at that time experienced significant progress in its work. With his work he became popular among the Croatian people and already in 1865 he was elected as a member of the Croatian Parliament. As a politician, Jovan Subotic believed that Serbs and Croats were one people and that their greater cooperation would contribute to easier defense against political pressures coming from Vienna and Pest. This stance was the basis of Subotic's political activities, and he defined those ideas of Serbo-Croatian unity early up in his twenties. As one of the most important conditions in connecting Serbs and Croats, Subotic considered the recognition of the cyrillic alphabet as an equal alphabet in Croatia and Slavonia. He stopped his political activity in Zagreb at the end of 1867. Because of his participation in the Ethnographic Exhibition in Moscow, that is, the gathering of all Slavic people, he was removed from all public functions in Zagreb. He left Zagreb and moved to Belgrade, and then to Novi Sad. In Novi Sad, Subotic was elected as a president of Matica Srpska, and he would hold that position from 1868 to 1872, where he left a significant mark in the work of this famous Serbian institution. At the end of his mandate as president of Matica Srpska, Subotic launched his newspaper <i>Narod</i>, in which he spoke mostly about the political situation in Austria-Hungary. Due to strong competition and lack of financial resources, the paper was published briefly. At that time, Subotic was also a participant in the Serbian Church-People's Assemblies. He was a representative of the liberal current, which opposed the conservatives. After his stay in Novi Sad, Subotic returned to Zagreb, where he was re-elected as a member of the Croatian Parliament and remained there until his death in 1886. During that period of his stay in Zagreb, there was a political disagreement between Jovan Subotić and Svetozar Miletić. In his political activities, Subotic sought the best way to fulfill his political idea of the unity of the Serbian and Croatian people. Attempts to achieve that goal went through cooperation with certain Croatian politicians. Jovan Subotic's last attempt was to found the Serbian Club, of which he was president. However, Subotic did not achieve much activity in that area because he died at the beginning of 1886. The consequences of his political activities affected political scene in Croatia and Slavonia even after his death.</p>
Accepted on Scientific Board on:	May 19 th , 2017
Defended: (Filled by the faculty service)	
Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)	President: Member: Member: Member:
Note:	

Садржај

Предговор	8
1. Од рођења до револуције 1817 – 1848	17
1.1. Рођење, младост, школовање	17
1.2. Улазак у друштво српске интелигенције – почетак књижевног стваралаштва и допринос раду Матице српске у Пешти	29
2. Јован Суботић у револуцији 1848/49. године	53
2.1. На почетку револуције	53
2.2. У потрази за подршком	65
2.3. У револуционарној 1849. години	89
3. Културни и политички радник 1849 - 1861	101
3.1. Под притиском Баховог апсолутизма	101
3.2. Активирање Суботићевог политичког деловања	120
3.3. Јован Суботић на Благовештенском сабору	133
4. Политички успон 1862 – 1868	147
4.1. Долазак у Загреб и рад у Хрватском казалишту	147
4.2. На Хрватском сабору 1865 – 1867	154
4.3. Утицај политичких промена у Хабзбуршкој монархији на Суботићев рад у Загребу	183
5. Врхунац политичког деловања 1869 – 1884	198
5.1. На попришту сукоба конзервативаца и либерала	198
5.2. Допринос културном животу српског народа	221
5.3. Поново на Хрватском сабору и Српским црквено – народним саборима	240

5.4. Последњи пут на Хрватском сабору	267
Закључак	278
Извори и литература	288

Предговор

Јован Суботић био је један од најзначајнијих јавних делатника међу Србима који су живели на простору Хабзбуршке монархије. Током свог живота, који је трајао скоро седам деценија, оставио је значајан траг у културном и политичком деловању. Активан у јавном животу око пола века, Суботић је оставио неизбрисив печат у историји српског народа.

Говорећи о његовом раду на пољу културе, треба истаћи да је Суботић био један од најзначајнијих људи у раду Матице српске, јер је у два наврата био уредник њеног часописа, а касније и директор ове значајне српске институције. Поред тога, он је био директно укључен и у развој позоришне делатности, како код српског тако и код хрватског народа. Његовим радом види се значајан напредак у развоју Хрватског казалишта у Загребу и Српског народног позоришта у Новом Саду. Јован Суботић је био целог живота књижевник, истичући се првенствено својом поезијом, која му је и отворила врата српске интелигенције у Монархији. Иако данас његова поезија није много популарна, она је свакако оставила велики траг у времену када је настала. Као представник српског романтизма XIX века, Суботић је био један од цењенијих песника међу Србима, а његова дела су цитирана на различитим местима и свечаностима и објављивана су у најзначајнијим српским листовима оног времена.

Због свих наведених активности у којима је Суботић учествовао, упркос бројним подацима који су доступни и текстовима у којима се спомиње, политичка биографија Јована Суботића није до сада била довољно истражена. Она се могла пратити кроз општа дела која говоре о српској политици у Троједној краљевини или, уопште, у Хабзбуршкој монархији. За разлику од Суботићеве политичке биографије, његова улога као књижевника, новинара, културног радника и позоришног делатника је у мањој или већој мери истражена кроз поједине монографије, чланке, расправе и друге врсте писане историјске грађе.

Када се говори о политичкој биографији Јована Суботића, на самом почетку треба рећи да је он своје политичке идеје креирао још у младости и обликовао их је у складу са политичким променама које су се одигравале унутар Хабзбуршке монархије. Поред тога,

његови политички ставови се се мењали и са развојем идеја водећих српских политичких представника у Монархији. Није редак био случај да Суботић своје политичке идеје износи и у тренуцима када обавља одређене функције у културним институцијама, па чак и кроз своју поезију, док је био одвојен од жаришта политичких сукоба. Када је био укључен у политичка дешавања, своје ставове је, углавном, износио обављајући функцију посланика на Хрватском сабору или учесника Српских црквено – народних сабора.

Имајући у виду све наведено, велики је изазов писати политичку биографију овог знаменитог Србина. Циљ овог рада је да покрије све аспекте политичког деловања Јована Суботића и да се прикаже целокупан развој његове политичке биографије. Посао отежава чињеница да је Суботић деловао на неколико политичких позорница које су се одигравале у значајним тренуцима у историји Хабзбуршке монархије. Тако се и његово политичко деловање може пратити кроз учешће у бројним српским делегацијама које су упућиване аустријским званичницима у револуцији 1848/49. године, затим као првог поджупана Сремске жупаније, па као учесника Српских црквено – народних сабора и, на крају, као посланика на Хрватском сабору у периоду од скоро две деценије. Поред тога, интересантна су и политичка гледишта Јована Суботића кроз поезију и друге писане текстове. Иако нема много таквих дела, она су присутна на почетку великих политичких догађаја који су се одиграли унутар Монархије. Треба рећи и да се онај који се бави читањем и проучавањем политичке биографије Јована Суботића упознаје и са културном историјом Срба у Монархији, историјом Српског покрета у револуцији 1848/49. године, затим развојем политичке мисли српског народа на простору Угарске и на простору Троједне краљевине, као и дешавањима на Црквено – народним саборима у другој половини XIX века. Поред тога, може се пратити и локална историја појединих градова, а пре свих Новог Сада и Загреба, у којима је Јован Суботић био најактивнији и на културном и на политичком плану.

Због веома активног Суботићевог јавног живота на пољу друштвеног деловања, веома је тешко било одредити се за метод праћења његове политичке биографије. Одлука да се рад пише хронолошки донета је из више разлога. Први разлог је чињеница да се на тај начин најбоље може видети успон Јована Суботића на друштвеној лествици, односно пут како је један скромни младић из Добринца за одређено време постао битан

елемент политичког и културног живота српског народа у Монархији. Други разлог је тај што се хронолошким путем најлакше могу пратити све политичке промене које су се одиграле у Хабзбуршкој монархији током XIX века, али и промене у стварању и развоју политичке мисли пречанских Срба и њихово деловање на поприштима политичке борбе, као и на Црквено – народним саборима. И на крају, трећи разлог је тај што су политички ставови Јована Суботића директно зависили од политичке ситуације и места са којих је упућивао своје идеје.

Друго питање се односи на време почетка политичког деловања Јована Суботића. Као што је раније већ истакнуто, до сада није написана комплетна политичка биографија овог знаменитог Србина, већ се она могла пратити само кроз дела појединих историчара који су се бавили политичком историјом српског народа на простору Хабзбуршке монархије. Проучавајући сва написана дела о њему, потпуно је јасно да не постоји општеприхваћен став о почецима политичког рада Јована Суботића. Једни историчари сматрају да његово политичко деловање почиње у револуционарним догађајима 1848. године, док већи број њих ту границу помера тек након укидања Баховог апсолутизма. У овом раду се, као почетак политичког деловања Јована Суботића, узима период пре револуције 1848. године, односно време када је Суботић ушао у интелектуални круг српског народа у Монархији. Као млади и перспективни српски песник који је читалачку публику упознао са својом поезијом 30-их година XIX века, он је брзо напредовао и већ 1842. године, у двадесет петој години живота, постао је главни уредник *Српског Летописа*. Са те функције, Суботић је био упознат са политичким дешавањима у држави, а своје мишљење често је износио кроз писану реч, углавном поезију, коју је објављивала управо Матица српска. Том приликом упознао се и са знаменитим јавним делатницима у Хабзбуршкој монархији, са којима је често сарађивао, водио расправе и полемике. То су били почеци Суботићеве политичке делатности, која је из године у годину бивала све израженија, да би се тек касније потпуно дефинисала и дошла до изражаја на местима где се водила велика политичка борба. У Суботићевом случају, то су били Хрватски сабор и Црквено – народни сабори.

Наставак политичке биографије Јована Суботића уследио је већ на почетку револуционарних дешавања из 1848. године. Као, већ тада, истакнути српски јавни

радник, Суботић се активно укључио у Српски покрет. У њему је одиграо значајну улогу. Прешао је пут од представника пештанских Срба, преко учесника Мајске скупштине и Свесловенског конгреса у Прагу, до члана бројних делегација које су Срби у току револуције упућивали цару и аустријској влади. Иако је све ове задатке Суботић обавио у складу са могућностима које му је време пружало, резултати нису увек били очекивани. Ипак, без икакве сумње, Суботићев допринос у револуцији 1848. године и борби српског народа за своја права био је велики. Из револуције је изашао као формирани политички представник. Паузу у политичком животу која је уследила успостављањем Баховог апсолутизма, Суботић је искористио да се посвети разним пословима. У то време је по други пут постао уредник *Летописа*, па је са тог положаја покушао, кроз текст, да очува код српског становништва успомену на догађаје кроз које је прошао српски народ у револуционарном периоду током 1848. и 1849. године. Податке које је Суботић у то време износио у *Летопису* представљају и значајан извор за његову улогу у учешће у револуцији која је захватила Хабзбуршку монархију.

Активирање политичког живота Јована Суботића уследило је већ 1861. године, одмах након укидања Баховог апсолутизма. Тада је, као истакнути јавни радник са простора Срема, именован за првог поджупана Сремске жупаније. Идеје које је са те функције желео да спроведе није успео, с обзиром да се кратко задржао на том положају. Међутим, све ове функције које је до тада обављао, пружиле су му могућност да дође у центар културних и политичких дешавања Троједне краљевине. Две године касније отишао је у Загреб и постао први човек Хрватског казалишта. За само пар година, имао је изузетну улогу у развоју позоришне делатности. Иако ван политичких активности, рад у Хрватском казалишту додатно је утицао на раст његове популарности међу становништвом Хрватске и Славоније. Ова чињеница је веома значајна за даљи развој његове политичке биографије.

Године 1865. Јован Суботић је изабран за посланика на Хрватском сабору и на том положају је, уз краће паузе, остао све до смрти 1886. године. У тренуцима кад није обављао функцију саборског посланика, поново се посветио развоју културе српског народа који је живео на тлу Монархије. У том погледу, посебно је значајан период од 1868. до 1872. године, када је обављао функцију председника Матице српске. То је било

време када је ова знаменита српска просветна и културна институција пролазила кроз тежак период. Без адекватног простора након пресељења из Пеште у Нови Сад и са врло нестабилним финансијама, Матица српска налазила се скоро пред гашењем. Захваљујући директном залагању Јована Суботића и финансијској помоћи угледних припадника српског народа, Матица српска се извукла из ових проблема. Подједнако велики утицај је имао Суботић и на развој позоришне делатности у Новом Саду, као председник Друштва за Српско народно позориште. На тај начин је његова популарност међу српским народом још више уздигнута.

Паралелно са обављањем функција културног радника и посланика на Хрватском сабору, Суботић је био и редован учесник Српских црквено – народних сабора. На њима је играо велику улогу, заступајући идеје либерала. Ипак, свој политички врхунац Суботић је имао на Хрватском сабору, пред сам крај живота. Као председник Српског клуба, играо је велику улогу у доношењу каснијег Српског закона, који је донет годину дана након Суботићеве смрти. У својим политичким наступима био је одмерен, али често нападан. Залажући се за чврсту сарадњу између српског и хрватског народа и полазећи од претпоставке да је то народ исте крви који говори истим језиком, сматрао је да су јаки српско – хрватски односи кључни за национални и политички опстанак и развој Срба и Хрвата у Монархији.

Треба истаћи и чињеницу да су се, у време Суботићевог политичког деловања, крупне ствари одиграле у Европи. На самом почетку његове политичке каријере, Европу је захватио талас националног буђења бројних народа, жеља за развојем и унапређењем културе и тежња ка остваривањем грађанских права. Револуције 1848. године које су захватиле велики део Европе означиле су крај феудалног поретка. Након револуција, дошло је до значајних промена у Хабзбуршкој монархији, која је 1867. године прешла на дуалистичко уређење. Поред тога, уједињење Италије и уједињење Немачке је, такође, утицало на целокупни политички живот у Монархији. Након ових догађаја, уследио је Берлински конгрес и све актуелније питање Босне и Херцеговине. Паралелно са овим догађајима, политичка свест српског народа са простора Хабзбуршке монархије постала је све израженија, доживљавајући нагли преображај. Настанком Уједињене омладине српске, а нешто касније и Српске народне слободоумне странке Светозара Милетића,

политички живот Срба доживео је велики успон. Српски народ је тада постао значајан политички фактор који је почео да се групише у политичке странке и организације, чиме је знатно појачао своје деловање у политичким институцијама унутар Хабзбуршке монархије. У таквим околностима се развијала и текла политичка биографија Јована Суботића, који је редовно пратио све ове промене и своје политичко деловање прилагођавао новонасталим ситуацијама. Због свих наведених промена које су се одиграле у Европи и Монархији, у пар наврата се у раду детаљније говори о одређеним догађајима у којима Суботић није био главни актер, али који су свакако имали велики утицај на развој његових политичких идеја.

Када се говори о доступној грађи за изучавање Суботићеве политичке биографије, она је многобројна и разноврсна. Поред великог броја објављене архивске грађе, приликом израде рада коришћене су и бројне монографије настале у различитим деценијама XX и почетком XXI века. Међу њима су монографије које уже обрађују краћи временски период и конкретан догађај, а у којем је Јован Суботић учествовао. Међутим, од великог значаја су и монографије општег типа које говоре о историји Хабзбуршке монархије, или уже гледано, о положају српског народа на простору Хрватске и Славоније. Поред стручних монографија, у раду су коришћене бројне синтезе и чланци објављивани у историјским часописима и зборницима. Када је реч о необјављеној историјској грађи, од великог значаја је грађа која се чува у архивима и институцијама у Новом Саду и Загребу. У овим градовима се чува грађа која је везана за Суботићеву политичку биографију, јер су управо ови градови били места у којима је Јован Суботић највише деловао као политички, али и као културни радник. Приликом израде рада коришћена је грађа која се чува у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду, Историјском архиву града Новог Сада, Архиву Војводине у Новом Саду и Хрватском државном архиву у Загребу. Поред ове необјављене грађе, значајне информације и подаци коришћени у раду добијени су у Музеју града Београда, у којем се налази легат Јована Суботића, као и у Хрватском институту за повијест у Славонском Броду. За изучавање ове тематике веома значајна је и бројна периодика, која обухвата српске и хрватске новине које су излазиле на тлу Монархије, а које су редовно извештавале о политичким догађајима и стању у држави. У раду је коришћена периодика која се чува у Библиотеци

Матице српске у Новом Саду и Националној и свеучилишној књижници у Загребу, а која је углавном излазила у другој половини XIX века.

Овде треба истаћи да постоји велики број грађе за скоро сваки период Суботићевог живота и друштвеног деловања. Међутим, недостатак историјске грађе приметан је само за период Суботићеве младости, односно време које је као дечак провео у родним Добринцима и време његовог школовања. Једини извор који пружа нешто више података за овај период је Суботићева *Аутобиографија*. Поред ње, постоји и неколико чланака који о овоме говоре, али који су написани искључиво на основу већ поменутих мемоара. Покушаји да се пронађу још неки подаци или документи везани за Суботићево рано детињство и порекло Суботићеве породице истраживањем грађе цркве у Добринцима, Историјског архива „Срем“ у Сремској Митровици и у Легату Јована Суботића који припада Музеју града Београда нису завршени успешно, јер грађе о Суботићевом најранијем детињству нема. Поред *Аутобиографије* Јована Суботића, за овај период коришћена је и његова поезија, нарочито она која је објављивана у почетном периоду Суботићевог књижевног рада, а у којој он често говори о својој младости, породици и личностима које су обележиле период његовог раног живота у Добринцима и школовања у Карловцима, Сегедину и Пешти.

Политичку активност Јована Суботића у време револуционарних дешавања у Хабзбуршкој монархији у току 1848. и 1849. године најбоље је обрадио академик Славко Гавриловић, који је донео и низ значајних докумената из овог периода, а који су у директној вези са Суботићевим деловањем у Српском народном покрету. Међутим, када је реч о политичком успону Јована Суботића и његовом деловању на простору Хрватске и Славоније, најзначајнија су дела проф. др Дејана Микавице, која су, углавном, објављена у последњих неколико година и која говоре о српској политици на овом простору и деловању српских политичких представника на Хрватском сабору. Овде треба споменути и дела академика Василија Ђ. Крестића, која пружају значајне податке о Србима и њиховој политичкој идеји на простору Хрватске и Славоније у току друге половине XIX века.

Када је реч о хрватској историографији, треба истаћи да је највећа пажња српској политици на Хрватском сабору поклоњена у време настанка Српског клуба, а непосредно

пре доношења Српског закона. То је време у којем је Јован Суботић био политички активан, иако су то биле последње године његовог живота, а прве године када је Куен Хедервари био хрватски бан. У периоду ранијих заседања Хрватског сабора, српском питању није посвећена већа пажња у монографијама које су излазиле у Хрватској, изузев периода који обухвата седнице Сабора које су биле одржане у току 60-их година XIX века, када је српско питање на простору Хрватске и Славоније било веома актуелно. Међутим, српска и хрватска периодика које су излазиле на простору Хабзбуршке монархије доносе редовне податке са седница Хрватског сабора, преко којих се може пратити политичка биографија Јована Суботића.

Када се говори о коришћеним изворима за израду рада о Суботићевој политичкој биографији, посебно је значајна поезија Јована Суботића. Као истакнути српски књижевник у XIX веку, Суботић је написао велики број песама са различитим мотивима. Интересантно је време настанка тих песама, јер се кроз њих може пратити расположење Јована Суботића и атмосфера у друштву тог времена. Иако овде није место да се детаљно говори о Суботићевом књижевном раду, његова поезија је коришћена као извор за поједине периоде почетка његовог политичког деловања, где он кроз стихове својих песама изражава и политичке ставове, као и снажно патриотско осећање инспирисано романтичарским заносом. Ова поезија је нарочито карактеристична за предреволуционарно време и сам почетак револуционарних дешавања 1848. године, када Суботић кроз стихове жели да пробуди код српског народа патриотска осећања. Међутим, како је текао његов политички успон, тако је и поезије било све мање. Због тога се, на основу поезије, не може пратити деловање Јована Суботића као посланика на Хрватском сабору, што је био врхунац његове политичке биографије. Међутим, Суботићев књижевни дух није престао са политичким активирањем, па су бројни текстови које је писао за новине веома значајн историјски извор за проучавање и разумевање његове политичке биографије.

Из свега наведеног потпуно је јасно да је Јован Суботић, поред тога што је био правник, филозоф, књижевник, новинар, управник културних институција, био и веома значајан политичар. Од свих наведених послова које је радио у животу, највише се бавио политиком. Он је своје политичке ставове почео да креира оног тренутка када је закорачио

у друштво српских интелектуалаца након завршених студија, па све до смрти 1886. године. За скоро пола века бављења политиком, Суботић је прошао кроз различите периоде у историји Хабзбуршке монархије, сарађујући са бројним знаменитим јавним личностима и учествујући у значајним догађајима који су обележили политичку историју пречанских Срба у току XIX века.

1. Од рођења до револуције 1817 – 1848

1.1. Рођење, младост, школовање

О пореклу породице Јована Суботића нема пуно података. Због веома оскудних историјских извора, не може се са сигурношћу рећи одакле су дошли на простор Срема, нити колико су боравили на овој територији пре познатих чланова породице Суботић. Једини проверени подаци, о којима знамо на основу мемоара и поезије Јована Суботића, су да његов отац и деда живе на простору Срема у другој половини XVIII века. Познато је да се деда Јована Суботића цео свој живот бавио искључиво сеоским пословима. Обављајући ове послове, био је потпуно искључен из политичких и културних дешавања, за разлику од оца Јована Суботића, који је био сеоски свештеник, школован и добро упућен у друштвене, културне и политичке догађаје Монархије крајем XVIII и почетком XIX века.³

Јован Суботић је рођен у сремском селу Добринци у ноћи уочи Три Јерарха, 29/30. јануара (13/14. фебруара) 1817. године⁴. Његов отац Јоаким (Аћим)⁵ провео је највећи део свог живота као свештеник у добриначкој цркви, а мајка Сара⁶ се бавила сеоским

³ Подаци о Суботићевој породици пре Јовановог рођења су веома оскудни. Једина сазнања могу се пронаћи у првом тому *Автобиографије* Јована Суботића. Нажалост, у Архиву Срема у Сремској Митровици и Архиву Војводине у Новом Саду, као и у црквеној архиви добриначке цркве података нема. Разлог за то је страдање архивске грађе у току XIX и XX века. У Музеју града Београда, у којем се налази Легат Јована Суботића, такође нема никаквих података значајних за ову тематику. Ни родна кућа Јована Суботића у Добринцима више не постоји.

⁴ *Живот Др-а Јована Суботића (Автобиографија)*, I, Нови Сад 2009, (краће: *Автобиографија* J.C.), 3 – 4.

⁵ Јоаким (Аћим) Суботић рођен је у Ривици или Иригу (Јован Суботић није сигуран око тог податка, с обзиром да је своје мемоаре писао у последњим годинама свог живота, почетком 80-их година XIX века, а део који се односи на оца маја 1881. године, у време када је био посланик на Хрватском сабору и у тренуцима политичке напетости која се одиграла на Српским црквено – народним саборима) 1783. године као старији од двојице браће (млађи брат се звао Јован, али о њему нема много података). У младости се бавио сеоским пословима. Првих година XIX века, у својој 18. години, напушта кућу и одлази у Сремске Карловце где уписује новоотворену Гимназију. Завршава је 1805. године и одмах после тога ради у Карловцима као учитељ црквеног појања у Богословији. Године 1811. на предлог митрополита Стефана Стратимировића постаје администратор парохије у Буђановцима, а две године касније у Добринцима. У цркви у Добринцима служио је скоро пола века, све до смрти 1861. године. Јоаким је за добриначку цркву био изузетно везан. Јован га описује као „врло лепог човека; висок и румен, са пуном, црном брадом“, коме је црква била „први дом“. Исто, 10 – 26.

⁶ Нема никакве сумње да је Јован према мајци исказивао огромну љубав и поштовање, сматрајући је главним чиниоцем породичног склада. Посебно истиче њено познавање епске поезије и народних приповетки,

пословима и водила је бригу о одрастању својих синова Василија⁷ и Јована. Поред њих, Јоаким и Сара су имали још двоје деце, сина Гаврила и ћерку Олимпију, али о њима има веома мало података и они се своде на рану поезију Јована Суботића. Верује се да су највероватније умрли још док су били деца.⁸ Јован Суботић је за мајку Сару био изузетно везан, што се касније могло видети у његовом књижевном стваралаштву, пре свега у аутобиографији, али и кроз поезију. Она је била жена из патријархалне породице, а њена породица живела је у Руми у којој је Јован, такође, често проводио детињство, као и распуст у току школских дана. Деда Јована Суботића, а отац Сарин, био је румски начелник.⁹

Под утицајем оца и старијег брата, Јован се често кретао у свештеничким круговима. Рано је почео да се интересује за књиге и цркву, где је посећивао литургије и учио црквене песме. Окружен старијим људима, Јован Суботић је за своје године био много озбиљнији од вршњака. Према сопственом признању, посебно велики значај за рано интересовање Јована за књиге има његов десет година старији брат Василије, који је био изузетно образован и заинтересован за књижевности. Он је Јована посебно заинтересовао за поезију, што је овај више пута истакао.¹⁰ Од брата Василија је потекло интересовање и за

упркос томе што је била неписмена и без формалног образовања. Након Сарине смрти, Суботић објављује 1858. године *Песму смрти*, коју је посветио њој, Исто, 28 – 37. Он напомиње и да је у младости био веома болешљив и да је та чињеница његовој „сиротој мајци сваки час смртни страх у срце уливало“ (Исто, 60), али је упркос томе она њега „тако топло љубила“. Исто.

⁷ Василије Суботић је рођен 1807. године у Добринцима. Често је уз књигу проводио време у младости, чувајући млађег брата Јована. По жељи мајке и оца, одлази у свештенике, школујући се у Гимназији и Богословији у Карловцима. По завршетку школовања радио је као учитељ у Панчеву, Митровици и Руми, а тек од 1837. као свештеник. Био је свештеник у служби надвојводе Леополда до 1848. године, а касније је био администратор парохије стејановачке до 1849. године. Од 1849. па до смрти 1869. водио је парохију у Земуну, где је и сахрањен. Исто, 38 – 41. О Василију Суботићу говори и супруга Јована Суботића, Савка. Она у својим мемоарима потврђује писање њеног мужа да је Василије у свештенике отишао на наговор родитеља. Даље спомиње како је у почетку био војни свештеник у Петроварадину, а затражио је парохију тек када је постао удовац са троје деце. Иако је волео да се бави књижевним радом, очигледно га је смрт жене веома погодила, па је тако престао да пише. Поред своје деце, одиграо је значајну улогу и у васпитању Јованових синова и ћерки. Савка Суботић, *Успомене*, Београд 2001, 69.

⁸ О Гаврилу и Олимпији знамо само на основу једне Суботићеве песме у којој се говори о добриначком гробљу и том приликом се спомињу Јованови брат и сестра. Љубица Марковић, *Јован Суботић (живот и рад)*, Летопис Матице српске, бр.344 (св.2) од 1935. године, 157. У својим мемоарима Јован Суботић их не спомиње.

⁹ Исто, 156 – 157.

¹⁰ У својим мемоарима Јован Суботић каже: „И тако морам казати да ми је он отворио врата храму песме, у ком сам кроз цео живот народу српском служио“. *Аутобиографија Ј.С.*, I, 39.

И сам Василије је писао поезију, у знатно мањој мери од Јована, а неке од његових песама су објављене у *Српском летопису* 1831. и 1834. године. Исто.

немачку литературу. Због тога је Јован Суботић већ у раним годинама живота научио немачки језик, који је говорио течно још током боравка у основној школи. Одлично познавање немачког језика било је од изузетног значаја за Јованово касније школовање, али и деловање у културном, друштвеном и политичком животу у Монархији. Једина отежавајућа околност била је што, током детињства, није имао прилике да води конверзацију на немачком, па је био ограничен само на литературу која је била објављивана на немачком језику. Због средине у којој је живео, Суботић је знао да комуницира и на мађарском језику, али га никад није савладао до те мере да може да обавља течну комуникацију.¹¹

Живот у Добринцима није се разликовао од живота у другим селима. Током боравка у свом родном месту Суботић је био окружен типичним сеоским животом, традицијом, народним обичајима и песмама, што је веома утицало на његов даљи развој, а посебно када је реч о његовом књижевном раду. Поред тога, живот на селу и идиличност који он пружа у Јовану Суботићу су створили велику љубав према природи и народном животу, што је постало изражено у поезији коју је почео да пише још током школовања у гимназији.¹² Због тога је и назвао овај период живота, описан у мемоарима, као „идила његовог детињства“¹³.

Основну школу Јован је завршио управо у Добринцима, код учитеља Илије Павишевића, о којем је имао изузетно високо мишљење, те је о њему са пуно хвале говорио у својим мемоарима¹⁴. Паралелно са основном школом, учио је црквено певање у

¹¹ Исто, 8 – 41. Касније, због ове чињенице, Јован Суботић је жалио, јер му је непознавање мађарског језика затварало нека врата у друштвеном и политичком деловању.

¹² Љ. Марковић, *наведено дело*, 158. У својим мемоарима Јован Суботић укратко описује и изглед Добринца, за које је био изузетно везан у младости, али и касније током целог живота. Он је записао: „Село Добринце деле две дугачке, широке улице на четири повелика дела. На раскршћу стоји дрвен ишаран велики крст, као што се то виђа обично по свим оним селима, у којима су Србљи православне цркве у оно време искључиво становали. На једном углу тога раскршћа стајала је мала сеоска школица у црквеној порти; преко пута од школе, к југу идући, налазила се варошка кућа, како то опћинску кућу у оним селима обично називају. Уз ту варошку кућу стајао је сеоски обор, у који су дотеривали марву у штети ухваћену...“ *Автобиографија* Ј.С, I, 7.

¹³ Исто, 62

¹⁴ Како истиче, он је цео свој радни век провео као добриначки учитељ и већ је био у позним годинама у тренуцима Суботићевог школовања. Јован Суботић је сматрао да је учитељ Илија свој посао обављао поштено, да је имао пуно знања, те да је у Добринцима био изузетно цењен. *Автобиографија* Ј.С, I, 52 – 55. Интересантно је да је учитељ Илија Павишевић предавао и Јовановом брату Василију, који га спомиње у својој песми *Моје детињство*. Љ. Марковић, *наведено дело*, 157.

Руми код сеоског учитеља Јована Поповића¹⁵. Након основног образовања у добриначкој школи, Суботић уписује Карловачку гимназију¹⁶, једну од најутицајнијих школа тог времена на простору Хабзбуршке монархије. Према сопственим речима, уписивањем Гимназије у Карловцима „ступио је на даске позоришта које се зове живот“¹⁷. Настава је била на немачком језику¹⁸, који је Суботић течно говорио, с обзиром да га је од малена учио. Пре и на почетку његовог школовања, на челу Гимназије налазили су се Андрија Волни (1797 – 1816) и Павле Магда (1821 – 1824)¹⁹, о којима је Јован Суботић говорио са пуно хвале и поштовања. Године 1825. директор Карловачке гимназије постао је наставник историје Јаков Гершић, први Србин који је дошао на ту функцију. Суботић, али и други ученици, су Гершића сматрали великим ауторитетом, те изузетно угледним и образованим човеком.²⁰

Током боравка у Карловцима велики утицај на Суботића је оставио карловачки митрополит Стефан Стратимировић²¹, који је често посећивао Гимназију, па чак и

¹⁵ Као и о свом учитељу, Суботић о Јовану Поповићу говори са пуно хвале, а највише истиче његов значај у учењу црквеног појања, које је „знао теоретички изврсно, али у пракси није смео уста отворити“. *Автобиографија* Ј.С, I, 49.

¹⁶ Карловачка гимназија је основана 1791. године, годину дана после Темишварског сабора, а на иницијативу митрополита Стефана Стратимировића и уз финансијску подршку имућног карловчанина Димитрија Анастасијевића Сабова. Први наставни план израдио је сам митрополит Стратимировић, уз помоћ Теодора Јанковића Миријевског и Стевана Вујановског, а настава се изводила на немачком и латинском језику. Касније је у наставни програм уведен и грчки језик, а непосредно пред револуцију и мађарски. Гимназија је била веома популарна међу српским народом, а због великог броја сиромашне деце, митрополит Стефан Стратимировић основао је неку врсту фондације и стипендирао је најбоље ученике. Велика пажња је поклањана друштвено – хуманистичким наукама, а за време школовања Јована Суботића све већа пажња је почела да се поклања и математици и физици. Бројни угледни Срби су завршили ову гимназију и били су на угарским лицејима веома цењени. Међу ученицима који су је похађали, поред Суботића, истичу се и Димитрије Давидовић, Георгије Магарашевић, Милован Видаковић, Сима Милутиновић, Вук Караџић, Јован Хацић, Бранко Радичевић, Теодор Павловић, Ђорђе Натошевић и други. Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, III, Нови Сад 1990, 154 – 157.

¹⁷ *Автобиографија* Ј.С, I, 70.

¹⁸ За професоре карловачке гимназије Суботић каже да су били веома строги и учени, али међу ученицима веома поштовани. Посебно истиче том приликом професора математичких и природословних наука Глишу Лазића, професора математике Василија Лукића и професора историје Јакова (или како га Суботић зове у својим мемоарима – Јашу) Гершића. Исто, 77 – 81. О другим професорима се баш и не говори пуно, али то је вероватно из разлога што се Карловачка гимназија суочавала са бројним потешкоћама, као што су недостатак адекватно образованог кадра, па се дешавало да поједини професори предају предмете за које нису стручни. Упркос томе, дисциплина је била на врло високом нивоу. Љ. Марковић, *наведено дело*, 159.

¹⁹ И Волни и Магда су на чело Карловачке гимназије дошли на позив и препоруку митрополита Стратимировића.

²⁰ Исто, 158.

²¹ У време када је Суботић похађао Карловачку гимназију, Стратимировић се налазио на челу Карловачке митрополије већ дуже од три деценије (на том положају је био скоро пола века, од 1790. до 1836. године). Митрополита Стратимировића Суботић описује као лепог, старијег господина, кога је „милима гледати“.

боравио на часовима у тренуцима одржавања наставе. Митрополит Стратимировић је, према мишљењу Суботића, био „највећи и најславнији“²² митрополит који се икада налазио на челу Карловачке митрополије, те да је најзаслужнији за развој националне свести, културе и просвете код српског народа и да је, у његово време, ред у цркви и међу свештенством био на највишем нивоу.²³ За Суботића је сама појава митрополита изазивала велико поштовање. Због свега што је митрополит Стратимировић урадио за српски народ на простору Хабзбуршке монархије, а пре свега за развој образовног и културног живота Срба, Суботић га назива „најсјајнијом сликом на небу наше цркве“²⁴. Колико је Суботић ценио и поштовао митрополита Стратимировића најбоље говори податак да је још у току свог гимназијског школовања написао *Оду Стратимировићу*²⁵ на

Како сам каже, кад год се сети тог периода, пред очима му је „горостасна слика митрополита Стефана Стратимировића“ *Автобиографија* Ј.С, I, 71. Суботић у својим мемоарима говори и да је митрополит Стратимировић био високо цењен међу српском омладином. Он тако записује: „Не знам како се указивао очима старијег света: али пред млађом генерацијом у опште стајао је пред сваким, као што се приметити дало, као оживотворени оличени високи ауторитет“. (Исто.) Такође, у мемоарима Суботић истиче и Стратимировићев значај у Монархији, говорећи како цар Франц I изузетно цени српског митрополита и сврстава га у ред највиших државника, одмах после кнеза Метерниха, као и да је више пута одликован управо од цара. Суботић о томе пише: „Ордени важе много и дан-данас у очима обичног света, а онда су били много више; брилијантска звезда на прсима Стратимировићевим блистала се исто тако као најсјајнија звезда на ведром, летњем ноћном небу“. Исто.

²² Исто, 72.

²³ Исто, 104 – 106.

²⁴ Исто, 71.

²⁵ *Ода Стратимировићу* коју је написао Суботић гласи: „Калиопо, зазвучи струне златне лире; удри вештом руком и излиј руменим уснама глас слађи од меда. Не терам те да певаш крваве победе, несвршене жалосне грађанске (ратове); неће никоја грешна ствар песму окаљати мрљом; нећеш ти опевати строгога Манлија нити силне војне Великога (Помпеја); нећеш рат с Парћанима, нити тврђаве које су стале крви људске. Сјајна слава узвишене врлине, добра срећа Српскога Народа и захвалност, коју шаље невина омладина – то треба да славиш. Слатком, милозвучном песмом даћеш Гласу да носи до сјајних звезда јунака, којега воли милостива Врлина и којега краси чедни Стид. Није он као победилац задавао страх суровим народима, нити као окрутан тиранин отимао од матера децу; није он оцрвенио (крвљу) валовито море; него као блага звезда све освежује пријатном светлошћу и обасјава срце и ум својих верних као њихова заштита и чврст ослонац. Као пријатељ Муза гради свете храмове и доводи чиста кола Пијерида са омиљених грчких брегова у влажне и хладовите долине који запљускују хучни Истер (Дунав) таласима. Тамо се сада чује тужна фрула Назона, умиљата лира Тибула и нежна Проперција. На нашим пољима пасе Титир свилоруна стада; наше ливаде пију брзу воду Бандузије, која тече с тихим жубором. Тако се Срби с правом радују, тако се с правом до високих звезда диже сада с највећом похвалом велико име Стефана Стратимировића. Теби би, велики добротворе, захвални стари век убројио међу добре богове, које носи Олимп на високом врху, као и јуначког Херкула и Ледину децу. А ми, који ти тако што не можемо учинити, ми ти с поштовањем нудимо чиста срца и свако ти у сред срца диже трајне храмове, из захвалности што смо се удостојили да гледамо свете куле девет сестара (Муза), и што смемо слушати слатке звуке и пуним устима пити воду са Пимплејског извора. О велики меценате и дико, прва роса Пегазове воде нека, дакле, кропи венце који обавијају твоје часно, седо чело. Нека ти разведри тешке часове живота одјек песама, које ти је сплео сретан твој народ, сретан са дарова које си му ти од љубави дао. Пре ће се сунце чудним ходом једнога дана вратити на исток, него што ће, о узвишени добротворе, твој лик ишчезнути из наших срдаца“. Исто, 103 – 106.

латинском језику. У њој Јован Суботић уздиже митрополита у небеса, истиче његове заслуге за српски народ са простора Хабзбуршке монархије, поредећи га са „добрим боговима старог века“, а Карловачку гимназију је упоредио са храмом Муза, као местом где се негује наука, култура и разне вештине.²⁶ У *Оди Стратимировићу* види се и Суботићево познавање класичне књижевности, коју је изузетно волео и ценио, а на коју се позивао и у својим каснијим књижевним делима.

Треба истаћи и да је, током школовања у Карловачкој гимназији, Јован Суботић почео да пише и поезију. Његова поезија је настала као израз поштовања према личностима са којима се сусретао током свог дотадашњег живота или из сећања на догађаје из раног детињства док је боравио у родним Добринцима. Један од мотива Суботићеве поезије је била и природа, којом је био окружен и одушевљен током боравка у родном селу. Суботићево изражавање кроз поезију је специфичан део његовог књижевног изражавања. У наредном периоду, он је управо кроз лирику истицао своја осећања, па чак политичка уверења, говорио о приликама у друштву и износио личне ставове, иако његова прва дела нису имала никакве везе са политичким дешавањима унутар Монархије, већ искључиво са осећањем поштовања према одређеним личностима или љубављу према природи. Поезија је била веома важан део Суботићевог живота, јер је често истицао да му је управо она отворила врата кроз која је ушао у српски интелектуални круг у Хабзбуршкој монархији. Поезија га је пратила и у његовом политичком раду, а нарочито у ранијим периодима Суботићевог политичког и друштвеног деловања, тј. у времену непосредно пре, за време и одмах после револуције која је захватила Хабзбуршку монархију и друге државе у Европи у току 1848. и 1849. године.

Завршна година Суботићевог школовања била је изузетно плодна када је у питању његово песничко стваралаштво. Само у току своје последње године боравка у Карловачкој гимназији, 1834. године, Суботић је написао чак двадесет песама, ода и елегија, међу којима се издваја *Ефросина Талији*, *Растанак*, *Живот пољски*, *Блажени живот* и др. У њима говори о свом животу и детињству проведеном у Добринцима и школовању у

²⁶ Исто, 104. Значај митрополита Стратимировића за српски народ је заиста био велики. Због тога је, почетком XIX века настало више ода митрополиту. Поред Суботићеве, истичу се и оне које су изашле из пера Аврама Мразовића и Владислава Чикоша, које су објављене у *Српском Летопису*. *Српски Летопис* бр. 35 из 1833. године.

Карловцима.²⁷ Сва ова дела је неколико година касније објавила Матица српска, у више књига.²⁸ У овим песмама још увек нема ни говора о било каквим политичким ставовима Јована Суботића, већ су мотиви искључиво из природе и детињства које је провео у родним Добринцима.

Карловачку гимназију Суботић је завршио 1834. године и након ње је уписао лицеј у Сегедину²⁹, месту на којем су се углавном школовала деца мађарских племића. Према сопственом признању, он је много одударао од других полазника лицеја, јер је по понашању и облачењу пуно заостајао за ученицима који су долазили из богатих угарских породица.³⁰ Упркос слабијем материјалном стању и на знатно нижем ступњу друштвене лествице од остале деце, Јован Суботић је био један од најбољих лицејских ученика. Велики утицај на развој Суботићеве личности, према сопственом признању, оставили су поједини професори лицеја у Сегедину, који су у то време били и веома угледне личности у Угарској. Он посебно истиче професора филозофије Ћирила Хорвата и професора опште историје Јована Рајзингера³¹. Поред њих, међу полазницима лицеја, нарочито онима који

²⁷ Посебну пажњу привлачи песма *Живот пољски*, где је објединио боравак у Добринцима и Карловцима. Природа је у песми симбол радости када Суботић говори о данима свог детињства и ђаковања. Иако се мислило да се песма односи само на детињство проведено у Добринцима, Суботић јасно у својим мемоарима истиче одушевљење боравком у Карловцима и честим одласцима на Стражилово. То одушевљење природом, он је покушао да прикаже у овој песми. Он лепоту природе Карловаца истиче у мемоарима кроз реченицу: „Карловцима је Бог дао три дике: митрополита, добро вино и диван положај“. *Автобиографија* Ј.С, I, 114.

²⁸ Јован Суботић ова дела помиње са посебним осећањима због чињенице да су му те песме први пут објављене. Остале песме из те године ће објавити нешто касније, један део 1837. године под називом *Лири* у издању Матице српске, а остатак 1858. године. Ту ће се наћи песме *На Музу*, *Влајко на Марином гробу*, *Смрт Марина*, *Срећа и Љубав*, *На филозофију*, *Ружица*, *Једном пријатељу*, *Љубица*, *Гробље*, *Георгију Грујићу* и др.

²⁹ У првој половини XIX века велики број Срба се школовао на лицеју у Сегедину. Школовање на лицеју је трајало две године. Током тог боравка предавани су: математичке науке, светска историја, историја Мађарске, филозофске науке и теоријска и експериментална физика. Попут Карловачке гимназије, ову школу су, поред Јована Суботића, похађали бројни угледни Срби као што су будући патријарх Јосиф Рајачић, Самуило Маширевић, Прокопије Ивачковић, Ђорђе Натошевић и други. *Автобиографија* Ј.С, I, 126. Д. Поповић, *наведено дело*, 160.

³⁰ Ову разлику Суботић посебно истиче у својим мемоарима, записавши: „Али је поп-Аћимов син слабо имао спољског угледа, како по кроју и вредности хаљина, тако и по свом држању. Био је леп, млад дечко, али стари, кожом постављени ђурак до пете и вунена, црна, већ мало освештала капа на глави означавали су више каквог сеоског трговчића из Срема, него каквог младог племића мађарског или каквог грофића детића“. *Автобиографија* Ј.С, I, 126 – 127.

³¹ Као знак пажње, Суботић је пред крај свог школовања у Сегедину написао професорима Хорвату и Рајзингеру оду на латинском језику. У знак захвалности, професор Хорват је Суботићу поклонил сва дела чувеног немачког писца и просветитеља Готхолда Лесинга на немачком језику. Љ. Марковић, *наведено дело*, 159. Суботић посебно истиче Хорватову улогу у културном животу Угарске, представљајући га као

су били припадници српског народа, велики утицај је имао тадашњи предавач Павле Стаматовић, који је окупљао младу српску интелигенцију која се школовала у Сегедину и другим местима у Угарској.³²

Школујући се у Сегедину, Јован Суботић се потпуно посветио учењу, читању и писању поезије. Живео је код пуковника Гавре Лаушевића³³ и, радећи на личном усавршавању и напретку у образовању, није имао пуно слободног времена. У току школовања, са групом младих интелектуалаца основао је удружење *Младо јединије*,³⁴ које је окупљао љубитеље књижевности углавном са сегединског лицеја и оно се сматра једним од првих омладинских књижевних друштава у Хабзбуршкој монархији.³⁵ Приликом оснивања удружења, Суботић је написао песму *Поздрав*, коју је том приликом и прочитао присутнима.³⁶ Иако се није дуго задржао у овом удружењу, нити је оставио значајнији траг, треба истаћи да је у овом тренутку Јован Суботић сматрао да је наопходно да се младе српске интелектуалне снаге што више удружују и да заједнички раде на ширењу и неговању културне свести код српског народа који је живео на простору Хабзбуршке монархији.

Током школовања на сегединском лицеју у периоду од 1834 – 1836. године, наставио је са још већим ентузијазмом да се бави књижевном делатношћу, пишући углавном поезију и прозу.³⁷ Године 1835. објавио је чак двадесет песама, као и претходне године док је био ђак Карловачке гимназије. И ове песме су касније и објављене, а посебно истиче песме *Елегија на Косову*, *Надежда* и *Пролеће*.³⁸ Већи део песама које је у то време написао, као и оне које су настале током школовања у Карловачкој гимназији, објавила је

истакнутог мађарског филозофа и песника, који је награђиван од Мађарске академије наука. *Автобиографија* Ј.С, I, 132.

³² Суботић говори у мемоарима да је Стаматовић у то време издавао календар *Пчела*, у којем је објављивао и своје текстове. Исто, 133.

³³ Јован Суботић истиче да је лепо живео код Гавре Лаушевића, те да се веома добро хранио „сегединским кобасицама и лепим хлебом“. Љ. Марковић, *наведено дело*, 162. *Автобиографија* Ј.С, I, 128.

³⁴ Љ. Марковић, *наведено дело*, 159.

³⁵ Јован Суботић је у својим мемоарима овако записао: „Ово је друштво било прво, које се на угарским јавним учевним заводима састало и радило. Течајем времена појаве се таква друштва међу Србљима и по другим подобним заводима, скоро у сваком“. *Автобиографија* Ј.С, I, 128.

³⁶ Љ. Марковић, *наведено дело*, 159.

³⁷ Боравак у Сегедину је за Јована Суботића био изузетно успешан и у својим мемоарима он га се сећа са великим задовољством и пише: „У свему и по свему, живео сам у Сегедину добро, био сам пун задовољства, здрав телом и духом и цветао сам очевидно у младости и умом. Хвала му! А спомен му живи и данас мио и пријатан у мојој памети“. *Автобиографија* Ј.С, I, 136.

³⁸ Исто, 128 – 136.

нешто касније Матица српска у *Српском Летопису*, али и као посебну књигу Суботићеве поезије.

Године 1836., након двогодишњег периода проведеног у Сегедину на школовању, Јован Суботић уписује филозофију на Филозофском факултету у Пешти.³⁹ Истакавши се као један од најбољих студената, завршава филозофију 1839. године и стиче титулу „доктор философије и художества“.⁴⁰ Паралелно са студијама филозофије, Суботић је студирао на Правном факултету у Пешти⁴¹, који је завршио 25. маја 1840. године са титулом доктора правних наука.⁴² Већ следеће године отворио је адвокатску канцеларију у Пешти. Адвокатски позив је Суботићу био веома привлачан и занимљив, али га је често и напуштао због свог активног учествовања у културном и политичком животу у Хабзбуршкој монархији. У више наврата је истицао интересовање за овај посао, а тренутке у којима се бавио искључиво адвокатуром оцењивао је као најлепше периоде свог живота⁴³. Као одличан познавалац права, Суботић је стекао адвокатско искуство у Пешти, а касније је радио и у другим местима унутар Монархије, где је важио за једног од најбољих српских адвоката.

И током боравка у Пешти, Суботић није запоставио књижевни рад. Он је, у то време, активно наставио да пише поезију и прозу. За разлику од дела која су настала у Карловцима и Сегедину, у Пешти Суботић почиње, поред љубавних, лирских песама, да пише и патриотске песме, са изразитим мотивима из српске историје. Године 1836. објављује, као и претходне две године, двадесет песама⁴⁴, а у наредне две године још 21

³⁹ Одлазак у Пешту за Суботића је било прво велико путовање. До Пеште је путовао кочијом три дана из Старога Кера. Исто, 137.

⁴⁰ Исто, 141. Љ. Марковић, *наведено дело*, 163.

⁴¹ Суботић у мемоарима говори како је, уписавши са на право, био једини који је тада већ имао докторат међу студентима. Он записује: „У првој години права било је у оно време грофова и барона; али доктор филозофије не бејаше ниједан. Добриначко дете, син српског сеоског пароха стајао је ту без себи равнога“. *Автобиографија* Ј.С, I, 142.

⁴² Љ. Марковић, *наведено дело*, 163. Након завршених студија, отац је желео да Јован Суботић оде у калуђере. С тим у вези је обавио неколико разговора и са тадашњим митрополитом Стефаном Станковићем, али Суботића тај позив није привлачио. *Автобиографија* Ј.С, I, 151 – 152.

⁴³ Љубав према адвокатском послу је посебно истицао у време док је боравио у Новом Саду 50-их година XIX века.

⁴⁴ Од песама објављених 1836. године Суботић посебно истиче *Жеље љубовника*, *Савет лепим*, *Рај*, *Зашто да се ја бринем*, *Кад ти плачеш слатка моја* и *Песма пастира*. Све ове песме инспирисане су снажним људским осећањима и природом.

песму⁴⁵. Све до 1837. године Суботићева поезија је садржала углавном мотиве из природе и љубави, а временом су се у његовим песмама нашли мотиви из српске историје и традиције уз често помињање истакнутих Срба кроз историју. Као велики познавалац српске историје, од краја 30-их година XIX века у Суботићевом књижевном и песничком опусу све више су се налазила дела која говоре о ближој или даљој историји српског народа. Нека од тих дела су остварила велики утицај на српски народ у Монархији. Овај заокрет у писању Јована Суботића повезан је са политичком атмосфером у Угарској. Он је сматрао да је српском народу изложеном мађаризацији, која је постала потпуно изражена тек неколико година касније, потребно национално буђење. Сматрао је да најбоље може да помогне Србима кроз поезију. Као млади српски песник, Јован Суботић се трудио да кроз писану реч очува сећање на српску историју и културу. Сматрао је да ће се национална свест међу Србима подићи и да ће се они на тај начин лакше супротставити све агресивнијој политици која је долазила из Пеште. Тешко је рећи колико је Јован Суботић успео у својој намери, али му је то свакако помогло да лакше уђе у друштво српске интелигенције и да постане изузетно запажен у српским књижевним круговима у Монархији.

Године 1837. Суботић је објавио део својих песама под називом *Лири* у издању Матице српске.⁴⁶ Тираж *Лире* износио је 500 примерака, а у њој се налазило четрдесет Суботићевих песама насталих током боравка у Карловцима, Сегедину и Пешти. Од објављених песама истичу се *Срећа и љубав*, *Невиност*, *Елегија на Косову*, *Петрарка*, *Надежда*, *Верност*, *Пролеће*, *Ноћ*, *Зима*, *Поздрав* и др. Све песме објављене у *Лири* нису политички обојене, већ је њихов основни мотив природа и љубав, са којима је Суботић и започео своју поетску делатност. Ипак, објављивањем ове збирке песама, шира читалачка публика добила је прилику да се упозна са младим и перспективним песником Јованом Суботићем.

⁴⁵ Суботић је 1837. године написао девет, а следеће године 14 песама. Од најзначајнијих истиче *Добро јутро*, *Лаку ноћ*, *Сан*, *Вила*, *Лаор*, *На ново лето*, *Правдање*, *Часи живота* и др. , али и неколико патриотских песама, као што су *Ја сам млада Српкиња*, *Ратне песме Србаља кад су на дахије устали*, *Песма војника кад се са војне враћа кући*. За последњу Суботић каже да је „претходница 1848. године“. Године 1839. објавиће само песму „*Спомени*“ поводом обележавања Светог Саве у пештанском Текелијануму те године.

⁴⁶ Велики заслугу за објављивање Суботићеве *Лире* има Теодор Павловић, тадашњи уредник *Српског летописа*. Своју збирку песама Јован Суботић је посветио оцу Јоакиму и мајци Сари. *Автобиографија* Ј.С, I, 150.

Исте године Суботић је објавио неколико песама и у *Српском народном листу* који је уређивао Теодор Павловић. Павловић је тада већ био истакнути Србин у Монархији, личност која је имала велику улогу у обликовању српског културног и друштвеног живота на овим просторима. Његову пажњу Јован Суботић је највише привукао својим патриотским песмама, које је Павловић почео да објављује у свом листу. Од песама које су писане у патриотском заносу треба споменути *Српкињу*⁴⁷, *Господични Анки Обреновић*⁴⁸, *Господину Сими Милутиновићу*⁴⁹ и *Оду епископу бачком Стефану Станковићу*.⁵⁰ Посебно је значајна песма *Српкиња*, која је написана са циљем да код саговорника пробуди патриотизам и родољубље. Она је, као једна од најпознатијих Суботићевих песама на почетку његовог књижевног стваралаштва, наишла на велику пажњу код српске читалачке публике и створила је Суботићу одређену популарност.⁵¹ Поред песама углавном лирског карактера, у овом листу је Суботић објавио 1837. године и чланак *О васпитању*. У чланку се говори о развоју човека и личности кроз васпитање и значају образовања и васпитања у формирању једне особе. Поред низа значајних фактора које утичу на васпитање једног човека, Суботић као главни наводи родитеље. Он сматра да је човек особа која управља природом, а да биће унутар њега формирају родитељи. Ово дело педагошко – психолошког карактера, иако објављено у неколико наставака, није изазвало већу пажњу читалачке јавности.

На овом месту треба истаћи и чланак под називом *Позориште: народно позориште, Српско народно позориште*, објављеном у *Српском летопису* 1837. године. Иако је текст потписан од стране уредника (који је у то време био Теодор Павловић), многи аутори се слажу са оценом да га је вероватно написао Јован Суботић, имајући у виду стил писања и тадашње Суботићеве ставове о потребама оснивања српског позоришта, које је он износио јавно у неколико наврата.⁵² Чланак започиње филозофским ставом да је „свет позориште у

⁴⁷ *Српски народни лист*, бр. 45., 3. новембар 1837. године.

⁴⁸ *Српски народни лист*, бр. 17., 26. април 1837. године.

⁴⁹ *Српски народни лист*, бр. 1, 1. јануар 1837. године.

⁵⁰ *Српски народни лист*, бр. 50., 8. децембар 1837. године.

⁵¹ Јаков Игњатовић у мемоарима каже да је Суботићева песма *Српкиња* пробудила „опште осећање“ код српског народа и да се „у свакој кући певала“. Јаков Игњатовић, *Расходије из прошлог живота српског*, Нови Сад 1953,31.

⁵² Драгиша Живковић, *Почеци српске књижевне критике (1817 – 1860)*, Београд 1957, 222 – 223.

коме се бесконачно игра представа, а људи су глумци⁵³, који „својим деловањем стварају трагедију или комедију“⁵⁴. Аутор текста сматра да сви народи формирају своја народна позоришта и да се она разликују од народа до народа.⁵⁵ За њега је потпуно неприхватљиво да српски народ, који има богату историју и књижевност (а пре свега епску поезију), нема своје грађанско позориште, а то је последица слабо развијене свести код постојећих представника грађанства. Решење овог проблема аутор види у стварању културног вође српског народа који би био иницијатор оснивања српског позоришта, као што је, како се наводи у примеру, Шекспир био код Енглеза. Прва позоришта у Хабзбуршкој монархији би, према оцени аутора, требало отворити у оним местима где углавном живи српски народ, а то су Сомбор, Земун, Панчево, Вршац, Велика Кикинда и Нови Сад.⁵⁶ Ставови о потреби оснивања српског позоришта изнети у тексту су, према оценама појединих аутора, потпуно исти са Суботићевим ставовима које је он износио у то време, али и које је спомињао неколико деценија касније, када је добио прилику да се опроба и у позоришној делатности на простору Хабзбуршке монархије, а пре свега у Хрватском казалишту у Загребу и Српском народном позоришту у Новом Саду неколико година касније.

Истакавши се као изузетан студент филозофије и права, вешт говорник и талентовани српски песник млађе генерације, који повремено објављује своја дела у *Српском Летопису* и Павловићевом *Српском народном листу*, Јован Суботић је у Пешти ступио у контакт са представницима српске интелектуалне елите. Познанство са Теодором Павловићем⁵⁷ и помоћ коју му је пружао у виду текстова приликом уређивања новина направило је значајан и крупан корак у Суботићевом животу, те га је у великој мери усмерило ка активном укључивању у политички, друштвени и културни живот српског народа на простору Хабзбуршке монархије. Од тог тренутка успон Јована Суботића на

⁵³ *Српски летопис*, бр.2 из 1837. године.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Тако се, као пример, наводе Енглези, Шпанци, Немци, Италијани и Грци.

⁵⁶ *Српски летопис*, бр.2 из 1837. године.

⁵⁷ За Теодора Павловића Суботић има само речи хвале: „Павловић је био особита природа; фактор у нашем литерарном и политичком животу врло знаменит. Без дубљег знанственог изобраења, осећао је дубоко све лепо и виспрено у уметностима, и све потребе нашега народа“. *Автобиографија* Ј.С, I, 149. О Павловићу даље говори Суботић у *Автобиографији*: „Тоша Павловић био је у оне дане центрум, око кога се скоро сав народни наш живот окретао“ Исто, 151. Већ на почетку другог дела мемоара, Јован Суботић назива Теодора Павловића „драгим пријатељем кога ће с радошћу и захвалношћу спомињати док живи...“ *Автобиографија* Ј.С, II, 3.

друштвеној лествици био је велики, а то је отворило простор да он започне и своје политичко деловање. Такође, ситуација на унутрашњем плану Хабзбуршке монархије је била таква да се, под све већим притисцима мађаризације, могао укључити и у политички живот. Прилику за почетак политичког деловања Јован Суботић је искористио, па је убрзо започела и његова политичка активност, у почетку кроз изношење ставова, углавном, писаним путем о одређеним питањима, које је касније профилисао у својој политичкој биографији.

1.2. Улазак у друштво српске интелигенције – почетак књижевног стваралаштва и допринос раду Матице српске у Пешти

Врата српског интелектуалног круга у Пешти Суботић је отворио познанством са Теодором Павловићем, издавачем *Српског народног листа* и *Српских народних новина*⁵⁸ и уредником *Српског Летописа*⁵⁹. Преко њега дошао је у додир са бројним знаменитим Србима, а на првом месту са Савом Текелијом. Захваљујући познанству са овим знаменитим Србином и угарским племићем, Јован Суботић се упознао детаљније и са начином рада и функционисањем Матице српске. На Павловићев предлог, Суботић је 1840. године изабран за почасног члана ове српске културне и научне институције. Основа за пријем у чланство Матице српске био је податак да је Суботић 1837. године, о трошку ове институције, а уз подршку Павловића, објавио књигу своје поезије под називом *Лира*. Суботић је међу Србима у Монархији важио за младог и перспективног песника, а велики

⁵⁸ Теодор Павловић (1804 – 1854) је покренуо *Српски народни лист* 1835. године. Као нов, неоригиналан и под утицајем лајпцишког *Pfennig Magazina*-а, лист није добро прихваћен код народа. Слаб је био број претплатника, па је Павловић већ 1836. године морао да обустави штампање ових новина. Тек уз финансијску помоћ Саве Текелије, Лист је поново покренут 1837. године, а његов успон ће настати 40-их година 19. века, када се Павловић посветио искључиво својим новинама, напустивши место уредника *Српског Летописа*. На месту уредника *Летописа* заменио га је Суботић. *Српске народне новине* почеле су да излазе 1838. године. У њима је Павловић исказивао лојалност Бечком двору, али је у току 40-их година XIX века био изложен притисцима појачане мађаризације и цензуре. Новине су одолевале притисцима до револуције 1848. године, током које су текстови писани у патриотском заносу. Павловић ће издавати новине до краја 1848. године. Василије Ђ. Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 – 1914*, Београд 2003, 43 – 45.

⁵⁹ Павловић је уређивао *Летопис* од 1832. до 1841. године. Он је био четврти уредник од тренутка оснивања овог знаменитог српског часописа. Пре њега на тој функцији су се налазили Георгије Магарашевић (1824 – 1830), Јован Хацић (1830 – 1831) и Павле Стаматовић (1831 – 1832). Родољуб Маленчић, *Прича о Матици српској*, Нови Сад 1998, 112.

број људи могао је да чита његову поезију јер је често објављивана у часописима и новинама оног времена, пре свега у *Српском Летопису* и Павловићевом *Српском народном листу*. Поред тога, Павловић је у неколико наврата финансијски помогао Суботићу за објављивање неких дела, а једно од њих је и *Потопљена Пешта*, коју је млади српски песник написао. Дело написано у форми епа Суботић је написао под утиском поплаве која је захватила Пешту док је он боравио на студијама⁶⁰. Сав приход од продаје ишао је за помоћ страдалим српским породицама које су живеле у овом граду, а које су осетиле последице поплаве.⁶¹

Познанство Теодора Павловића и Јована Суботића догодило се у тренутку када је тадашњи уредник *Српског Летописа* увелико планирао да се повуче са тог положаја. Због заузетости око уређивања *Српског народног листа* и *Српских народних новина*⁶², чини се да Павловић није могао *Летопису* да се посвети у оној мери у којој се то од њега очекивало и било је само питање времена када ће се наћи права особа да наследи Павловића на тој функцији. Избор је пао на Јована Суботића. Он је у српским интелектуалним круговима у Пешти већ био познати песник и књижевник, који је, поред свега, имао и подршку водећих људи Матице српске. Суботић је у уредништву *Летописа* видео изазов, јер је тај посао био у директној вези са друштвеним, културним и политичким догађањима на простору Угарске. Он је веровао да му предстоје бројне тешкоће због тога што је овај часопис⁶³ сматрао једним од носилаца српског културног живота у Хабзбуршкој монархији који излази у Пешти, баш у тренуцима када је мађаризација постајала све израженија. Суботић је тврдио да га је *Српски Летопис* „увео у перивој духовног живота народа српског“⁶⁴, који је тек почео да доживљава свој културни и национални препород. Због тога је цео свој живот био захвалан Теодору Павловићу,

⁶⁰ У овом делу има врло мало Суботићевог личног текста и састоји се углавном од цитата из других књижевних дела.

⁶¹ Љ. Марковић, *наведено дело*, 164.

⁶² Интересантан је податак да је Суботић сматрао Павловићев *Српски народни лист* и *Српске народне новине* „негативном појавом у српској књижевности“ која не доприноси културном уздизању народа. Живан Милисавац, *Историја Матице српске*, I, Нови Сад 1986, 480.

⁶³ У ово време се Матица српска суочавала и са одређеним финансијским потешкоћама, па је и излазак *Летописа* понекад представљао препреку, а чак му је у једном тренутку претило и гашење. Јован Хаџић, *Спомени из мојега дневника*, Нови Сад 2013, 9.

⁶⁴ *Автобиографија* Ј.С., II, 4.

чијег лика и дела се радо присећао на свим каснијим књижевним и другим сусретима у Матици српској.⁶⁵

Као што се може видети, од завршетка студија Јован Суботић је живео у Пешти. Она му је пружила могућност да се развија и као правник и као књижевник. Године 1841. оженио се са Маријом Лазаревић, ћерком богатог пештанског трговца Стефана. Са њом је имао четири ћерке – Јефимију, Ану, Катарину и Ангелину. Само је Јефимија дуго поживела, док су остале кћери умрле још као деца. Три године касније, 7. децембра 1844. умире и Суботићева жена Марија.⁶⁶ Ови догађаји су веома потресли Суботића, који је одлучио да се још више посвети каријери правника и књижевника, видевши у томе излаз из породичне трагедије која га је задесила. Он је у Пешти отворио адвокатску канцеларију, вероватно уз финансијску помоћ Маријиног оца Стефана, али ју је брзо затворио, јер се посветио уредништву *Српског Летописа* и деловању на пољу културе у Монархији. Како сам признаје, двоумио се да ли да се прихвати уредништва Матичиног часописа или да настави да се бави адвокатуром, која му је доносила знатно веће приходе. Ипак, свестан значаја Матице српске за национални живот пречанских Срба, и имајући у виду колику она има улогу за целокупан живот српског народа у Монархији, определио се за уредништво *Летописа*⁶⁷.

Године 1841. Теодор Павловић је коначно разрешен дужности уредника *Српског Летописа*, након девет година проведених на тој функцији. Иако се знао његов наследник, Матица српска је расписала конкурс за уредника. Конкуренти Суботићу били су Георгије Куљанчић и Петар Нинковић, али њихова кандидатура није променила ранију одлуку челних људи Матице српске, те је Јован Суботић 1842. године изабран за, до тада

⁶⁵ Јован Суботић је, скоро две деценије након смрти Теодора Павловића, написао чланак о њему у Матичином *Летопису*. У овом чланку је истакао Павловићеве заслуге за развој културног живота Срба у Монархији и његов велики допринос у раду Матице српске. Суботић сматра да је Теодор Павловић уздигао Матицу српску у времену њеног почетка, окупио је угледне Србе и проналазио је средства за њено деловање са различитих страна. Поред тога, Суботић се осврће и на Павловићеве личне карактеристике, наводећи да је био човек „доброг срца“ и „пријатељ својим пријатељима“. Јован Суботић, *Тодор Павловић и његов положај у животу нашега народа*, Српски летопис бр. 114, Нови Сад 1872, 203 – 213.

⁶⁶ Подаци су из казивања Ивана Суботића, Јовановог унука, које је записала и Љубица Марковић. Љ. Марковић, *наведено дело*, 163. О Марији Лазаревић Суботић не износи податке у својим мемоарима, нити у некој од песама које је написао.

⁶⁷ Тим поводом, Суботић је написао: “Да сам био у којој српској вароши, можда би ми било теже решити се, куда и на коју ћу страну; али је овде стајала Пешта, варош страна, главна варош мађарска; а с друге стране стајало је српско моје детињство и младост, *Лири* и друге нештампане српске песме, и Матица, српско књижевно друштво“. *Автобиографија* Ј.С., II, 4.

најмлађег, уредника *Српског Летописа*.⁶⁸ На тај начин је ушао у друштво српске интелектуалне елите, као представник нове, млађе генерације српске грађанске класе у Хабзбуршкој монархији и један од најперспективнијих песника међу Србима оног времена.⁶⁹

Исте године када је био изабран за уредника *Летописа*, Суботић је у Будиму упутио молбу за добијање цензорског звања. Након одобрења од стране угарских власти, постао је цензор „српских и влашких књига“⁷⁰ на простору Хабзбуршке монархије, чиме је крочио и у државну службу. Као цензор, посебно се истакао приликом интервенција у омладинском књижевном алманаху *Славјанка* 1847. године⁷¹. Једна од најутицајнијих личности која је учествовала у изради овог дела био је Светозар Милетић, а поред њега, ту су учествовали још неки представници омладине,⁷² тачније њих још шест.⁷³ *Славјанка*, која је обухватала 23 песме, није представљала врхунац српске књижевности, али је била подухват омладинаца који је одисао патриотским духом. Штампана је у великом тиражу за оно време, који је износио чак 750 примерака, од којих је 250 послато у Београд.⁷⁴ Како се у самом алманаху истицало, „*Славјанка* треба да у српском народу буди свест о његовој телесној, душевној и моралној снази и да му помогне да унапреди свој народни живот“⁷⁵. Управо снажан стил у духу панславистичких идеја којим је ово дело писано, ставио је Суботића као цензора у незгодан положај. Иако је Јован Суботић важио као „благ и

⁶⁸ Ж. Милисавец, *Историја Матице српске*, I, 468 – 469.

⁶⁹ Исто, 144 – 146 Ово је време када је Суботић песнички био веома активан, што ће се касније видети у тексту. Он сматра 1840. годину кључном у свом књижевном раду, када је писао углавном лирске песме, преко којих је и био познат у јавности. Он је, присећајући се овог периода, у својим мемоарима написао: „Са годином 1840. избије прва лирска река из срца песникова, и разлива се од тог доба непрекинута кроз цео његов живот, пратила га је кроз све околности живота, и лако да ће са каквим стихом и издахнути“. *Автобиографија* Ј.С, II, 6.

⁷⁰ Владан Гавриловић, *Молба Јована Суботића за цензорско звање у Будиму 1842.*, Зборник Матице српске за историју, 79/80, Нови Сад 2009, 143.

⁷¹ Дејан Микавица, *Суботић и Прибићевић*, Нови Сад 2017, 12.

⁷² Трива Милитар, *Др Светозар Милетић и његово доба*, Нови Сад 1926, 24. Алманах *Славјанка* је највише подсећао на словачке омладинске алманахе, а разлог лежи у томе што је Светозар Милетић, у то време, био под изузетно јаким утицајем словенских идеја које су заступали Људевит Штур и Јан Колар. Родољуб Маленчић, *Милетић*, Нови Сад 1996, 17.

⁷³ То су били Павле Поповић Шапчанин, који је написао 11 песама, затим су по једну песму написали Јован Илић, Методије Младеновић, Никола Вукичевић, Стојан Радонић и Јован Ђорђевић. Светозар Милетић је написао 6 песама. Божидар Ковачек, *Јован Ђорђевић*, Нови Сад 1964., 35 – 54.

⁷⁴ Исто. Бранко Бешлин, *Европски утицаји на српски либерализам у XIX веку*, Сремски Карловци-Нови Сад 2005, 169.

⁷⁵ Исто.

либералан“⁷⁶ цензор књига у Монархији, приликом читања Милетићевих песама многе делове је морао да брише и исправља, јер су му се „чинили сувише слободоумним и бунтовним“⁷⁷ за време у којем је *Славјанка* настала, па је сматрао да би такав текст довео у проблем и њега, али и српску омладину која је стајала иза овог дела, а нарочито у време све присутније мађаризације на тлу Угарске. Са друге стране, неки сматрају и да је Суботић „многа штошта прогледао кроз прсте“ Светозару Милетићу приликом читања текстова који су писани у *Славјанки*.⁷⁸ Ипак било је и јавних делатника који су сматрали да Јован Суботић посао државног цензора обавља тенденциозно. Те осуде су изнели новинари *Скоротече*, јер им је у више наврата Суботић забранио текст. Они су сматрали да се Јован Суботић понаша према њима изузетно строго, док је изузетно благ према неким другим новинарима, као што је Теодор Павловић.⁷⁹

Управо у ово време, у јужним деловима Хабзбуршке монархије, све већег маха узима Илирски покрет Људевита Гаја. Настао на простору Хрватске и Славоније, врло брзо се проширио и на друге делове Монархије, а имао је пуно присталица и међу српским народом.⁸⁰ Међу највеће поштоваоце Илирског покрета убрајају се новосадски професори Петар Јовановић и Милош Поповић⁸¹, затим Павле Стаматовић, Никола Боројевић и други, док је највећи противник био Теодор Павловић. У сукобима између присталица и противника Илирског покрета, а не желећи да се замери било којој страни, Јован Суботић се држао на средини. Он је, непосредно пре преузимања уредништва *Летописа*, предлагао

⁷⁶ Т. Милитар, *наведено дело*, 21.

⁷⁷ Исто. Примера ради, Суботић је из Милетићевог текста избацивао речи попут „срушићемо нашег врага“ и „мач о боку“. Ипак, поред тога, бројне речи су остављене иако су за оно време биле изузетно револуционарне. Драган Симеуновић, *Светозар Милетић – либерални или радикални демократа?*, Зборник радова „Актуелност мисли Светозара Милетића“, Београд 1997, 68.

⁷⁸ Р. Маленчић, *наведено дело*, 18.

⁷⁹ Овде се, пре свега, мисли на један текст који је написао Јосиф Рајачић, а који је Суботић одбио сматрајући да није адекватан и политички коректан, те да може створити одређене проблеме. Гордана Петковић, *Патријарх Јосиф Рајачић*, Београд 2009, 80. Иначе, реч је о сукобу између Теодора Павловића и уредника и новинара листа *Скоротеча*. Из овог сукоба као победник је изашао Павловић, с обзиром да је *Скоротеча* престала да излази 1844. године. Као један од најзаслужнијих за победу Павловића означен је Јован Суботић који је, као државни цензор, забранио објављивање свих текстова који су били критички према Теодору Павловићу. То је био један вид захвалности Јована Суботића према Павловићу, који га је увео у пештански интелектуални круг. Петар В. Крестић, *Пречани и Шумадинци: Теодор Павловић и Србске народне новине о Кнежевини Србији (1838 – 1848)*, Београд, Нови Сад 1996, 108.

⁸⁰ Илирски покрет је у новосадским круговима био, у највећој мери прихваћен, док је у пештанским био одбациван. С. Гавриловић, *О Србима Хабзбуршке монархије*, Београд 2010, 234.

⁸¹ Петар Јовановић је био уредник *Бачке виле*, а Милош Поповић уредник *Скоротече*. Исто.

компромисно решење у виду заједничког имена за све јужне Словене – „Југословен“.⁸² Јован Суботић је 1841. године предлагао Људевиту Гају ово решење, сматрајући да све несугласице око имена „илирски“ морају да престану и да се превазиђу. Свој предлог образложио је следећим речима: „Нека име остане: Матица и Читаоница (илирска) нека буду две сестре, које се узајамно љубе, а мужеви рода, које један к другом повјереније имају, нека се изјасњују, договарају у миру и љубави, по правди и дужности, као честити и родољуби“.⁸³ Суботић је сматрао да се на тај начин може ојачати јединство јужнословенских народа, јер је у том тренутку он појам „народ“ дефинисао као „заједницу људи уједињених крвним везама, духовном блискошћу, именом и језиком“.⁸⁴ За њега вероисповест није била једна од одлика индивидуалности народа, па је, полазећи од својих претпоставки, Србе и Хрвате сматрао једним народом.⁸⁵ Од дефинисања појма „народ“ започело је Суботићево размишљање које је касније и креирало његове политичке ставове о што тешкој сарадњи и повезаности између српског и хрватског народа, а ту идеју је заступао и деценијама касније.

Евидентно је да, у време деловања Људевита Гаја, Суботић није желео много да се замера ни присталицама ни противницима Илирског покрета, већ се трудио да вешто балансира између две струје. Ипак, у многим стварима је замерао Гају, сумњајући у његове искрене намере. Наиме, он је сматрао да овај покрет „нема довољно ширине и свеобухватности“⁸⁶, те да је то „ускохрватски националноинтегративни, а не јужнословенски покрет“⁸⁷, па је због тога био мишљења да је, у тренутку у којем се друштво у Монархији налази, најбоље да српски народ наступа под тим именом. И поред одређених сумњи које је Јован Суботић исказивао према Гају, чињеница је да га је веома ценио. Он је Људевита Гаја сматрао доминантним фактором хрватског друштва у периоду од 1835. до 1848. године. У једном тексту, који је Суботић написао неколико деценија

⁸² Исто, 235. Обједињени назив „Илир“ је за Суботића био потпуно бесмислен. Зато је он, као заједничко име, предлагао – „Југословени“. Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку (1492 – 1992)*, Београд 2008, 237.

⁸³ Исто.

⁸⁴ Ина М. Лешчиловскаја, *Упоредна карактеристика идејно – програмских принципа друштвених струја у словенским земљама Аустријске Монархије у првој половини XIX века*, Зборник радова „Културно – политички покрети народа Хабзбуршке монархије у XIX веку, Нови Сад 1983, 96.

⁸⁵ Исто.

⁸⁶ Василије Ђ. Крстић, *Знаменити Срби о Хрватима*, Н.Сад 1999, 34.

⁸⁷ Исто.

касније, непосредно након Гајеве смрти, осврће се на живот и рад овог хрватског друштвеног делатника. Јован Суботић сматра да је Људевит Гај био „звезда, која је народ свој водила к истоку, к спасу, к препорођају његовом“⁸⁸. Он је мишљења да је Људевит Гај веома много дао хрватском народу, јер је покренуо књижевни и просветни живот. Једном речју, Суботић је оценио да је Гај главна личност код хрватског народа у предреволуционарним временима.⁸⁹

У то време, за Суботића је била најближа идеја обједињавања Јужних Словена на пољу књижевности и уметности⁹⁰. Са друге стране, он је сматрао да би ширење идеје обједињавања јужнословенског елемента у политичком смислу могло да доведе до одређених несугласица, те да није право време да се српски и хрватски народ упусте у тако нешто, иако је он био мишљења да су Срби и Хрвати један народ, који говори истим језиком. У каснијем периоду Суботић је свој став о културном уједињењу проширио према свим припадницима словенских народа. Под утицајем чешких и словачких панслависта, он је сматрао да је неопходно да на културном пољу, пре свега књижевности, сви словенски народи буду узајамно повезани.⁹¹ На тај начин они би обезбедили сигурнији национални, политички, друштвени и културни живот на тлу Хабзбуршке монархије. Ове Суботићеве изјаве представљају почетак његовог политичког деловања, с обзиром да је он, током већег дела свог живота, заступао идеју о српско-хрватском јединству, коју је модификовао у складу са променама на унутрашњем плану које су се одигравале унутар Монархије.

Тридесетих и четрдесетих година XIX века, код Срба у Хабзбуршкој монархији, долази до развоја српске грађанске интелигенције, а највише захваљујући значајном утицају идеја Вука Караџића, али и убрзаног оснивања српских школа, објављивања

⁸⁸ *Народ* бр 45., 15. април 1872. године.

⁸⁹ Суботић је даље у тексту, који је објавио поводом Гајеве смрти, написао: „Гај је име које је од г.1835. до 1848. звонило по Хрватској као глас наде и спасења; Гај је истим годинама била моћ, која је у књизи, у жупанији, у народу рушила и отварала... Гај је био у оно доба средиште младог народног живота, учитељ и вођа хрватске омладине; Гај је радио неутрудиво и неуморно; он је обђио са свима гранама славенским духовним животом; он је заступао духовну особину свога народа у колу славенства; он је пробудио књижевни живот; он је основао народну журналистику у Хрватској; он је покренуо радњу на пољу просвете...Гај је 1848. достига врхунац свога значаја, своје заслуге, а и своје славе.“ (*Народ* бр 45., 15. април 1872. године).

⁹⁰ Василије Ђ. Крстић, *Знаменити Срби о Хрватима*, 34.

⁹¹ То је довело до јачања панславистичких осећања код припадника словенских народа, што се посебно показало у револуцији која је уследила 1848. године. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 13.

часописа и деловања и рада разних културних институција и организација, међу којима је на првом месту била Матица српска. Као таква, српска грађанска елита није била јединствена. Док је студентска омладина била занета српским национализмом који је досезао чак до жеље за обновом Душановог царства⁹², пештанска елита окупљена око Теодора Павловића сматрала је да Срби треба да се окупе око школе, цркве и Црквено – народних сабора, видевши у томе једини начин да се ојача национална свест српског народа која би представљала отпор све видљивијој мађаризацији у јужним деловима Монархије. Трећа група српске интелектуалне елите у Хабзбуршкој монархији, у којој су се налазили Јован Суботић, Јустин Михајловић и Мојсије Георгијевић, почели су да заступају идеју која се односила на што већу српско – хрватску сарадњу, за свеопшту југословенску слогу, не зазирући од илиризма Људевита Гаја.⁹³ Своје ставове који се односе на што тешњу сарадњу између припадника српског и хрватског народа Суботић је изнео у чланку *Неке мисли о сојузу Књижевном Славена на југу и тога сојуза имену*, који је објављен 1839. године у *Летопису*.⁹⁴ Овај текст био је један од првих Суботићевих представљања оних политичких ставова за које ће се залагати током свог живота и политичког деловања.

Упркос неким ставовима које је износио као млади књижевник и јавни делатник, од тренутка када је ступио на место уредника *Српског Летописа*, Јован Суботић је своја размишљања морао да прилагоди ставовима челних људи у Матици српској. Када се говори о уредништву *Српског Летописа*, који је у почетку помаган од стране Саве Текелије и Теодора Павловића, Јован Суботић првих година није мењао структуру овог часописа, већ је наставио са уређивачком политиком његовог претходника. *Летопис* се штампао у четири свеске годишње у 500 примерака, а сваки број је доносио новости из књижевног живота⁹⁵, рада Матице српске, као и одређени број расправа и чланака о књижевно – језичким питањима. Почевши са уредништвом од прве свеске *Летописа* 1842. године, Суботић није увео никакве новине, нити је на било који начин показивао да ће

⁹² Ј. Скерлић, *Омладина и њена књижевност 1848 – 1871*, Београд 1925, 3 – 16.

⁹³ С. Гавриловић, *Срби у Хабзбуршкој монархији од краја XVIII до средине XIX века, Историја српског народа*, V – 2, Београд 1994, 42 – 43.

⁹⁴ *Српски летопис*. бр. 48 од 1839. године. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 13.

⁹⁵ Као присталица српско – хрватског јединства, Суботић је у *Летопису* доносио вести из српске и хрватске књижевности.

овај српски часопис променити било шта из времена Павловићевог уредништва. Слично је било и са другом и трећом свеском, да би се тек у четвртој Суботић огласио кроз *Предговор*, истичући у њему значај *Летописа* за културни и интелектуални живот српског народа, као и потребу да се преко часописа уједине српски „људи од пера“⁹⁶, јер би само уз њихову помоћ часопис могао опстати. Поред тога, у *Предговору* је изражена жал уредника што часопис није још у великој мери популаран и да се „не чита колико би требало“⁹⁷. Јован Суботић сматра да *Летопис* мора да буде цењен и поштован у српском народу, те да буде „дрво књижевства на којем ће цвет народности процветати“.⁹⁸ Једном речју, он је у Матичином часопису видео врло снажно оружје у борби која је, потпуно евидентно, предстојала српском народу у борби за очување својих права од све присутније мађаризације на простору Монархије.

На почетку уредништва Јована Суботића, централна личност *Српског Летописа* био је Павел Јосиф Шафарик⁹⁹, кога је Суботић изузетно ценио због доприноса ширењу панславистичких идеја и раду на промоцији словенске културе. Објављивање дела и расправа најпознатијег слависте оног времена, али и текстова који директно имају везе са Шафариком у скоро сваком броју часописа показују да је Суботићево уређивање часописа веома подсећало на уредништво његовог претходника Павловића.¹⁰⁰ Међутим, разлог за овај Суботићев приступ је много већи. Циљ изношења Шафарикових идеја био је Суботићев покушај стварања атмосфере у којој би се објективно приступило проблему српског језика, који се јавио у првој половини XIX века радом Вука Караџића, а на који је Јован Суботић стављао велики акценат. У великој мери близак Вуковој реформи¹⁰¹, Суботић није имао великог простора за деловање у том смеру, јер је велики противник реформи српског језика и правописа био Сава Текелија, особа која га је довела на место

⁹⁶ *Српски Летопис*, број 59, част 4 за 1842. годину.

⁹⁷ Исто.

⁹⁸ Исто.

⁹⁹ Павел Јосиф Шафарик (1795 – 1861) је најпознатији лингвиста и слависта 19. века. Био је изузетно цењен међу словенским народима, а једно време је био и директор Новосадске гимназије. Као и бројни словенски интелектуалци оног времена, Јован Суботић је веома ценио Шафарика, који ће постати главна личност у *Српском Летопису* на почетку Суботићевог уредништва, те су се његови текстови (или текстови који имају везе са њим) врло често објављивали у часопису.

¹⁰⁰ Ж. Милисавец, *наеедено дело*, 471 – 472.

¹⁰¹ О Вуку Караџићу Суботић је имао врло високо мишљење, нарочито када је реч о прикупљању народних предања, па је у својим мемоарима написао: „Вук је прибавио себи неумрле заслуге својим помњивим скупљањем народнога блага и бисера; он сам није имао прилике знањем дух свој обогатити и засејати“. *Автобиографија* Ј.С, II, 46.

уредника *Српског Летописа* и један од оснивача Матице српске чији се утицај на ову институцију осећао и у годинама после његове смрти¹⁰². Упркос покушају да избегне пристрасност идејама Вука Караџића, потпуно је очигледан био Суботићев став по питању реформе језика. Када је постало евидентно да је Вукова реформа однела победу и када се средином 40-их година XIX века потпуно јавно приклонио Вуковим идејама, Јован Суботић је међу домаћим књижевницима сврстан у ред представника српског романтизма и један од његових зачетника у српској књижевности.¹⁰³ Ипак, Јован Суботић није успео да реформу Вука Караџића спроведе у Матичином *Летопису*, управо због великог броја челних људи Матице српске који су били оштри противници реформе српског језика.

Када се говори о темама које се односе на развој српског језика и књижевности у часопису Матице српске, за време Јована Суботића, уместо дотадашње рубрике о словенским књижевностима, у *Летопису* се уводи рубрика *Књижевност србска*¹⁰⁴. Та новоформирана рубрика је, у почетку, садржала информације о новим објављеним књигама и књижевницима оног времена, а касније је доносила и обавештења из српске, али и хрватске штампе. Поред промовисања књижевности и српских аутора са простора јужне Угарске, Суботић је дао и допринос српском језику тако што је 1846. године написао *Српску граматику*,¹⁰⁵ која је уследила након позива Матице српске из 1844. године да се напише граматика српског језика. Пре позива Матице српске из 1844. године, Вјекослав Бабукић и Милован Видаковић су написали српске граматике, а Видаковићева је чак и штампана у Пешти 1838. године. Сматрајући да су постојеће граматике непотпуне, Јован Суботић је одлучио сам да напише граматику српског језика, што је и учинио у току

¹⁰² Исто, 474 – 475.

¹⁰³ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 13.

¹⁰⁴ Ова рубрика се јавља већ у првом броју Летописа који је уредио Суботић, а јављаће се све до краја његовог уредништва. *Српски Летопис*, бр.56 из 1842. године.

¹⁰⁵ *Српска граматика* коју је написао Суботић била је писана на 458 страна, а састојала се из више делова. У првом делу *Увод*, говори се о језику, његовом постанку, дијалектима и наречјима. Даље у тексту, Суботић врши поделу граматике српског језика, делећи је на три дела: *Наука о звуковима*, *Наука о речима* и *Наука о слоговима*. У тексту се брани Вукова реформа, истиче се потреба слова *ђ*, *ћ*, *љ*, *њ*, *ј*. У следећем делу *Грамматике* говори се о родовима и видовима речи, а на крају рукописа дат је правопис српског језика и дефиниција књижевног језика. Ово је била, за оно време, једна од најсавременијих граматика коју је српски језик имао и велика је штета што се тада, због конзервативности Матице српске, није штампала. Каснији радови Даничића, Миклошића и др. довели су до тога да Суботићева *Грамматика* застари. *Автобиографија* Ј.С, II, 166 – 173.

1846. године¹⁰⁶, стављајући велики акценат и на правопис. Своје мишљење о *Граматници* доносила је трочлана комисија коју су чинили карловачки епископ Евгеније Јовановић, најпознатији слависта тог периода Павел Јозеф Шафарик из Прага и чиновник српске владе у Београду Димитрије Исаиловић. Иако је *Српска граматика* Јована Суботића добила повољну оцену од комисије¹⁰⁷, Матица српска, у којој су и даље значајно место заузимали противници реформе српског језика, није је хтела штампати због правописа који је био склон идејама Вука Караџића, упркос томе што је Суботић био уредник *Летописа*. Након тога се Суботић обратио Бечком двору за финансијску помоћ приликом штампања, али због узвреле ситуације у Хабзбуршкој монархији која је претила да букне у револуцију, остао је без одговора. Због тога је морао да прође дуги низ година, па да се опет покрене питање објављивања овог Суботићевог дела, а то се догодило тек деценију и по касније, након укидања Баховог апсолутизма 1860. године.

Поред тога што је *Српска граматика* по садржини била значајно дело за просветни рад и писана је са циљем културног уздизања српске омладине која је живела на простору Хабзбуршке монархије, она је значајна и по томе што се у њој Јован Суботић јавно и први пут декларисао на страну Вукове реформе, иако је био њен присталица још од самог почетка. Иако је тада обављао функцију уредника *Летописа* и био један од водећих људи Матице српске, институције која је по питању реформе језика заступала конзервативне ставове захваљујући њеним челним људима, Суботић је покушао током свог уредништва да се држи средине у сукобу између две стране, не желећи да се замера ни руководству Матице српске које је одбацивало идеје Вука Караџића, али ни оним српским књижевницима и културним радницима који су подржавали Вукову реформу. Међутим, писањем *Српске граматике* он је дефинитивно стао на страну присталица Вука Караџића, премда је до тада вешто балансирао између присталица и противника реформе српског језика. Иако још увек није био спреман то јавно да призна, Суботић је то званично учинио следеће године приликом напуштања уредништва. Поред тога, он у својим мемоарима признаје да је у то време подржавао Вукову реформу сматравши да књига мора бити

¹⁰⁶ Писање граматике је започео крајем 1845. године. Исто, 51.

¹⁰⁷ Епископ Јовановић је изјавио да боље написану српску граматiku Срби неће добити у скорије време, Исаиловић је такође похвалио Суботићево дело, а нарочите речи хвале о аутору и *Граматници* је изнео Шафарик, што је за Јована Суботића било и најмеродавније, сматрајући га највећим стручњаком по питању лингвистике међу свим словенским народима. Исто, 52 – 54.

доступна ширим народним масама и да само на тај начин може доћи до културног уздицања народа, који једино тако може да се одупре свим препрекама и притисцима пред којима се налази. О разлозима због којих се није одмах приклонио идејама Вука Караџића, Суботић је у својим мемоарима написао: „Што се мене тиче, ја нисам био противан азбуци Вуковој; али се нисам могао њом служити, јер је Сава Текелија био сасвим против ње заузет тако, да ми је као уреднику Српског Летописа једаред нарочито тога ради писао, да, ако се буде Летопис језиком и азбуком Вуковом служио, он одвлачи своје руке од Матице. Матица наравно да није имала воље проти њему устати, а ја нисам нашао повода да се цепам од Матице и великог народног добротвора“.¹⁰⁸ Он у својим мемоарима напомиње да су покушаји приближавања писаних трагова широким народним масама рађени и пре Вука Караџића, наводећи као пример Доситеја Обрадовића¹⁰⁹ који је, како каже, „почео писати језиком народним“¹¹⁰.

Поред рада на уздицању српске књижевности у *Летопису*, Суботић је сматрао да и други словенски народи морају добити простор у овом часопису, што је било у складу са Суботићевом идејом о културном обједињавању свих словенских народа. Оно што није било карактеристично за Матичин часопис у време уредништва Суботићевих претходника били су текстови и вести из хрватске књижевности. Залажући се за што чвршће повезивање и сарадњу свих Словена, а пре свега Срба и Хрвата, Суботић је у неколико бројева *Летописа* дао простора за хрватску књижевност. Допринос у *Летопису* о хрватској књижевности дао је Станко Враз, који је са Суботићем по том питању остварио успешну сарадњу, иако су у појединим бројевима примећена неслагања по питању српског језика¹¹¹. Враз је Суботићу пружао информације везане за књижевност у

¹⁰⁸ *Автобиографија* Ј.С, II, 46 – 47.

¹⁰⁹ Говорећи о овоме, Суботић пише у својим мемоарима: „Тако је и наш дични Доситије као калуђер сваки дан читао и појао црквеним језиком. Али је он ипак имао у крви својој и души својој језик, којим је народ говорио. Он је...тако мислио и тако се изражавао, као што је то наш народ чинио.“ (Исто, 42). Поред Доситеја, Суботић спомиње да је и Атанасије Стојковић првих година XIX века сматрао да је реформа језика неопходна. Већих акција по том питању на почетку Суботићевог уредништва није био јер је највећи противник реформе српског језика био истакнути Србин и један од главних личности у Матици српској, Сава Текелија. Исто, 45.

¹¹⁰ Исто, 42.

¹¹¹ Станко Враз (1810 – 1851) је, иако Словенац пореклом, један од водећих хрватских књижевника у првој половини XIX века. Био је присталица Илирског покрета Људевита Гаја, у који се и укључио. Како сам каже, писао је српскохрватским језиком, а поред поезије, писао је и кратке приче, сатире и друге жанрове лирске књижевности. Неколико радова објавио је у *Српском Летопису* који је уређивао Суботић, а један је од првих књижевника који су позитивно оценили и предвидели вечност Његошевом *Горском вијенцу*,

Хрватској, а у свом раду објављеном у *Српском Летопису*, у првој свесци за 1846. годину, оштро је осудио мешање црквенословенског језика са савременим језиком. Сматрао је да текст треба да буде прилагођен и доступан народу, разумљив за све и да је то једини пут да текст уђе у шире слојеве друштва које би се на тај начин културно уздигло. Као изразити присталица Вукове реформе, Враз је сматрао да се што пре треба престати са писањем језиком који чине „русизми са поквареном србштином“.¹¹² Он сматра да Срби имају најчистији језик, који се „почео кварити кад су попи и калуђери сву силу знања уграбили за се“¹¹³ и када су српски писци почели да користе русизме, те су свом језику нанели штету.

Суботић је већ у следећој свесци *Летописа* одговорио Вразу на изнете тврдње. Он је истакао да се слаже са већим делом онога што је изнео овај хрватски књижевник, али одбацује тврдње да у српском језику има пуно русизама, те да је то „русизам са поквареном србштином“.¹¹⁴ Суботић сматра да у српском језику има русизама исто онолико колико у „илирском“ језику има речи из „старог дубровачког језика“.¹¹⁵ На крају, он каже да је највећи проблем што Срби не чисте свој језик, док га Илири кваре.¹¹⁶ Да је српском језику била потребна реформа, сложили су се обојица. Додуше, то је и даље било време када Суботић то није смео јавно да изнесе због функције коју је обављао и конзервативног мишљења оних чланова Матице српске који су били окупљени око Саве Текелије.

Од 1843. године изглед *Српског Летописа* постепено добија нови облик, те се у његовом изгледу и садржају све више уочава рад другог уредника који је донео и одређене промене. Суботић почиње све више пажње да поклања српској историји, за коју је показивао велико интересовање. У *Летопису* се у великом обиму, од 1843. године, јављају документи, чланци и расправе из српске историје. Велику помоћ при објављивању историјских текстова Суботић је имао у Александру Стојачковићу и Станиславу

поезији Бранка Радичевића и Мажуранићевом делу *Смрт Смаил-аге Ченгића*. Драгутин Стефановић, Вукашин Станисављевић, *Преглед југословенске књижевности*, II (књижевност 19. века), Цетиње 1971, 142 – 144.

¹¹² *Српски Летопис*, св. I за 1846. годину.

¹¹³ Исто.

¹¹⁴ *Српски Летопис*, св. II за 1846. годину

¹¹⁵ Исто.

¹¹⁶ Исто.

Шумарском, сарадницима који ће, у времену уредништва од стране Јована Суботића, објављивати историјска документа и расправе. Стојачковић је, углавном, објављивао историјска документа. Тако се у различитим издањима *Летописа* од 1843. године могу пронаћи документа различите садржине, углавном инспирисане српским средњим веком, као што су подаци о добрима деспота Ђорђа Бранковића у Угарској, прилог о годишњици смрти деспота Стефана Лазаревића, подаци о српским областима у византијским изворима из XIII века итд.¹¹⁷ Шумарски је своје текстове објављивао под насловом *Грађа за повестницу сербску* и ту су најзаступљеније биле историјске расправе, бројне историјске теме и чланци, али и биографије истакнутих Срба.¹¹⁸ У *Летопису* је историјске текстове или текстове инспирисане неким историјским догађајем или личношћу писао и Јован Суботић¹¹⁹, па постоје поједини аутори који га посматрају и као историчара.¹²⁰ Нема никакве сумње да је Суботић одлично познавао историју, а нарочито националну. Међутим, његов рад као историчара је прилично недоречен.¹²¹ Основни разлог ове тврдње је чињеница да је Суботић прихватао све историјске изворе који су му долазили под руку и објављивао их, без икакве критичности или научне провере, па нису били ретки случајеви да се у *Српском Летопису* објаве и текстови који су историјски потпуно нетачни.

¹¹⁷ Александар Стојачковић (1822 – 1893) завршио је Богословију у Сремским Карловцима и право у Пешти. Године 1848. учествовао је у револуцији, а једно време је био секретар војводе Стевана Шупљикца. После револуције ступио је у државну службу у Пешти. Био је конзервативних ставова, а за живота је написао неколико историјских радова. Ж. Милисавац, *наведено дело*, 474. Каријера Александра Стојачковића као новинара и историчара је започела 1841. године, када је помагао Павловићу око уређења његових листова. Касније га је Суботић укључио у *Летопис*, где је постао још популарнији међу читаоцима. Иако се првобитно бавио ширим областима, касније ће се концентрисати на народну историју. П.В. Крестић, *наведено дело*, 121. Поред бављења историјом, Стојачковић се бавио и књижевношћу. Такође, био је и политички активан, те је учествовао на Благовештенском сабору. Био је и посланик на Угарском сабору. Од значајних дела, написао је *Черте живота народа српског у унгарским областима*. Ова књига изашла је у Бечу, у току револуције 1849. године. Светозар Милетић, *Сабрани списи*, (прир.: Чедомир Попов, Дејан Микавица), I, Београд 1999, 242.

¹¹⁸ Ж. Милисавац, *наведено дело*, 473.

¹¹⁹ Додуше, то је било израженије током Суботићевог другог уредништва *Летописа*, о чему ће касније бити речи.

¹²⁰ Примера ради, Коста Милутиновић је, делимично, посматрао Јована Суботића и као историчара, износећи све његове предности и мане у том послу. Коста Милутиновић, *Михаило Полит – Десанчић као историчар*, Нови Сад 1936, 8.

¹²¹ Упркос бројним недостацима, кроз бројне Суботићеве текстове се види његово познавање историје, како као уредника *Летописа*, тако и као члана бројних делегација у току револуционарних догађаја 1848. и 1849. године. О томе више, у наредном поглављу.

Уредништво Јована Суботића било је значајно и по томе што су се у *Српском Летопису* објављивали извештаји о делатности и раду Матице српске, па су активности ове знамените српске институције постале доступне ширим слојевима друштва. Још од преузимања уредништва се може приметити континуирани раст пружања информација по том питању, а још израженије од 1846. године, када је Суботић предложио Матици српској да јавност о њеном раду мора бити редовно и уредно обавештавана, што су остали прихватили. Од тада се у скоро сваком часопису може приметити извештај о стању у овој значајној српској установи.¹²² Овим потезом, Матица српска се још више приближила српској јавности, која је детаљније могла да се упозна са радом ове знамените српске културне и просветне институције.

Иако је веома ценио класичну књижевност, коју је често користио и цитирао у својој поезији и књижевном раду, Јован Суботић ју је потпуно избацио из *Српског Летописа*. Сматрао је да се „не треба враћати у далеку прошлост, у прошлост изумрлих народа, поред историје свога властитог народа“¹²³ која је изузетно богата. Треба рећи да је објављивање дела из класичне књижевности знатно смањено још за време Павловићевог уредништва *Летописа*, док су под уредништвом Суботића она потпуно избачена и замењена српском књижевношћу.¹²⁴ Поезија се редовно објављивала у *Летопису* у то време и ту није било неких већим промена у односу на период када је часопис уређивао Теодор Павловић.¹²⁵ Објављивајући српску поезију, Јован Суботић се трудио да прилику да и млађим српским песницима, трудећи се да им на тај начин пружи подстицај и да их укључи у културни живот српског народа у Монархији.¹²⁶

Поред дела различитог карактера везаних за српску историју и књижевност, а потеклих из пера бројних аутора који су у то време учествовали у културном животу Монархије, у *Летопису* је своја дела објављивао и сам Јован Суботић, који је тада био посвећен књижевности, а највише поезији. Међу њима треба споменути и расправе о теорији књижевности, драме, поезију, као и новеле. Најбројнија је свакако била поезија,

¹²² Ж. Милисавац, *наведено дело*, 482.

¹²³ *Автобиографија* Ј.С, II, 7.

¹²⁴ Ж. Милисавац, *наведено дело*, 483 – 484.

¹²⁵ У *Летопису* су поезију најчешће објављивали, поред уредника, песници који су то чинили и раније попут Јована Пачића, Василија Суботића, Николе Боројевића, Александра Андрића, Георгија Стефановића, Јосифа Горјановића, Петра Прерадовића и др. Исто, 481.

¹²⁶ Исто.

коју је Суботић највише писао и објављивао у овом часопису неколико година раније пре него што је постао његов уредник, а по којој је био познат ширем српском интелектуалном кругу у Хабзбуршкој монархији.

Суботић је користио сваку прилику да истакне промену уредништва *Летописа* када је реч о све чешћим историсјским темама, видевши у њој лични допринос у националној обнови и обједињавању српског народа на простору Хабзбуршке монархије. Упркос томе што је велику пажњу поклањао историјској науци, сматрајући је као оружје за борбу против националног разједињавања, Суботић је као историчар био просечан. У жељи да изнесе пред народ што више историјских докумената, није редак случај да је међу њима било небитних, а некад и фалсификованих докумената. Извори и документи који су приказивани јавности кроз *Српски Летопис* били су лишени било каквог научног критеријума приликом њиховог објављивања. Без обзира на велике пропусте приликом уредништва, Јован Суботић је ипак оставио одређени траг на *Летопис*. Форсирајући историјску науку, мењајући изглед и форму дотадашњег часописа и стварајући од њега „историјски журнал“¹²⁷, дао је допринос развоју националне и културне свести српског народа у првој половини XIX века. Чињеница да се у *Летопису* у време Суботићевог уредништва све више посвећује пажња историји, а у већој мери и филологији одраз су романтичког духа који је тада владао у српском народу.¹²⁸ Међутим, треба напоменути да је Суботићев приступ историјској науци лишен сваког методолошког приступа, као и критичке свести. Изворе које Суботић у *Летопису* објављује су често набацани и непроверени. Упркос томе, може се пронаћи неколико занимљивих текстова, као што су *Историја о Черној Гори* Василија Петровића, *Кратка историја Лике и Крбаве* и други текстови.¹²⁹ О *Летопису* се, са друге стране, могу наћи и фрагменти из научно оспораваног *Летописа попа Дукљанина*, као и из других историјских извора различитог порекла. У ово време, Суботић је предлагао да се уведу конкурси за текстове који се шаљу за *Српски летопис*. Он је сматрао да би се на тај начин у овом Матичином часопису појавили квалитетнији текстови, који су, према његовом мишљењу, били кључни за

¹²⁷ Ж. Милисавец, *наведено дело*, 473 – 474.

¹²⁸ Тихомир Остојић, *Нови Сад: средиште овог српства*, Нови Сад 2017, 142.

¹²⁹ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 14.

квалитет самог листа.¹³⁰ Иако је и сам објављивао непроверене изворе, додуше у времену када историјска критика готово да није ни постојала, Суботић се веома залагао да *Летопис* буде први часопис који ће доносити квалитетне текстове из оних области које су значајне за неговање културе и традиције код српског народа. Један од најважнијих разлога овакве уређивачке политике Јована Суботића јесте чињеница да се српски народ у Хабзбуршкој монархији, нарочито они који су живели у угарском делу, суочавао са све израженијим процесом мађаризације током 40-их година XIX века. Због тога је Суботић сматрао да би форсирање и популаризација српске историје у часопису који издаје знаменита српска институција довело до националног уједињења и заједничког деловања српског народа у Монархији против политике које су, нарочито у угарском делу, према њима спроводиле владајуће структуре.

Како је српска култура у Монархији доживљавала прогрес, али и како је мађаризација у друштву била све присутнија, тако је Јован Суботић бивао све активнији кроз уредништво *Летописа*. Песме које је писао и објављивао у часопису одисале су духом родољубља и снажно израженим националним осећањима. Ту спадају патриотске песме и епови из друге половине 40-их година XIX века, као што су еп *Краљ Дечански*, песма *Ја сам млада Српкиња*, еп *Дабрац*, а издаје и збирку песама *Босиље*. У то време Суботић се озбиљно бави и питањем српске књижевности и језика, те пише, поред већ поменуте *Српске Граматике*, дела попут *Науке о сербском стихотворенију* и *Неке црте из повеснице српске књижевности* где износи низ значајних података о животу и раду оних српских аутора за које је сматрао да су дали велики допринос развоју српске науке и књижевности, међу којима убраја Доситеја Обрадовића, Јована Рајића, Вука Караџића. Поред тога, у часопису се редовно говори и о активностима у Матици српској, значају *Српског Летописа* за српски народ унутар Монархије, питању српског језика итд.¹³¹ Једно од значајнијих дела које је настало на основу мотива из српске историје је и Суботићев еп

¹³⁰ У неким текстовима Суботић је чак и критиковао рад неких претходних уредника који су, према његовим речима, објављивали радове у *Летопису* који не одговарају задацима и циљевима које је Матица српска пред себе поставила. Због тога он сматра да је неопходно да се изврши одређена селекција радова који пристижу, а да се објављују само они који се односе на српску историју, књижевност и друге области које би допринеле јачању и ширењу националне свести код српског народа у Монархији. Т. Остојић, *наведено дело*, 142 – 143.

¹³¹ Попут *Српске граматике* и овај чланак је написан 1846. године, а касније је објављен у *Летопису*. *Автобиографија* ЈС, II, 17 – 49.

Краљ Дечански из 1846. године, писан у духу патриотизма и родољубља, за који је награђен од стране Матице српске.¹³² У таквом патриотском расположењу које је исказивао кроз своја дела, Суботић је дочекао и револуцију 1848/49. године у Хабзбуршкој монархији.¹³³

Покушаји Јована Суботића да у предреволюционарним годинама објави радове писане Вуковим правописом и словима завршили су се безуспешно. Иако је један од најзаслужнијих за почетак „помирења“¹³⁴ између Матице српске и Вука Караџића, Суботић је био мишљења да је ова српска институција и даље веома конзервативна и затворена за прихватање реформи које би допринеле модернизацији и развоју српског језика и културе, те да још није дорасла идејама „младог српског грађанства“.¹³⁵ Због тога је поднео писмену оставку на место уредника *Српског Летописа* 4. августа 1847. године.¹³⁶ На том месту заменио га је Симеон Филиповић, који је уредио свега једну свеску, јер је револуционарни талас прекинуо сваки рад на културном пољу у Хабзбуршкој монархији, а самим тим и привремено обуставио излажење Матичиног часописа. Након што је престао уређивати *Српски Летопис*, Суботић је једно кратко време, од новембра 1847. до марта 1848. године радио као професор на пештанском Правном факултету, замењујући професора Хенфнера¹³⁷. Како сам каже, посао је био тежак, јер су постојале трзавице између њега као Србина и припадника православне вере са једне и студената, углавном, католичке вероисповести са друге стране. Иако су се предавања држала на латинском, радикалније настројени Мађари све више су јавно захтевали предавања на мађарском језику, трудећи се безуспешно да ремете Суботићев

¹³² Додели награде на свечаности у Матици српској је присуствовала и Суботићева мајка Сара. Он је награду посветио мајци, а сам чин је описао у својим мемоарима: „Кад добијем награду, однесем чашу к њој, загрлим је и предам јој чисти овај и сјајан венац моје музе у материнско крило, сам највећу радост осећајући, што сам најмилијој мајци ту лепу радост набавио“. Исто. Љ. Марковић, *наведено дело*, 166.

¹³³ *Автобиографија* ЈС, II, 17 – 49.

¹³⁴ С. Гавриловић, *О Србима Хабзбуршке монархије*, 226.

¹³⁵ *Автобиографија* ЈС, II, 51.

¹³⁶ Исто.

¹³⁷ Раније је Јован Суботић радио као повремено асистент професору Хенфнеру на Универзитету у Пешти. Обављајући тај посао поносио се чињеницом да је, као Србин, дошао на тај положај, иако му је у одређеним тренуцима напетости која је у то време постојала у Угарској та чињеница стварала одређене проблеме. Јован Суботић о овом периоду пише у својим мемоарима: „Ја сам при промоцијама докторанда на истом факултету много пута био у помоћи том факултету. Таквих случајева, у којима сам му услугу указао било је преко 20. И зато су ме чланови факултета изближе познавали. Није ми дакле овај позив ни мало изненадио. Но у толико ме је већма обрадовао, пошто је то први случај, да је Србин на катедру у том факултету сео“. *Автобиографија* Ј.С, II, 57.

рад. У тако напетим околностима, Јован Суботић је на Универзитету у Пешти провео око пет месеци¹³⁸, где је одолео свим притисцима и на лично задовољство одговорио захтевима који је овај посао носио са собом. У марту 1848. године, непосредно пред избијање револуције, Суботић је задовољан напустио факултет јер се професор Хенфнер вратио.¹³⁹

Поред писања песама и њихових објављивања углавном у *Српском летопису* док је био његов уредник, Суботић је 1844. године, током боравка у Будиму и Пешти написао неку врсту водича кроз Беч. Ово дело је настало као резултат Суботићевог одушевљења престоницом Монархије. Како сам истиче у књизи, подаци које је користио преузети су из дела Адолфа Шмидла *Беч, царски град*¹⁴⁰. У овом водичу Суботић даје основне карактеристике Беча, кратак историјат града, као и податке о становништву и привреди. У даљем тексту, у виду посебних наслова, говори се о школству, црквама, културним институцијама, двору, споменицима и другим знаменитим зградама у престоници Хабзбуршке монархије¹⁴¹.

Јован Суботић је, поред тога што је био уредник *Летописа*, значајан допринос дао и развоју Библиотеке Матице српске. Иако је она званично почела са радом 14. августа 1838. године, књиге у њој нису биле разврстане, већ је цео простор изгледао као велико „складиште књига“¹⁴². Велику улогу у развоју Библиотеке Матице српске одиграо је Теодор Павловић још за време док је био уредник *Летописа*, а посебно се у том послу истакао Јован Суботић, с обзиром да су рад Библиотеке и уредништво *Српског летописа* били уско повезани. Још од покретања свог часописа, Матица српска је примерке *Летописа* слала угледним европским, а пре свега словенским институцијама. Тако је неколико примерака послато у Београд, Беч, Пешту, Праг, Санкт Петербург и друге градове. Како је Суботић касније у једном говору истакао, једино је Руска академија наука из Санкт Петербурга одговорила поклоном у виду књига који је упутила Матици

¹³⁸ Исто, 57 – 58 .

¹³⁹ О овоме Суботић говори у својим мемоарима: „У почетку марта оздрави редовни професор, и ја му предам катедру. Растанак мој са мојим слушателјима био је срдачан и пун поштовања; факултет је био са мном пуно задовољан.“ Исто, 58.

¹⁴⁰ Оригиналан наслов дела на немачком гласи *Wiener, die Keiserstadt*

¹⁴¹ Ј.Суботић, *Беч и његове знатности*, Будим 1844.

¹⁴² Гордана Ђилас, *Јован Суботић, библиотекар Библиотеке Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске, Нови Сад 1995, 94.

српској¹⁴³. Због проблема који је имала са великим бројем књига које нису биле адекватно распоређене, епископ Платон Атанацковић, као један од виђенијих људи окупљених око Матице српске, предложио је 1842. године да се формира посебна комисија чији би задатак био да Библиотеку Матице српске доведе у ред. Комисију су првобитно чинила три члана, а то су били Јован Суботић, Георгије Марго и Михаил Костић.¹⁴⁴ Ова комисија није постигла очекиване резултате, па је изабрана нова комисија у саставу Јован Суботић, као уредник *Летописа*, и Симеон Шићар. Годину дана од оснивања ове комисије, на седници Матице српске од 20. новембра 1843. године, Јован Суботић је поднео извештај. У њему се наводи да је уређена Библиотека Матице српске и да се у самој Матици српској „први пут налазе полице намењене за Библиотеку“¹⁴⁵. У послу уређивања Суботић као помагаче спомиње у извештају Симеона Шићара и протођаконa Амвросија Шимића.¹⁴⁶ Њих тројица су, како је нагласио Јован Суботић, пописали све књиге по азбучном реду, а попис је служио као „нека врста каталога публикација по наслову“¹⁴⁷. Поред тога, пописани су и сви дародавци Библиотеке Матице српске. Од времена Јована Суботића корисници Библиотеке Матице српске могли су добити књиге или по имену аутора или по наслову. Овај посао, у којем је Суботић одиграо значајну улогу, сматра се „првим стручним уређењем Библиотеке Матице српске“¹⁴⁸. У наредном периоду је Библиотека Матице српске много лакше радила, па је за библиотекара 1843. године постављен Тома Теодоровић, а након његове смрти годину дана касније, то место је припало Суботи Младеновићу.

Број књига у Библиотеци Матице српске је из године у годину бивао све већи, а велику улогу за то имају бројни донатори који су поклањали своје књиге. Тако је Теодор Павловић 1842. године, након одласка са места уредника *Српског Летописа*, поклатио Матици српској сто књига, а епископ Платон Атанацковић чак 787 књига међу којима је, према Суботићевим речима, било „доста ретких и скуних“¹⁴⁹ наслова. Следеће године, епископ Платон је поклатио још сто примерака своје књиге *Огледало човечности*.

¹⁴³ Исто, 93.

¹⁴⁴ Исто, 94.

¹⁴⁵ Исто.

¹⁴⁶ Исто.

¹⁴⁷ Исто.

¹⁴⁸ Исто.

¹⁴⁹ Исто.

Значајан допринос дао је и Јован Суботић, који је, у току 40-их година XIX века, поклатио Матици српској неколико примерака својих књига *Босиље, Беч и његове знаменитости, Дабрац и Краљ Дечански*.¹⁵⁰ Поред тога, за Матицу српску је набавио и књигу швајцарског књижевника Хајнриха Чокса *Освалд или Златотворно Село*. На овај начин, Библиотека Матице српске је значајно проширила број књига, који су од овог времена биле уредно пописиване и распоређене.

Од тренутка када је ступио на место уредника *Српског летописа*, Суботић је наставио да шаље примерке часописа културним установама широм Европе, али је тај списак проширио. Тако да су 40-их година XIX века, часопис Матице српске добиле и Загребачка читаоница, Содруженство Чешког музеја, Словачко друштво у Будиму, београдски Лицеј, затим вршачка, пакрачка и задарска богословија, академије у Паризу, Санкт Петербургу и Берлину, историјска друштва у Москви и Одеси, као и већи центри у оквиру Војне границе¹⁵¹. Поред слања часописа научним и културним институцијама, *Летопис* је Суботић редовно слао и људима које је ценио, а међу којима се истичу Павел Јозеф Шафарик и Људевит Гај. Са Шафариком је успостављена узајамна сарадња, јер је он свој лист *Славонски народопис* слао Матици српској, на који се српска институција и претплатила на инсистирање Јована Суботића.¹⁵² Такође, своја издања Матица српска је размењивала са *Зором далматинском*, што је било регулисано уговором који су потписали 1843. године.¹⁵³ Матица српска је отворила врата и за бројна словенска удружења, а треба споменути питомце појунске омладине који су често посећивали ову српску институцију. Углавном их је дочекивао Јован Суботић, који је за њих организовао бројна предавања, а лично им је држао часове из граматике.¹⁵⁴ Сви ови кораци које је Суботић предузимао допринели су да Матица српска прошири своје поље деловања на друге словенске народе и тиме допринесе њиховом упознавању са радом ове знамените српске институције. Све то је имало за циљ спровођење идеја Јована Суботића о потреби за културним уједињењем свих словенских народа у Хабзбуршкој монархији, коју је он истицао од тренутка када је

¹⁵⁰ Књиге *Босиље, Беч и његове знаменитости* и *Дабрац* Суботић је поклатио у два примерка, док је књигу *Краљ Дечански* даривао Матици српској у чак 25 примерака. Исто.

¹⁵¹ Исто, 93.

¹⁵² Исто, 94.

¹⁵³ Исто.

¹⁵⁴ Исто, 95.

постао део српске интелектуалне елите. Иако ово уједињење није спроведено на начин на који је Суботић то очекивао, нема никакве сумње да је дао огроман допринос да Матица српска изађе из својих дотадашњих оквира и своје деловање прошири и на друге словенске народе. Без икакве сумње, наставак сарадње словенских народа на културном пољу прекинула је револуција, која је трајала у Хабзбуршкој монархији у току 1848. и 1849. године.

Уредништво *Српског Летописа* од стране Јована Суботића донело је извесне промене у изгледу овог знаменитог српског часописа. Ипак, стиче се утисак да Суботић није довршио посао који је започео. Он је желео да, објављивањем историјске грађе, изнесе своја и код других пробуди патриотска осећања, те да допринесе јачем продору културе и јачању националне свести међу српским народом. Објављујући историјске текстове, грађу и документа без одређеног реда, потпуно је искључио критички метод. Суботићу нису ни прилике ишле на руку, с обзиром да се прихватио уредништва часописа угледне, али конзервативне српске институције, а у тренуцима када су се, међу српском интелигенцијом, водиле полемике око Вукове реформе. Иако је лист и даље остао недоступан за шире слојеве народа, може се рећи да је Суботићево уредништво отворило врата осавремењивању *Српског Летописа*, иако ће даљи развој овог часописа кренути тек након више од једне деценије, када Хабзбуршка монархија буде изашла из револуционарних немира започетих 1848. и настављених 1849. године и Баховог апсолутизма који је трајао до 1860. године. Културно обједињавање словенских народа, започето у време Суботићевог уредништва зауставила је револуција. Међутим, везе између ових народа нису прекинуте. Напротив, оне су баш у револуционарним догађајима дошле до изражаја, у шта се уверио и Јован Суботић који је тих година, такође, представљао веома значајну личност која је радила на одржавању веза између српског и представника осталих словенских народа.

Јован Суботић је у ово време започео своју политичку делатност, која се највише може приметити у текстовима које је писао и објављивао, а који се углавном огледају кроз одређене расправе о српском језику, књижевности и историји. Међутим, у предреволуционарно време, он се много више истицао као јавни радник, који је кроз своје ангажовање у културном животу, као уредник *Српског Летописа* и песник, већ био познат

у српском народу, али и у целокупном културном животу у Хабзбуршкој монархији. Ту активност је проширио оног тренутка када је ступио у круг интелектуалаца и повезао се и са значајним културним радницима других словенских народа, са којима је често имао преписке, расправе и друге видове комуникације. Обављајући функцију уредника *Летописа*, он је имао јасан циљ а то је да се код српског народа у Монархији пробуде патриотска осећања и да се, у одбрани идеја панславизма, словенски народи културно обједине. Матицу српску је видео као веома значајан фактор у борби српског народа за своја права и за уједињење како српског, тако и свих словенских народа. Због тога се и ангажовао на раду у овој српској институцији, те је у неколико година приметан напредак у њеном деловању, с обзиром да је у ово време број књига у уређеној Библиотеци Матице српске порастао, а са *Летописом* су могли да се упознају и друга, махом словенска, удружења и институције са простора Хабзбуршке монархије.¹⁵⁵ Ипак, развијање патриотских и родољубивих осећања Срба је имало посебан значај, због тога што су Срби били изложени све већим притиском од стране Угара и мађаризацијом која је вршена у овим деловима Монархије. Као јавни радник и представник млађе генерације српске интелигенције, Суботић је кренуо да профилише своје политичке ставове, који су били у складу са дешавањима на унутрашњем плану Монархије. Као добар познавалац српске историје и један од креатора српског културног живота у Хабзбуршкој монархији, знао је да је један од најважнијих услова опстанка Срба као народа могућ једино уз познавање своје прошлости, књижевности и традиције. Због тога је велику пажњу усмерио управо на те елементе, што се јасно може видети кроз његову културну делатност у предреволюционарним временима. Са таквим ставом је и уређивао часопис који је издавала Матица српска, а много активније политичко деловање Јована Суботића уследило је одмах након избијања револуција које су почетком 1848. године захватиле бројне европске земље, међу њима и Хабзбуршку монархију, а које су трајале све до 1849. године. Чини се да је, бар на културном плану, Јован Суботић својим деловањем као млади песник прожет романтичарским заносим и као уредник *Летописа* који је издавала

¹⁵⁵ Михаило Полит Десанчић у својим мемоарима истиче велике заслуге Јована Суботића за нагли развој Матице српске, те записује следеће: „После, пошто је већ била основана Матица српска, велика је заслуга познатог књижевника и песника Јована Суботића, што је Матица српска напредовала великим корацима, и што су Летописи Матице српске у оно доба били права душевна храна српског народа.“ Михаило Полит Десанчић, *Како је то било у нас Срба у Буни године 1848*, Нови Сад 1996, 54.

Матица српска створио погодно тле за јачање патриотских и родољубивих осећања код српског народа са простора Монархије, што је дошло до изражаја већ по избијању револуције у марту 1848. године.

2. Јован Суботић у револуцији 1848/49. године

2.1. На почетку револуције

После повлачења са места уредника *Српског летописа*, Јован Суботић је наставио да се бави књижевном делатношћу у оквиру круга српских интелектуалаца у Пешти, озбиљно размишљајући да се врати адвокатском позиву који је изузетно волео. Међутим, управо у ово време, 1848. године, европске државе запале су у друштвену, политичку и економску кризу. Наиме, становништво у Европи суочавало се са лошим условима живота, а као главни кривци означени су апсолутистички режими у појединим европским земљама. Поред тога, низ аграрних проблема проузрокованих лошим метеоролошким условима довели су до ескалације незадовољства, која је прерасла у немире захвативши цео континент. Започети као немири због првенствено аграрног и финансијског проблема, они су врло брзо попримили политичке елементе и прерасли су у револуцију која је означила крај старих, апсолутистичких режима и остатака феудалног система који су још увек били присутни у Европи.¹⁵⁶ Атмосфера која је претила да прерасте у револуцију осетила се у Хабзбуршкој монархији, што је Суботић приметио у време док се налазио у Пешти и док је обављао посао уредника *Летописа*, а посебно након тога, радећи на Универзитету у Пешти.

Револуција је, на самом почетку, избила у италијанским државама, да би се после кратког времена пренела и на Француску, што је резултирало рушењем монархије и проглашењем републике. Великом брзином револуција је захватила немачке државе, а одатле се пренела на Хабзбуршку монархију, захвативши њен аустријски и мађарски део. С обзиром да је на простору Хабзбуршке монархије живео велики број припадника мањинских народа, који су почетком XIX века у мањој или већој мери напредовали на националном, политичком и културном плану, они су у револуцији видели своју шансу за остваривање националних и грађанских права. Покушај мањинских народа да се, у вртлогу револуционарних дешавања, изборе за своја права, али и одбране дотадашње

¹⁵⁶ Василије Ђ.Крстић, *Срби у Угарској 1790 – 1918.*, Нови Сад 2013, 63 – 64.

привилегије које су јачањем мађарског елемента биле све више угрожене, довео је до специфичног карактера побуна које су захватиле Хабзбуршку монархију, прво аустријске, а само два дана касније и мађарске области.¹⁵⁷

За Србе који су живели на простору Хабзбуршке монархије, у временима која су претила да слома државу, текао је културни развој, у којем је своје значајно место имао млади правник, филозоф, књижевник и јавни радник Јован Суботић. Овај културни успон Срба у Монархији започет још крајем осамнаестог, посебно је постао изражен у првој половини XIX века. Национални препород српског народа означио је велики корак ка све интензивнијем укључивању Срба у политички живот Монархије, али и до јављања све већег антагонизма између припадника српског и мађарског народа.¹⁵⁸ Нова етапа у односима Срба и Мађара догодила се почетком 30-их година XIX века када је Србија обновила своју државност султановим хатишерифима, што је веома утицало на националну свест Срба, нарочито припаднице грађанске класе, са простора северно од Саве и Дунава. У то време Мађарска је смелије кренула у борбу за стицање независности од Беча. У изузетно напетој атмосфери, у којој је сваки народ који је живео на тлу Монархије имао одређене захтеве и тежећи ка остваривању својих националних и политичких циљева, ушло се у револуционарну 1848. годину.¹⁵⁹

У Аустрији је револуција избила 13. марта 1848. године, када су немири захватили Беч. Бечки двор није могао да се одупре револуционарним захтевима, те је револуција за свега два дана постигла успех. Аустријски канцелар Клеменс Метерних, оличење старог режима, под притиском немира у главном граду, напушта Аустрију, а власти у Бечу дозвољавају слободу штампе и обећавају уставну владавину. Ипак, све разлике у ставовима између крупног слоја грађанства и радника на почетку револуције биле су ублажене постепеним попуштањем буржоазије у циљу очувања целовитости Монархије.¹⁶⁰ Упркос томе, вест о бечким немирима брзо се раширила у свим областима Хабзбуршке монархије. Она је стигла за пар дана до Загреба и других места јужно од Беча

¹⁵⁷ Исто. Robert Kann, *A history of the Habsburg empire 1526 - 1918*, Berkeley 1980, 299 – 308.

¹⁵⁸ Васа Богданов, *Устанак Срба у Војводини и Мађарска револуција 1848. и 1849*, Суботица 1929, 19 – 21.

¹⁵⁹ Zoltan Gyere, *Mađarski i srpski nacionalni preporod*, Novi Sad 2009, 324.

¹⁶⁰ Како примећује Василије Крестић, повлађивање буржоазије радницима по неким питањима резултирало је чињеницом да је у току револуције Двор остао нетакнут, као и војска која је била главни дворски ослонац. В. Крестић, *Срби у Угарској 1790 – 1918*, 64.

и Пеште. а податак да Мађари траже већу самосталност од стране Аустрије била је окидач да пробуди градове у којима је већину чинило српско или хрватско становништво, које је још јаче захватио национални занос¹⁶¹ и који су у новонасталој ситуацији у Монархији видели шансу за остваривање својих права.

Револуционарни талас је врло брзо захватио и Угарску, што је увело целу Хабзбуршку монархију у веома напето стање. Револуција је отпочела у Пешти 15. марта, само два дана након избијања побуне у Бечу. У овако затегнутим односима на простору Монархије мађарско племство, које је било носилац мађаризаторске политике и предводник револуционарних догађаја, видело је своју шансу за даљим спровођењем оштре мађарске политике која је била карактеристична за 30-е и 40-е године XIX века.¹⁶² Оно није хтело потпуно да раскине са Бечом због веза које је имало са Аустријом, али није желело ни да испусти подршку мађарске омладине, те су закони доношени уз њихову подршку били у светлу балансирања између те две стране, али уз јасно истицање да у Мађарској постоји само један народ, а то је мађарски. Због револуционарног пламена који је захватио читаву Хабзбуршку монархију, цар Фердинанд је, само два дана након пештанских немира, попустио мађарским захтевима¹⁶³ и именовao је Лајоша Баћањија за првог председника независне мађарске владе, у којој је Лајош Кошут постао министар финансија.¹⁶⁴

Незадовољство политиком мађарског племства, у којој је мађаризација била изузетно изражена, јавило се код мањинских народа који су живели у Хабзбуршкој монархији, а нарочито у Угарској¹⁶⁵. Одмах по избијању немира у Бечу и Пешти, револуционарни талас захватио је и места Монархије која су насељавале мањине. У тим

¹⁶¹ М. Екмечић, *Стварање Југославије 1790 – 1918*, I, Београд 1989, 497. Jonatan Sperber, *The European Revolution, 1848 – 1851*, Cambridge 2005., 9. Jiri Koralka, *Europe in 1848: Revolution and Reform*, New York 2008, 163 – 165.

¹⁶² Francis Roy Bridge, *The Habsburg Monarchy among the great powers, 1815 - 1918*, Worcester 1990, 42 – 43.

¹⁶³ Тиме што је Беч на овај начин попустио Пешти, Мађарска је постала de facto независна, примећује Полит Десанчић, јер спровођење угарских закона значило је одвајање Угарске из оквира Хабзбуршке монархије. М. П. Десанчић, *наведено дело*, 23.

¹⁶⁴ Поред Баћањија као председника и Кошута као министра финансија, у Влади су се нашли и Етвеш, Деак, Месарош и Естерхази. Дејан Микавица, Ненад Лемајић, Горан Васин, Ненад Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526 до 1918.*, I, Нови Сад 2016, 446 – 447.

¹⁶⁵ На простору Краљевине Угарске је живело више народа. Мађари су сачињавали свега 37%, тј. 5,413.000 од укупно 14,553.000 људи. Други по бројности су били Румуни којих је било око 2,477.000, затим Словаци 1,843.000, Хрвати 1,263.000, Немци 1,247.000, Срби 1,054.000 и Словенци 49.000. М. Екмечић, *Стварање Југославије*, I, 486 – 487.

местима је револуција, поред социјално-економског, имала и национални карактер. Ови покрети мањинских народа, у којем је циљ био борба за национална права, раширили су се кроз читаву земљу, иако ниједан од њих није био јединствен у свом деловању.¹⁶⁶ Без прецизно дефинисаног национално-политичког програма, представници и истакнуте вође мањинских народа често су се сукобљавали око неколико веома значајних питања, као што су будуће државно уређење Монархије, начин укидања феудализма и слично. Због сукоба насталих око тих питања, Двор у Бечу је посматрао како национални покрети, из свих наведених разлога, све више слабе.

Покрет српског народа у Монархији је почео да се шири одмах по избијању револуције. Ипак, треба нагласити да је ширење српског покрета било спонтано, а пре свега због веома слабе унутрашње организације унутар самог покрета. Ситуација се променила када су у новонастала, револуционарна дешавања постепено кренули да се укључују угледни пештански Срби, представници српске интелектуалне елите и богати трговци, који су временом почели да преузимају све већу улогу у револуционарним догађајима и организацији српског покрета. Њима ће се врло брзо прикључити и српска омладина.

Учешће омладине у револуционарним дешавањима у Пешти на Јована Суботића оставило је велики и снажан утисак. Захваћен либералним и романтичарским идејама, са великим патриотизмом у себи и ношен револуционарним заносом, а лишен функције цензора „српских и влашких књига“ по избијању револуције¹⁶⁷, Суботић само два дана након почетка немира у Пешти јавно износи песму *Чујте Србљи на се сви одазовте* коју је написао. Ова песма је била пуна родољубља и „бомбастичних фраза“¹⁶⁸ и представљала је позив Јована Суботића свим припадницима српског народа из Хабзбуршке монархије да се активно укључе у револуционарна догађања и борбу за очување својих националних права.

¹⁶⁶ Edward Stillingfleet Cayley, *The European Revolutions of 1848.*, London 1856, 146.

¹⁶⁷ *Автобиографија ЈС*, II, 83.

¹⁶⁸ Чак је и Михаило Полит Десанчић говорио о снази писане речи романтичарских песника у време револуције чији је утицај, према његовом мишљењу, недовољно представљен због силних битака које су Срби водили. Полит као примере изразито јаким романтичарских песника који су својим делима утицали на развој патриотског духа у револуционарним годинама спомиње Јована Суботића и Богобоја Атанацковића. М. П. Десанчић, *наведено дело*, 27. Славко Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849.*, Нови Сад 2003, 10.

Суботићева песма је била изузетно револуционарна за ондашње прилике и време у ком је настала. У њој, кроз осам строфа, Суботић позива све пречанске Србе да се укључе у ток револуционарних дешавања која су захватила Монархију, да се српски народ уједини, те да путем мача збаци „мађарске окове“.¹⁶⁹ Део ове песме Јована Суботића гласи:

„Кад с престола Луј Филипе спаде
Зар с’ одржат’ Мађарштина може,
Влада с’ скруши, која част недаде,
Сме л’ остати, која дере коже?
Род погажен, крв просута
И оскверњен праг,
Вичу, да се змија љута,
Да се сатре враг!
На оружје, браћо, па на врага!
Сви тек сложено, па му нема трага!“¹⁷⁰

Јован Суботић верује да је одбрана постојећих и остварење других српских права могуће, те да је наступио прави тренутак да се Срби уједине у борби за ослобођење од мађарских власти које све више притискају Србе и укидају им раније стечена права. Он верује да је револуција која је захватила Хабзбуршку монархију време које ће окупити све припаднике српског народа. Према Суботићу, само сложни наступ Срба може да одбрани стечена права од све присутније мађаризације којој су изложени у Монархији. Сматрајући да је наступио прави тренутак за коначну борбу, у песми он позива и Србе Граничаре, али и друге народе који су живели на простору Хабзбуршке монархије да се дигну на оружје и да се на тај начин сами изборе за своју слободу. Положај Срба, али и других мађарских народа, је окарактерисао као „ропство“¹⁷¹ из којег се сви народи могу извући само јединством. По њему, српски народ би треба да започне борбу, а да се затим и други

¹⁶⁹ Исто.

¹⁷⁰ Василије Ђ. Крестић, *Леци на српском језику (1848 – 1849)*, Нови Сад 1998, 40 – 41.

¹⁷¹ Исто.

народи укључе. У револуционарном и романтичарском заносу, Јован Суботић је у песми написао:

„Еј да лепе једне домовине!
Рај сам земља, народ соколови!
Дужи земљу храбре твоје сине,
Да ти спадну ти робски окови!
Граничарска Србадијо,
Почни игру ти,
Ви Словаци и Русњаци
Прискочите сви!
На оружје, браћо, па на врага!
Сви тек сложено, па му нема трага!“¹⁷²

Ова песма је на све пречанске Србе оставила велики утисак, а посебно одушевљење према њој показао је Јаков Игњатовић који је оценио да је песма „слободније дисала него што би се од (државног) цензора супонирати могло“¹⁷³. Одстрањен са места цензора, а самим тим и удаљен из државне службе, Суботић се ослободио притиска који је са собом та функција носила. У овој песми се, кроз изразито родољубље и снажна патриотска осећања Јована Суботића, осетило стање и очекивање српског народа у револуционарним временима, али и жеља да се започне борба свих словенских народа који су живели у Хабзбуршкој монархији за ослобађање од притисака којим су били изложени од стране групе угарских политичара.

Када је, након избијања револуције у Пешти 15. марта, први национални занос захватио тамошње Србе, угледни представници српског народа су, окупљени у Текелијануму око Матице српске, одлучили да изађу у јавност са националним програмом. Програм је написао Јаков Игњатовић, допунили су га Ђорђе Стојаковић и Исидор Николић, а међу присутним угледним Србима који су, такође, имали утицаја у његовом састављању треба споменути и Јована Суботића, Теодора Павловића, Лазу Марковића,

¹⁷² Исто, 41 – 42.

¹⁷³ Јаков Игњатовић, *Рансодије из прошлог српског живота*, Нови Сад 1953, 68.

Јована Ђорђевића и друге¹⁷⁴. Програм је представљен у 17 тачака и био је написан у помирљивом духу према Мађарима. Овај програм је прочитао Јован Суботић. У њему је призната мађарска народност и језик, али се тражи и да Мађари признају српску народност и дозволе употребу српског језика у народним пословима. У програму Срби траже и слободу вероисповести, слободу у решавању црквених питања, попуњавања упражњених епархија, законско утврђивање манастирских права и поседа, слободу за отварање и управљање школама, дозволу за сазивање Српског црквено – народног сабора сваке године, а тај сабор би био јаван и његове одлуке и захтеви би се могли поднети владару. Срби су, у програму, тражили и слободу у избору школског надзорника за управника школских фондова, као и дозволу да архиепископи и епископи добију место у Сабору. Даље се тражи да представници српског народа буду укључени у високе органе државне власти и судства, да Војна граница буде уређења у складу слободне воље народа који је већински заступљен, да Кикиндски и Потиски дистрикт имају своје представнике на Угарском сабору и да православни Срби буду ослобођени плаћања десетка римокатоличком свештенству.¹⁷⁵ Након прочитаног програма, одлучено је да се српска, али и угарска јавност упозна са овим захтевима.

Одмах по његовом настанку, програм је штампан на ледима на српском и мађарском језику и дељен у свим деловима Угарске од стране српске омладине. Одлучено је да се он достави и председнику мађарске владе Лајошу Баћањију. Иако је програм писан у помирљивом тону, без помињања посебне територијално - административне области у оквиру Монархије, изазвао је велику буру и незадовољство у мађарским круговима, па је

¹⁷⁴ Председник на заседању Срба у Пешти био је Исидор Николић, а потпредседник Јован Суботић, који је, због Николићевог одсуства председавао од другог заседања. Секретар на заседању био је Теодор Павловић. В. Ђ. Крестић, *Леци на српском језику*, 13 – 15. Иако је, према сопственом казивању, Суботић требао да буде председник на овом заседању, па је чак и изгласан, он је овај предлог одбио у корист Исидора Николића, јер није знао добро мађарски. Овог догађаја Суботић се сећа у својим мемоарима: „За председника скупштине извучу мене; но пошто ја нисам добро знао мађарски, а држао сам да ће поспешније бити, да једног вишег државног чиновника на то позовемо, предложим да се избере на то место Исидор Николић, тајник код угарског намесништва, у чему ме и послушају; ја задржим место потпредседника, а за тајника изберемо Ђорђа Стојаковића“. *Автобиографија ЈС*, II, 84.

¹⁷⁵ У духу српско – мађарске помирљивости и смиревању тензија био је и завршетак програма „17 пунктација“ који је гласио: „Краљу верност, отачеству сваку жртву, а Мађарима братску љубав“. В. Ђ. Крестић, *Срби у Угарској*, 78. У овом програму пештанских Срба није било речи о Војводини као посебној територији у оквиру Монархије. Дејан Микавица, *Српска Војводина у Хабсбуршкој монархији 1690 – 1920*, Нови Сад 2005, 23.

чак протумачен и као сепаратистички.¹⁷⁶ Министар унутрашњих послова мађарске владе Берталан Семере упозорио је једном приликом Суботића да мађарска влада, уколико дође до немира, не може да гарантује сигурност појединим Србима који су учествовали у изради програма. Велики утицај у креирању мишљења јавности имала је и мађарска штампа која је оптуживала Србе за сепаратисте. У таквој атмосфери, виђенији пештански Срби, као што су Јован Суботић, Теодор Павловић, Исидор Николић, Ђорђе Стратимировић и Павле Трифунац изразили су, путем штампе, лојалност Срба мађарској влади и држави, одбацивши сваку помисао о сепаратизму и трудећи се да у помирљивом тону ублаже напетости које су биле све израженије.¹⁷⁷ Упркос овим помириљивим изјавама и изражавању лојалности угарским властима, односи између Срба и Мађара постали су још затегнутији.

Да су српско-мађарски односи веома лоши јасно се види из изјаве министра унутрашњих послова мађарске владе. Његове речи су показале и да се српски национални програм неће моћи остварити мирним путем. Међу српским водећим политичким круговима и истакнутим личностима, као највећи кривац за заоштравање односа Срба и Мађара означен је Лајош Кошут. За Србе је он био оличење „мађаризаторске политике и денационализације немађара“.¹⁷⁸ Стога су представници српског народа одбацили Кошутову тезу о Мађарима као политичком народу као опасну и штетну¹⁷⁹ по односе између два народа.

Упркос покушајима да се смире страсти од стране српских политичких и културних представника, однос Срба и Мађара бивао је све гори како је револуција у Хабзбуршкој монархији одмицала. Национално буђење и препород, као и тежња српског народа да оствари своје циљеве узели су великог маха у народу и српско – мађарски сукоб био је неминован. У тако затегнутој атмосфери карловачки митрополит Јосиф Рајачић је, после

¹⁷⁶ Како Суботић записује: „Ветар се окрене, и непријатељски дух духне проти српској скупштини, а нарочито проти онима, који су се у њој истакли“. *Автобиографија ЈС*, II, 84.

¹⁷⁷ В. Ђ. Крестић, *Срби у Угарској*, 78 – 79. Том приликом је, чак, Семере рекао Суботићу да између Мађара и Срба постоји велико нерасположење. Василије Ђ. Крестић, *Срби у Револуцији 1848 – 1849*, Историја српског народа, V – 2, Београд 1994, 47. Божидар Ковачек, *Срби у Пешти марта 1848.*, Зборник „Војводина: осмастотридесетосма“, Нови Сад 2005., 97. Б. Бешлин, *наведено дело*, 180.

¹⁷⁸ Zoltan Gyere, *navedeno delo*, 417.

¹⁷⁹ Исто.

извесног двоумљења, одлучио да сазове Велику народну скупштину у Сремским Карловцима, која је била заказана за 1. (13.) мај.¹⁸⁰

Позив за учешће на Скупштини прихватила је српска општина у Пешти, а испред ње делегирани су Теодор Павловић, Ђорђе Стојаковић и Јован Суботић. Последња двојица су изабрана у Главни одбор, а Суботић је још предложен и за председника тог тела, што је одбио како не би изазвао репресије мађарске Владе према српској општини у Пешти. Из тог разлога је, заједно са Стојаковићем, вратио делегатски мандат и прихватио дужност у Главном одбору.¹⁸¹

Мајска скупштина је одржана од 1. до 3. маја (13. до 15. маја) 1848. у Сремским Карловцима, а радила је у јеку заоштрениости односа између Срба и Мађара. На њој је поново васкрсла идеја о успостављању посебне територијалне области у оквиру Монархије у којој ће Срби имати прилику за национални, културни и политички развој и напредак.

Суботића је пред сазивање и у току одржавања Мајске скупштине, као и друге Србе у Хабзбуршкој монархији, захватио романтичарски и револуционарни занос, који се најбоље види у његовој песми *Први мај* коју је у то време написао.¹⁸² Разлог оваквог осећања код Суботића је чињеница да су, непосредно пред почетак Мајске скупштине, Карловци изгледали као место које одише родољубљем и које је, маја 1848. године, постало центар српског народа у Монархији. Песма *Први мај* је писана по угледу на најзнаменитије епске песме српске књижевности, она одише родољубљем и патриотизмом, изузетно карактеристичним за атмосферу која је влдала у Карловцима у то време. Песма почиње причом о све учесталијој мађаризацији¹⁸³ која је била карактеристична за прву половину XIX века¹⁸⁴, а касније све више у њој спомиње српску

¹⁸⁰ Д. Микавица, *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији*, 25.

¹⁸¹ *Автобиографија ЈС*, II, 84 – 85.

¹⁸² Песма *Први мај* први пут је објављена 1850. године у *Летопису Матице српске*. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 47 – 62.

¹⁸³ Већ у првом стиху у тексту песме *Први мај* осећа се Суботићева усхићеност и одушевљење одржавањем Мајске скупштине у Карловцима. Она почиње овако: „Кличе бела Крушедолска Вила, зове Србље да правицу траже, коју крвљу деди им добише. То зачула браћа Новосадска, па потрча мало и велико, скупише се код велике цркве, па црквене књиге изнесоше, где се Јован Јаношем назива, а Стефана Пиштом записују...“ Исто, 47.

¹⁸⁴ Један од највећих симбола изражене политике мађаризације у првој половини XIX века за Суботића представља закон Угарске дијете из 1843. године, када је у црквеним (матичним) књигама српска имена

тежњу за ослобађањем од свих врста угњетавања у Монархији, као и борбама у револуцији између Срба и Мађара, често спомињући митрополита Јосифа Рајачића, али и грофа Ђорђа Бранковића и друге знамените личности и податке из српске историје. У песми, кроз стихове, Јован Суботић износи историјат пречанских Срба од прве сеобе 1690. године, па до револуције 1848. године, где у стиховима истиче привилегије и повластице које су Срби добили од аустријских царева, да би у даљем тексту говорио о великим заслугама српског народа у војним походима Монархије, али и жељу Срба за стварањем посебне територије на којој би се као народ развијали. Управо повластице добијене крајем XVII века биле су полазна основа за Суботићево политичко деловање у току револуције 1848/49. године и он их је касније врло често спомињао. У даљем тексту песме *Први мај* Јован Суботић износи велико задовољство и усхићеност, проткану романтичарским заносом, за одржавање Мајске скупштине. Он сматра да је управо на том месту права прилика да се српски народ коначно избори за своју територију и да изабере свог духовног и световног вођу у оквирима Хабзбуршке монархије. Због тога, према његовом мишљењу, треба обавестити све народе о Мајској скупштини. Суботићева песма говори о стању међу српским народом и великом очекивању у реализацији својих националних циљева непосредно пре и током скупштине.

Почетком маја 1848. године Карловци су постали „центар свих дешавања за пречанске Србе“¹⁸⁵. Уочи и за време одржавања Мајске скупштине, у том месту су боравили бројни делегати, грађани, сељаци, граничари и омладинци из разних делова Хабзбуршке монархије, али и из Кнежевине Србије. Карловце је захватио снажан романтичарски и патриотски дух, а у њима је за време одржавања Мајске скупштине, према неким проценама, било између 10 и 15 000 људи. О изразито снажном осећању које је тада владало међу Србима говори и податак да су се на бројних кућама истицале српске заставе, а на карловачким улицама и по препуним кафанама су се певале српске родољубиве песме.¹⁸⁶

требало замењивати мађарским, што је у српском становништву изазвало велико незадовољство. Исто, 147 – 148.

¹⁸⁵ В. Ђ. Крестић, *Срби у Угарској*, 103. У тексту песме Суботић говори: „Чуше славу малени Карловци, какву никад дотле неслушаше, какву само Призрен и Приштина, вични бише чути и видети, у дне светог дома Немањина...“ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 61.

¹⁸⁶ Исто, 103 – 104.

Скупштина је почела са радом у суботу 1/13. маја, литургијом у Саборној цркви у Карловцима коју је служио митрополит Рајачић. Укупно 175 делегата на Скупштини је, првог дана, извикало митрополита Јосифа Рајачића за српског патријарха, а Стевана Шупљикца из Огулинске регименте за војводу.¹⁸⁷ Следећег дана Скупштина није радила јер је била недеља, а најважније одлуке су донете трећег дана, у понедељак 3/15. маја. Према одлукама Мајске скупштине српски народ је проглашен за слободан и независтан „под Домом аустријским и општом круном Угарске“¹⁸⁸. Срби проглашавају Српску Војводину у коју улазе Срем са Границом, Барања, Бачка са бечејским диштриктом и шајкашким батаљоном и Банат са Границом и кикиндским диштриктом, а ова територија ступа у „политички савез...на темељу слободе и савршене једнакости“¹⁸⁹ са Троједном Краљевином Хрватском, Славонијом и Далмацијом. Поред тога, формиран је народни одбор, као извршни одбор Сабора. Такође, на Мајској скупштини је донета одлука да се именује делегација које би ове одлуке презентовала пред посланицима на Хрватском сабору, као и да се изабере представници који ће упознати виђене људе других словенских народа у Хабзбуршкој монархији са одлукама Мајске скупштине на предстојећем Свесловенском конгресу у Прагу, чије је одржавање било заказано за крај маја 1848. године.¹⁹⁰

Доношењем ових одлука, на опште одушевљење већине учесника и присутних, Мајска скупштина је завршила са радом.¹⁹¹ Њиховим доношењем, било је потпуно јасно да ће се српско – мађарски односи још више заострити. После само неколико недеља, 12.

¹⁸⁷ На Мајској скупштини је било 175 делегата из укупно 710 општина. Најзаступљенији су били из Карловачке епархије која је обухватала 90 делегата из 140 општина. Бачка епархија је из 77 општина дала 23 делегата, Будимска је имала 3 делегата од 44 општине, Вршачка је из 95 општина дала 51 делегата, Горњокарловачка само једног делегата од 145 општина, Пакрачка 2 делегата из 106 општина, а Темишварска епархија је из 103 општине послала 5 делегата. Било је и делегата из две општине из Барање. Многи припадници српског народа су били планирани за делегате, али се нису појавили у Карловцима из безбедносних разлога. То су углавном били Срби који се живели и радили на територији Будима и Пеште. Исто, 104.

¹⁸⁸ Славко Гавриловић, *Срби у Хабсбуршкој Монархији од краја XVIII до средине XIX века*, Историја српског народа V – 2, 61.

¹⁸⁹ Исто.

¹⁹⁰ Исто. Према оцени академика Чедомира Попова, одлуке које су донете на Мајској скупштини „окупиле су Србе око јединственог програма и деловале су као кохезиона снага српског покрета, усмеравајући га све више националним циљевима“. Чедомир Попов, *Европске револуционарне иницијативе на тлу данашње Војводине 1848 – 1849.*, Зборник „Војводина:осмастотридесетосма“, Нови Сад 2005., 18.

¹⁹¹ Након Мајске скупштине, међу српским народом завладало је велико одушевљење. Према Суботићевим речима, „усклицима нигде и никад краја. Свет је пијан – одушевљењем...сјајни пламен одушевљења букне наједаред свуда“. *Автобиографија ЈС*, II, 86 – 87. Г. Петковић, *наведено дело*, 94.

јуна 1848. године, војска генерала Јаноша Храбовског прешла је из Петроварадина у Карловце, са намером да растури Главни одбор, на челу са Ђорђем Стратимировићем.¹⁹² Према речима Јована Суботића, генерал Храбовски је детаљно пратио дешавања на Мајској скупштини и био је врло добро упознат са њеним одлукама.¹⁹³ Са друге стране, на челу делегације која је требала цару да саопшти одлуке које су донете на Мајској скупштини налазио се патријарх Јосиф Рајачић. Ова делегације се одмах упутила у Инсбрук.

Из свега реченог јасно се може закључити да је Јован Суботић у првим месецима револуције 1848. године био веома анагажован. Као представник српске интелигенције из Пеште, он је активно учествовао у изради програма пештанских Срба и у њиховом презентовању српској, али и мађарској јавности. Поред тога, своја осећања је јасно изражавао кроз поезију, пишући песме које су одисале великим патриотизмом. Одушевљен националним буђењем српског народа, Суботић је оценио да је наступио прави тренутак да се Срби ослободе стега угарских власти, те да зауставе насилну мађаризацију која је годинама раније била присутна. Од великог значаја је и учешће Јована Суботића на Мајској скупштини где је, као и неколико недеља раније, био усхићен националним заносом који су Срби показивали у овим тренуцима. Управо тада је написао изразито родољубиву песму *Први мај*, где је описао национални дух српског народа који је завладао у Монархији од тренутка избијања револуционарних немира. Чињеница да је ово дело написано у форми епске песме, говори о томе колико је Суботић овај догађај сматрао значајним за Србе у тим тренуцима. Веома цењен у српском друштву пре свега као песник и културни делатник, Јован Суботић је био један од кандидата да преузме Главни одбор, што је одбио, како је касније навео, из страха од мађарских репресалија. Ипак, изабран је од стране Скупштине да буде у српској делегацији која је упућена на Свесловенски конгрес у Прагу. Циљ ове делегације био је да се упознају други словенски народи са одлукама које су донете на Мајској скупштини, као и да те одлуке добију подршку других учесника Прашког конгреса.

¹⁹² Напад на Карловце је одбијен. Врло брзо је уследио противнапад од стране Ђорђа Стратимитовића, па је војска генерала Храбовског била приморана да се повуче у тврђаву. Д. Микавица, *Српска Војводина у Хабсбуршкој монархији*, 26.

¹⁹³ К. Милутиновић, *наведено дело*, 109 – 111.

2.2. У потрази за подршком

Вест о сазивању Свесловенског конгреса у Прагу одјекнула је и изазвала велико одушевљење међу српским народом. Праг, који је у то време представљао центар панславистичких идеја, деловао је као прави избор где ће словенски народи моћи да изнесу своја права за која се боре. У њему је и српски народ видео прилику да своје тежње изнете у програму на почетку револуције, а које су касније јасно и прецизно дефинисане на Мајској скупштини, представи најугледнијим представницима других словенских народа. Главни одбор у Карловцима одабрао је, као делегате који ће у Прагу представљати српски народ и упознати представнике других словенских народа са идејама и ставовима српског покрета, архимандрита Никанора Грујића¹⁹⁴, проту Павла Стаматовића, Ђорђа Стојаковића и Јована Суботића.¹⁹⁵ Они су добили подршку присутних на Мајској скупштини, као и од патријарха Рајачића.

Свестан озбиљности и одговорности задатка који му је постављен Јован Суботић се, одмах по завршетку Мајске скупштине, упутио у Праг. Ишао је фијакером преко Пеште, а тамо се састао са Ђорђем Стојаковићем који је такође требао да присуствује Свесловенском конгресу. Стојаковић, као особа која је била веома упозната са дешавањима у владајућим круговима Монархије и стању у Угарској, обавестио је Суботића да власти намеравају да спрече одржавање конгреса у Прагу.¹⁹⁶ Он је тада рекао Суботићу да је у опасности јер му се, као учеснику конгреса, спрема хапшење.¹⁹⁷ Упркос овим упозорењима, Јован Суботић је одлучио да настави пут у Праг и испуни задатак који је пред њега постављен и чији су извештај очекивали патријарх Рајачић и остали који су

¹⁹⁴ Посебно јак утицај на Суботића оставило је учешће Никанора Грујића на Мајској скупштини. Сматрајући га једним од највећих говорника, он сматра да је сукоб који је до тада постојао на релацији Рајачић – Грујић, престао после Грујићевог говора. Такође, Суботић је мишљења да је Грујић говором на Мајској скупштини „ударо темељ свом епископату“. Грујићев говор био је веома надахнут, са пуно историјских чињеница. *Автобиографија ЈС*, II, 88.

¹⁹⁵ Како наводи Михаило Полит Десанчић, знало се и пре избора од стране Главног одбора да ће Павле Стаматовић и Јован Суботић бити изабрани као чланови делегације, јер су имали подршку митрополита Рајачића. М.П.Десанчић, *наведено дело*, 104. Поред поменуте тројице, представник Срба на Прашком конгресу био је и Ђорђе Стојаковић, који се прикључио српској делегацији у Пешти. *Автобиографија ЈС*, II, 89.

¹⁹⁶ Стојаковић није тада био сигуран да ли ће власти блокирати улаз у Праг чиме конгрес неће ни започети или ће пустити да се сви окупе и да се отвори скуп, па да га онда, уз помоћ војске, разбију. *Автобиографија ЈС*, II, 89.

¹⁹⁷ Исто.

учествовали на Мајској скупштини. Суботић и Стојаковић су заједно кренули од Пеште ка Прагу возом. Ово путовање је на Суботића оставило посебно јак утисак. Како сам наводи, воз је био пун представника словенских народа који су се упутили на Праг. Међу њима је владало велико одушевљење и сви су у предстојећем конгресу видели шансу за испуњењем својих националних циљева и програма.¹⁹⁸

Српска делегација дошла је у Праг 18/30. маја, дан пре почетка конгреса. Према извештају који је Суботић упутио Главном одбору, на хиљаде људи је дочекало воз на станици у Прагу, уз словенске песме, аплаузе и одушевљење.¹⁹⁹ Нешто касније истог дана одржано је окупљање делегата свих учесника конгреса. Како се у поменутом извештају наводи, представник сваког народа је требао да се обрати присутнима. У име српског народа и његових представника, делегатима се обратио Јован Суботић. Он је у свом говору поздравио све присутне и дао подршку овом скупу који је на једном месту окупио представнике свих словенских народа са простора Монархије. Након тога су уследили и говори осталих делегата, који су, попут Суботића, поздравили и подржали овај велики скуп.

Словенски конгрес у Прагу отпочео је 19. / 31. маја 1848. године²⁰⁰ и на њему је укупно било три секције: српско – хрватска, пољско – русинска и чешко – словачка. Простор Прашког музеја, где се Конгрес одржавао, прилагођен је седницама по секцијама. Све секције су чиниле Главни одбор Конгреса којим је председавао Франтишек Палацки.²⁰¹ Јован Суботић је, на самом почетку рада, именован за секретара српско – хрватске секције²⁰², у којој су се

¹⁹⁸ Како Јован Суботић истиче, на свакој станици у Моравској и Чешкој на коју је воз стао, дочекан је са одушевљењем тамошњег становништва. Исто.

¹⁹⁹ Суботић у извештају износи податак да је на железничкој станици у Прагу било око 5 000 људи.. Поред грађана, на станици су била и бројна прашка певачка друштва која су изашла да песмом поздраве делегације учесника конгреса. Представнике делегације дочекали су и Палацки и Шафарик. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 70. У својим мемоарима он је записао: „Када у Праг стигнемо, дочека нас море од људи, песме из хиљаду и хиљаду грла, и свирка чешка, а ова је са своје изврсноности позната. Ту су била и певачка друштва скоро свих чешких певачких дружина: може се дакле мислити, како су се ориле патриотичке певаније оних дана...Улазак у Праг трајао је од колодвора до ринга 3 пута сата.“ *Автобиографија ЈС*, II, 89 – 90.

²⁰⁰ Јован Суботић у извештају Главном одбору истиче да је велики број људи био на улицама Прага и у тренутку када су делегати ишли ка Прашком музеју, где се конгрес одржавао. Окупљени људи, углавном Чеси, давали су подршку делегатима и на конгрес их испраћали са песмом и аплаузима. Суботић наводи да је тада на улицама Прага било „до 10 000 људи“. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 70.

²⁰¹ Исто, 70 – 75.

²⁰² Секције које су формиране за потребе рада Свесловенског конгреса у Прагу установљене су на предлог Михаила Бакуњина, руског представника на Конгресу и једног од најзначајнијих представника панславизма

нашли истакнути представници српског и хрватског народа. У овој секцији укупно је било 39 људи и у њој су се, поред Јована Суботића, Ђорђа Стојаковића, проте Павла Стаматовића и архимандрита Никанора Грујића који су дошли на Прашки конгрес, налазили Вук Караџић као најстарији члан, а затим и Станко Враз, Максимилијан Прица, барон Драгојло Кушлан, Франтишек Зах, Андрија Брлић и др.²⁰³

На почетку Прашког конгреса свака секција је радила посебно. Председавајући српско – хрватском секцијом био је Вук Караџић, као најстарији члан. Он је отворио седницу, чији је први задатак био да се изабере председник, заменик председника, секретар и заменик секретара секције. За председника је изабран Павле Стаматовић, а његов заменик постао је Франтишек Зах. Секретар секције постао је Јован Суботић, док је за заменика секретара изабран Андрија Брлић.²⁰⁴ Поред људи који су руководили радом секције, изабрани су и делегати који су били кандидати српско – хрватске делегације за руководећа места Прашким конгресом. Секција је за председника предложила Станка Враза, за секретара Максимилијана Прицу²⁰⁵, а за заменика секретара барона Драгојла Кушлана.

Иако опасан за ондашње прилике, Конгрес је од стране српске делегације означен као „светско историјски“ догађај²⁰⁶, што се може видети из једног од извештаја српских представника у Прагу који су доставили Главном одбору,²⁰⁷ а које је често писао Јован Суботић. Српска делегација у Прагу послала је 24.маја/ 5. јуна 1848. први извештај

оног времена. Он је ово предложио на основу заједничких карактеристика појединих словенских племена. М.П.Десанчић, *наведено дело*, Нови Сад 1996, 25.

²⁰³ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 74 – 75.

²⁰⁴ Председавајући чешко – словачком секцијом био је Павел Јозеф Шафарик, заменик председника Јан Дворачек, секретар Карл Шторх, а заменик секретара Вачслав Небески. Ова секција је за конгрес предложила за председника Франтишека Палацког, за секретара Карела Хавличека, а за заменика секретара Вачслава Сајдла. У пољско – русинској секцији за председника је изабран Карол Либелт, његов заменик био је Григориј Гинилевић, секретар Антон Валевски, а заменик секретара А. Заклински. Секција је за конгрес предложила на место председника кнеза Јержија Лубомирског, за секретара Антона Валевског, а за његовог заменика Ивана Борисикијевића. Исто, 73 – 74. Јован Суботић напомиње да је од свих присутних Пољак Либелт, председник пољско – русинске секције, задавао највише муке, јер је увек имао неки приговор. За разлику од Либелта, Суботић је кнеза Лубомирског сматрао за веома пријатну особу, спремну за разговор и сарадњу. *Автобиографија ЈС*, II, 90.

²⁰⁵ Максимилијан Прица је био секретар бана Јосипа Јелачића.

²⁰⁶ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 12.

²⁰⁷ Велики утисак међу Србима је оставио овај Конгрес. Полит Десанчић је нарочито импресиониран православном литургијом коју је у Прагу под ведрим небом држао прота Павле Стаматовић. М.П. Десанчић, *наведено дело*, 25.

Главном одбору о дешавањима са овог догађаја.²⁰⁸ У извештају, потписаном од стране свих чланова српске делегације, види се да је Прашки конгрес изазвао велики одјек међу свим словенским народима. Према речима српских представника, велики број грађана је дочекало све делегате и све време је давао подршку учесницима скупа. Делегација наводи да је овај догађај од историјског значаја, јер су на њему сви словенски народи показали спремност да се боре за своја права, па чак, уколико је то потребно, и путем рата.²⁰⁹ У даљем тексту извештаја чланови српске делегације саветују Главни одбор да не шаље посланике на Угарски сабор, већ само на Хрватски сабор са циљем да се други посланици убеди да се управљање Сремом и Војном границом преда српском војводи. На Прашком конгресу је јасно истакнута спремност свих словенских народа који су живели на територији Монархије да се крене у заједничку борбу за рушење постојећег уређења, те да се држава преуреди као „слободан савез слободних народа“.²¹⁰ То је јасно и наглашено у Прогласу са Прашког конгреса који је донет 31. маја 1848. године. Поред тога, у њему се јасно види жеља свих словенских народа са простора Хабзбуршке монархије да се више укључе у власт, те да заједничким снагама теже већим правима и уставним слободама. У даљем тексту Прогласа се наводи да се грађанске слободе могу постићи само узајамном везом и сарадњом свих словенских народа, те да сви они имају права на то у Хабзбуршкој монархији.²¹¹

Конгрес у Прагу је изазвао огромну пажњу у народу, а Суботић је био један од најактивнијих учесника. Већ првог дана предлагао је да сваки народ који живи на простору Монархије мора да се одлучи са којим сродним народом жели да се припоји, те да такви заједно добију своју народну власт, сопствену управу и територију, а да потом успоставе федерацију.²¹² На овај начин би сви словенски народи, по мишљењу Суботића,

²⁰⁸ Извештаји које је српска делегација слала Главном одбору потекли су из пера Јована Суботића, што се може закључити на основу рукописа и стила којим су писани. Александар Форишковић, *Извештај делегације Срба из Угарске са Свесловенског конгреса у Прагу 1848.*, Зборник Матице српске за друштвене науке 51/1968, Нови Сад 1968, 80.

²⁰⁹ Према наводима из писма српске делегације упућене патријарху Рајачићу и Главном одбору у Сремским Карловцима наводи се да су присутни са великим одушевљењем слушали све говорнике, те да се „често учинило да су слушатељи зубма шкрипили и за мачеве хватали, кад је спомињао, како с противницима нашим стојимо, шта су о нама говорили и шта су радили“ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 75.

²¹⁰ Vaclav Žaček, *Slovansk ý sjezd v Praze roku 1848.*, Praha 1958, 48 – 55.

²¹¹ РОМС, М.10.250.

²¹² *Автобиографија ЈС*, II, 90 – 92 .

створили „одбрамбени савез“²¹³ од Мађара на простору Монархије. Иако је Јован Суботић изашао са овом идејом из најбољих намера, верујући да би српско – хрватска сарадња у овим тренуцима била најбољи начин да се остваре српски, али и хрватски национални интереси, овај предлог био је неостварив чак и у мирним временима, а нарочито је био нереалан у време напетости и заоштрених односа, као што је то било у револуцији која је захватила целу Хабзбуршку монархију. Свој предлог Суботић је бранио ставом да су Срби и Хрвати исти народ, који говори истим језиком, па би заједнички српско – хрватски наступ био далеко снажнији и отпорнији на евентуалне притиске који би долазили са угарске стране.

Представници српске делегације су, у наредним данима Конгреса, тражили од Секције Чеха, Мораваца, Слезака и Словака да признају одлуке Мајске скупштине²¹⁴, које су се темељиле на природном и историјском праву. Јован Суботић је чак ишао корак даље. Он је сматрао да и други словенски народи треба да упуте делегацију у Беч и Пешту, која би ишла заједно са представницима Срба и која би подржала одлуке донете на Мајској скупштини. На тај начин би други народи стали иза једног словенског народа, који је имао своје јасно дефинисане циљеве. Овај предлог је Суботић изнео пред остале учеснике Конгреса у Прагу, верујући да предлог може бити прихваћен и да је у духу свесловенске слоге, која је била једна од главних одлика овог скупа. Након што је изнет овај предлог, вођене су полемике Јована Суботића и Павела Јосифа Шафарика на седницама од 5. и 7. јуна 1848. године. Шафарик је предлагао да се са Конгреса упуту депутација цару која би се заложила за српске захтеве, али да она пође седам дана након завршетка Конгреса. Иако се прота Стаматовић сложио са Шафариковим предлогом, Суботић није прихватио овај предлог. Он је захтевао да се депутација пошаље одмах, јер би то „имало већу тежину“²¹⁵, с обзиром да се из Карловаца већ упутила депутација цару на челу са патријархом Рајачићем, а са истим циљем. Он је мишљења да ако би се те две депутације сусреле и

²¹³ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 81 – 82.

²¹⁴ Српско питање је на дневни ред Прашког конгреса дошло 22. маја/ 2. јуна. Поред осталог, учесници Конгреса су обавештени о избору патријарха (Рајачића) и војводе (Шупљикца). Тражена је и подршка свих словенских делегација да се подржи српски захтев за смену генерала Јаноша Храбовског. Уводно излагање на Конгресу, на којем су учесници први пут упознати са одлукама Мајске скупштине, одржао је новосадски прота Павле Стаматовић. Исто, 75.

²¹⁵ Исто, 81.

заједно отишле цару, то би повећало шансе да Срби од цара добију позитиван одговор и прихватање одлука Мајске скупштине. Суботић је мишљења да би удружене депутације толико притисле цара, да би било готово немогуће да он упути српском народу негативан одговор. Шафарик је тада одговорио Суботићу да су мале шансе да Срби добију задовољавајући одговор, али да га цар неће саопштити директно, већ ће тобож ставити предлог на разматрање. Због тога је мишљења да се са депутацијама цару упућених са Прашког конгреса не треба журити.²¹⁶ Предлог који је Шафарик изнео је прихваћен од других учесника на Конгресу.

Као што је и очекивано, Свесловенски конгрес у Прагу изазвао је оштру реакцију владајућег режима, а посебно у веома напетим временима у којима се налазила Монархија. Још од тренутка његовог сазивања, било је потпуно извесно да ће сам скуп наићи на велику пажњу и Беча и Пеште, те да ће се свака реч која је у Прагу изречена пратити. Упркос притисцима од стране владајућих структура, Прашки конгрес је успео да формулише *Манифест европским народима*, који је јасно истакао став о очувању Хабзбуршке монархије, али уз задовољење захтева словенских народа који живе на том простору.²¹⁷ Веома револуционаран за ондашње прилике, а негативно оцењен од стране владајуће структуре као опасан и штетан по интересе Хабзбуршке монархије, Конгрес је врло брзо растурен од стране војске царског маршала Алфреда Виндишгреца.²¹⁸ Упркос његовом растурању, Прашки конгрес је јасно и недвосмислено показао тежњу свих словенских народа који су живели на простору Хабзбуршке монархије за активно укључивање у револуционарна дешавања, а са циљем да се спроведе унутрашња реформа државе у којој ће се словенски народи национално, политички и културно развијати у складу са програмима које су ти народи имали. Јован Суботић је на Свесловенском конгресу у Прагу одиграо веома значајну улогу. Поред тога што је учествовао у креирању јавног става српско – хрватске секције, често је на заједничким састанцима водио главну

²¹⁶ Исто.

²¹⁷ М. Екмечић, *Стварање Југославије*, I, 535.

²¹⁸ Суботић је у својој аутобиографији овако описао догађај: „ Није ми познато, шта је повод дало; али се говорило, да су неки од наших људи увредили кнеза Виндишгреца у дому где је била генерал команда, те се наједаред оме војници, који су у приправности стајали и потеряју народ улицама. За један час створе се по улицама барикаде, те се стану ове војницима отимати и начну пушке пуцати. Очисте се улице од противника, али мир није био мир мира, него мир немира“. *Автобиографија ЈС*, II, 92. Jiri Koralka, *navedeno delo*, 165.

реч и активно учествовао у расправама између представника српског и хрватског народа. Давао је предлоге и улазио у дебате са представницима осталих присутних делегата, а све у циљу да се одлуке Мајске скупштине подрже од стране представника словенских народа, а затим и од владајућих кругова Хабзбуршке монархије. Одлучан у заступању захтева српског народа, Суботић је био спреман лично да буде у делегацији која би требала цару да однесе одлуке Скупштине одржане у Карловцима, као и да издејствује њихово прихватање.

Након растурања Свесловенског конгреса у Прагу од стране царске војске, Суботић је, заједно са архимандритом Никанором Грујићем, отишао у Пардубице. Тамо је, на молбу Шафариковог изасланика, замољен да се врати у Праг како би се Конгрес наставио.²¹⁹ Изасланик је инсистирао на повратку управо зато јер је Суботић био секретар једне од секција Прашког конгреса. Јован Суботић је прихватио овај предлог и вратио се у Праг. Међутим, велики број делегата је већ напустио овај град из безбедносних разлога, верујући да би војска поново могла да прекине Конгрес и да се обрачуна са присутним делегатима. Изостанак појединих учесника Конгреса, као и напетост од његовог поновног растурања и хапшења учесника од стране војске, довео је до тога да повратак Суботића у Праг буде безуспешан.

Повратак у Пешту није била сигурна опција за Суботића, јер није знао како ће се мађарске власти понашати према њему²²⁰, с обзиром да је био један од истакнутих учесника Прашког конгреса. Поред тога, чуо је да је Ђорђе Стојаковић, његов пријатељ и учесник Свесловенског конгреса, ухапшен и изведен пред суд одмах по доласку у Пешту.²²¹ Због тога је Суботић одлучио да се неко време, док се ситуација мало не смири, склони у Беч.

Одмах по доласку у Беч, Суботић се састао са српском депутацијом која се враћала од цара из Инсбрука. Ову депутацију чинили су архимандрит Прокопије Ивачковић и др Константин Пеичић²²², а разлог њиховог боравка у Бечу био је састанак са министрима

²¹⁹ *Автобиографија ЈС*, II, 94.

²²⁰ Као што је већ раније истакнуто, непосредно пред одлазак у Праг, Ђорђе Стојаковић је упозорио Суботића да Мађари планирају да ухапсе свакога ко се одазове и узме учешће на Прашком конгресу. Исто, 89.

²²¹ Исто, 95 – 96 .

²²² Константин Пеичић (1802 – 1882) био је српски лекар. Након школовања у Карловачкој гимназији, одлази у Пожун и Пешту, где завршава студије медицине. Године 1830. одбранио је дисертацију, коју је исте године

унутрашњих послова бароном Антоном Доблхофом и министром спољних послова грофом Јоханом Весенбергом. Циљ српске депутације био је да упознају аустријске представнике власти са Српским народним покретом и њиховим националним програмом²²³ и да, од аустријских министара, траже прихватање одлука које су донете на Мајској скупштини.

Јован Суботић је сматрао ову депутацију правим избором. Нарочито је ценио универзитетског професора др Пеичића, за кога је тврдио да је веома поштован и угледан у Бечу. Константин Пеичић је, пре доласка Прокопија Ивачковића, одржао предавање на Универзитету у Бечу где је, веома живописно и слаткоречиво, упознао бечке студенте са српским покретом и програмом. Његови снажни и аргументовани говори пред бечким студентима изазивали су, према речима Јована Суботића, одушевљење и доводили до „громког одобрења“.²²⁴ Међутим, због сукоба са патријархом Рајачићем, др Пеичић је морао да напусти Беч и делегацију која је требала да посети аустријске министре. Њега је на месту члана српске депутације, према одлуци Главног одбора у Карловцима, заменио управо Јован Суботић, који је заједно са архимандритом Ивачковићем требао да обави ту мисију. Суботић је прихватио ову наредбу из Карловаца, иако је имао веома мало времена да се припреми за састанак са аустријским министрима са којима се убрзо и сусрео као члан делегације. Упркос недовољном времену, Суботић је имао јасну визију на који начин треба представити српске захтеве. Он је сматрао да полазна тачка свих разговора са аустријским представницима морају бити привилегије које су, век и по уназад, припадници српског народа добијали од аустријских царева. Након тога, потребно је било упознати министре са тренутним положајем српског народа, али и њиховим односом према Бечу и Пешти. На самом крају, требало је јасно и прецизно изложити све српске захтеве дефинисане у току револуционарних дешавања и посебно их образложити. Уверени у успех делегације коју предводе, Јован Суботић и Прокопије Ивачковић кренули

публиковао под називом *О лечењу српске сиротиње*. Ова књига сматра се првом оригиналном српском медицинском књигом. Као млади доктор, био је лекар митрополита Стефана Стратимировића. Активно се укључио у Српски народни покрет 1848. године, али је због сукоба са патријархом Рајачићем морао да се повуче из њега. Током живота, поред тога што је био лекар у више градова, радио је и као универзитетски професор, а био је и начелник Текелијанума у Пешти. М. Томандл, *Живот и рад Константина Пеичића: прилог културно – политичкој историји Војводине*, Нови Сад 1966, 22 – 73.

²²³ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 12 – 13.

²²⁴ *Автобиографија ЈС*, II, 98.

су на састанак са министрима. Први министар којег је ова делегација посетила био је министар унутрашњих послова барон Антон Доблхоф.

Министар унутрашњих послова Доблхоф је српску делегацију примио 11. јула 1848. године. Они су примљени веома љубазно, али је министар већ на почетку разговора, према Суботићевим речима, показао да о српском питању „није имао ни појма“.²²⁵ Главну реч у српској делегацији водио је управо Јован Суботић. Након што му је укратко представио на географској карти положај српског народа, Суботић је аустријском министру поднео и један опширан елаборат. У њему је јасно истакнуто да су Срби на простор Монархије примљени као народ од стране цара Леополда I и да су, путем привилегија које су добијене и потписане управо од стране аустријског цара, добили право да сами бирају своје црквене великодостојнике, војводу и да одржавају црквена богослужења. Посебно је Суботић истакао активно учешће Срба на страни Монархије у сукобима са Османским царством.²²⁶ У елаборату министру Доблхофу је напоменуо да су из године у годину српске привилегије све више смањиване и укидане, а као једне од главних криваца означио је Мађаре, који су на све начине покушавали да помађаризују српски народ и умање њихова раније стечена права. Као пример наводи увођење мађарског језика у српске школе, вођење црквених књига на мађарском језику, као и држање Мађара у току револуције, када су хапсили и затварали све оне који су се изјаснили као Срби. Упоређујући стање у Мађарској са положајем Срба у Османском царству, Суботић истиче да српски, па чак и хрватски посланици од стране мађарских власти трпе тортуру и злостављање. Пред крај елабората, министру Доблхофу су представљени закључци са Мајске скупштине, односно захтеви Срба да буду признати као народ, да добију посебну територију у оквиру Хабзбуршке монархије у којој ће јавна управа бити на српском језику и где ће српски народ моћи слободно да бира свог патријарха и војводу. На самом крају елабората, Суботић је затражио од министра Доблхофа да царска влада заштити српски

²²⁵ Исто.

²²⁶ Суботић је министру Доблхофу дао пример да су Срби давали и по 10000 војника онда када су Хрвати дали 5000, а Мађари само 3000. Он, такође, истиче учешће Срба граничара, који су се увек одазивали свим позивима бечког Двора. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 83 – 84.

народ, призна одлуке Мајске скупштине²²⁷ и српских, раније стечених привилегија, одбацујући оптужбе мађарске стране да су Срби разбојници и бунтовници. Он изражава наду да ће Хабзбуршка монархија опстати, а да ће престати мађарски национализам²²⁸ који представља све већу претњу српском, али и другим словенским народима. Поводом овог Суботићевог опширног излагања, министар Доблхоф се није пуно изјашњавао, већ је само саслушао српску делегацију, након чега су се срдечно растали.

Одмах након сусрета са министром унутрашњих послова Доблхофом, српски делегати, Јован Суботић и Прокопије Ивачковић, отишли су код министра спољних послова царске владе грофа Јохана Весенберга, који је, како Суботић истиче, „важна особа био, што је у највишем кругу много уважања имао“²²⁹. Иако је Суботић мислио и министру спољних послова да, на детаљан начин, представи српски национални програм уз краћи осврт на историју српског народа у Монархији од сеобе из 1690. године, Весенберг није био много заинтересован за овај елаборат и српску ствар, истичући да то није у његовој надлежности. Упркос неуспеху овог састанка, Суботић је успео да макар једног члана царске владе упозна са захтевима српског народа. Након ових сусрета, у којем је одиграо значајну улогу, а који су завршени са делимичним успехом, Суботић је отишао из Беча.

После боравка у Бечу, Јован Суботић је отишао у Загреб, а одатле паробродом у Митровицу, где су српски граничари заузели град, протеравши „официре, промађароне и пројелачићевце“²³⁰. Њега је обрадовала ова вест јер су српски одбори заузели главна места и отерали претходну власт. Са друге стране, вест је код Суботића и изазвала страх од негативне реакције царских власти,²³¹ што је претило да додатно погорша ионако тешку ситуацију у којој се наша држава захваћена таласом револуције. Међутим, у Митровици се Суботић није дуго задржавао.²³² После краћег боравка, отишао је у Карловце како би

²²⁷ Доблхофу су изнете одлуке Мајске скупштине, односно одлуке да Срби желе посебно област у оквиру јужне Угарске на којој ће се као народ развијати, да желе свог патријарха и војводу којег они изабере и да јавна управа буде на српском језику. Исто, 87 – 88.

²²⁸ Исто, 83 – 89.

²²⁹ *Автобиографија ЈС*, II, 99.

²³⁰ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 13.

²³¹ *Автобиографија ЈС*, II, 103.

²³² Заједно са Суботићем био је и Прокопије Ивачковић.

предао извештај о догађајима са Прашког конгреса и посетама аустријским министрима унутрашњих и спољних послова.

У Карловцима је Суботић сазнао за напад из Петроварадина од стране војске под командом генерала Храбовског, док је боравио у Прагу. После напада на Карловце, патријарх Рајачић је отишао у Земун и тада се наслућивао сукоб између Главног одбора и патријарха. Већина чланова Главног одбора, на челу са Ђорђем Стратимировићем, остала је у Карловцима, док је патријарх са мањом групом људи отишао у Земун и од њих направио привремену владу. Стратимировић је био незадовољан поступцима патријарха Рајачића, сматрајући да на њега велики утицај има бивши аустријски конзул у Београду, пуковник Фердинанд Мајерхофер, који се, након боравка у Београду, убацио у Српски покрет са циљем његовог разједињавања.²³³ Јован Суботић је, такође, приметио изузетно блиско и понизно држање Мајерхофера према патријарху Рајачићу, посебно истичући у својим мемоарима како аустријски пуковник често „љуби у руку“²³⁴ српског патријарха, а „Ваша Светост му је била свака трећа реч“²³⁵. Због тога је и Суботић веровао да је пуковник Мајерхофер послат од стране бечке владе како би ослабио српски покрет и како би „пазио на патријарха и његове потезе“²³⁶.

У сукобу који се водио између Главног одбора са једне и патријарха Рајачића са друге стране, Јован Суботић је био неутралан и држао се по страни. Он је у то време био у добрим односима са патријархом Рајачићем који га је веома ценио и уважавао, али је био и у пријатељским односима са Ђорђем Стратимировићем²³⁷. Иако близак патријарху у току револуционарних збивања, Суботић је извршавао задатке које је добијао од Главног одбора, па је већ након две недеље боравка у Карловцима добио задатак да оде у

²³³ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 13. Сукоб између патријарха Рајачића, у чијим рукама је била готово сва власт, са неким члановима Главног одбора које је предводио Ђорђе Стратимировић настао је око питања наставка српске побуне у току револуционарне 1848. године, односно повећаних тежњи појединих чланова Главног одбора да револуција прерасте у борбу за ослобођење српског народа. Док су појединци у Главном одбору били спремни на потпуну борбу, патријарх Рајачић је страховао од огромног проливања крви, не желећи, поред тога, да квари односе које има у Бечу, али и да угрози безбедност православне цркве. М.Екмечић, *Стварање Југославије*, I, 515.

²³⁴ *Автобиографија ЈС*, II, 109.

²³⁵ Исто.

²³⁶ Он је записао: “Опће је мњење било, да Мајерхофер има налог од бечке владе да пази на патријарха.” Исто.

²³⁷ О Ђорђу Стратимировићу Суботић је у својим мемоарима записао да „фантазија пламти у облаке, а срце старо љуби свој народ, и великодушно неправде или увреде прашта. Исто, 107.

Митровицу као изасланик Главног одбора и тако смири Српски народни покрет који је је био пољуљан због „непријатељског држања“²³⁸ католика из Срема. Он је 10 / 22. августа 1848. упућен Теодору Теји Радосављевићу и Стефану Георгијевићу, комесарима за Петроварадинску регименту. У извештају Главном одбору који је Суботић послао 11 / 23. августа 1848. године, види се да је, његовим активним посредовањем, утврђена једна делегација која ће отићи у Карловце и друга која ће отићи у Земун код патријарха. Такође је, посредством Јована Суботића, одређен број граничара који су под командом Петра Биге послати да бране Србобран од мађарских напада²³⁹.

Суботић је из Митровице кренуо у Земун код патријарха. Одмах по доласку у Земун, патријарх Рајачић га је именовао за саветника Наставног одсека новоформиране приврене владе. Тада је Суботић упознао и друге чланове који су се ту налазили, а и пуковника Мајерхофера. У Земуну се Суботић задржао свега неколико дана па је његова улога као једног од чланова привремене владе скоро безначајна. Желећи да га привуче на своју страну, већ почетком септембра 1848. године, патријарх Рајачић је именовао Јована Суботића за изасланика са задатком да оде код бана Јосипа Јелачића и са њим разговара о српском питању. Док је Суботић био на путу, Јелачић је повео рат против Мађара, а вест да је бан напустио Загреб затекла га је у Вировитици. Обавестивши о томе патријарха, Суботићу је стигло наређење да се не враћа у Земун, него да оде у Беч, како би наставио са упознавањем бечких званичника о стању у јужним деловима Угарске и идејама Српског народног покрета.²⁴⁰ Тако се Суботић, после само неколико месеци, поново нашао у улози српског делегата који је имао задатак да заступа српске националне интересе пред владајућим структурама у Бечу.

У Бечу је Суботић примљен 5 / 17. октобра 1848. од стране аустријског министра војске Теодора Латура, кога је, према речима Јована Суботића, у исто време посетила и

²³⁸ Нарочито је било присутно непријатељско држање Климената у Хртковцима и Никинцима, али и Шокаца у Товарнику. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 14.

²³⁹ У писму које је Јован Суботић из Митровице упутио Главном одбору 11/23, августа 1848. изнета су, између осталог, имена оних људи који су препоручени да уђу у овај орган који се налазио у Карловцима. Међу њима се налазе римокатолици, попут Томековића из Илока и Матије Петровића из Товарника. Ове особе су предложене за Главни одбор на препоруку Јоксима Новића, вуковарског адвоката и књижевника, веома истакнутог и утицајног у Српском народном покрету у току 1848. године на територији Срема. Исто, 90 – 92.

²⁴⁰ Исто, 14.

једна од мађарских делегација.²⁴¹ Као и друге чланове царске владе, упознао је и Латура са дешавањима на Мајској скупштини и српским захтевима, али тражећи од њега и подршку у виду муниције и финансијских средстава јер је рат са Мађарима увелико трајао.²⁴² Иако је, посматрајући мађарску делегацију која је напуштала Латуров кабинет, очекивао да ствари неће бити повољне по Србе, преварио се. Латур га је примио „врло уљудно“²⁴³, показујући интересовање за српске проблеме и захтеве које му је изнео Суботић. Поред српских захтева, Суботић је упознао аустријског министра и са лошим стањем Срба по питању муниције и наоружања²⁴⁴, па је тражио помоћ од министра. Министар Латур је изјавио тада „да ће у том погледу издати наредбу; да ћемо моћи бити задовољни“²⁴⁵. Међутим, упркос позитивном ставу аустријског министра војске и обећањима које су охрабрила Суботића и била позитивна по српски народ унутар Монархије, разговори су били прекинути због новонасталих, револуционарних немира у Бечу.²⁴⁶ Због ових дешавања Суботић се склонио из Беча и отишао у Баден.

По доласку у Баден, Суботић је написао два елабората која је намеравао да представи царској влади. Њихова садржина била је веома слична Суботићевом излагању које је раније имао пред аустријским министрима Доблхофом и Весенбергом, док је, након учешћа на Прашком конгресу, био члан делегације која је боравила у Бечу. Елаборати под

²⁴¹ У својим мемоарима Суботић је записао: „Ја дођем, а ађутант ми каже да се претрпим мало, јер су баш код министра Мађари, једна депутација, која тражи, да се из Баната гроф Бломберг уклони, да се проти Србљима оружје употреби, и да се овим сва сила из руку узме. Из разговора ађутанта увидим, да у Бечу с два лица играју, да се једним напрема странкама смеју, а с другима обема подсмевају. Мађарска депутација изиђе, и по лицима им видех, да су са одговором министра у велико задовољни, јер им је задовољство на образих горело. Са уђем ја к министру, с каквим очекивањем, можете мислити.“ *Автобиографија ЈС*, II, 120 – 121.

²⁴² С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 15.

²⁴³ *Автобиографија ЈС*, II, 121.

²⁴⁴ Према сопственом казивању у аутобиографији, Суботић се следећим речима обратио министру: „Затим му кажем, да сам ја онајвише тога ради послан, да му јавим стање како стојимо, и да му кажем да је прва и најпреча потреба, да добијемо оружја, муниције и неколико већих топова; да су Мађари све у своје руке добили, и имају свега доста, а ми имамо само један десетак малих трофунташких топова, које смо у Тителу од старе шајкашке екипаже задобили. Муниције имамо тако мало, да се сва на неколико буради барута своди; а топова од шест фуната имамо само два или три, од дванаест фуната само један. А с тим се не да дуго држати.“ Исто.

²⁴⁵ Исто.

²⁴⁶ Беч је у то време захватила друга револуција, па је Јован Суботић морао да потражи место где ће се повући због своје безбедности. Током свог боравка у Бечу, сусрео се и са Ђорђем Стојаковићем, који је побегао из Мађарске, као и са бароном Фрањом Кулмером, хрватским представником при Двору. У Бечу се налазио и угледни Србин, Павле Риђички са својом породицом. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 14 – 15.

називом *Приказ правног положаја српског народа у Угарској и његова петиција од 1. до 3. маја 1848. године* и *Аутентични приказ узрока, настанка и начина вођења рата између Срба и Мађара 1848. године*, представљају допуњене извештаје које је Суботић раније, у току 1848. године, подносио бечким званичницима. У елаборатима је приказан кратак историјски преглед српског народа који се населио на простор Монархије, њиховој борби за очување идентитета и стечених права, као и учешћу Срба у револуционарној години, а у циљу стицања и одбране раније стечених привилегија. Иако су врло сличне садржине, у наведеним елаборатима се види да је Суботић одлично познавао историју српског народа за оно време. У оба елабората, његово тумачење историје је прожето патриотизмом и родољубљем.²⁴⁷

Први елаборат, под називом *Приказ правног положаја српског народа у Угарској и његова петиција од 1. до 3. маја 1848. године* писан је у великом патриотском заносу, а започиње краћом историјом угарског и српског народа, односно развојем Угарске државе и досељавању Срба на простор Монархије. Суботић у елаборату истиче да Мађари нису били напредан народ и да је кључ њиховог културног развитка било досељавање других народа на њихову територију.²⁴⁸ На тај начин су се, према Суботићевим тврдњама, Мађари развили и умножили. Често су, у таквој политици, давали одређена права другим народима, која су временом повећавана како је расла опасност од Османског царства. Између осталих, Срби су били један од народа који је населио Угарску, управо због опасности од Турака.²⁴⁹ Набрајајући места која су Срби махом населили, Суботић посебно напомиње привилегије које је српски народ добијао у времену опасности од Турака²⁵⁰, али и како су их Мађари касније, у мирним временима, сужавали и како су све чинили да спроведу мађаризацију. Он истиче огромне заслуге српског народа у Великом бечком

²⁴⁷ Исто, 15.

²⁴⁸ Исто, 27.

²⁴⁹ У елаборату се наводи како су Срби који су живели у Мађарској верно бранили земљу од Турака, те су често гинули или одвођени у турско робље, а у више наврата су се чак више залагали него сами Мађари. Бројни предели који су били насељени углавном српским жиљем, након налета Турака, постајали су пусти Исто, 27 – 29.

²⁵⁰ Ту се мисли на привилегије цара Леополда I. Суботић посебно напомиње да је у сеоби Срба 1690. године под вођством патријарха Арсенија III Чарнојевића на простор Монархије стигло 37000 српских породица, а да је велики број дошао и током сеобе под вођством патријарха Арсенија IV Јовановића, те да су тада Срби населили углавном пределе Јужне Угарске и Баната, али и опустошене пределе у Хрватској, да су изменили демографску слику Монархије, али и бројно допринели развоју царске војске у одбрани земље од Турака. Исто, 28 – 29.

рату, али и ратовима које је Монархија водила против Турске у првој половини XVIII века.²⁵¹ Суботић сматра да од 1741. године креће смањивање српских привилегија, а као један од разлога наводи то што су Срби увек били уз бечки Двор, док су Мађари, кад год би им се указали прилика, окретали леђа аустријском цару. Велику пажњу Суботић поклања привилегијама које су Срби добијали још од „краља Сигисмунда из 1427. године“²⁵², а посебно напомиње привилегије цара Леополда I од 1690., 1691. и 1695. године, за које каже да су „камен – темељац... права српског народа“²⁵³ и да су, њиховим доношењем, Срби признати као народ, те да им је загарантована слобода вероисповести, слободног избора црквених великодостојника и народног вође.²⁵⁴ У овом елаборату је Суботић детаљно анализирао повластице и привилегије које су Срби добили. По питању поштовања Срба као посебног народа, он истиче чињеницу да је Угарски сабор још у првој половини XIX века Србе третирао као „страни народ“²⁵⁵, а да су све одлуке које су доношене са државног нивоа, а које су се тичале српског народа, упућиване „илирској, расцијанској или српској нацији“²⁵⁶. Такође напомиње да је српски сабор заправо био скупштина народа, српске школе – „народне школе“²⁵⁷, а српски црквени фондови „народни фондови“²⁵⁸. Када је реч о слободи вероисповести, Суботић истиче да и поред бројних обећана и привилегија које је добијала у различитим вековима, српска црква на простору Монархије се налази у веома тешком положају. Као пример за то, наведено је често унијаћење, али и делимичан избор поглавара српске цркве, којем се није признавала титула патријарха, иако су је они вековима носили. Што се тиче права Срба о избору свог вође, Суботић сматра да је српски народ ту још више оштећен него по питању избора црквеног поглавара. Он у елаборату износи став да су Срби свог вођу имали још од времена грофа Ђорђа Бранковића, али да он, одлукама државних власти, никад није

²⁵¹ А поред ратова на спољнополитичком плану, Суботић истиче да су Срби били велики и веома важни пријатељи династије Хабзбург и да су дали велики допринос у сређивању прилика на унутрашњем нивоу у Хабзбуршкој монархији, Исто, 31 – 32.

²⁵² Исто, 33.

²⁵³ Привилегије донете 6. априла, 21. августа, 11. децембра и 20. августа 1691. године, као и 4. марта 1695. године у време цара Леополда I, непосредно након Велике сеобе Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. Исто.

²⁵⁴ Исто, 34 – 38.

²⁵⁵ Исто.

²⁵⁶ Исто, 34.

²⁵⁷ Исто, 35.

²⁵⁸ Исто.

званично признат као српски вођа. Суботић је мишљења да Срби имају право на свог војводу, јер и „Мађари имају палатина, Саксонци свог грофа, а Хрвати бана“²⁵⁹. Када је реч о самоуправи, Суботић каже да су је Срби на самом почетку и остварили, с обзиром да су црквена питања решавали архиепископи и епископи, а да је за војна питања била задужена команда у Осијеку и Дворска депутација у Бечу. Каснијим укидањем Дворске депутације, али и сужавањем привилегија, самоуправа српског народа се, како је истакао Суботић, драстично смањила.²⁶⁰

Говорећи о смањивању привилегија, Суботић напомиње да су Срби имали само два начина да се супротставе томе. Први је био да упуте жалбу надлежним, владајућим структурама поводом сужавања и укидања привилегија. Други начин био је да оружјем заштите раније стечена права. Оба вида борбе против сужавања и укидања српских привилегија, по Суботићу, нису била остварива – први, зато што су Срби лишени могућности да „наступе као једна нација“²⁶¹, а други „због тога што су Срби гајили изванредан пијетет према својим царевима и краљевима“²⁶². У непрекидној борби за одбрану својих права, српски народ је дочекао 1848. годину. Период пре те године, за Суботића је „време трпљења“²⁶³, а у таласу револуционарних догађања Срби су, оштећени ранијим смањивањем стечених права и привилегија, одлучили да се поново боре за иста. То су учинили на Мајској скупштини. Јован Суботић на крају елабората истиче да, према одлукама Мајске скупштине, Срби траже само поштовање својих права која су раније и остварили, не доводећи у питање државну целовитост и власт Хабзбуршке монархије.

У другом елаборату Јована Суботића, под називом *Аутентични приказ узрока настанка, развоја и начина вођења рата између Срба и Мађара 1848. године*²⁶⁴, поново је изнет историјат српског народа од њиховог насељавања на простор Хабзбуршке монархије и стицања привилегија. Поред тога, дат је и кратак историјат Угарске и односима угарских власти према другим народима, уз акценат на политици према Србима.

²⁵⁹ Исто, 38.

²⁶⁰ Исто.

²⁶¹ Исто.

²⁶² Исто, 39.

²⁶³ Исто.

²⁶⁴ Елаборат је написан 4. октобра 1848. године у Бечу. Исто, 108.

У тексту се даље поклања пажња улози српског народа у војним активностима Монархије, те тако Суботић највише спомиње учешће српске војске у ратовима током прве половине XVIII века вођених против Османског царства, затим у гушењу Ракоцијевог устанка (1703 – 1711), рату за аустријско наслеђе, као и ратовима које је Аустрија водила против Наполеона. Како Суботић истиче, у свим наведеним ратовима Срби су потврђивали „беспрекорну верност“²⁶⁵ бечком Двору и Хабзбуршкој монархији . Ову тврдњу Јован Суботић је поткрепио чињеницом о активности Срба приликом ратова које је Монархија водила и податком да је, упркос великом учешћу Срба за хабзбуршке интересе, њихов положај такав да су „у неким стварима стајали боље, а у неким лошије од осталих житеља“²⁶⁶. Он поново спомиње, као и у првом елаборату, сеобу Срба под патријархом Чарнојевићем из 1690. године и привилегије цара Леополда I , које су непосредно после тога уследиле. Приказујући простор који су населили, Суботић је истакао да се српски народ разликовао по имену, у зависности од места боравка и вери којој припадају. Као доказ за своје тврдње, у овом елаборату, Суботић наводи области у Хабзбуршкој монархији где српски народ чини већину. Тако, као прво, наводи Срем, који се састоји из Сремске жупаније и Петроварадинске граничарске регименте, где углавном живе Словени, које он назива Србима. Такође, Суботић истиче да Срби живе и у Славонији, јужној Далмацији и у деловима хрватске Војне крајине. Затим, српског народа у великом броју има и у Банатској војној граници, те Тамишкој и Торонталској жупанији, као и у Бачкој и Барањској жупанији и Шајкашком батаљону. Он каже да сви ти житељи припадају српској нацији, само да их другачије зову у различитим деловима, што због области које насељавају, а што због вере којој припадају. Тако се Срби православне вероисповести називају Рацима, Срби у Славонији Славонцима, а у Далмацији Далматинцима. Србе католике називају Шокци, а у Хрватској Хрвати. Србе у околини Печуја, према Суботићевим тврдњама, називају Бошњаци. Поред тога, Суботић детаљно износи и бројно стање Срба у овим областима.²⁶⁷

²⁶⁵ У тексту се још наводе и области у Славонији које су Срби населили, а који су претходно били пусти. Њих Суботић наводи као *desertum primum* и *desertum secundum*, од којих ће касније настати Карловачки и Вараждински генералат. Исто, 95 – 97.

²⁶⁶ Исто, 97 – 98.

²⁶⁷ Он износи да припадника српског народа на простору Хабзбуршке монархије има нешто више од 1,5 милиона, а од тог броја највише их је у Славонији и Хрватској, где их има по преко 400.000, затим следе Банат и Далмација, где се износи податак од нешто више од по 200.000 за те области, па онда Срем и Бачка,

Већи део елабората је посвећен мађаризацији, за коју Суботић каже да је била присутна још од краја XVIII века, а посебно изражена од 40-их година XIX века. Он сматра да је мађарска националистичка политика главни разлог окупљања српског народа и борбе за остварења њихових права.²⁶⁸ Према Суботићу, равноправност свих племена Угарске је постојала док мађарски језик није постао „дипломатички језик“²⁶⁹ Угарске. Од његовог проглашења, мађарско племе је добило повлашћен статус у односу на друга племена. Он сматра да је то била велика политичка грешка јер су се тиме Мађари ставили у повлашћен положај у односу на друге, а да је мађарски језик заправо био „језик трећине држављана“.²⁷⁰ Тада је дошло и до појаве мађарских националиста, који су заузели високе државне функције, који за други језик нису хтели ни да чују. Од тада је, према Суботићевим речима, кренула све јача мађаризација која није притискала само српски народ, већ и друге народе у Угарској, који су само чекали повољан тренутак да устану против тога и да се боре за своја основна национална права. У даљем тексту говори се о борби српског народа за своја права. Као прву етапу у борби Срба, Суботић наводи окупљање и дефинисање српског програма 17. марта 1848. године, као одговор на мађаризаторску политику и један од начина очувања српског националног бића у Угарској, а затим и даље активности које је српски народ предузимао, а које су, за Суботића, у таквим околностима биле „сасвим природне“.²⁷¹ Пажњу је поклатио и Мајској скупштини и њеним одлукама, али не у толикој мери колико у претходном елаборату, као и у излагању аустријском министру унутрашњих послова. У овом тексту он се више концентрисао на репресије Мађара које су спровођене над српским народом пре и после скупштине у Карловцима.²⁷² Суботић спомиње немире аграрног карактера у Великокикиндском и Потиском диштрикту априла 1848. године, али и нападе генерала

који броје између 100 и 190.000 српских душа, а најмање их је у Шајкашком батаљону, око 26.000 људи. Суботић истиче да Срби живе и у „будимској и арадској дијацеци“ и то преко 60.000 припадника српског народа. Од укупног броја Срба, Суботић каже да је припадника православне вероисповести око 940.000, док је Срба католика око 688.000. Исто, 97 – 98.

²⁶⁸ Додатно уље на ватру су доливали, према мишљењу Јована Суботића, новоизабрани министри угарске владе који су изјављивали да у Угарској неће трпети неку другу националност и нацију, сем мађарске, чиме је додатно угрожена безбедност немађара. Исто, 98 – 99.

²⁶⁹ Исто, 98.

²⁷⁰ Исто.

²⁷¹ Исто, 99.

²⁷² Суботић напомиње да је Српски народни покрет захватио сва места где су живели Срби, а да је он био много израженији и радикалнији у оним деловима Монархије где су Срби били измешани са Мађарима. Исто, 100.

Храбовског на Карловце након Мајске скупштине, као и читав низ појединачних примера у којима су Срби од стране Мађара хапшени, мучени, пресретани итд. Изузетно су језиве и мучне слике мучења српског живља од стране Мађара о којима се говори у елаборату. Суботић наводи да су мађарски националности мучили, хапсили, тукли, скидали наге и везивали за бандеру Србе у местима где је Српски народни покрет узео маха. Кроз овакву тортуру је прошао већи број Срба, без обзира на старост, пол и здравствено стање. Велики број Срба је, после оваквог мучења и одузимања људског достојанства, убрзо и преминуо. Суботић у елаборату износи имена поједених људи изложених страшној мађарској тортури.²⁷³ Истакао је Суботић да су Срби тада стављени „пред алтернативу: вешала и истребљење или рат“.²⁷⁴ Завршни део елабората Суботић је покљонио борбама Срба и Мађара, почевши од борби код Сентомаша, а касније и у Кикинди, Врбасу, Белој Цркви, Мољу итд. Како се истиче у тексту, Мађаре је свуда пратила и мађарска штампа која је била непријатељски наклоњена према Србима, износећи низ неистина на њихов рачун. Суботић истиче да „нечовечност и бруталност којима Мађари воде овај рат превазилазе све представе“²⁷⁵. За њега, они су „починили страхоте које им историја и човечанство никада не могу опростити“.²⁷⁶ На самом крају елабората, Јован Суботић се поново осврнуо на субјективну мађарску штампу, за коју каже да је „Србима на душу ставила најстравичнија дела“²⁷⁷. Због таквог става мађарске штампе, он сматра да је она пуна неистине и мржње према српском, али и другим немађарским народима, те оспорава њену веродостојност.

²⁷³ Низ примера мучења српског становништва даје Суботић у свом елаборату. Прво је дат пример када су Мађари у Новом Саду, Турији, Сентомашу, Мољу и Ботошу отели од Срба око четири хиљаде волова, коња и оваца. Затим наводи примере угледнијих житеља Новог Сада, Футога, Врбаса и још неких места у Бачкој и Банату који су хапшени и, без икаквих доказа, осуђивани на смрт или робију. На тај начин је страдао одређени број свештеника, учитеља, адвоката и др. Даље се наводи низ злочина Мађара према Србима кроз појединачне примере. Суботић по имену и презимену спомиње људе из (Старог) Врбаса, Сентомаша, Мола, Старог Бечеја и других места који су били везивани за бандере и тако остављани на сунцу, затим спомињу се и примери вађења очију. Поред тога, српске цркве су такође биле на удару мађарских националиста. Исто, 105 – 107.

²⁷⁴ Исто, 105.

²⁷⁵ Исто, 107.

²⁷⁶ Исто.

²⁷⁷ Суботић сматра да се нигде у Европи на тај начин није писало у штампи и да ће јавност тек бити запањена неистинама које мађарска штампа износи према српском народу који живи у Хабзбуршкој монархији. Исто, 108.

Елаборати које је написао Јован Суботић у току октобра 1848. године представљају изузетно важан извор за период револуције 1848/49. године у Хабзбуршкој монархији. Кроз њих се може пратити идеја Српског народног покрета, као и целокупна борба српског народа за своја права у оквиру Монархије. У оба елабората Суботић полази од историјских чињеница, истичући вишевековни живот Срба на просторима северно од Саве и Дунава. Његова полазна тачка у одбрани српских права су привилегије које су Срби добили крајем XVII века, након сеобе под патријархом Чарнојевићем. На основу њих Суботић је креирао одбрану српских захтева и одлука донетих на Мајској скупштини са којима је детаљно упознао бечки државни врх. У одржавању ове скупштине Суботић је видео миран начин да се српски народ заштити од све присутније мађаризације, која је нарочито била изражена 40-их година XIX века, а наставила се и током револуционарних догађања. Он је у Мајској скупштини, као и већина Срба тог времена, видео погодан тренутак за реализацију идеје о територијалној аутономији која је код Срба била присутна готово век и по, као и о очувању црквено – школске аутономије која је, са појачаним процесом мађаризације, све више сужавана. Улога Јована Суботића у ширењу српског националног програма и ставова српског народа са простора Монархије међу владајућим структурама у Бечу је изузетно велика, те је потпуно очигледно да је он одиграо кључну улогу по том питању у другој половини 1848. године.

У тренуцима настанка Суботићевих елабората, ситуација у Хабзбуршкој монархији се није смиривала. Због револуционарних догађаја који су поново захватили Беч, цар Фердинанд V, цео двор и влада прешли су у чешки град Оломуц. За њима је кренуо и Јован Суботић. Пре него што је напустио Беч, Суботић је 6. (18.) новембра упутио писмо бану Јосипу Јелачићу. На самом почетку текста писма, он изражава жаљење што се није уживо видео са хрватским баном и честита му на успеху код Беча.²⁷⁸ У даљем тексту Суботић од хрватског бана тражи помоћ у оружју у виду „неколико хиљада пушака“.²⁷⁹ Он сматра да је Србима оружје неопходно како би наставили рат против Мађара, а као пример опасности од мађарске војске наводи дешавања која су се одиграла у Новом Саду, Кикинди, Сегедину и Осијеку. На самом крају, Суботић тражи од бана Јелачића да се код

²⁷⁸ Војске генерала Виндишгреца и бана Јелачића ушле су у Беч и покорице су устанике. Победа царске војске изазвала је одушевљење код словенских народа, јер су устаници заступали великонемачке идеје. Исто, 109.

²⁷⁹ Исто, 110.

цара и бечке владе заузме за признавање одлука Мајске скупштине, односно да потврде „патријарха, војводу и војводовину“²⁸⁰, а „за то вас моли један народ, који је од ваше керви, који се с вама дичи и поноси“²⁸¹. Суботић је и раније изузетно ценио бана Јосипа Јелачића, а успех његових трупа у Бечу покушао је да искористи за прихватање српских захтева. Истичући на крају писма да су Срби и Хрвати један народ, он сматра да хрватски бан у прихватању одлука Мајске скупштине од стране Беча може да одигра веома важну улогу.

Након што је напустио Беч, Суботић је кренуо у Оломуц пративши аустријску владу и трудећи се да их, кад год му време дозволи, подсети на идеје и ставове српског покрета. У Оломуцу се Суботић састао са министром Јозефом Стадионом, кога је изузетно ценио, сматравши га веома способним политичарем, описујући га „господаром дана и ситуације“²⁸². Код Стадиона је врло добро примљен. Њему је Суботић предао елаборате и одмах након овог састанка, напустио Оломуц и отишао у Кромјериж, где је заседао Државни сабор. Циљ овог Сабора била је расправа о преуређењу Хабзбуршке монархије у „савезну државу са великом улогом Словена у њој“.²⁸³ У Кромјериж је дошао и министар Стадион, којем је Суботић свега неколико дана раније предао поменуте елаборате у којима брани одлуке које су донете на Мајској скупштини. Добивши вербалну подршку и позитивна обећања од грофа Стадиона, Суботић је „закључио да је успешно завршио своју мисију“.²⁸⁴

Поред ових елабората, који су по обиму и садржини били веома обимни и детаљно анализирани, Суботић је министру Стадиону у Оломуцу поднео још три мања елабората. Задатак ових елабората био је да се бечка влада додатно упозна са тежњама српског народа на простору Хабзбуршке монархије. Први, под називом *Молба српског народа високом аустријском министарству*, је поднео 4./16. новембра 1848. године. Други и

²⁸⁰ Исто.

²⁸¹ Исто.

²⁸² О сусрету са министром Стадионом, Суботић је записао: „Посетим га, и он ме пријатељски позове, да останем у Кромјерижу, и да му дођем кад год хоћу; ако узима времена, хоће ме у свако доба примити, не буде ли ме могао примити, то да му не замерим, и да не тумачим као промену његова пријатељства“ *Автобиографија ЈС, II*, 127 – 128.

²⁸³ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 16.

²⁸⁴ Исто. И Стадион се према Суботићу понашао веома учтиво, показујући интересовање за српском питање. *Автобиографија ЈС, II*, 128.

трећи елаборат носе називе *О преуређењу Угарске на основу равноправности народа и Приказ садашњег стања јавне управе код Срба*, који су аустријском министру предати 8./20. новембра 1848. године. Сви елаборати имају сличну садржину са претходним који су потекли из пера Јована Суботића. Њихова основа су привилегије добијене у току XVII века, тешкоће са којима се српски народ суочавао у Мађарској и идеје српског покрета у току револуције. Додуше, у њима се знатно мање говори о историјском приказу положаја српског народа на тлу Монархије, а више се говори о ситуацији у држави у току револуције, као и предлозима за будуће уређење Хабзбуршке монархије, који су били у складу са захтевима српског народа.

У првом од три елабората, у *Молби српског народа високом аустријском министарству*, Суботић поново говори, додуше у нешто мањем обиму, о привилегијама добијеним од цара Леополда I, њиховом значају за српски народ, као и постепеним сужавањем истих.²⁸⁵ Истиче у тексту елабората да су се, у мањој или већој мери, привилегије поштовале у периоду од 1690. до 1790. године, али да је после тога уследило њихово постепено сужавање²⁸⁶, те да су мартовска дешавања из 1848. године била шанса да Срби, који су до тада ћутали, почну да се боре за стечене привилегије. Због тога је дошло и до Мајске скупштине где су изнети ставови да Срби постану политички слободан и независан народ, као и да се формира Српска Војводина која ће бити у политичкој вези са Троједном краљевином, Суботић тражи да цар „најмилостивије благоизволи да та иста права своје верног српском народу допусти“²⁸⁷. Он изражава жаљење што цар није примио српску депутацију у Инсбрук, што није признао одлуке Мајске скупштине и што је представнике српског народа упутио на угарско министарство. Суботић сматра да би прихватањем српских захтева била створена основа за стабилност југоисточног дела Монархије, а да би Срби, на основу раније стечених права, могли да се културно и

²⁸⁵ Конкретно, у тексту елабората Суботић напомиње да су Срби привилегијама добили право бирања поглавара цркве, бирања војводе, опстанак, самоуправу и посебну територију. Суботић је овде направио грешку, јер се право српског народа на избор војводе спомиње само у Инвитаорији из 1690. године, а нема је у привилегијама добијеним крајем XVII и у току XVIII века. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849.*, 111.

²⁸⁶ У тексту Јован Суботић даје низ примера. Као прво, Срби су и даље могли да бирају свог црквеног поглавара, али он није могао да носи титулу патријарха. Затим, Србима је само три пута дозвољен избор војводе, да би после и то било забрањено. После тога, Суботић напомиње да је појачана мађаризација у XIX веку угрозила српски опстанак у Хабзбуршкој монархији, као и да је њена самоуправа посебно сужавана. Исто.

²⁸⁷ Исто, 115.

политички развијају као народ. На самом крају првог елабората, Суботић тражи од бечке владе да помогне српски народ у оружју и муницији, да дају Србима „десетак хиљада пушака“²⁸⁸, јер бране Хабзбуршку монархију од Мађара, а до сада „нису готово никакве помоћи у оружју од владе добили“²⁸⁹. Уколико би дошло до признавања српских захтева, он сматра да се Срби из Монархије не би окретали Кнежевини Србији, већ би још више припадника српског народа привлачили у Монархију.

Други елаборат, под називом *О преуређењу Угарске на основу равноправности народа*, Јован Суботић је поднео аустријској влади у Оломуцу 8./20. новембра 1848. године. У њему су изнети ставови, посматрани кроз призму начела равноправности, да Угарска не може опстати као мађарска држава, него да се она „мора преобразити у савезну државу свих угарских народа“²⁹⁰, која би се састојала из пет области, спрам већинском народу који у њима живи. Суботић предвиђа да се Угарска подели у пет области: област Мађара, област Словака и Русина, област Хрвата и Срба, област Влаха и област Немаца. Ова подела би, према Суботићевом мишљењу, била извршена по принципу већинског народа који живи у различитим деловима Угарске.²⁹¹ Он сматра да би ова подела донела трајни мир у Угарској и да би онемогућила мађарски национализам. У елаборату, даље, предлаже да, при том уређењу, не може постојати ни Угарски сабор већ би требало формирати Конгрес угарских народа у ком би били равноправно распоређени представници свих народа Угарске. На самом крају елабората, Суботић сматра да се новоформиран Конгрес угарских народа не би требао одржавати у Пешти „где никад нису научили да чују слободно исказивање мишљења“²⁹², већ на неутралном терену у неком другом граду на простору Угарске. Он је том приликом заступао мишљење да

²⁸⁸ Исто, 116.

²⁸⁹ Исто, 117.

²⁹⁰ Исто, 118.

²⁹¹ Због тога, Суботић мисли да у Угарској не може бити једно законодавно тело, управо из разлога постојања више различитих језика на том простору. У случају да се донесе одлука да језици свих мањина буду признати као званични језици Угарског сабора, те да се седнице воде на свим језицима, дошло би се у ситуацију да би посланици на Сабору морали знати пет страних језика, што би било готово немогуће. Исто, 119.

²⁹² Према речима Суботића, Угарски сабор је тренутно место притисака и корупције, а његово устројство је потпуно пристрасно у циљу фаворизовања мађарске нације. Тако он наводи пример да Пешта са 100 000 становника даје Мађарском земаљском сабору пет представника, а Петроварадинска граничарска регимента са 160 000 становника само једног представника. Из наведених разлога се види да је тренутни Сабор субјективан и да се на њему не могу доносити одлуке везане за питање Угарске, а када је реч о другим народима који ту живе. Исто, 120 – 121.

Пешта није pogodно место за одржавање Сабора, јер се због бројних притисака повезаних са мађарским национализмом и све израженијом политиком мађаризације, ниједан други језик, сем мађарског, не може чути.

Трећи елаборат је Суботић поднео аустријској влади истог дана кад и други, а овај носи назив *Приказ садашњег стања јавне управе код Срба*.²⁹³ У њему је изнет положај српског народа у Срему, Шајкашком батаљону и две српске граничарске регименте у Банату. Говорећи о борби против Мађара у наведеним областима, Суботић истиче да је народ устао против чиновника и официра који су били „туђински и ненародни“²⁹⁴, те да је, у жеку револуционарних догађаја, та власт замењена људима који потичу из народа и који су оличење Главног одбора. Као пример за то је дата побуна у Срему у августу 1848. године, којој је Суботић присуствовао као изасланик Главног одбора. Да би се смирило овакво стање, Суботић предлаже да бечки Двор и влада признају избор српског војводе и патријарха, а да они сазову народну скупштину око даљег формирања управе. Он, на самом крају елабората, сматра да би даље одлагање ове потврде само продужавало немире настале у овом делу Хабсбуршке монархије и да би „последнице тога биле непрепоручљиве“.²⁹⁵

Предајом ових елабората аустријској влади, завршена је Суботићева мисија упознавања владајућих личности у Хабсбуршке монархије са Српским народним покретом и захтевима српског народа. Иако су бројне тврдње и предлози изнети у елаборатима били тешко оствариви, у самом тексту се види да је Суботић одлично познавао историју српског народа, нарочито од времена сеобе 1690. године и да је заступао „најсавременија, либерално – демократска схватања свог доба“.²⁹⁶ Управо је, позивајући се на историјске чињенице, покушао да детаљно упозна аустријске званичнике у раније стечена права

²⁹³ Текст се може пронаћи и по наслову *О управном систему у Српској Војводини и власти која је потекла из народа а на врху са војводом, уз констатацију да све то има привремени карактер те да би што пре требало потврдити и војводу и управу како би се избегла пратећа анархија*. Ово је заправо пун наслов трећег елабората, али целокупан текст стоји под насловом *Приказ садашњег стања јавне управе код Срба*, који је и коришћен у основном тексту. Исто, 123.

²⁹⁴ Према речима Јована Суботића, у таквим местима владала је права анархија. Он истиче да су, већ дуго, жупанијски чиновници омрзнути од народа због њиховог начина управе, тлачења и недоличног понашања, те да је разочарани и гневни народ видео шансу да их се ослободи у новонасталој, револуционарној ситуацији. Исто, 123 – 124.

²⁹⁵ Исто, 126.

²⁹⁶ Исто, 17.

српског народа, али и са одлукама које су донете на Мајској скупштини. Са друге стране, верујући у демократичност Српског покрета, Суботић је покушао да добије што ширу подршку за њега. Као најбоље средство у том циљу користио је писану реч и, пишући чистим немачким језиком, на тај начин покушао да придобије што већи број људи и убеди их у исправност и демократичност Покрета. Поред осврта на историју пречанских Срба, он је у елаборатима изнео и неколико предлога за будуће преуређење Монархије. Суботић је у овим предлозима предвиђао велику промену уређења Угарске, која би се сводила на равноправност свих мањинских народа са Мађарима. Циљ је био да представници сваког народа уђу у државне институције и у њима буду потпуно равноправни. Једнакост је тражена и по питању језика, школа, слободе вероисповести и др. Упркос детаљним разлозима за такве ставове које је Суботић изнео у елаборатима, предлози су били тешко оствариви, нарочито у револуционарним и веома напетим временима у којима се тада налазила Хабзбуршка монархија.

Након што је предао елаборате представницима царске владе у Кромјерижу, био је завршен један задатак који је Јован Суботић добио од високих представника Српског народног покрета, а који се односио на упознавање бечке владе о српском националном програму и одлукама донетим на Мајској скупштини. Њему је већ 12./24. новембра 1848. године стигао нови налог од стране патријарха Рајачића да се врати у Земун, а његову мисију на упознавању и ширењу захтева српског народа међу аустријским званичницима наставила је делегација коју је предводио Ђорђе Стратимировић, а у којој су се налазили још и Јован Шупљикац и Константин Богдановић. Сазнавши да је Стратимировић стигао у Беч, Јован Суботић му се обратио писмом, а са циљем упознавања будућег српског представника са потезима које је повлачио и елаборатима које је поднео високим државним представницима, као и начин на који је изнео српске захтеве и предлоге о преуређењу Монархије.

У писму које је послао Ђорђу Стратимировићу из Кромјерижа 14./26. новембра 1848. године, Суботић је представио извештај своје мисије у борби за подршку и признавање одлука Мајске скупштине. Он напомиње да је од министара тражио да потврде војводу, патријарха и Српску Војводину, као и да помогне Српски народни покрет у виду муниције. У даљем тексту обавештава Стратимировића да је аустријским

министрима упутио неколико елабората, који се тичу историје српског народа на простору Хабзбуршке монархије, а где се у највећој мери говори о борби Срба за одбрану својих раније стечених привилегија. Такође, он истиче и да је пред владајућим структурама говорио и о револуцији кроз призму сукоба Срба и Мађара, као и узроцима који су до тога довели. Суботић спомиње и елаборат у којем говори о будућем преуређењу Угарске, напомињући да искрено верује да држава као таква не може опстати, већ је неопходно извршити озбиљну реформу која се односи на њено уређење, а у којој ће се више пажње посветити и другим народима који, у великом броју, насељавају угарске области. На самом крају писма, Јован Суботић изражава жаљење што се неће срести са Стратимировићем и другим члановима делегације, па због тога комуникацију чини путем овог писма.²⁹⁷

Два дана касније, непосредно пре поласка из Кромјерижа у Земун, Суботић се обратио писмом и патријарху Рајачићу којег обавештава о елаборатима поднетим грофу Стадиону. У њима он изражава наду да ће потврде признавања војводе, патријарха и Српске Војводине стићи за неколико дана од стране аустријске владе. Он уверава патријарха да није знао за српску депутацију коју чине Стратимировић, Богдановић и Шупљикац. Чим је сазнао за њу, кренуо је у Земун, где је планирао патријарху да поднесе опширнији извештај о својој мисији.²⁹⁸ У исто време, док се још налазио у Кромјерижу, Суботићу је гроф Стадион обећао да ће патријарх и војвода бити потврђени, али да ће се делатности војводе касније утврдити, те да по том питању не може дати пуно података. Тада је Суботић рекао да српски народ у свом војводи види „првог достојанственика у грађанским и војничким делима“²⁹⁹, на шта је Стадион само ћутао. Потом је Јован Суботић покренуо и питање граница Војводине, али је гроф Стадион поново дао прилично недефинисан одговор изјавивши „да се сад демаркационална линија повући не може, него да ће о земљишту у обште реч бити“³⁰⁰. На овај начин је завршен састанак Јована Суботића и грофа Стадиона. Иако није добио прецизне одговоре на два изузетно важња

²⁹⁷ Исто, 127 – 128.

²⁹⁸ Исто, 129 – 130.

²⁹⁹ Славко Гавриловић, *Српски национални програм и политичка борба за Српску Војводину у Аустријској царевини 1848 – 1849.*, Зборник „Војводина: осамстотетрдесетосма“, Нови Сад 2005, 41.

³⁰⁰ Исто.

питања за српски народ у Монархији, Суботић је оценио да је своју мисију извршио успешно.³⁰¹

Одмах након слања писма патријарху Рајачићу, Јован Суботић је, крајем новембра, кренуо у Земун. Путујући из Кромјерижа, преко Беча, Загреба и Митровице, стигао је у Земун на Св. Николу, 7./19. децембра 1848. године. По доласку у Земун отишао је код патријарха како би га обавестио о исходима састанака са аустријским представницима, али је то урадио само укратко, јер Рајачић није био у стању да га пажљиво саслуша до краја због очајања након пораза српске војске код Јарковца у Банату. Због тога је Суботић одлучио да се повуче и да, неколико дана касније, патријарху Рајачићу поднесе детаљан писмени извештај о свом боравку у Бечу, Оломуцу и Кромјерижу и резултатима своје мисије пред представницима царске владе.

У извештају који је Суботић поднео патријарху Рајачићу у форми писма прецизно се говори о целокупној Суботићевој мисији, од неуспешног сусрета са баном Јелачићем до убеђивања представника царске власти у исправност и легитимност српских захтева.³⁰² Суботић је детаљно патријарху описао одлазак у Беч, па у Баден, Оломуц и Кромјериж, те састанке са министрима Доблхофом, Весенбергом, Латуром³⁰³ и грофом Стадионом³⁰⁴. Он говори о речима подршке које је добио, али и великом страху, који је имао у току боравка, од честих промена влада, јер није знао „какав ће то Министеријум бити“³⁰⁵, односно какав ће став имати према српским захтевима и Српском покрету уопште. Јован Суботић је у време писања овог извештаја још увек веровао да је српска ствар наишла на подршку владајућих кругова у Бечу. Он је на састанке са аустријским министрима ишао са великим оптимизмом, који га није напуштао ни после обављених разговора, иако признаје да, поред заинтересованости појединих бечких званичника за српско питање, конкретне

³⁰¹ Исто.

³⁰² Мисли се на избор патријарха, војводе и формирање Српске Војводине. Такође, од аустријске владе се тражи и помоћ у оружју.

³⁰³ Суботић извештава патријарха Рајачића о посетама код министара Доблхофа, Весенберга и Латура. Он наводи да, иако је очекивао позитиван исход са ових састанака, завршетак се сводио на обећања у две-три речи и усмеравање на друге особе уз изговор да то није у надлежности министарства ком се Суботић обраћа. Тако га је Доблхоф саслушао иако о српским стварима није знао ништа, па га је упутио на Весенберга, а овај руком записао српске захтеве те изјавио да не може дати поуздан одговор, јер српски захтеви нису у његовој надлежности. Латур је убеђивао Суботића да ће се пронаћи решење кроз договор, али да му не може дати оружје, јер му оно неће ни бити потребно. Исто, 132 – 133.

³⁰⁴ Као и од претходних саговорника, Јован Суботић је и од грофа Стадиона добио само танка обећања. Исто, 136 – 137.

³⁰⁵ Исто, 135.

одговоре није добио. Веома је био изненађен када је сазнао да министри у Бечу веома мало знају о историји српског народа и његовом положају у Угарској, али је био изузетно задовољан начином на који су га прихватили и речима подршке које је од њих добио. На самом крају извештаја, Јован Суботић посебно истиче пријатност и љубазност Чеха, док је боравио у том делу Монархије, сматрајући да су „из свега срца ствари наши пријатељи а који су увек све учинити готови што у њиховим силама стоји да нама наша правда буде“.³⁰⁶

Суботић је крај 1848. године провео у Земуну, где га је затекла вест о изненадној смрти војводе Стевана Шупљикца. Тада је отишао на сахрану у манастир Крушедол, где је држао посмртни говор преминулом војводи 20. децембра 1848./ 1. јануара 1849. године. Он га је, у свом говору, упоредио са грофом Ђорђем Бранковићем. Називајући га српским витезом, Суботић је са великим поносом и поштовањем говорио о преминулом војводи, истичући његове заслуге за српски народ, али и за Хабзбуршку монархију: „Он је као и народ наш служио другима, верно, одлучно, и тихо. Карактер народа нашег јест заслуга и ћутање: тако је и војвода наш делао више него многи други, говорио мање. Други су имали много више славе, он заслуга! Народ је наш постао самосталан, он његов војвода! Желио би, да сви они, који за народ раде, ово од њега науче: да је сада време делу, а не паради; да народ треба управљати, а не разуздавати; да себе ваља народу жртвовати, и не народ себи“.³⁰⁷ Суботић је, у наставку свог говора, посебно истакао љубав Стевана Шупљикца према српском народу, речима: „Ти си љубио род свој, ти си му на дику служио. Ти си чекао, да те он к себи позове, а ниси се силом наметао, да му ти господариш“.³⁰⁸

У посмртном говору војводи Шупљикцу Суботић се дотакао и борбе Срба за своја права и привилегије које су они добили јер је „потоком текла крв наша за земљу ову“.³⁰⁹ Упоредијући српски народ са Спартанцима и Римљанима, Суботић посебно напомиње да

³⁰⁶ Исто, 140.

³⁰⁷ Исто, 141 – 144.

³⁰⁸ Исто.

³⁰⁹ Исто.

се управо код Срба највише осети демократски дух, који је карактеристичан за просвећене народе.³¹⁰

Улога Јована Суботића у револуционарној 1848. години је изузетно велика.³¹¹ Иако је био удаљен од попришта рата који је вођен, он је одиграо огромну улогу у дипломатским мисијама које су представници српског народа слали ка Бечу. Са циљем добијања подршке за захтеве српског народа, Суботић је обишао готово целу Хабзбуршку монархију и обавио низ разговора са значајним људима, углавном угледним државним функционерима. Са српским захтевима прво је упознао све присутне на Свесловенском конгресу у Прагу и од њих добио подршку. Међутим, након распуштања Конгреса, било је потребно пронаћи нове начине упознавања аустријских државника са одлукама Мајске скупштине. Тако је Суботић ишао као члан делегације у Беч, а касније и у друга места у Монархији у којима су се налазили представници аустријске владе. Свима је успео, усменим или писменим путем, да представи српске захтеве. Иако је од аустријских министара, углавном, добио подршку и наду за оптимизам, реализација је изостала. Међутим, Суботић је своју мисију обавио само са делимичним успехом, јер је низ различитих фактора довео до тога да задаци који су пред њега стављени не буду потпуно успешно извршени. Приликом изношења српских захтева бечким званичницима, али и састављања елабората, Јован Суботић је показао добро познавање српске историје и раније стечених привилегија, које су биле полазна основа у српским захтевима. Поред тога, он се показао и као одличан познавалац политичких прилика унутар Хабзбуршке монархије. Ипак, упркос свим покушајима српских представника да се изборе за захтеве српског народа који су изнети на Мајској скупштини, 1848. године није донела очекиване резултате. Борба за српска права није завршена. Она је настављена и следеће, 1849. године.

³¹⁰ У свом говору, Суботић је истакао: „Наша је граница хиљадама жртве давала за славу других народа; наша је граница с крвавим трудом Европу од азијске куге, Аустрију од опустошительног нападања Османлија чувала: али је тим и то учињено, да је наша слобода у њој готове обранитеље, спремљене поборнике застала! Је ли и који народ такво одушевљење показао, каквим је цео наш народ узкипио, ком смо се сви дивити морали, и које је наше јунаке јунацима Рима и Шпарте равнима учинило? А ко је у стању народ тако преконаравно задахнути, осим једног духа, који се као Промисао над народом бдијући указује? ко је уредио, да се једна Србија од ига Турског, ослобођена застане, кад је ваљало нама руку братске помоћи пружити?“ Исто, 143 – 144.

³¹¹ Михаило Полит Десанчић је рекао да је Јован Суботић један од најзаслужнијих Срба који су учествовали у револуцији јер је „одржавао жив саобраћај са пододборима у читавој Војводини“. М. П. Десанчић, *наведено дело*, 153.

2.3. У револуционарној 1849. години

Почетком 1849. године Јован Суботић је боравио у родним Добринцима³¹², а затим у Земуну и Митровици. Наводно је у то време, у Митровици, основао огранак „Славенске липе“, друштво у ком је био председник. О том удружењу је писао Вук Караџић Николају Ивановичу Надеждину, где наводи да је Суботић, преко „Славенске липе“ предлагао да „млади цар Франц Јозеф буде војвода Српске Војводине“.³¹³ Међутим, о учешћу Јована Суботића у овом друштву и оснивању огранка „Славенске липе“ у Митровици нема пуно података.³¹⁴

Борбе вођене у току 1848. су настављене и током 1849. године. Након офанзиве српске војске у току јануара и фебруара 1849. и заузимања већих делова Баната и Бачке, Суботић је, заједно са патријархом Рајачићем стигао у Велики Бечкерек. У овом граду су Јован Суботић и Светозар Милетић именовани од стране Рајачића да буду изасланици

³¹² Током боравка у Добринцима, Суботићу је после краће болести умрла мајка Сара. Овај догађај веома је потресао Јована, али и целу породицу Суботић. Он је, сећајући се овог тренутка, у мемоарима записао: „Ја сам подуже у болести њеној код ње био. Но морао сам отићи у Земун, а она одмах затим премине. Наравно вратим се одмах натраг, да јој последњу љубав искажем, и отпратим је до гроба, где ће вечити санак боравити...Отац је са њом 42 године био заједно; њена смрт потресла га је јако, тако да смо се бојали, да и њега не изгубимо, те смо зато дуже времена код њега и око њега били, и мој старији брат Василије и ја... Криза оца нам прође срећно, али од оног часа, кад је она очи на свагде затворила, измени ми се очинска кућа. Није то она кућа, која је била, док је она у њој дисала. Све добије други вид и изглед; нестале оне сјајности, којом ју је обасипала њена неизмерна љубав к нама, све потамни, онеми, све нам се страним укаже“. *Автобиографија ЈС*, II, 131. Колико је Јован Суботић био везан за мајку, присећа се и његова супруга Савка Суботић у својим мемоарима: „Његова мати знала је многе народне песме напамет, исто тако и приповетке и пословице. А у зимским вечерима, када је прела, скупила би се њена деца око ње и тада би их она учила народним песмама, а кад им је причала народне приповетке, деца су је пажљиво слушала, гутајући њене речи. Мој муж је често казивао: „Моја слатка мати била је оличена песма“. У орману, у коме је он држао своје хаљине, висила је и једна хаљина његове матере, коју је он чувао као неку реликвију. Ретко је отварао орман сам, али кад год би то учинио, увек је пољубио хаљину своје покојне мајке, говорећи коју топлу реч о њој.“ *С. Суботић, наведено дело*, 127.

³¹³ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 18.

³¹⁴ Удружење под именом „Славенска липа“ („Друштво славенске липе на славенском Југу“) је основано у Загребу 29. новембра 1848. године. Председник овог друштва био је Амброз Враницани, а оно је настало по угледу на удружење „Словенска липа“ из Прага. „Славенска липа“ је окупила угледне представнике хрватског народног препорода и залагала се за федералистичко уређење Хабзбуршке монархије, као и за стварање политичког савеза између Троједне краљевине и Српске Војводине. Орган „Славенске липе“ био је *Славенски југ* који је покренуо Драгојло Кушлан. Иако су ове новине почеле да излазе пре него што је друштво основано, оне су врло брзо постале његово гласило. Интересантно је да се Јован Суботић ниједном не спомиње у овим новинама, као ни оснивање митровачког огранка. Друштво је престало да постоји завршетком револуције. Željko Ivanjek, *Obitelj Vranuczany, parobrod kulturne povijesti i umjetnosti*, *Katalog Veličanstveni Vranuczanuјevi*, Zagreb 2016, 302 – 303. Дејан Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 – 1918*, Нови Сад 2015, 88.

српског патријарха при Банском већу у Загребу³¹⁵. Циљ њиховог одласка у Загреб био је да наговоре Хрвате да се у Бечу заузму код цара да се Војводина призна као посебна Круновина, а након тога би се српски и хрватски представници договорили око савеза између Српске Војводине и Троједне краљевине као равноправних круновина. Првобитно би, према циљевима мисије коју су чинили Светозар Милетић и Јован Суботић, представници Троједнице требали да се заложе код цара да се Српска Војводина прогласи за Круновину, а након тога би се у Загребу формирао посебан одбор са циљем израде плана и његовог спровођења око савеза Српске Војводине и Троједне краљевине.³¹⁶ Заједничким деловањем тражило би се и да се Војна граница не одвоји од Војводине и Троједнице.³¹⁷ Поред тога, Суботић и Милетић су требали да заступају и све друге интересе Српске Војводине у Троједној краљевини.³¹⁸ Према Суботићевом казивању, он и Милетић нису, на самом почетку, у Загребу дочекани пријатељски,³¹⁹ Хрвати су се понашали доста резервисано, те је у тим моментима било јако тешко са њима „у интимнији додир доћи“.³²⁰

Јован Суботић и Светозар Милетић су примљени последњих дана марта 1849. године код председника Банског већа Мирка Лентулаја, поред којег су се налазили и још неки чланови Већа, од којих су се посебно истицали капетан Петар Матић и адвокат

³¹⁵ Светозар Милетић је нешто раније, по налогу патријарха Рајачића, отишао у Загреб и тамо је био „агент“ Војводине при Троједној краљевини, са циљем агитације за ову територију међу Банским већем. Нешто касније му се придружио Јован Суботић, такође по Рајачићевом налогу. Исто, 96.

³¹⁶ Исто, 97.

³¹⁷ Ови задаци стоје у налогу патријарха Рајачића који је овај издао 15. марта 1849. године у Великом Бечкереку и упутио их Суботићу и Милетићу, С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 145.

³¹⁸ Исто, 18. Поједини историчари називају Јована Суботића и Светозара Милетића у том периоду „политичким агентима“ послатим у дипломатску мисију у Загреб. Р. Маленчић, *Милетић*, 38.

³¹⁹ Није се ни могло очекивати разумевање хрватске странке за Војводину као Круновину, с обзиром да је то повлачило и сопствено законодавство. Став хрватских званичника био је да Војводина и Хрватска морају имати једно законодавно тело. Суботићу и Милетићу је управо то и предочено у Загребу. Дејан Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, Нови Сад 2006, 28.

³²⁰ *Автобиографија ЈС*, II, 110. У време Суботићевог и Милетићевог боравка у Загребу, марта 1849. године донет је Октобарски устав. У њему се Војводине не признаје као посебна круновина, већ се њено прикључење предвиђа са Хрватском, Угарском или Ердџом. Ова одлука била је супротна очекивањима патријарха Рајачића. Месец дана касније, двор у Бечу је поделио Угарску на 7 округа, а један од њих је била Војводина, за чијег команданта је постављен Мајерхофер. Д. Микавица, *Српска Војводина у Хабсбуршкој монархији*, 29.

Славољуб Врбанчић.³²¹ Суботић и Милетић су изнели Лентулају разлоге свог доласка, а он их је упутио на Велики одбор, коме су српски изасланици 2. априла изнели предлоге које су добили од патријарха. Бројни чланови Одбора, кад су чули предлоге, били су изненађени што Војводина тежи да постане Круновина са сопственим законодавством, а да притом жели савез са Троједницом. Суботић и Милетић су се, у одговору, позвали на Октроисани устав сматрајући да је његовим доношењем дошло до одређених промена. Српски предлог прихватили су Мирко Лентулај, Оцић и капетан Петар Матић, уз изражавање уверења да ће се у Бечу заложити за захтеве српске депутације. Са друге стране, посланици на Хрватском сабору су апсолутно били против овог предлога, а неки га чак нису ни узимали у разматрање, сматрајући да се на Сабору о том питању не треба ни расправљати.³²² Предлог да се Војна граница не одваја од Војводине и Троједне краљевине, како је стајало у Октроисаном уставу, прихватили су сви чланови Великог одбора.³²³

Ово сазнајемо из извештаја Светозара Милетића и Јована Суботића патријарху Рајачићу, који су упутили из Загреба 3. априла 1849. године. Из њега се може видети и да су српски изасланици, пре доласка у Загреб, у Броду добили записник сабора Троједне краљевине у ком се говори о савезу са Војводином и тежњом да се Војна граница сачува у рукама Војводине и Троједне краљевине. Међутим, по доласку у Загреб, члан Сабора Славољуб Врбанчић рекао је Милетићу и Суботићу да записник који поседују није од Сабора потврђен, већ да га је сам уредио и одштампао Фрањо Жигровић. На самом крају извештаја, Милетић и Суботић говоре како су разговарали са Лентулајем о сукобима са Мађарима, а нарочито о борбама које су Хрвати водили против Мађара у околини

³²¹ Јован Суботић је Србина Петра Матића приказао као „брбљивца“, а Хрвата Славољуба Врбанчића као „превртљивца“. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 19; *Автобиографија ЈС*, II, 110 – 111 .

³²² Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 97. Душко М.Ковачевић, *Светозар Милетић: живот и политика (1826 – 1901)*, Београд 2009, 20 – 22. Из извештаја који су упутили Јован Суботић и Светозар Милетић каже се да су неки хрватски политичари били „забезекнути“ кад су чули да се тражи од Хрвата да се заложе у Аустрији да Војводина постане круновина. Њима је несхватљиво било како једна територија која би требало да постане круновина ступи у савез са Хрватском и Славонијом. Том приликом су Суботић и Милетић одговорили да би услове савеза Војводине и Троједне краљевине требало касније да реше једна српска и једна хрватска депутација, те да захтеви за круновином и савезом са Хрватском и Славонијом нису у супротности. Василије Ђ. Крестић, *Светозар Милетић и Хрвати*, Зборник радова „Актуелност мисли Светозара Милетића“, Београд 1997, 51.

³²³ *Автобиографија ЈС*, II, 146 – 147.

Кањиже.³²⁴ Све у свему, посета Загребу је била неуспешна, а разлог за такав исход преговора Суботић види у два разлога. Први разлог је тај што он и Милетић тада још нису били способни да се упусте у такве преговоре какви су се од њих очекивали у Загребу, а други је одбојност и резервисаност коју су тада хрватски представници показивали према захтевима српског народа.³²⁵ Поред борбе за територију Војводине, Јован Суботић и Светозар Милетић су имали задатак да траже оружје за српску војску од хрватских политичких представника. Одговор ни овога пута није био задовољавајући за српску страну, јер им је одговорено да „ни сами Хрвати немају пушака и да их очекују од Радецког из Италије“³²⁶. Готово сви захтеви које су Суботић и Милетић изнели у Загребу нису прихваћени. Једном речју, како је Јован Суботић сам написао у својим мемоарима, у Загребу „учињено није било ништа“.³²⁷

Након састанка са представницима Банског већа, Јован Суботић и Светозар Милетић су се у Загребу задржали још месец дана, до краја априла или почетка маја. Милетић је тада објавио неколико политичких чланака у листу *Славенски Југ*³²⁸ демократске оријентације, док је Јован Суботић, у штампарији Фрање Жупана, штампао на немачком језику своју брошуру *Аутентични приказ узрока настанка, развоја и начина вођења рата између Срба и Мађара 1848. године*,³²⁹ односно један од елабората који је годину дана раније представљао члановима аустријске владе. Овде треба напоменути и да се, током боравка у Загребу, Суботић састао са Милорадом Медаковићем, братом Данила Медаковића. Милорад Медаковић је у то време, вративши се са Цетиња, радио у Загребу, а често је са Суботићем говорио о историји Црне Горе, иако то на Суботића „није створило особиту слику српске Шпарте“.³³⁰ За разлику од Милорада, о Данилу Медаковићу говори Суботић са пуно поштовања, истичући његов допринос новинарству код Срба, а нарочито путем листа *Напредак*, за који каже да је био од великог значаја међу

³²⁴ Исто, 146 – 148.

³²⁵ Исто, 113.

³²⁶ В. Крестић, *Светозар Милетић и Хрвати*, 52.

³²⁷ *Автобиографија ЈС*, II, 110.

³²⁸ У чланцима које је Светозар Милетић писао за овај часопис, али и у чланцима које је објављивао у *Напредку*, јасно се види да је његов став био у потпуној супротности са концепцијом Српског Војводства које су имали у Загребу Мирко Лентулај и други. Д. Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, 28.

³²⁹ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 19.

³³⁰ *Автобиографија ЈС*, II, 112.

народом на простору Хабзбуршке монархије у време деловања Српског народног покрета.³³¹

Почетком маја 1849. године Јован Суботић се вратио у Земун где се налазио и патријарх Рајачић.³³² Ту је боравио нешто више од месец дана, након чега је отишао у Карловце, у којима ће боравити за време уласка војске бана Јелачића у Нови Сад и разарања града са Петроварадинске тврђаве. Бомбардовање Новог Сада је на Суботића оставило изузетно дубок траг, а своје утиске написао је у мемоарима³³³. Иако је тада боравио у Карловцима, осећао је да му је безбедност угрожена и да су и Карловци „били у већој опасности него икада“³³⁴. Након овог догађаја и смиривања тензија, Суботић се из Карловаца поново вратио у Земун, а потом у родне Добринце. У овом периоду Суботић није добијао никакве задатке, већ је цела пажња била усмерена на ратна дешавања која су се одигравала у Угарској.

Од средине 1849. до краја револуције Јован Суботић није имао више мисија. Остао је уз патријарха Рајачића, подржавајући га до самог завршетка револуције, иако је био свестан његових мана. До мањег сукоба између њих двојице је дошло када је патријарх Рајачић отишао у Беч, у „тиху интернацију“.³³⁵ Тада је Суботић предложио да се обустави излажење листа *Позорник* који је био Рајачићево гласило. Патријарх је због тога протествовао код председника привремене владе у Земуну Теодора Недељковића, али од тих претњи није било ништа. Рајачић је био потпуно потиснут, али је овај потез показао

³³¹ Исто.

³³² Патријарх Рајачић је у Земун дошао након пораза српске војске у Банату и Перцелове офанзиве на Бачку. С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 19.

³³³ Тако је Суботић у мемоарима описао бомбардовање Новог Сада: „ Наши запале мост, који је свезивао Варадин са утврђењем моста у Н. Саду; али Мађари запале више кућа у Н.Саду. Све се више и више пожара појављиваше у Н.Саду. Бан није има артирелије да може с успехом такву тврдињу нападати. Наједаред заповеди, да се његова војска из Н. Сада повлачи, мислећи, да Мађари онда неће Н.Сада рушити. Сасвим изненада пукне глас у Н. Саду, да се спасава који хоће, и да износи шта има. Војска се из Н. Сада извуче, а сироти Новосађани стану бегати, понајвише без ичега с голи руку, остављајући све милости непријатеља...може се помислити, каквога света ту није било, те стану куће српске пљачкати, и однесу све, што се само однети дало, пак онда запале из руке највећи број српских кућа, те сва варош с малим изузетком изгоре. Од Србаља бежаху остали неки, не зна се из ког узрока; ови похитају у Варадин тражећи тамо заклона и спаса. Но на жалост не нађоше што тражише. Потукоше их крвници на новосадским улицама... У Новом Саду стане кућа више горети, него док су из њега из Варадина пуцали...осили се у варош страст освете, пљачке и разузданости.“ *Автобиографија ЈС*, II, 132 – 133.

³³⁴ Исто, 132.

³³⁵ С. Гавриловић, *Историјско - политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 19 – 20.

извесна неслагања између њега и Јована Суботића, који се крајем 1849. године вратио у Пешту. Суботићевим повратком у Пешту завршено је његово учешће у Српском народном покрету.

Јован Суботић био је један од најактивнијих Срба у време Српског народног покрета и револуционарних збивања 1848 – 1849. године. Иако није учествовао у борбама против Мађара, био је веома запажен учесник револуције, почевши још од мартовских догађаја у Пешти 1848. па све до краја 1849. године. Суботић је био један од твораца српског народног програма у 17 тачака, активан учесник на Мајској скупштини на коју је дошао као један од представника српске општине у Пешти; био је члан српске делегације на Прашком конгресу, где је био и секретар српско – хрватске Секције; налазио се и на положају једног од саветника у привременој влади у Земуну, одан је био и Главном одбору у Карловцима и Ђорђу Стратимировићу, али и патријарху Јосифу Рајачићу; био је српски изасланик у Бечу, Бадену, Оломуцу и Кромјерижу, где је водио разговоре и аргументовано заступао српске ставове пред аустријским министрима. Истом жестином наступао је и у Банском већу у Загребу у току 1849. године. Јован Суботић је творац и неколико значајних елабората, којим је представио бечкој влади Српски покрет, али и српски народ уопште, верно и аргументовано приказујући прошлост Срба на простору Монархије, њихов масовни долазак за време сеобе 1690. године и стицање права и привилегија добијаних од стране хабзбуршког цара, углавном за војне заслуге и оданост српског народа бечком Двору и држави. У њима је показао изузетно познавање српске историје, борбе српског народа за своја стечена права у Хабзбуршкој монархији; познавао је одлично и мађарску историју и потпуно је разумео српско – мађарске несугласице. Суботић је разумео време у којем је живео и, уз своје познавање прошлости, заступао је српске интересе кад год је имао прилику. Кроз елаборате, чији је аутор, види се и велики набој патриотизма код Јована Суботића. Он је видљив и у говору на сахрани војводе Стевана Шупљикца, али нарочито је изражен у песмама које је написао у почетним годинама револуције како би подигао морал и распламсао родољубива осећања српског народа. Из свега наведеног се закључује да је значај Јована Суботића у револуционарној 1848/49. години био изузетно велики. Иако није имао простора за своје самостално политичко деловање у оквиру Српског покрета, Суботић је доследно испуњавао све

задатке који су пред њега стављани. Занесен снажним патриотизмом и родољубљем од првих тренутака избијања револуције, Суботић је веровао да је наступио прави тренутак да се српски народ избори за своја права. Иако је у револуцији дао свој максимум, резултати успеха Српског покрета, а и Суботићевих мисија, зависили су од низа фактора. Након револуције, Суботић се вратио у Пешту, планирајући да започне нови живот, који је настао у Монархији завршетком револуције. У наредним годинама, уследила је пауза у Суботићевом политичком деловању, првенствено због немогућности која је настала увођењем Баховог апсолутизма који је захватио простор целе Хабзбуршке монархије и који је у њој угушио сваку политичку мисао. Ипак, Јован Суботић је и у тим тренуцима, кроз поезију и друго уредништво *Летописа*, истицао изразита патриотска осећања и борбу српског народа за своја права у тек завршеној револуцији.

3. Културни и политички радник 1849 - 1861

3.1. Под притиском Баховог апсолутизма

Након револуције, која је у току 1848. и 1849. године озбиљно уздрмала целовитост и државни поредак Хабзбуршке монархије, кренуло се са увођењем нових закона који су требали државу да ослободе остатака феудализма и уведу је у нови систем. Са друге стране, задатак новоформираног система био је смиривање сваког новог покушаја подизања револуције, која би представљала још јачи ударац за Монархију и која би, евентуално, угрозила њену целовитост. Све те задатке је требала да испуни новоформирана Влада у Монархији, која је била оличена у лику министра унутрашњих послова Александра Баха.³³⁶ Једном речју, увођење Бахове централистичке управе на простору целе Хабзбуршке монархије означило је победу Бечког двора над оним народима који су у току 1848. и 1849. године покушавали да оставаре своје грађанске и националне идеје.³³⁷

Положај српског народа који је насељавао простор Хабзбуршке монархије у времену Баховог апсолутизма, од 1849. до 1860. године, може се посматрати кроз постојање Војводства Србије и Тамишког Баната, посебне територије унутар Монархије која је основана царским патентом од 18. новембра 1849. године.³³⁸ У управном и политичком

³³⁶ Александар Бах (1813 – 1893) био је аустријски политичар који се највише истакао као министар унутрашњих послова, иако је пре тога кратко обављао функцију министра правде. На функцији министра унутрашњих послова био је од 1849. до 1859. године и на том месту наследио је министра Стадиона. У том периоду он је централизовао аустријску административну политику и значајно је смањио одређене грађанске слободе. Једном речју, сву моћ је искористио у револуционарне сврхе, често се понашајући као диктатор. Био је оличење апсолутизма у Хабзбуршкој монархији које је уведено након завршетка револуције 1848/1849. године. Алан Ц.П. Тејлор, *Хабзбуршка монархија*, Београд 2001, 97 – 108. Robert Kann, *navedeno delo*, Berkeley 1980, 460 – 482.

³³⁷ Дејан Микавица, *Безнадежни савез. Српско – хрватски односи и војвођанско питање 1848 – 1868 (2)*, Истраживања 24, Нови Сад 2013, 285.

³³⁸ Војводство Србија и Тамишки Банат обухватало је веће делове Бачке и Баната, источни Срем са Румским и Илочким срезом. На тој територији је живело 1 574 428 становника, а у току 50 – их година становништво се временом смањивало (податак је за 1854. годину, док је по попису из 1857. у Војводству живело 1 540 049, а у току 1860. 1 526 105). Према попису из 1850 – 1851. године, у Војводству је живело 1.426.221 становник, а од тог броја најбројнији су били Румуни (397.459), затим Немци (335.080), Срба је било 321.110, а Мађара 221.845 итд. Православаца је било 691.605, а католика тек нешто више – 698.307. Д. Микавица, Н.Лемајић, Г.Васин, Н.Нинковић, *navedeno дело*, I, 455 – 457. Зоран Стевановић, *Војводство*

погледу потпуно независно од Угарске, а директно потчињено министарству у Бечу, Војводство Србија и Тамишки Банат је у аустријским високим круговима представљено као награда српском народу за подршку Двору у револуцији, али и као казна Мађарима што су устали против Хабзбурговаца.³³⁹ Војводство није била онаква област какву је замишљао и за какву се борио и залагао српски народ. Седиште није постао Нови Сад где је већинско становништво било српско, већ Темишвар, а на челу ове територије није се налазио српски војвода, већ је ту титулу цар задржао за себе. Формирањем Војводства Србије и Тамишког Баната престале су све функције Главног одбора, а на чело земаљске управе постављен је генерал Фердинанд Мајерхофер, који је Србима био познат из времена револуције 1848/49. године. Њега је 1851. заменио Коронини. Мађарски језик је потпуно уклоњен из управе и заменио га је српски, а касније немачки језик.³⁴⁰ За разлику од Срба који су живели на тлу Војводства Србије и Тамишког Баната, српски народ који је живео на простору Троједне краљевине живео је у тешким социјалним и економским условима, што је додатно утицало на креирање њихових политичких идеја о борби за равноправност са Хрватима на простору Хрватске и Славоније.³⁴¹

Иако је у току револуције у неколико наврата заступао, пред највишим аустријским званичницима, одлуке Мајске скупштине и залагао се за њихову реализацију, Јован Суботић се није пуно изјашњавао о територији Војводства Србије и Тамишког Баната, као ни о положају српског народа у Троједној краљевини. Свестан бројних мана које је имало овакво Војводство, али и чињеница да српски народ неће моћи ништа да учини по питању промене одлуке Двора, одлучио је да се више не бави овим питањем. Вероватно је на то утицао и податак да је кратко време после револуције Јован Суботић био ангажован у Министарству просвете у Бечу.

Са друге стране, било какво политичку активност у Српском Војводству, али и на простору целокупне Хабзбуршке монархије, било је готово немогуће остварити због

Србија и Тамишки Банат (1849 – 1861), Каталог изложбе поводом 165 година од оснивања Војводства , Србије и Тамишког Баната, Архив Војводине, Нови Сад 2014, 26 – 27. Д. Микавица, *Српска Војводина у Хабсбуршкој монархији*, 39.

³³⁹ В. Крестић, *Срби у Угарској*, 241 – 243.

³⁴⁰ Свуда у управи је био уведен немачки језик, али се у школама, као наставни, користио и српски, румунски, мађарски и буњевачки језик. Д. Микавица, Н.Лемајић, Г.Васин, Н.Нинковић, *наведено дело*, I, 457.

³⁴¹ Д. Микавица, *Безнадежни савез*, 285.

апсолутизма који је на овом простору заведен после револуције, а који је био посебно изражен од 1851. године. Ранији закони су престали да важе, а на територији целе државе донешени су нови закони попут Општег грађанског законика, Казненог закона, Закона о грађанско – судском поступку итд. Власти су донеле и велики број уредби које су додатно опорезивале народ, стварајући им још веће намете. Нагли прелазак са остатака феудалног на капиталистичко привређивање довео је до великог незадовољства грађана.³⁴² Свака помисао на било какву побуну потпуно је угушена од стране многобројних припадника војске и полиције који су били уз бечку власт.

Капиталистички начин привређивања био је веома неповољан за војвођанског сељака. Законима је директно погођена пољопривреда, а самим тим и трговина и занатство³⁴³. Срби су финансијски веома ослабили, а ни школство није било у бољој ситуацији. Тако ослабљени и осиромашени, Срби су у потпуности били незадовољни животом у Српском Војводству. То незадовољство су приметили и представници власти, који су страховали да се Срби не окрену Мађарима. Поред тога, био је присутан и страх од јачања идеја панславизма, због чега је српским студентима било забрањено да студирају у Прагу, који је тада, као и пре револуционарних дешавања, био центар панславистичког деловања. У таквој ситуацији, било какво политичко деловање српског народа било је искључено.

Док се у Хабзбуршкој монархији мењао комплетан систем функционисања државе, у првим послереволуционарним годинама, Јован Суботић је кратко време боравио у Пешти, а затим се настанио у Бечу. По доласку у Беч, кратко се бавио адвокатским послом код чувеног бечког адвоката Словенца Доленца, а био је запослен и у државној служби код министра просвете Леополда Туна.³⁴⁴ У то време Суботић се спремао да издаје уџбенике

³⁴² В. Крестић, *Срби у Угарској*, 247 – 248.

³⁴³ Ситан сељак је био веома погођен бројним финансијским наметима. Иако ослобођен једног дела пореза, раније дуговања су била та која су га изузетно мучила. Међутим, било је и српских велепоседника који су, преласком на капиталистички начин привређивања, почели са све чешћом употребом механизације. Међу таквима се истичу породице Дунђерски са поседима у Србобрану и Камендину, Стратимировићи у Кулпину, Јагодићи у Крњачи и Крашовској области, Лазаревићи у Великом и Малом Срдишту итд. Д. Микавица, Н.Лемајић, Г.Васин, Н.Нинковић, *наведено дело*, I, 463.

³⁴⁴ Леополд Тун (1811 – 1888) био је аустријски политичар чешког порекла из угледне породице. Студирао је право и филозофију на Универзитету у Прагу. Познавао је све истакнуте носиоце чешког националног препорода, укључујући и Франтишка Палацког. После револуције, увођењем Баховог апсолутизма, Тун је постао министар просвете и религије у Хабзбуршкој монархији. На тој позицији био је од 1849. до 1860. године, односно све време док је у Монархији трајао Бахов апсолутизам. Љ. Марковић, *наведено дело*, 171.

за српске гимназије према тадашњем програму и надао се месту секретара у министарству просвете, који није добио. Том приликом је написао читанке за четири разреда гимназије и *Цветник Словесности*, такође за гимназије.³⁴⁵ Велику помоћ у раду на писању уџбеника за школе, Суботић је имао у патријарху Рајачићу, али и другим црквеним лицима, који су му дозволили коришћење грађе из црквених архива.³⁴⁶ У ишчекивању позива да постане секретар у Министарству просвете, Суботић се носио мишљу да затражи адвокатуру у Новом Саду, где би отворио своју канцеларију.³⁴⁷ Од места секретара у Министарству у Бечу и адвоката у Новом Саду није било ништа, јер се Суботић врло брзо поново укључио у културни живот српског народа.

Додуше, читанке за школе које је Јован Суботић написао су наишле на оштре критике појединих хрватских интелектуалних радника, а посебно Матије Месића који је у више наврата критиковао Суботићев рад на послу писања читанки.³⁴⁸ Прва замерка која је упућена односила се на језичку концепцију, јер су поједини Хрвати сматрали да је Суботић узимао дела оних аутора који су писали различитим стилем и у различитим епохама, што би могло само да штети младим људима који из њих буду читали. Свакако, ово није основна критика која је упућена на рачун Суботићеве читанке. Месића је највише заболело што је Јован Суботић „све дубровачке ренесансне и барокне писце прогласио Србима“³⁴⁹. Због тога је Матија Месић, као одговор на Суботићеву читанку, написао *Илирску читанку*, где је извршена кроатизација на многим местима. Примера ради, делови из *Летописа попа Дукљанина* насловљени су као *Kronika hervatska*, а сама читанка је касније понела назив *Хрватска читанка*. Она се састојала из два дела. Предговор првом

Автобиографија ЈС, II, 135. Поред адвоката Доленца, Суботић је сарађивао и са адвокатом др Дирнбергером. *Автобиографија ЈС*, III, 5 – 6.

³⁴⁵ Како сам истиче, писање читанки и *Цветника Словесности* вратило га је на „поље књижевног рада“. Исто. На *Цветник Словесности* је Суботић посебно поносан. Он у својим мемоарима, без имало скромности, пише: „Ја сам први целу ту слику саставио, нацртао, и свету као једну целину представио, те тим ударио прави темељ повесници наше књижевности на славенском југу“. Исто, 145.

³⁴⁶ Ово сазнајемо на основу писма које је Суботић упутио патријарху Рајачићу из Беча 14. јула 1852. године. У писму, Суботић говори да се приликом обрађивања српске књижевности водио временским оквиром од XII до XIX века. Он у писму напомиње да је дозволу за коришћење црквене грађе добио и од Теофана Живковића. РОМС.34620.

³⁴⁷ Како сам наводи, нуђено му је тада да постане котарски судија у Руми, али он то није прихватио. Дозволу за отварање адвокатске канцеларије у Новом Саду Суботић је добио тек 1853. године, три године од упућивања молбе. *Автобиографија ЈС*, III, 5 – 6.

³⁴⁸ Marijan Šabić, *Rad Matije Mesića na školskim knjigama (u svjetlu korespondencijes Josefom Jirečekom i Pavolom Jozefom Šafarikom)*, *Croatia Christiana periodica* 38 / 73, Slavonski Brod 2014, 120.

³⁴⁹ Исто.

делу писао је Антун Мажуранић³⁵⁰, а другом делу Адолфо Вебер. Обојица су писала предговор у складу са својим политичким уверењима. Тако се у предговору првог дела, који је писао Мажуранић, истиче да Срби у ранијем периоду „немају никакве народне литературе“³⁵¹, јер су писали само црквено – словенским језиком. Због тога се у првом делу не спомињу дела старијих српских писаца, него само новијих и то, углавном, оних које је и Јован Суботић ставио у своју читанку. Са друге стране, Вебер је у предговору другог дела навео, у складу са својим тадашњим политичким ставовима, да се у Месићевој читанци говори о „новијој илирској или југословенској књижевности“³⁵², која иде од њеног настанка до Вука Караџића када је у питању српска, односно Људевита Гаја када је у питању хрватска књижевност.

Рад у државној служби и писање школских уџбеника Јован Суботић је прекинуо после позива челних људи Матице српске за поновним уредништвом *Летописа*. Иако му овај посао сада није изгледао толико привлачан као у време пре револуције када је први пут ступио на ову функцију, Суботић је видео шансу да кроз уредништво овог српског часописа прошири међу читалачком публиком патриотске ставове и изнесе своје виђење револуције и српског покрета у њој, сећајући се тог времена када је српски народ показао јасну политику и народно јединство. Чак и у времену апсолутизма, када се гушила свака слободна мисао, он је кроз писану реч радио на очувању српске националне свести и тежио да српски народ у Монархији не заборави тренутке из револуције када су показали јасне намере и политички став у креирању својих захтева. Тај посао је Суботић могао да уради једино кроз уредништво часописа који је уређивао и у годинама пред избијање револуције. И управо се једино кроз уредништво *Летописа* може видети Суботићево политичко деловање на простору Хабзбуршке монархије у периоду Баховог апсолутизма од 1849. до 1860. године.

Треба рећи да је након револуционарних догађаја, Матица српска наставила поново да функционише са истим оним тешкоћама са којима се суочавала и пре 1848. године, а које су се тичале највише финансија. Самим тим је и *Српски Летопис* био у веома тешком положају, па је у једном тренутку његово излажење било доведено у питање. Уредник

³⁵⁰ Антун Мажуранић (1805 – 1888) је био старији брат Ивана Мажуранића, а бавио се филологијом и историјом књижевности. Једно време је уређивао *Даницу илирску*, гласило Илирског покрета.

³⁵¹ Isto.

³⁵² Isto.

Летописа био је адвокат Сима Филиповић, који је на том месту заменио управо Суботића непосредно пред избијање револуције. Уређивачка политика за време Филиповићевог уредништва се није променила, те је часопис Матице српске изгледао као из времена кад га је уређивао Јован Суботић. Године 1850. Филиповић је отишао из Пеште и, у недостатку књижевних амбиција, напустио место уредника *Летописа*, уредивши тек један део прве свеске за 1850. годину.³⁵³

Матица српска је поново дошла у ситуацију да тражи новог уредника, а с обзиром да је тај посао ишао веома тешко, председник Матице српске Павле Којић одлучио се да уредништво поново повери Јовану Суботићу, који би уредио свеске *Летописа* до краја 1850. године, а ако се не пронађе трајно решење за ову упражњену позицију, да овим послом настави да се бави и наредних година. Разлог је био и тај што је Суботић имао искуства у бављењу овим послом и што је, у времену пре револуције, дао значајан допринос у развоју *Летописа*, али и у раду целокупне Матице српске, а пре свега у сређивању грађе и књига које су се налазиле у њеној библиотеци. Због лошег финансијског стања Матице српске и угроженог наставка издавања *Летописа*, одлучено је да се помоћ потражи од Јована Суботића.

Суботић се тада налазио у Бечу, а позив из Пеште, од Матице српске, добио је крајем фебруара 1850. године. Иако није желео да напушта Беч и врати се у Пешту, Суботић је прихватио да уреди једну свеску *Летописа*, док Матица не пронађе адекватну личност која би се прихватила уредништва овог часописа.³⁵⁴ Јован Суботић се осећао веома пријатно у Бечу. Обављао је посао адвоката, који је за њега био изузетно привлачан, а бавио се и писањем. Додуше, у ово време није писао поезију, као што је то раније био случај, већ се фокусирао на писање уџбеника за школе³⁵⁵, што му је представљало велико задовољство. Поред тога, Суботић се веома интересовао и за положај српских ђака који се школују у Бечу. На све начине се трудио да им помогне током боравка. Један од знаменитих Срба који се тада школовао, а који је од Суботића добио помоћ у виду

³⁵³ Ж. Милисавец, *наведено дело*, 693 – 694.

³⁵⁴ Исто, 694.

³⁵⁵ С. Суботић, *наведено дело*, 57-58. Поред Руварца, од знаменитих Срба, Суботић је на тај начин упознао и сликара Новака Радоњића. Исто, 162.

финансија и смештаја био је каснији архимандрит и историчар Иларион Руварац.³⁵⁶ Године 1850. Јован Суботић је објавио кратак преглед историје новије српске књижевности³⁵⁷, чији је део био објављен у *Летопису* још 1847. године, последње године када је Јован Суботић уређивао овај часопис.

Прва свеска *Летописа* за 1850. годину, коју је Суботић највећим делом уредио, донела је низ података и докумената који су везани углавном за револуционарне догађаје и учешће српског народа у њима.³⁵⁸ Ту се појављује неколико текстова који су изашли из Суботићевог пера, као што су патриотска песма *Први мај*, затим слово које је држао на сахрани војводи Стевану Шупљикцу и елаборат који је поднео министру Доблхофу јула 1848. године. У овој свесци велика пажња је посвећена и Мајској скупштини, о којој Суботић доноси текст на неколико страна, као и о идеји Српске Војводине. Читаоцима је представљен и *Манифест српском народу* цара Франца Јозефа. Поред текстова који су директно везани за револуционарне догађаје и који заузимају велики простор, у првој свесци *Летописа* за 1850. годину појављује се и епска песма о Марку Краљевићу, песма о нападу Турака на Беч, као и чланак о знаменитим Србима у средњем веку.³⁵⁹ Последњи део ове свеске чини *Новела из последњег рата* под називом *Мађарица*³⁶⁰, а чији је аутор Јован Суботић. Иако је држава била под строгим контролом Баховог апсолутизма, то није спречило Суботића да објави понеки текст који се односи на борбу српског народа за остваривање својих права унутар Монархије у току револуције. Одушевљење Мајском скупштином и Српским покретом из периода револуције које је, и даље, код тадашњег

³⁵⁶ Иларион Руварац (1832-1905) био је српски историчар, архимандрит манастира Гргетег и ректор Карловачке богословије. Школовао се у Карловцима, где је завршио Гимназију. Потом је школовање наставио у Бечу, да би се потом опет вратио у Карловце и завршио Богословију. У Беч је дошао на школовање 1852. године, када се ту налазио и Јован Суботић. У Бечу је студирао право, а бавио се паралелно и историјом. Сматра се једним од зачетника критичког правца у српској историографији.

³⁵⁷ Ова књига је штампана на немачком језику, а њен наслов у оригиналу гласи *Einige Grundzuge der serbischen Literatur*. Љ. Марковић, *наведено дело*, 171.

³⁵⁸ Велики број текстова објављених у време непосредно након револуције као основни мотив имали су управо дешавања из 1848. и 1849. године. Станиша Војиновић, *Српски народни покрет 1848-1849 у прози Јована Суботића*, Зборник радова Научног скупа Српски покрет у револуцији 1848 – 1849.: реферати и саопштења са научног скупа у Београду и Сремским Карловцима од 15. до 17. септембра 1998. године, Нови Сад 2000, 311.

³⁵⁹ *Србски Летопис*, књ. 81/1 за 1850. годину.

³⁶⁰ Радња ове Суботићеве новеле се одвија у време револуције и говори о трагичној љубави двоје младих, момка Србина и девојке Мађарице. Исто. Поред ове приповетке, у *Летопису* под Суботићевим другим уредништвом појавиће се и његове приповетке *Господар Арса*, *Два брата* и *Женски јунак*. *Автобиографија ЈС*, II, 143.

уредника *Летописа* било присутно, јасно се може видети већ у првој свесци часописа Матице српске.

И друга свеска *Летописа* из 1850. године доноси, у највећој мери, податке из тек завршене револуције. Тако се у њој налазе захтеви српског народа у Угарској који су донети на Мајској скупштини, уз један опширнији историјат боравка Срба на простору Хабзбуршке монархије од сеобе из 1690. године. Том приликом говори се о стеченим привилегијама које је српски народ добио од аустријског цара. Ови текстови су веома слични садржају Суботићевих елабората које је у току револуције подносио државним званичницима као делегат, а у којима је као основу за политичко и национално деловање Срба узимао управо привилегије, сматрајући да Срби не траже ништа друго до онога што им је гарантовано у тренуцима када су у већем борју населили тло Монархије. У *Летопису* је, затим, пажња поклоњена представци српске делегације коју је предводио патријарх Рајачић а која је поднета министру унутрашњих послова Монархије. Затим се у *Летопису* објављује и један говор Лајоша Кошута од 11. јула 1848. године, али и подаци о ратним сукобима у јужној Угарској који су се одиграли пролећа 1849. године.³⁶¹ Као што се види из приложеног, већина објављених текстова директно се односила на период револуције 1848/49. године.

Године 1850. изашле су само две свеске *Српског Летописа*, а разлог томе је недостатак финансијских средстава, као и проблем око проналаска уредника.³⁶² Иако је Суботић планирао да уреди још само ове две свеске *Летописа*, а да се неко други посветити том послу већ од 1851. године, убрзо је стигла писмена молба у Беч где руководство Матице српске од њега тражи да се и у наредном периоду прихвати уредништва овог часописа. Због тога је Суботић, прихвативши молбу челних Матичиних људи, наставио да уређује овај часопис из Беча. Он је уређивао *Летопис* све до 1853. године.³⁶³ Њему је одговарало што није морао да се сели у Пешту, а главну помоћ је имао у Суботи Младеновићу, који је био веза између Јована Суботића у Бечу и Матице српске у Пешти.³⁶⁴

³⁶¹ *Србски Летопис*, књ. 82/2 за 1850. годину.

³⁶² Матичин *Летопис* је излазио у две свеске годишње све до 1880. године, када ће се опет издавати по четири свеске.

³⁶³ Ж. Милицавац, *наведено дело*, 694.

³⁶⁴ Исто, 694 – 695.

Српски Летопис је и 1851. године изашао у две свеске, као и годину дана раније, а разлози су били исти као и прошли пут. Због слабог финансијског стања, Матица српска није била у могућности да издаје већи број часописа. У првој свесци за 1851. највећа пажња је, као што је био случај и са бројевима из претходних година, поново поклоњена револуцији и учешћу српског народа у њој, те се у часопису износе захтеви Срба, пре свега оних из Новог Сада и Карловаца, а изнети су и сукоби у Петроварадину из 1848. и Осијеку из 1849. године, као и прокламације Петра Чарнојевића.³⁶⁵ У другој свесци из 1851. године, Суботић објављује писма из револуције, али и говори о борбама које су вођене око Сентомаша. Остали текстову објављени у овој свесци *Летописа* су, такође, историјски и односе се на Београд у XVIII веку, али и нешто ранији период кроз уговор деспота Ђорђа Бранковића и Јаноша Хуњадија.³⁶⁶

У Суботићевом уређивању *Летописа* пажња се посвећује револуционарним догађајима из 1848/49. године. Јован Суботић је то радио свесно, са намером да се бечким властима и целокупној јавности да до знања да су се Срби борили на страни Двора, тј. под „заставом патријарха Рајачића“³⁶⁷. Овим текстовима он је желео да покаже да су и Срби дали велики допринос у очувању Хабзбуршке монархије. Са друге стране, хтео је да очува патриотски дух српског народа и јаку националну свест која је владала у току револуције, а преко *Летописа* је једино и био у могућности, с обзиром на апсолутизам и строгу цензуру која је била присутна у целој Хабзбуршкој монархији.

Крајем 1851. године дошло је до сукоба Јована Суботића и Суботе Младеновића, који је до тада играо веома важну улогу у Суботићевом уредништву часописа. Наиме, Младеновић је био склон да сам, често погрешно, извршава корекције текстова који су се слали за *Српски Летопис*.³⁶⁸ Због тога је Суботић оштро реаговао и дошао у сукоб са Младеновићем. Сукоб је био толико жесток, да је било неизвесно да ли ће Суботић наставити да уређује Матичин часопис³⁶⁹. Упркос свему, он је прихватио да уређује *Летопис* и 1852. године.

³⁶⁵ *Српски Летопис*, књ. 83/1 за 1851. годину.

³⁶⁶ *Српски Летопис*, књ. 84/2 за 1851. годину.

³⁶⁷ Ж. Милисавац, *наведено дело*, 697.

³⁶⁸ Исто, 695 – 696.

³⁶⁹ Субота Младеновић је био један од најстаријих службеника у Матници српској и сматрао је да треба да се пита око бројних ствари. На једну Суботићеву сугестију да, због времена, прегледа текстове пре самог штампања и уочи евентуалне грешке, овај је кренуо сам, на своју руку, да исправља текстове. То је чинио за

Прва свеска *Летописа* за 1852. годину, за разлику од претходних, не доноси толико много текстова о револуцији, али и даље доноси велики број историјских текстова. Најзначајнији текст у овој свесци је надгробно слово држано Петру II Петровићу Његошу³⁷⁰, који је умро 1851. године. У прилично опширном тексту, који представља надгробно слово које је Суботић држао преминулом црногорском владици, објављеном у *Летопису* под насловом *Слово Петру Петровићу Његошу господару Црне Горе и Брда* дата је кратка историја Црне Горе, указујући посебно на њену племенску организацију и ратове које су водили са Турцима у XVIII веку. За Петра II Петровића Његоша се говори све најбоље, те се уз цитате из *Горског вијенца* указује на његова „велика и славна дела“³⁷¹. Споменута су и дела која су изашла из његовог пера, па се поред *Горског вијенца*, наводе и дела *Луча микрокозма* и *Лажни цар Шћепан мали*. Суботић у тексту упоређује Његошеву личност са знаменитим Србима попут Марка Краљевића, цара Душана и Доситеја Обрадовића.³⁷²

У *Летопису* се за време Суботићевог другог уредништва, поред већ устаљених писаца, појављују и нови аутори, попут Јована Пачића, Јохана Георга Кола и младог песника Јована Јовановића.³⁷³ И друга свеска *Летописа* за 1852. годину доноси

готово сваки број *Летописа*, а веома често погрешно, што је Суботића разбеснело. У једном од писама од 9. јануара 1852. године, Суботић каже: „Ви хвалите Богу и невољи, те ће Летопис бити једаред на време готов. Лепо! А ја велим, да рукопис тешко да и једаред није на време био у штампарији, а што се Ви са другим стварима око Летописа задоцните, то није моја кривица. Место да кажете: ала сте човек! А ви потегосте у ребра. Но што му драго. Ја за Летопис мало сам хвале и признања изкусио; па ми није ни ово ново. Кад мислите тражити другог, да Вам Летопис уређује, а ви мени ни хвала! а кад се нађете у невољи, а ви онда, дед учиндер!... Да је то мени други написао, а не Ви, од кога то више за навикнуто пецкање држим, на моју чест Вам кажем, да би овај час писао у штампарију, забранио штампање и узео рукопис натраг. Ја још нисам онде, да ми се уређивањем Летописа као нека милостиња чини...“ Исто, 695.

³⁷⁰ Суботић је у Бечу, преко Михаила Обрановића, упознао владика Петра II Петровића Његоша. О владици је Суботић имао изузетно високо мишљење, како о његовој владавини и књижевном раду, тако и о самој појави. За Његоша је рекао да је изузетно висок и крупан, а да му је лице „аполонско“. На иницијативу Михаила Обрановића, Суботић је држао надгробно слово на Његошевој сахрани, који је умро 1851. године. *Автобиографија ЈС*, II, 146 – 147.

³⁷¹ *Србски Летопис*, књ. 85/1 за 1852. годину.

³⁷² Исто. Јован Суботић је посебно био одушевљен Његошевом појавом, па је о томе написао следеће: „На канапету за столом седео је један Црногорац. То није било за мене ништа ново; прије тог времена био сам многе Црногорце видео. Али сад се нађем у чуду. Стане се са канапета устајући дизати. Дуже се, дуго траје. Дуже се још. Зар још нема краја? И још се диже. Зар неће бити краја том дизању? Најпосле исправи се у пуној својој висини. Тако ми онога, чисто се бејаш уплашио! Толико високог човека нисам био до тог дана никад видео. А при том сви удови тела у најлепшем размерју. Па глава и лице: заиста аполонска... Нисам му се могао доста надивити. А не само ја, него му се висини и лепоти дивио и сав Беч...“ *Автобиографија*, II 146 – 147.

³⁷³ Јован Јовановић је за *Летопис* објавио песме *Пролетно јутро*, *Балада* и *Пастирче*. Као аутор, потписивао се под псеудонимом „Осијан“. Његова појава у Матичином часопису означила је „отварање

историјске текстове из различитих епоха српске историје, али на самом крају и текст под насловом *Опроштај уредника од Летописа*, у ком Суботић даје предлог да се на седници Матице српске размотри његова оставка.³⁷⁴ Матица српска је на хитној седници одбила Суботићеву оставку и предложила му да уређује обе свеске *Летописа* и за 1853. годину, што је он прихватио.

Часопис је 1853. године, по свом садржају, био веома сличан оном из претходне године, као и из периода Суботићевог првог уредништва пре револуције. Историјски наслови били су главни део садржаја, а међу њима су доминирале теме везане за Јаноша Хуњадија и тек пар наслова који су се тicali револуције. У другој свесци се наставља прича о поседима Јаноша Хуњадија, доносе се текстови о краљу Вукашину, делови данас непоузданог, а за Суботића веома значајног *Летописа пона Дукљанина*³⁷⁵, библиографија Шафарика³⁷⁶ и други текстови историјске садржине чиме је Суботић хтео да сачува дух традиције у апсолутистичком времену.

Један од најзначајнијих текстова које је Суботић објавио био је његов одговор Анту Старчевићу на чланак који је овај хрватски политичар написао у *Народним новинама* у Загребу од 27. септембра 1852. године³⁷⁷, а који се, углавном, тиче српског и хрватског језика, као и порекла српског народа.³⁷⁸ У чланку загребачких *Народних новина* Старчевић је говорио о Србима са омаловажавањем, оспоравајући им народност, веру, обичаје, традицију, па чак и назив, оспоравајући њихову националну посебност.³⁷⁹ За њега Срби нису Срби, него Servi, а своје обичаје, традицију и веру су, према Старчевићевим тврдњама, украли од хрватског народа. И поред таквих навода, у новинском чланку Старчевић наводи да се српски језик ипак говори у „јужним деловима Мађарске,

према новој и модернијој књижевности од оне која се у њему неговала пре револуције“. Ж. Милисавац, *наведено дело*, 698.

³⁷⁴ У *Опроштају* Суботић највише говори о *Летопису* пре 1848. године, као и проблемима са којима се суочава сам часопис. Готово ништа се не каже о разлозима поновног прихватања уређивања, као ни промени уређивачке политике овог часописа која је настала његовим доласком. Ж. Милисавац, *наведено дело*, 699. *Србски Летопис*, књ. 86/2 за 1852. годину.

³⁷⁵ По Суботићу, *Летопис пона Дукљанина* је, као дело „очевица оног времена“, један од најзначајнијих извора за историју српског народа, иако је, према данашњем суду, његова тачност веома упитна. Без имало скромности, Суботић тврди да је захваљујући њему ово дело постало доступно широј српској јавности. *Автобиографија ЈС*, II, 137.

³⁷⁶ *Србски Летопис*, књ. 87/1 за 1853. годину.

³⁷⁷ *Narodne novine* од 27. септембра 1852. године.

³⁷⁸ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538-1918*, 116.

³⁷⁹ Д. Микавица, *Безнадежни савез*, 287.

Славонији, делу Хрватске, Крањске, Истре, по Приморју, у Војној крајини, Далмацији, Кнежевини Србији, Старој Србији и Црној Гори³⁸⁰. Поред те чињнице, он се позива на византијског цара Константина Порфирогенита који у свом делу, како Старчевић истиче, говори да док Хрвати ратују против Авара, дотле Срби од Византије „просе комад земље“³⁸¹. Он сматра да је хрватски народ пре Срба имао своју цркву и језик, па чак напомиње и да су Срби заправо део хрватског народа које су други народи називали *Servi*, а што би значило поданици.³⁸²

Реагујући на Старчевићев чланак, Јован Суботић сматра да је њиме увређен цео српски народ и да *Летопис* о томе неће ћутати, јер он представља књигу „србскога народа“.³⁸³ У свом одговору, Суботић низом аргумената побија Старчевићеве тезе изнете у спорном чланку. Констатацију Анта Старчевића да „Срби нису Срби, него *Servi*“³⁸⁴ и да су украли туђ језик, веру, писмо и обичаје, Суботић оцењује као „бацање блата у лице“³⁸⁵ народу којем Старчевић заправо припада.³⁸⁶ Уредник Матичиног *Летописа* исправља Старчевића око термина „Срби“, напомињући да је византијски цар Константин Порфирогенит представнике српског народа називао „Сервли“ или „Сербли“, а да се термин „*Servi*“, које Старчевић наводи приликом помињања Срба, тумачи у контексту служења византијском цару, па су, према томе, и Хрвати „*Servi*“, јер су и они били у служби византијског цара.³⁸⁷

У даљем тексту штампаном у *Српском* летопису, Суботић даје историјски преглед Срба на овим просторима, од њиховог досељавања па до XIX века. На омаловажавање, увреде и блаћење српског народа од стране Анта Старчевића, Суботић одговара тврдњом да је историја српског и хрватског народа приликом ступања на византијско тло веома слична, те да су и једни и други стали уз византијског цара, с тим што су се Срби касније изборили за своју територију. Оцењујући Старчевићев текст објављен у *Народним*

³⁸⁰ *Narodne novine* од 27. септембра 1852. године.

³⁸¹ Исто.

³⁸² Према Старчевићу, Срби не знају ни како се зову. Тако се припадник српског народа негде спомиње као Срб, а негде као Србин, Србљин, Србаљ, Србијанац, Србљанин и др. Исто.

³⁸³ *Србски Летопис*, књ. 88/2 за 1853. годину.

³⁸⁴ Исто.

³⁸⁵ Исто.

³⁸⁶ Исто.

³⁸⁷ Исто.

новинама као „смешан и неистинит“;³⁸⁸ Суботић доноси приказ сукоба Срба са Аварима и Бугарима, истичући том приликом да су већи део Далмације ослободили Срби, док су мањи део ослободили Хрвати.

Према Суботићу, Старчевићеве тврдње да су „писма хрватских краљева писана хрватским језиком“³⁸⁹, као и да су Хрвати од византијског цара Ираклија добили „своју цркву и језик у њој“³⁹⁰ нису истините, јер су сва документа хрватских краљева писана народним језиком, тзв. *lingua rustica*, а да је хрватска црква прво била општехришћанска, па тек онда римокатоличка, а језик који је у цркви коришћен је „обшчи славенски богослужбени језик“.³⁹¹ Српски језик је, према речима Јована Суботића, исто што и хрватски језик, само што Срби, за разлику од Хрвата, свуда говоре исто. Он примећује да панонски и далматински Хрвати говоре различито, а језик ових других је исти као језик српског народа, што, према оцени Суботића, доводи до закључка да су далматински Хрвати заправо Срби.

На питање Старчевића где се налази тај српски народ, језик и писмо, Суботић набраја све области где Срба има у великом броју. Он пише, позивајући се на средњевековне повеље деспота, краљева, царева и банова, да су језгра Срба у Рашкој, Босни, Дукљи, Требињу, Захумљу и Неретви, а да Срба још има и у Кнежевини Србији, Старој Србији, Црној Гори, Дубровнику, Херцеговини, Далмацији, Хрватској, Срему, Славонији и Српској Војводини. У свим тим деловима се говори српски језик и користи се српско писмо.³⁹² Интересантно је да је области које је Суботић набројао када је говорио о томе где се може чути српски језик навео чак и Анте Старчевић у споменутом спорном чланку *Народних новина*³⁹³.

Старчевићеву изјаву да Срби „источну веру зову српском вером“ Суботић у тексту побија чињеницом да Срби имају своју веру, обичаје и црквену хијерархију, јер они у цркви користе свој језик, имају своје светитеље и празнике. Суботић истиче да то није случај код Хрвата, чија је црква, у ствари, римска. Јован Суботић одговор завршава

³⁸⁸ Исто.

³⁸⁹ Исто.

³⁹⁰ Исто.

³⁹¹ Исто.

³⁹² Исто.

³⁹³ *Narodne novine* од 27. септембра 1852. године.

речима да је Анте Старчевић „за свој красни чланак заслужио дар од Срба“³⁹⁴ у виду турског феса, хрватског ћурка и оријенталних димија.³⁹⁵

Упркос сукобу који се, преко писаних средстава, водио између Суботића и Старчевића, уредник *Летописа* није желео оштрију полемику како не би утицао на заоштравање односа између српског и хрватског народа, верујући да је јединство ових народа неопходно у будућности. Сматрајући да Анте Старчевић само жели пажњу јавности и да је због ње спреман да изнесе и неистине, Јован Суботић није желео да се због ових размирица замери припадницима српског и хрватског народа.³⁹⁶ Верујући у њихово јединство и слогу, сматрао је да је довољно кроз аргументован текст објављен у еминентном српском часопису одговорити на оне неистините ставове које је о српском народу у штампи изнео Анте Старчевић.³⁹⁷ Треба рећи да је поменута расправа која се водила између Јована Суботића и Анта Старчевића примећена и у српској штампи. Оцењујући Старчевића као „усијану хрватску главу“³⁹⁸, поједине српске новине из Хабзбуршке монархије осврнуле су се на све већу популарност овог хрватског политичара и изразиле бојазан да оваква реторика може штетити српско – хрватским односима у наредном периоду. Због тога је наступ Јована Суботића оцењен врло позитивно у српској јавности.

Одмах након полемике коју су, кроз текст, водили Јован Суботић и Анте Старчевић, дошло је до нових потреса у Матици српској, тј. у уредништву њеног часописа. Крајем 1853. године поново је избио сукоб између Јована Суботића и Суботе Младеновића, а

³⁹⁴ *Сербски Летопис*, књ. 88/2 за 1853. годину.

³⁹⁵ Исто.

³⁹⁶ Упркос томе што је Суботић у својим мемоарима покушао да ублажи полемику коју је водио са Старчевићем, чињеница је да је новински чланак потекао из пера хрватског политичара изазвао доста буре на политичкој сцени Троједне краљевине. Поред Суботића, на спорни текст реаговао је и Данило Медаковић који је био још оштрији од Суботића у свом одговору. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 19. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 116.

³⁹⁷ О хрватском политичару Анти Старчевићу, Јован Суботић је у својим мемоарима написао следеће: „То је исти Анте Старчевић, који се касније као пророк у хрватској омладини појавио, и до великог утицаја дошао. Ја признајем добру вољу код овог сународника нашег, али ми се чини да је код њега већа наклоност за особеношћу, него к објективној истини. Поред тога ми се чини, да нема оне зрелости у суђењу, која је апсолутно нужна за реални успех ма какве доктрине и акције. Њему примају што каже, јер говори само оно, о чему знат да свет жели и воли. Може ли то бити, то није његова брига; хоће ли тим својој науци и свом народу више шкодити, за то он не пита. Цел му је магловита. За средства и не распитује...“. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 19 – 20. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 116. Ј. Суботић, *Автобиографија*, II 141.

³⁹⁸ *Српски дневник*, бр. 37. од 16. фебруара 1863. године.

поред тога продаја и заинтересованост за *Летопис* је била веома слаба. Због тога је Суботић одлучио да се дефинитивно повуче са места уредника *Српског Летописа*, па је о томе и обавестио званичнике Матице српске у Пешти. Ту одлуку је саопштио управо преко Суботе Младеновића. Одустајање од уредништва правдао је тиме што је веома заузет око писања читанки за школе³⁹⁹, а евидентно је да више није имао ни мотивацију и ентузијазам да се бавио овим послом, какав је, примера ради, имао у предреволюционарном времену. Због тога је Матица српска одлучила да распише конкурс за новог уредника *Српског Летописа*. Нови уредник *Летописа* постао је 1854. године Јаков Игњатовић и ту функцију је обављао до 1856. године.

Док се, по други пут, налазио на положају уредника *Летописа*, Јован Суботић се 1851. године, такође по други пут, оженио. Његова супруга постала је седамнаест година млађа Савка Суботић⁴⁰⁰, рођена сестра истакнутог српског политичког представника Михаила Полита Десанчића. Свадба је одржана 1. маја 1851. године у Бечу. Организована по народним, српским обичајима, на овој свадби су се окупили бројни истакнути Срби оног времена, што само говори о великом поштовању које је Јован Суботић уживао у српском народу. Кум на свадби је био Павле Трифунац, а међу виђенијим гостима били су Михаило Обреновић, Јован Хацић, Вук Караџић, Теодор Павловић, Ђорђе Стојаковић, Корнелије Станковић и други⁴⁰¹. Већ следеће, 1852. године, у Бечу је рођено прво дете Јована и Савке Суботић – Дејан Суботић⁴⁰².

³⁹⁹ Ж. Милисавац, *наведено дело*, 699.

⁴⁰⁰ Савка Суботић (1834 – 1918) је рођена у Новом Саду у имућној породици, од оца Јована Полита и мајке Јулијане Десанчић. Њен отац био је богати новосадски трговац, а и мајка јој је потицала из имућне и угледне породице. Иако је у време у којем је Савка живела било веома мало образоване женске деце, она се ипак школовала по приватним основним школама и институтима. Део свог живота је посветила борби за женска права и равноправност полова, у чему је имала подршку свог супруга Јована Суботића. С. Суботић, *нав. дело*, 20 – 21.

⁴⁰¹ И Савка Суботић се присећа у својим мемоарима овог догађаја. Одушевљена како је протекло венчање, записала је: „У првим колима седео је девер с младом, а поред кочијаша гајдаш...На коњима, пак, траке и пешкири. У другим колима кум и младожења; а њима остали сватови, међу којима беху: кнез Михаило, Хацић-Светић, породица Вука Стефановића Караџића, Теодор Павловић, новинар, Стојаковић, царски саветник, Јиричек, Корнелије Станковић са својим добротвором Павлом Риђичким и још неколико српских породица које су живеле у Бечу. Било је и српских ђака. Може се мислити какав је то приказ био за љубопитљиве Бечлије“. Исто, 145.

⁴⁰² Јован и Савка Суботић су имали седморо деце. Дејан је био најстарији и рођен је у Бечу. Касније, док је Јован Суботић боравио у Новом Саду рођени су Жарко, Вида, Верица и Војислав, а нешто касније, по повратку из Загреба, у Новом Саду су рођени и Бранислав и Озрен. Исто, 21 – 23 .

Током боравка у Бечу, Суботић је одржавао везе са знаменитим Србима из културног живота. Редовно се састајао са Вуком Караџићем, а чести су били сусрети и са Ђуром Даничићем и Бранком Радичевићем, о чему Суботић говори у својим мемоарима. О Вуку је имао изузетно високо мишљење и веома је ценио његове заслуге за српску граматику и књижевност. За Суботића је нарочито импресиван био Вуков пут од „простог србијанског момчића, који је само знао нешто мало писати“⁴⁰³ до највећег реформатора српског језика.⁴⁰⁴ О Ђури Даничићу и Бранку Радичевићу је, такође, имао лепо мишљење. За Даничића је Суботић записао да је „вредан као мрав“, као и да је био „поштен, смиран, научен, радан, славан човек, као ретко који“⁴⁰⁵, те га сврстава у ред једног од највећих европских филолога.⁴⁰⁶ О Бранку Радичевићу је Суботић говорио са много хвале. Не знајући да је смртно болестан, написао је да је српски песник „млад човек, високо узрастао, са крупним цртама лица, великим очима, чистом кожом и носио је натраг чешљану косу, као што наши свештеници носе“⁴⁰⁷. Посебно су велики утисак на Суботића оставиле лирске песме које је Радичевић писао.⁴⁰⁸ Смрт Бранка Радичевића веома је погодила Јована Суботића, који ју је окарактерисао као велики губитак за српску књижевност.

Преставши да уређује *Српски Летопис*, Јован Суботић је одлучио да се посвети адвокатском послу. Свестан да је готово немогуће остварити било какво политичко деловање на простору Хабзбуршке монархије за време Баховог апсолутизма, затражио је

⁴⁰³ *Автобиографија*, II 156.

⁴⁰⁴ Јован Суботић посебно истиче Вукове заслуге у српској граматичи, увођење народног језика и сакупљање народних песама и умотворина. Исто, 156 – 157.

⁴⁰⁵ Љ. Марковић, *наведено дело*, 171. За Ђуру Даничића даље пише у својим мемоарима: „Њега сам истина још испре познао, кад сам к Вуку Караџићу каткад дошао. Он је онда код Вука радио...а бавио се филологијом и словарењем. Још се онда говорило да је он управо душа Вука Караџића, који је имао пуно добре воље и среће у прикупљању материјала, али му је посве недостајала наука и теоријско изобраење“. *Автобиографија*, II 153. Треба истаћи и да познанство Јована Суботића и Ђуре Даничића датира из предреволюционарног времена, односно из периода када се Суботић налазио на месту главног уредника *Летописа*. Да су се они врло добро још тада познавали види се из писма које је Суботић упутио Даничићу месец дана пред избијање револуције у Хабзбуршкој монархији, у којем говори о потешкоћама које има да објави своју *Граматичу* због сукоба између присталица и противника реформе Вука Караџића. О томе више видети Уредништво, *Једно писмо Јована Суботића Ђури Даничићу*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1/1964, Нови Сад 1964, 150 – 151.

⁴⁰⁶ Исто, 154.

⁴⁰⁷ Љ. Марковић, *наведено дело*, 171.

⁴⁰⁸ Тако је у мемоарима Суботић написао: „Бранко је у оно доба, кад сам се ја у Бечу бавио, био већ издао и своје лирске песме и епоске. Лирске су му песме свакога очаравале, а епоске су мање позорности на себе обраћале“. *Автобиографија*, II, 155.

адвокатуру, коју је и добио, те је своју каријеру адвоката започео у Новом Саду септембра 1853. године. Боравак у Бечу од 1850. до 1853. године назвао је „поезијом живота од друге врсте“⁴⁰⁹, иако у том периоду није написао ниједну песму. Нови Сад је све више бивао културни центар српског народа у Хабзбуршкој монархији, а према речима Суботића у овом граду је у то време било мало правника који су познавали законе настале у држави након револуције. Велики број њих је био и самоук и та чињеница му је давала велике изгледе за успех на пољу адвокатури. Положивши државни испит у Темишвару,⁴¹⁰ Суботић се у потпуности посветио овом послу. Према сопственом казивању, неколико успеха у судници донела су му репутацију једног од најбољих новосадских адвоката.⁴¹¹ Посао којим се тада бавио и поштовање које је уживао међу Новосађанима разлог су да период бављења адвокатуром, од 1854. до 1861. године, назове „најмилијим и најугоднијим у животу“.⁴¹²

У другој половини 50-их година XIX века, потпуно неактиван у политичком деловању, Суботић је, поред успешног бављења адвокатским позивом, наставио да се бави књижевним радом.⁴¹³ Посебно је био инспирисан лирском поезијом, па је тако 1856. године написао око осамдесет, 1857. преко деведесет, а 1858. године педесет различитих

⁴⁰⁹ Сећајући се дана проведених у Бечу, Јован Суботић је записао у мемоарима: „А у оне три године бечког мога живота после покрета проживео сам сав живот срца, љубави и милине, среће и уживања, ведро живота у најлепшој природи, до крајне дубљине и висине, до које човечије осећање допрети може. Огледало овога мога живота наћи ће сваки у песмама горе означене епохе“. Исто, 144 – 145.

⁴¹⁰ У својим мемоарима, Суботић детаљно описује пут до Темишвара. Том приликом пролазио је и кроз Вршац, где се сусрео са Јованом Стеријом Поповићем, кога је веома поштовао. И Стерија ја о Суботићу имао само речи хвале. Љ. Марковић, *наведено дело*, 173.

⁴¹¹ Чак су Михаило Полит Десанчић и Јован Бошковић били на пракси код Јована Суботића у том периоду. Исто. Полит је описивао године које је провео са Суботићем у канцеларији као „једне од најпријатнијих у животу“. Б. Бешлин, *наведено дело*, 277.

⁴¹² Он у мемоарима напомиње да је главни разлог што се осећао врло угодно у Новом Саду тај што је био међу народом: „Са доласком мојим у Н. Сад за одветника, почиње се сасвим нов живот за мене у свему. Дошао сам у народ, живео сам у непосредном додиру са народом, радио сам за народ по свим струкама његовог живота. Откада се знам, увек ми је био најмилији посао, који сам има непосредно са животом.“ *Автобиографија ЈС*, III, 5. Треба напоменути да је Јован Суботић паузу у адвокатском послу направио 1856. године, када је путовао по јужној и југоисточној Европи, обишавши Љубљану, Трст, Падову, Вићенцу, Верону, Милано, Минхен и др. Драгоцене описе ових области, Суботић даје у трећем делу своје аутобиографије. Он признаје да га је ово путовање „препородило“. Исто, 16. Љ. Марковић, *наведено дело*, 173.

⁴¹³ У сутону Баховог апсолутизма, Суботић се искључиво бавио адвокатуром и књижевношћу. Међутим, често је био у окружењу јавних друштвених радника. Као цењен, значајан и истакнути књижевник свог времена, Суботић је држао надгробно слово на сахрани Косте Богдановића, који је умро 1855. године и Јована Стерије Поповића, преминулог годину дана после. О Стерији је Суботић имао изузетно високо мишљење, сматрајући га, за њега, најбољим српским писцем из вршачког краја, великим патриотом и изузетним књижевником. *Автобиографија ЈС*, III, 77 – 87.

песама. Због тога је овај период свог живота назвао „најсјајнијом епохом лирске поезије“.⁴¹⁴ У овом широком Суботићевом опусу насталом за само три године се могу пронаћи љубавне песме, дечије песме, песме за вино и игру и др. Суботићеву поезију насталу у овом периоду карактерише снажна емоција, инспирисана животом, песмом и народом. Она је, према његовим речима, представљала „чист бисер срца“⁴¹⁵ и била је намењена искључиво народу⁴¹⁶, па је због тога писао јасним и чистим језиком. Иако је написао велики број песама, у њима готово да нема Суботићевих политичких ставова, већ је основни мотив само природа. Посебну групу лирских песама чине Видовданске песме и Бечке елегије. Оне ће бити штампане, под насловом *Дела*, 1858. године у Карловцима. У Суботићевим *Делима* први пут је сакупљен сав његов дотадашњи опус, који је бројао преко 200 песама. Од осталих књижевних дела насталих у периоду Баховог апсолутизма, треба споменути приповетку *Отац и кћи* и трагедију *Херцег Владислав*, прво дело драмског карактера⁴¹⁷ које је Суботић написао, а које се у каснијем периоду често играло у српским и хрватским позориштима широм Хабзбуршке монархије. Оба ова дела настала су 1860. године, пред сам крај Баховог апсолутистичког режима у Хабзбуршкој монархији. Поред тога, он је своја дела објављивао и даље у *Летопису*, али све више и у *Даници*.⁴¹⁸ Иако политички неактиван, током свог осмогодишњег боравка у Новом Саду је био изузетно заузет и активан у раду на пољу адвокатуре и културе, где се упознао, а често и сарађивао са многим српским интелектуалним представницима⁴¹⁹ оног времена.

⁴¹⁴ Исто, 46. Јован Суботић у својим мемоарима изражава жаљење што је запоставио писање поезије од 1847. године: „Морам признати да кроз читаво време од 1847. нисам скоро ништа написао. Осећао сам да је оно све било мало напрема фонду, који сам заступао. Падне ми на ум да ме је овај црвени ветар (мисли се на болест коју је имао 1855. године – М.Ф.) могао лако са овог света одувати, и онда би наравно пропало све што могу и како могу у овом правцу урадити. Заверим се сам себи, да ћу од сада другачије радити“. Исто, 15 – 16.

⁴¹⁵ Исто, 46.

⁴¹⁶ У мемоарима је, тим поводом, записао: „У народним нашим лирским песмама нашао сам саджај прави бисер, чисто злато, или драги камен у кутијици од чиста кристала, који му светлост пропушта, каква је нити ју ломи нити пребија. Ово је био мој узор, по њему сам се управљао“. Исто, 47.

⁴¹⁷ Као разлог за настанак драме *Херцег Владислав*, Суботић наводи долазак позоришног друштва Јована Кнежевића у Нови Сад. Он је сматрао „да без позоришта не би ни једно драматично дело у свету било написано. Позориште рађа драматична дела, а ова отхрњују позориште“. Исто, 98. У питању је драма – трагедија, која спада у једно од најпознатијих дела из Суботићевог опуса, а које се касније изводило и у бројним позориштима широм Хабзбуршке монархије и било је веома добро прихваћено пред позоришном публиком.

⁴¹⁸ Љ. Марковић, *наведено дело*, 175.

⁴¹⁹ У кући код Суботића је пар пута боравила и песникиња Милица Стојадиновић – Српкиња (1830 – 1878). Ова знаменита српска песникиња је о Јовану Суботићу имала изузетно високо мишљење, сматрајући га

Током овог боравка у Новом Саду у време апсолутистичког режима, Јован Суботић и његова супруга Савка добили су још четворо деце: родили су се Жарко, Вида, Верица⁴²⁰ и Војислав Суботић.⁴²¹

У време боравка Јована Суботића у Новом Саду, догодиле су се значајне промене у унутрашњој политици Хабзбуршке монархије. Цар Франц Јозеф, у страху од избијања нових немира већих размера и под утицајем догађаја на спољнополитичком плану, одлучио је да попусти представницима мађарских конзервативаца. На њихов предлог, прихватио је 20. октобра 1860. године тзв. Октобарску диплому, документ по којом се са апсолутизма прешло на уставну владавину.⁴²² Овај акт довео је Србе у оправдани страх за опстанак Војводства Србије, видевши да је бечки Двор спреман да испуни захтеве

великим песником који пева „поносним гласом“. Једном приликом, у писму упућеном Мини Караџић из 1854. године, написала је: „У приватну опомену на моје бављење у Н.Саду долази моје изненадно познанство са нашим песником Суботићем и његовом љубом, за које сам ја мислила, да су још у Бечу и свагда жалила што нисмо и њих потражиле. У њиховом друштву провела сам пријатне часове, а два пут сам била и на ваздан њиов гост. Мени се песникова љуба неисказано допада, и не знам како тко суди, ал моја је пресуда та, да му овај избор сапутнице живота заиста част чини...Читао ми је своја сочињенија, која ће истом на свет доћи, те ће бити красан бисер у нашем књижевству. Разговарали смо о нашим даровитим људма где ми се од песника допада, што се радује појављенију наши млађи духова. Пита ме, познајем ли младог песника Јована Јовановића, који се обично потписује Ј.Ј. ... , што је, вели, врло сјајна звезда, која се на наше песничко небо пење.“ Исто, 174. Милица Стојадиновић Српкиња, *У Фрушкој гори 1854*, I, Нови Сад 1861, 103 – 104 .

⁴²⁰ Жарко и Вида Суботић су умрли још као деца, услед епидемије малих богиња која је у то време захватила Нови Сад и друге градове. Вида је умрла са шест месеци, а Жарко у својој трећој години живота. И Жарку и Види је Јован Суботић посветио песму. Песма посвећена Жарку Суботићу се зове *Мати пева Жарку* (ова песма настала је у тренуцима док је Жарко био жив), а Види *Вида и златан сан*, која је очигледно настала након Видине смрти. О Верици Суботић нема много података.

⁴²¹ Војислав Суботић (1859 – 1923) је веома истакнути Србин који се прославио на пољу медицине, а највише у прве две деценије XX века. Школовао се у Загребу, Карловцима, Новом Саду, а студије медицине завршио је у Бечу. Цео свој живот се бавио лекарским позивом, био је чувени српски хирург и један од оснивача Медицинског факултета у Београду 1905. године. Као добровољац је учествовао у српско – турским ратовима 1876 – 1878. године, а као лекар био је део српске војске у Балканским ратовима и Првом светском рату. Важио је за једног од најбољих хирурга свога времена, признат у целом свету. Објавио је на десетине књига и стручних радова из области медицине, а сарађивао је и са чувеним европским лекарима у то време. Међу колегама и студентима медицине био је изузетно поштован. У више наврата је држао предавања у највећим европским градовима. Познавао се и са Николом Теслом. Као лекар, у току ратова се сусретао са различитим стањима код рањеника, сваком проблему је прилазио темељно. У току Првог светског рата конструисао је шину за имобилизацију бутне кости. Године 1916. постао је члан Паришке хируршке академије. Један је од првих хирурга у свету који је применио репарацију крвног суда уместо подвезивања. За свој рад више пута је одликован и награђиван. Умро је 1923. године у Београду, а сахрањен је у породичној гробници у Земуну. Зоран Герзић, *Војислав Ј. Суботић (1859 – 1923)*, Живот и дело српских научника, I, Београд 1996, 397 – 424.

⁴²² Октобарска диплома из 1860. године је означила крај дотадашњег апсолутизма. Уведен је уставни систем на федералној основи. За Угарску је то значило да је у великој мери враћено уређење какво је имала пре 1848. године. Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 457 – 458.

мађарских представника. Иако је у владајућим круговима у Бечу још раније донета одлука о укидању Војводства Србије и Тамишког Баната, оно је, на свеопшту жалост Срба, званично укинута царским решењем од 27. децембра 1860. године. Сви каснији покушаји српског народа за обновом посебне територије⁴²³ на простору Хабзбуршке монархије били су неуспешни.

3.2 Активирање Суботићевог политичког деловања

Укидањем вишегодишњег Баховог апсолутизма⁴²⁴ и преласком на нови начин државног уређења, отворена су врата за даље политичко деловање у оквиру Хабзбуршке монархије. Неуспех аустријске војске на спољнополитичком плану, у биткама код Мађенте и Солферино 1859. године, изазвао је одушевљење код српског народа у Војводству, које ће бити краткотрајно, јер је већ следеће године укинута Војводство Србија и Тамишки Банат. Укидање Српског Војводства 27. децембра 1860. године створило је код српског народа тугу и жаљење, али и дефинисало њихову даљу политичку борбу,⁴²⁵ која је постала све више изражена на предстојећим Српским црквено – народним саборима.

Одмах након укидања апсолутизма дошло је до буђења политичког живота у Монархији, а оличење српске политичке мисли пречанских Срба постао је Светозар Милетић, кога је укидање Српског Војводства подстакло да напише тзв. *Туциндански чланак*, увертуру у каснији програм Српске народне слободоумне странке (СНСС).⁴²⁶ У тренуцима буђења политичког живота српског народа, створио се простор за нову политичку активност српских представника у Хабзбуршкој монархији, а као водеће личности међу њима су се посебно истакли на почетку Светозар Милетић, Јован Суботић,

⁴²³ Први покушај био је већ 1861. године на Благовештенском сабору.

⁴²⁴ Разлози за укидање Баховог апсолутизма су многобројни. Режим који је на политичкој сцени Хабзбуршке монархије опстајао више од једне деценије укинуо је грађанске слободе, ослабио је буџет због силних трошкова коју је правио Бахов административни апарат. У спољној политици, Пруска је значајно престигла Монархију у бројним питањима (финансијски, војно итд.). А.Ц.П. Тејлор, *наведено дело*, 101.

⁴²⁵ В. Крестић, *Срби у Угарској 1790 – 1918*, 259 – 261.

⁴²⁶ Исто, 262.

Михаило Полит Десанчић⁴²⁷ и други. Оног тренутка када је, након слома Баховог апсолутизма, Сремска жупанија ушла у састав Троједне краљевине, везе између српских политичких представника у Угарској са једне и Хрватској и Славонији са друге стране постале су још чвршће.⁴²⁸ Политичко деловање српског народа се паралелно пренело и на Хрватски сабор који је, поред Угарског сабора, био место на којем су Срби и у наредном периоду износили аргументе политичке борбе. За српски народ који је живео на простору Троједне краљевине прихватљива је постала политика која је тада вођена из Новог Сада, који је у то време био политичко и културно средиште српског народа у Хабзбуршкој монархији.⁴²⁹ Многи српски политичари, укључујући и Јована Суботића, своје политичко деловање наставили су, наредних деценија, на Сабору Троједне краљевине у Загребу.

Укидање Војводства Србије тешко је погодило српски народ. Међутим, према тврдњама Јована Суботића жал за Војводством код српског народа је била краткотрајна, јер се живот у градовима полако враћао на пређашње стање. Због тога је народ тражио начине да се што брже прилагоди систему функционисања живота у новоствореним условима.⁴³⁰ Одлука о укидању Војводства Србије задесила је Јована Суботића у Новом Саду, који се ту бавио адвокатуром. Ова вест га није пуно изненадила, јер је, према његовим речима, а имајући у виду бројне проблеме са којима се Хабзбуршка монархија суочавала на унутрашњем и спољном плану, овакав развој догађаја на неки начин био и очекиван.⁴³¹

Одмах након 27. децембра 1860. године у Новом Саду је дошло до рестаурације градског Магистрата, а тај посао је обавио Јован Хацић, уз велику помоћ Јована

⁴²⁷ Интересантан је податак да је у пролеће 1860. године Јован Суботић предложио књазу Данилу, са којим се познавао, Полита Десанчића за кнежевог секретара. Полит је прихватио Суботићев предлог и отишао је на Цетиње. Тамо га је дочекао књаз Данило уз речи да ће Полит бити „ први Милошев војник у рату за српско национално ослобођење“. Упркос срдачном дочеку, Полит је врло брзо напустио Цетиње, а књаз Данило је убијен у атентату. Напустивши Цетиње, Полит се вратио у Беч где је докторирао право. Дејан Микавица, *Михаило Полит Десанчић: вођа српских либерала у Аустроугарској*, Нови Сад 2007, 47.

⁴²⁸ В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, Београд 2010, 67.

⁴²⁹ Исто.

⁴³⁰ Он је у својим мемоарима записао: „1860. година донесе са царском дипломом од 20. октобра нов живот и ново гигање у народе. Управна област, војводина укине се... Укидање војводине такне се нашега народа дубоко...Али поврата старог живота у градових и по жупанијах баци у људе нову забаву за мишљење и разглабање, планове и умештање, те се лакше пређе преко онога, него што се надало.“ *Автобиографија ЈС*, III, 115.

⁴³¹ У *Автобиографији* Суботић о укидању Српског Војводства говори у свега пар реченица, не износићи опширне податке. Исто.

Суботића.⁴³² Суботићева улога у рестаурацији Магистрата у Новом Саду директно је повезана са његовим положајем који је имао у друштвеном животу овог града, још из времена апсолутизма, тачније од 1859. године. Како сам истиче у својим мемоарима, од тог времена он је био члан градског представничког тела и црквене православне општине у Новом Саду⁴³³. Због тога је и био један од активнијих српских представника који је учествовао у поновном креирању уређења новосадске општине, које је уследило одмах након укидања Баховог режима. За врло кратко време, већ почетком 1861. године, дошло је до рестаурације новосадског Магистрата која је, према речима Јована Суботића, изведена „срећно на корист српског елемента“.⁴³⁴ Том приликом, Суботић је тражио од Намесничког већа да Магистрат самостално, без комесара, изврши рестаурацију⁴³⁵, што се може видети из писма које је 28. фебруара 1861. године упутио великом жупану Бачке жупаније Јосипу Рудићу Аљмашком.⁴³⁶ Јован Суботић је, приликом рестаурације Магистрата и успостављања новог политичког живота у Новом Саду истакао значај овог града за Србе, напомињући да је он у ово време био најзначајнији српски град на простору Хабзбуршке монархије и „средиште културног и народног нашег живота“⁴³⁷. Одмах након

⁴³² Са припремама око рестаурације Магистрата у Новом Саду кренуло се две године раније, када је марта 1858. године именовано Намесништво Војводине, које је чинило 45 чланова. Од њих је било 22 Србина, а међу најистакнутијим били су Јован Суботић и Јован Хацић. Исте године именовани су градски сенатори. Васа Стајић, *Нови Сад (фототипско издање)*, Нови Сад 2011, 81.

⁴³³ Поводом питања рестаурације Магистрата, Суботић је пред крај апсолутистичког режима боравио у Темишвару, у једној комисији која је расправљала о будућем уређењу градова који су се налазили у саставу Српске Војводине. *Автобиографија ЈС*, IV, 191.

⁴³⁴ *Автобиографија ЈС*, III, 115.

⁴³⁵ Мирослав Филиповић, *Писмо Јована Суботића великом жупану Јосипу Рудићу Аљмашком у процесу рестаурације Новосадског магистрата*, Годишњак Историјског архива града Новог Сада, 17/2017, Нови Сад 2017, 113 – 115. Видети и ИАГНС Ф.1, Магистрат слободног краљевског града Новог Сада (1748 – 1918), 28. фебруар 1861. године.

⁴³⁶ Јосип Рудић Аљмашки (1792 – 1879) био је племић хрватског порекла. На чело Бачко – бодрошке жупаније као велики жупан први пут је постављен 1837. године, а годину дана раније био је постављен за поджупана. На челу жупаније је, са прекидима, био до 1867. године. Поред политичке каријере, Јосип Рудић Аљмашки је оставио и велики број књижевних радова. Као дипломирани филозоф и доктор права, био је члан Мађарске академије у Пешти. Robert Skenderović, *Oblikovanje bunjevačkog političkog identiteta u Vačkoj tijekom druge polovine XIX stoljeća*, *Časopis za suvremenu povijest* 44/1, Zagreb 2012, 141 – 142.

⁴³⁷ Као основни аргумент овој тврдњи, Суботић наводи да се у Новом Саду налази „средиште свештенства дијецезе бачке, гимназија српска, српска Матица, српско народно позориште, српска најјача, најимућнија и најживља општина“. *Автобиографија ЈС*, IV, 191. Суботић у мемоарима износи и податке о становништву Новог Сада. Он каже да је током своје историје Нови Сад био већински насељен Србима, иако је, због све присутније мађаризације становништва и све већих притисака на православну цркву, број католика у граду био већи. Као што је био случај и са обичним становништвом, слична је била прича и у градској управи, где су већину, такође, чинили католици. Исто .

рестаурације новосадског Магистрата, Светозар Милетић је изабран за градоначелника Новог Сада.⁴³⁸

Као што је то био случај у Новом Саду, тако се и у другим местима Хабзбуршке монархије кренуло са формирањем новог државног система управе насталог после укидања апсолутизма. С тим у вези, Суботић је у јануару 1861. године позван у Вуковар, од стране жупана Сремске жупаније грофа Петра Пејачевића⁴³⁹, на конференцију заказану за 16. фебруар а са циљем прилагођавања и избора нове управе Сремске жупаније⁴⁴⁰ у складу са новонасталим стањем у Монархији.⁴⁴¹ Разлози за Суботићево позивање леже у чињеници да је он био истакнути јавни радник који је рођен на простору Сремске жупаније, а међу житељима који су живели на овом простору уживао је велики углед. Овај позив је био један од изазова за Јована Суботића, који му је касније отворио врата за даље политичко деловање.

Вуковарска конференција је отпочела са радом 16. фебруара 1861. године, а једна од тачака дневног реда била је и избор првог и другог поджупана Сремске жупаније. Према сопственом казивању, одмах по доласку у Вуковар Суботић је предложен од стране млађих припадника грађанства као кандидат за првог поджупана. Тај предлог је уследио

⁴³⁸ Приликом и непосредно након рестаурације, дошло је до избора и осталих градских званичника 20. марта 1861. године. Поред Милетића који је постао градоначелник, извршен је и избор других службеника, па је тако за судију изабран Глигорије Јовшић, а за градског капетана Ђорђе Камбер. ИАГНС, Ф.1, Магистрат слободног краљевског града Новог Сада (1748 – 1918), 20. март 1861. године; М. Филиповић, *Писмо Јована Суботића великом жупану Јосипу Рудићу Аљмашком у процесу рестаурације Новосадског магистрата*, 115.

⁴³⁹ Иако првобитно, према Суботићевим речима, Пејачевић није желео да га позове он је то учинио под притиском народа, јер је Суботић рођен у Сремској жупанији: „У тој конференцији није хтео велики жупан мене да позове, тобоже што сам ја становник новосадски а не сремски. Но мојим пак пријатељима пође за руком, те ме и преко своје воље позове, нарочито, што се није давало порећи да сам ја у Срему рођен, да сам у Сремској жупанији као адвокат право одговорања имао, и што сам у Н.Саду становао јер је тамо био суд, који је у Срему свој опсег имао. Сад пак, кад се та свеза новосадска прекинула сасвим је наравно, да се узем као Сремац где сам рођен, пак морам и онако тек тражити место где да се станим. Срем је пак моје наравно присвојилиште“. *Автобиографија ЈС*, III, 116.

⁴⁴⁰ Ово је било време активирања политичког живота и органа локалне и државне самоуправе, који су обављани уз велике свечаности, али није редак био случај ни сукоба између учесника конференција, политичких групација и др.. Непосредно пре него што је упутио Суботићу позив, гроф Петар Пејачевић је именован за великог жупана Сремске жупаније, тачније 5. јануара 1861. године. Поред Сремске, и остале жупаније на тлу Хрватске и Славоније су добиле велике жупане. На чело Загребачке жупаније постављен је Иван Кукуљевић, Вараждинске жупаније – Иван Непомук, Крижевачке жупаније Људевит Вукотиновић, Ријечке жупаније Бартол Смаић, Пожешке жупаније Јулије Јанковић и Вировитичке жупаније Јосип Јурај Штросмајер. Stana Vukovac, *Josip Juraj Strossmayer veliki župan i zastupnik u Hrvatskom Saboru, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 23, Zagreb-Osijek 2007, 136. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 120.

⁴⁴¹ *Автобиографија ЈС*, III, 115 – 116.

из разлога што је Суботић важио за носиоца политике која је тежила српско – хрватској сарадњи, те би његовим деловањем у улози првог поджупана и учесника на Хрватском сабору, Срби лакше могли добити признање од стране хрватских посланика који су заступали оне политичке и националне идеје које су посебно биле истицане након укидања Баховог апсолутизма.⁴⁴² Старије грађанство, чиновништво, па чак и патријарх, подржавали су другог кандидата Тривуна Младеновића. О Младеновићу је Суботић имао позитивно мишљење⁴⁴³, сматрајући да му је највећа предност искуство које је имао у пословима управљања жупаније, па је самим тим и знао који су највећи проблеми унутар Сремске жупаније. Међутим, упркос великом искуству Тривуна Младеновића, приликом гласања Суботић је освојио већину и именован је за првог поджупана Сремске жупаније⁴⁴⁴, иако га, према сопственом признању, та функција није много занимала и привлачила.⁴⁴⁵ За другог поджупана изабран је Јован Живковић. Након Вуковарске конференције, Јован Суботић се поново активирао у државним пословима Хабзбуршке монархије и наставио је са политичким деловањем, које је било прекинуто више од једне деценије због Баховог апсолутистичког режима.

За разлику од претходног, које се огледало кроз учешће на народним саборима, конгресима и бројним делегацијама у време револуцарне 1848. и 1849. године, ново политичко деловање Јована Суботића остваривало се кроз функцију првог поджупана Сремске жупаније, а врло брзо се пребацило на много виши ниво, а то је Хрватски сабор. Паралелно са тим, он се истакао и као културни радник, пре свега на пољу књижевности и позоришне делатности. Политичко деловање Суботића после Баховог апсолутизма започело је кроз поджупановање, чиме су му отворена врата ка Хрватском сабору, где је достигао свој политички врхунац и на коме је остао, уз краће прекиде, све до смрти.

⁴⁴² Горан Васин, *Сабори раскола: српски црквено народни сабори у Хабзбуршкој монархији 1861 – 1914*, Београд 2015, 93.

⁴⁴³ „Тривун Младеновић био је дуго времена солгабирив у иришком срезу; народ га је познавао као човека блажија и разборита, а с те стране имао је патријарх право, што се за њега заузимао...био је одлична особа, а у управљању жупаније имао је пуно искуства, док ја нисам никада ни једним котаром управљао. *Автобиографија ЈС*, III, 116 - 117.

⁴⁴⁴ Исто, 116. Суботић сматра да је својим наступом на Вуковарској конференцији добио и поверење католичке цркве у Сремској жупанији, те је велики број католичких свештеника подржао његов избор за првог поджупана. Исто, 121. Овај избор био је значајно подпомогнут од стране бискупа Штросмајера, кога је Суботић веома ценио. В. Крестић, *Знаменити Срби о Хрватима*, 42 – 43.

⁴⁴⁵ Суботић у својим мемоарима записује: „Мени није било стало ни до места првог поджупана, јер ми је (адвокатска) канцеларија била пуна посла, а приходи које ми је доносила, били су већи него плата поджупана у жупанији.“ *Автобиографија ЈС*, III, 117.

Суботићев рад на Сабору био је начин да се шира јавност упозна са његовим политичким ставовима који се тичу српско – хрватских односа. Ови ставови су код Суботића били присутни и у предреволюционарном периоду, али су свој пуни замах достигли тек у другој половини XIX века.

Период када се у својству првог поджупана налазио у Сремској жупанији Суботић назива „епохом чиновничком“⁴⁴⁶ у свом животу. Како је ступио на ту функцију 1861. године, суочио се са одређеним проблемима који су у сремској области били присутни и у претходном периоду, али и са новонасталим, карактеристичним за промену у систему функционисања Монархије. Јован Суботић је пред себе поставио два задатка. Први је био да утиче на формирање органа Народне странке, тако што ће „ујединити Сремце, Србе и Шокце“⁴⁴⁷, а други је био да уреди однос Срема према Троједној краљевини. Као неко ко је рођен и одрастао у Срему, Суботић је сматрао да одлично познаје њихов менталитет и да је потпуно компетентан да одговори на захтеве функције коју је обављао. Он је настојао да Срем остане у најближој вези са Хрватима, тврдећи да имамо „један језик, једне смо крви, а Славонија са Сремом, Хрватска и Далмација већ су по нарави начињене једним заокруженим целим, нарочито пак Хрватска и Славонија, опасане Дравом, Дунавом и Савом па онда динарским Алпима.“⁴⁴⁸ Као носилац политике српско – хрватске сарадње, Суботић је успео у првом задатку, тако да су односи између припадника српског и хрватског народа у Сремској жупанији током 60-их година XIX века били на врло високом нивоу, а већих међусобних сукоба готово да није ни било.⁴⁴⁹ Овај потез Суботић је оценио као један од већих успеха у свом политичком деловању на функцији првог поджупана Сремске жупаније.⁴⁵⁰ Овде треба истаћи и да у време Суботићевог поджупановања у Вуковару, као управном и административном средишту Сремске жупаније, почиње да се развија грађанско друштво и да се оснивају бројна удружења. Све ово је допринело

⁴⁴⁶ Исто, 124.

⁴⁴⁷ Исто.

⁴⁴⁸ Исто.

⁴⁴⁹ В. Крестић, *Знаменити Срби о Хрватима*, 43.

⁴⁵⁰ Суботић у својим мемоарима каже: „Мени бејаше до тога стало да останемо у свези са Хрватима. Та имали смо један језик, једне смо крви, а Славонија са Сремом, Хрватска и Далмација већ су по нарави начињене једним заокруженим целим, нарочито пак Хрватска и Славонија, опасане Дравом, Дунавом и Савом па онда динарским Алпима...“ *Автобиографија ЈС*, III, 124 – 125.

развоју Вуковара након 1860. године и укидања Баховог апсолутизма у Хабзбуршкој монархији.⁴⁵¹

По питању рада управе у оквиру Сремске жупаније, Суботић се залагао да се све институције које су постојале за време Баховог апсолутизма, а које су се односиле само на простор Срема, остану такве, јер су се показале као добро организоване и функционалне. Он сматра да је очување овакве унутрашње организације жупаније добро прихваћено у народу и да је показало изузетне резултате, чак и да су се институције у оквиру Сремске жупаније показале много боље, савременије и успешније него мађарске институције.⁴⁵² Са друге стране, Мађари су желели да се њихове институције уведу у Славонију, што је било у складу са закључцима Јудекскуријалне комисије у Пешти, одржане након укидања апсолутистичког режима. Као главни заступник тог става био је други поджупан сремске жупаније Живковић, који је представљао један вид опозиције Јован Суботићу. Живковић, за разлику од Суботића, није био спреман да се, бранећи и заступајући хрватске интересе, замера угарским институцијама.⁴⁵³ Упркос бројним притисцима и размирицама, привремено је усвојен Суботићев предлог, те су рад и деловање институција у Срему није пуно разликовао из времена када се Хабзбуршка монархија налазила у стегама Баховог апсолутизма.

Функцију првог поджупана Сремске жупаније Јован Суботић је доживљавао као велику одговорност, због односа који је имао према Срему, имајући у виду да је ту рођен, да је провео детињство и да је на том простору провео један део школовања, а у више наврата се тих почетних година свог живота сећао са великом радошћу и осећајем безбрижности. Често је обилазио територију Сремске жупаније и трудио се да идентификује и реши проблеме који су мучили тадашње становништво на том простору⁴⁵⁴, а за Срем је рекао да је тада то била „држава за себе, која признаје и краља и

⁴⁵¹ Vlado Horvat, *Vukovarska društva*, Vukovar 2007, 10.

⁴⁵² Он пише у својим мемоарима: „Ми смо имали у институцијама Бахове и касније бечке владе потпуно организовано стање, и управе и сто – и то много савршеније него што су нам Мађари били у стању пружити. Кроз 20 година дана ушле су ове институције у кућу, опшину, политичку управу народа нашег, дакле у живот народа. У интересу дакле нашег народа и земље лежало је, да се ово стање не дирне, да се све институције одрже док не дође време, да се може људски о свему потребне промене од нас самих учинити“. *Автобиографија ЈС*, III, 125.

⁴⁵³ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 21.

⁴⁵⁴ Суботић је посебно поносан на ову чињеницу, па тако наводи: „Био сам у сваком и најмањем месту; водио сам тачан попис свега, шта ми се учинило да је вредно знати и забележити, и потрошим доста из свог

бана“.⁴⁵⁵ Како сам признаје, велики проблем становништву Срема било је судство, јер је за сва судска питања био једино надлежан суд у Осијеку. Према речима Јована Суботића, управо због тога су бројни судски процеси трајали годинама и деценијама, а често су и остајали недовршени, што је значајно успоравало целокупну администрацију у Сремској жупанији. За време кратког Суботићевог политичког деловања у Срему на функцији поджупана, овај проблем није био решен.

Док је обављао функцију првог поджупана, на месту жупана Сремске жупаније дошло је до кадровских промена. Дотадашњи жупан Петар Пејачевић смењен је са те функције, а на његово место дошао је Светозар Кушевић. О новом жупану Суботић је говорио са пуно хвале, тврдивши да је и међу народом у Срему врло лепо примљен, иако је позитивно мишљење према њему креирао на основу првог утиска који је стекао кад је упознао Кушевића⁴⁵⁶.

Треба напоменути да је у време боравка у Вуковару и обављања улоге првог поджупана Сремске жупаније Суботић наставио са књижевним радом. У овом периоду он је написао биографију знаменитог Србина и великог добротвора Саве Текелије. Према сопственим речима, Суботић је позван од стране челних људи Матице српске да напише Текелијину биографију. Тај позив је уследио из више разлога: први је што се Суботић лично познавао са Савом Текелијом, а други је тај што је поседовао бројне записе и белешке овог знаменитог српског добротвора.⁴⁵⁷ Године 1861. је из Суботићевог пера изашла биографија Саве Текелије. У делу под насловом *Живот Саве Текелије, безсмртног благодатеља народа србског* он говори о животу овог Србина који је припадао угарском племству, пружајући податке о његовом животу од рођења, ступања у државне послове,

цепа, пошто нити сам предужма на то узео, нити сам после партикулар поднесак обрадити дао. *Автобиографија ЈС*, III, 129.

⁴⁵⁵ Исто, 125. Хрватски бан је у том периоду био Јосип Шокчевић, који је ту функцију обављао од 1860. до 1867. године.

⁴⁵⁶ Јован Суботић је о Светозару Кушевићу написао следеће: „Кушевић је био јошт као млад човек, у служби код владе у Загребу...Знао се врло лепо представити; а био је парадер првог реда... Из старе Баховске униформе бејаше дао приредити гала-одору богато златом ишарану; а на глави је имао форму барета са великим орловим пером. Наш народ је то врло радо гледао, и нови, млад, лепо и богато обучен жупан освоји сва срца једним замахом. А био је врло љубазан у понашању са сваким; накратко прави кавалир“. Исто, 168 – 169.

⁴⁵⁷ У мемоарима се Суботић сећа овог догађаја: „Мене позову, да напишем живот Текелијин, и како сам имао при руци белешке самог Текелије, то сам се том позиву одазвао, и што се од мене тражило, написао. Исто, 151.

улози коју је имао у српском и угарском друштву и допринос култури и образовању код српског народа. Ово дело објавила је Матица српска у Пешти 1861. године, на обележавању стогодишњице од рођења Саве Текелије.⁴⁵⁸ Треба рећи да је прослава стогодишњице Саве Текелије испраћена у српским интелектуалним круговима,⁴⁵⁹ а радње које су пратиле овај догађај преносене су српској јавности у Хабзбуршкој монархији путем штампе. Велику улогу у организацији ове свечаности одиграо је Светозар Милетић, тадашњи градоначелник Новог Сада. Организацијом обележавања једног века од рођења Саве Текелије, Милетић је хтео да покаже снагу и јединство српског народа. Поред њега, у организацији и самој реализацији овог догађаја учествовали су и Платон Атанацковић, Павле Којић, Петар Чарнојевић, Јован Хацић, Ференц Толди, Стеван Брановачки, Еуген Врбанчић, Јаков Игњатовић, као и Јован Суботић. Имућнији Срби финансијски су подржали ову свечаност.⁴⁶⁰ У Новом Саду се тада окупио велики број људи, међу њима представници Друштва српске словесности, Матице илирске и Хрватског сабора, Матице Чешке, Мађарске академије и Кишфалудијевог друштва.⁴⁶¹ Делегација која је дошла из Кнежевине Србије била је предвођена великим задужбинаром Илијом Милосављевићем Коларцем, а ту су се налазили и Јеврем Грујић, Љубомир Ненадовић и Стојан Вељковић.⁴⁶² Од представника из Угарске били су Фриђеш Подманицки, Ференц Толди, Мор Јокаи и Ђерђ Урхази.⁴⁶³ Сећајући се рада знаменитог Србина и угарског племића Саве Текелије, говорило се и о битним културно – просветним питањима које треба

⁴⁵⁸ Биографија Саве Текелије коју је Суботић написао у Вуковару састоји се из три дела. У првом делу говори се о рођењу и раном детињству Текелије, његовој породици и школовању. Следећи део биографије приказује ступање Саве Текелије у друштвени и политички живот, док се у последњем делу говори о његовом значају за развој културе и школства код Срба. Посебно одушевљење за Суботића представља изградња Текелијанума и финансијско помагање српске омладине. Поред тога, спомиње се и Текелијина финансијска помоћ бројним културним институцијама. Интересантно је што се веома мало спомиње Текелијин значај за оснивање и рад Матице српске, иако је он био један од најзначајнијих Срба који су се истакли у раном деловању ове знамените српске културно – просветне институције. Ј. Суботић, *Живот Саве Текелије, безсмртног благодатеља народа српског*, Матица српска, Пешта 1861. У свом обраћању писмом челним људима Матице српске од 29. августа 1861. године које је упутио из Вуковара, Суботић тражи да му пошаљу један примерак који жели да поклони Сремској жупанији, како би и међу српским становништвом који ту живи чувао сећање на Саву Текелију. РОМС.М.8.391.

⁴⁵⁹ С. Милетић, *Сабрани списи*, I, 301.

⁴⁶⁰ Исто.

⁴⁶¹ Б. Бешлин, *наведено дело*, 411.

⁴⁶² Исто.

⁴⁶³ Иако је добио позивницу, Јожеф Етвеш није дошао, али је послао писмо у којем је изразио симпатије према српском народу. Исто, 411 – 412.

спровести у циљу даљег напретка Срба северно од Саве и Дунава. Уз констатацију да је потребно сазвати Црквено – народни сабор, у српским интелектуалним круговима све више су се чуле идеје о пресељењу Матице српске из Пеште у Нови Сад, који је све више постајао политички и културни центар српског народа у Монархији. Такође, било је речи о отварању школа, српских народних позоришта, академија и сличних установа у Хабзбуршкој монархији и то у местима где је живео велики број Срба.⁴⁶⁴ Једном речју, овај велики скуп показао је снагу либералне мисли у Новом Саду и чињеницу да је овај град постао политички и културни центар српског народа у Монархији. Њиме је Милетић показао свим политичким факторима у држави снагу коју има међу Србима, а као један од његових најближих сарадника у овом периоду био је Јован Суботић, који је овај јубилеј уприличио на други начин, кроз писање биографије Саве Текелије. Ипак, самим присуством и учествовањем у овој прослави у Новом Саду, јасно је изнео своје политичке ставове у том тренутку и приврженост либералним идејама Светозара Милетића које су имале све већу подршку међу српским народом. Обележавање ове годишњице у Новом Саду завршено је банкетом за 150 званица, где су се чуле бројне здравице, које су биле уско повезане са одређеним политичким ставовима појединих учесника. Тако је Јован Суботић, као присталица јединства српско-хрватског народа наздравио за Матицу илирску и Хрватски сабор.⁴⁶⁵

После ових догађања у Новом Саду, Суботић се вратио у Вуковар где га је затекла информација о смрти Павела Ј. Шафарика. Ова вест веома је погодила Суботића, јер је Шафарик био један од његових узора и личност са којом је често сарађивао из свог најранијег културног и политичког деловања. На иницијативу Јована Суботића, у вуковарској православној цркви организован је парастос овом знаменитом слависти⁴⁶⁶. Том приликом говор је одржао управо Суботић, где је изнео најзначајније податке из Шафариковог живота. Сматрајући га врло важном личношћу у свом животу, али и међу

⁴⁶⁴ *Српски дневник*, бр. 75, 16. август 1861. године.

⁴⁶⁵ Примера ради, Јован Хаџић је наздравио патријарху Рајачићу који је био одсутан, Ђорђе Стратимировић свим Словенима, Толди и Подманицки за српско – мађарско пријатељство, Јаков Игњатовић је своју здравицу говорио на мађарском, а Светозар Милетић је своју здравицу упутио представницима Кнежевине Србије. Б. Бешлин, *наведено дело*, 412. О овом догађају видети још и Божидар Ковачек, *Текелијанумске историје*, Нови Сад 1997, 99.

⁴⁶⁶ *Слово које је Др Јован Суботић први поджупан жупаније сремске, после парастоса православним обштемством вуковарским Павлу Јосифу Шафарику даваног 15. јул држао.*

свим словенским народима, назвао га је на почетку свог говора „поносом славенског народа“⁴⁶⁷ и „прејасном звездом на славенскоме небу“⁴⁶⁸, а потом је Суботић истакао Шафариков значај на ширењу панславистичких идеја међу другим словенским народима и раду на њиховом јединству. Посебан осврт дао је на Шафарикове заслуге међу српским народом, а нарочито у почетном раду и развоју Новосадске гимназије. Због тога је Шафарик за Суботића био „колос данашњег века и прва сила нашега времена“⁴⁶⁹. У говору је истакао и велику улогу Франтишека Палацког за развој словенске мисли и идеја код других словенских народа.⁴⁷⁰

Исте године када је умро Шафарик, упокојиле су се још две личности које су играле велику улогу у Суботићевом животу, а то су његов отац Јоаким и патријарх Јосиф Рајачић. Очева смрт веома је погодила Суботића, који због својих обавеза није ни стигао да му оде на сахрану⁴⁷¹. На неки начин, Суботић је сматрао да је и његова политичка активност утицала на очеву смрт⁴⁷², јер је Јоаким „врло живо осећао сваку“⁴⁷³ активност његовог сина. За разлику од оца Јоакима или Шафарика, Суботић је смрт партијарха Рајачића доживео на потпуно другачији начин. Иако последњих година њихови односи нису били задовољавајући, чињеница да су се познавали скоро деценију и по, прошавши кроз бројне препреке и тешкоће која су са собом носила револуционарна времена из 1848. и 1849. године и са којима су се суочавали пречански Срби, али и због чињенице да је Рајачић ипак био српски патријарх и духовни вођа српског народа у Хабзбуршкој монархији, његова смрт оставила је велики утисак на Суботића. Сећајући се тог догађаја у својим мемоарима, Суботић упоређује живот два црквена лица – оца Јоакима и патријарха

⁴⁶⁷ Исто.

⁴⁶⁸ Исто.

⁴⁶⁹ Исто.

⁴⁷⁰ Исто.

⁴⁷¹ Сахрану и опело одржао је Јованов брат Василије који је био свештеник.

⁴⁷² Суботић се подсећа смрти свога оца у тренуцима када је Кушевић дошао на место жупана, а када се пронео глас међу српским народом да ће баш Јован Суботић доћи на ту функцију: „Било се разнело да ћу ја постати жупаном сремским. Лако да је и он (отац Јоаким – М.Ф.) то чуо. Како се морао радовати, то могу сад само ја мислити, који сам га познавао. А кад је чуо, да је жупаном у Срему именован Кушевић, можете и ви мислити, како му је морало бити...Но ово ја само судим, да је морало у његовој глави врети; зацело не знам, јер с њим нисам био од како сам посетио и њега, кад сам на поджупанијској визитацији жупаније у Добринце дошао био, где је он станао“. *Автобиографија ЈС*, III, 162.

⁴⁷³ Исто.

Рајачића. Док о оцу говори све најбоље, о патријарху говори у доста негативном светлу⁴⁷⁴, а под утицајем њихових сукоба с краја 1849. године, а посебно пред крај Рајачићевог живота. Негативне ствари о Јосифу Рајачићу Суботић није износио док је патријарх био жив. Негативно је почео да пише тек после Рајачићеве смрти, а врхунац тешких Суботићевих напада према патријарху догодио се 1881. године, чак две деценије након смрти патријарха, када је написао дело *Калуђер*, у којем посебно истиче патријархову страст за коцкањем.⁴⁷⁵ Јован Суботић је, том приликом, изнео да су патријарху Јосифу Рајачићу важније биле карте од проблема српског народа и да није прекидао карташке партије ни ради богослужења.⁴⁷⁶ Он не спори Рајачићев значај у великим тренуцима који су се одиграли међу Србима у Монархији, сматрајући да ће због тога његов „спомен доста светао остати“⁴⁷⁷. Међутим, Јован Суботић је био мишљења да је патријарх Рајачић цркву водио веома лоше, те да је стање међу свештенством, манастирима и црквеним фондовима у катастрофалном стању⁴⁷⁸. Вероватно је највећи разлог оштрог Суботићевог наступа према патријарху неприхватање Суботићеве политике од стране Рајачића о српско – хрватском пријатељству, већ све веће приближавање властима у Бечу које је патријарх заступао. Због тога, Суботић сматра да је Рајачићева политика „много више нашкодила“⁴⁷⁹ српском народу, него што му је донела користи. Јован Суботић је бранећи своју основну политичку тезу, а присећајући се сукоба са Рајачићем, у својим мемоарима написао: „Нисам ја ни у оно време себи представљао, да ћемо се ми са Хрватима само грлити и љубити; да ће они нас само миловати, и да ће нам све најбоље службе и највеће плате дати. Ја сам сиромах од младе добе познао, да се нама ваља борити за опстанак, као и сваком другом малом народу; али сам израчунао, да ће нам у многим лакше бити, борити се са народом једне крви и једног језика, а при том ни издалека тако јаким, као што су

⁴⁷⁴ Већ у првој реченици у својим мемоарима, на месту где спомиње смрт патријарха Рајачића, говори упоређујући смрт свога оца: „Мој отац умро је после две грознице, а пред очима су му умирућем лебделе слике верне супруге и добре деце. Патријарх Јосиф умирао је све цол по цол с ногу, не имајући код себе никога свога рођенога – то је смрт калуђера, ком се природа освећује за уредбу људску“. Исто, 163.

⁴⁷⁵ Г. Петковић, *наведено дело*, 179.

⁴⁷⁶ Исто.

⁴⁷⁷ *Автобиографија ЈС*, III, 140.

⁴⁷⁸ Суботић записује о Рајачићевом управљању црквом: „За цркву није марио ништа. Под њим се све што је црквено растворило: свештенство, богословија, манастири...Својим владањем...оштетио је народне фондове ужасно.Међу епископима начинио је раскол...“ Исто, 141.

⁴⁷⁹ Исто.

Мађари и Немци⁴⁸⁰. Као што се види, Суботић је сматрао да би јединство Срба и Хрвата лакше издржало притиске од Мађара и Немаца, са којима су се они највише суочавали крајем прве половине и почетком друге половине XIX века. Срби и Хрвати су, према његовом мишљењу, један народ који говори истим језиком и то би требао да буде основни разлог њиховог политичког, па чак и националног јединства. Ово је био политички принцип који је Суботић почео да заступа још пре револуције 1848. године. У знатно већој мери, он је са овом политиком наставио и у тренуцима свог политичког активирања након укидања Баховог апсолутизма. Све до смрти заступао је идеју српско – хрватског јединства, полазећи од становишта да су Срби и Хрвати један народ који говори истим језиком. Иако свестан да постоје српско – хрватске разлике, које су у више наврата доводиле до озбиљних сукоба, Суботић није одступао од своје политичке мисли. Напротив, његов став постао је још израженији када је Јован Суботић своје политичко деловање пренео на простор Троједне краљевине, обављајући улогу посланика на Хрватском сабору. Током боравка на месту посланика у Загребу, више од две деценије је заступао ову политичку идеју.

На месту првог поджупана Сремске жупаније Суботић је био до јула 1862. године, када је своју даљу службу наставио у Загребу, где је наставио да води политику српско – хрватског јединства. Ту је добио прилику и да се опроба у културном животу овог града, где је оставио велики траг у развоју позоришне делатности. Као први поджупан Сремске жупаније, Суботић је био свестан да није урадио много тога, упркос плановима које је имао. Ипак, остао је цењен у народу, али због кратког времена вршења ове функције, није имао прилику да реализује своје идеје. Упркос томе, он је поново активирао свој политички живот, који је од овог тренутка кренуо узлазном путањом. Напредовање у политичком смислу је код Суботића трајало пуне три деценије. Са функције првог поджупана Сремске жупаније, Јован Суботић је учествовао и на Благовештенском сабору 1861. године.

⁴⁸⁰ Исто, 140.

3.3 Јован Суботић на Благовештенском сабору

Одмах након укидања Баховог апсолутизма, српски народ је тражио сазивање сабора на коме би се расправљало о Српској Војводини, коју је цар Франц Јозеф жртвовао Мађарима ради смиривања ситуације у Хабзбуршкој монархији. Сви српски захтеви по овом питању остали су без резултата.⁴⁸¹ Због тога су Срби, сматрајући да су изиграни од стране бечког Двора тражили сазивање Српског црквено – народног сабора, на којем би се расправљало о питању посебне територије у оквиру Монархије која је укинута српском народу. Првобитно се избегавало са дозволом за одржавање Црквено – народног сабора. Међутим, почетком 1861. године, када је поново дошло до заоштравања односа између владајућих структура Беча и Пеште, цар је попустио Србима и дозволио им одржавање Сабора.⁴⁸²

Благовештенски сабор је свечано отворен 21. марта / 3. априла 1861. године у Сремским Карловцима. Патријарх је председавао, а у раду овог Сабора учествовала су и три епископа⁴⁸³. За овај Сабор је изабрано 78 посланика, а царски комесар био је барон Јосип Филиповић.⁴⁸⁴ С обзиром да је временски период од сазивања сабора до одржавања био веома кратак, није утврђен изборни цензус, те су сви пунолетни Срби имали право да бирају и да буду бирани.⁴⁸⁵ Основно питање око ког се водила расправа на

⁴⁸¹ Одбијајући захтеве Срба који су се односили на сазивање црквено – народног сабора, цар Франц Јозеф је предложио патријарху Рајачићу да дође у Беч са 20 утицајних српских личности и да они, у име српског народа у Монархији, изнесу предлоге за обнављање српских привилегија, а у циљу проналажења решења на релацији српски народ – Бечки двор. Патријарх Рајачић је одбио овај предлог цара, знајући да би прихватањем предлога изгубио подршку код народа. Стога је, одбијајући предлог, изјавио да српски народ може доносити своје одлуке само на црквено – народним саборима. В. Крстић, *Срби у Угарској 1790 – 1918*, 265.

⁴⁸² Српски захтеви за сазивање сабора били су одбијани од стране Беча. Међутим, када је Двор видео да између владајућих структура Беча и Пеште неће доћи до помирења, цар Франц Јозеф је одлучио да ублажи незадовољство српског народа, уз дозволу да могу да сазову црквено – народни сабор. Он је 5. марта 1861. године издао дозволу да се сабор одржи у Сремским Карловцима, а за царског комесара изабран је генерал – мајор Јосип Филиповић. Сабор је требао да буде расправно – политичког, а не црквено – школског карактера. Исто, 265 – 266.

⁴⁸³ То су били бачки, темишварски и вршачки епископ. Г. Васин, *Сабори раскола*, 30.

⁴⁸⁴ Исто, 31.

⁴⁸⁵ Благовештенски сабор је окупио истинску српску елиту. Ниједан сабор пре тога, изузев Мајске скупштине, није обухватио толико угледног света на једном месту. Поред остарелог, али поштованог у народу патријарха Рајачића, у Сремским Карловцима су се тада нашли представници српске елите који су и у прошлости учествовали у друштвеном животу Срба, кроз револуцију или културни живот, као што су Ђорђе Стратимировић, Петар Чарнојевић, Јован Хаџић, Платон Атанацковић, Никанор Грујић, Јован Суботић, Ђорђе Стојаковић, али било је и представника млађе генерације политичара које је предводио

Благовештенском сабору било је формирање посебне, аутономне области на простору Хабзбуршке монархије на којој ће српски народ добити прилику да се национално, политички, економски, верски и културно развија, али и обезбеђивање бољег правно – политичког положаја српског народа у Монархији.

Непосредно пред почетак заседања Благовештенског сабора, Карловци су изгледали као пред Мајску скупштину. Национални занос који је захватио српски народ у том тренутку био је огроман, па су се на улицама могле видети српске заставе и чути патриотске песме, али и клицање Српској Војводини.⁴⁸⁶ Пред почетак Сабора је служена литургија, а потом је упућена депутација комесару Филиповићу који је требао да отвори рад Сабора. Чланови депутације су били представници цркве и грађанства. Од свештених лица у депутацији су се нашли епископ бачки Платон, епископ вршачки Емилијан Кенгелац, архимандрити Никанор Грујић и Стефан Михајловић и архијерејски намесници Павле Влаховић и Урош Милутиновић. У депутацији из реда грађанства били су Јован Суботић, Стеван Стојнов, Трифун Атанацковић, Лазар Доић, Стеван Вуков, Павле Трифунац, Коста Петровић, Александар Волић и Светозар Пеша.⁴⁸⁷ Комесар Филиповић је потом отворио Благовештенски сабор, обративши се посланицима рекавши да владар жели да „својим верним поданицима Србима дозволи отварање Сабора“⁴⁸⁸, те да им „пружи прилику да очувају свој језик и писмо“⁴⁸⁹, као и да је свестан да одлука о укидању Војводства „није била нимало охрабрујућа“⁴⁹⁰. На тај начин је отпочео рад Благовештенског сабора у Карловцима.

На другој седници, која је одржана следећег дана, патријарх је предложио да се именује посебан Одбор који треба да састави предлоге за очување привилегија и српског језика, а потом да тај Одбор предлоге поднесе Сабору на разматрање. У Одбор су, на предлог патријарха Рајачића ушли: темишварски епископ Самуило Маширевић,

Светозар Милетић, а чинили су је Ђорђе Бранковић, Јован Ђорђевић, Ђорђе Радак, Јован Живковић и други. Цео сабор је протекао у великом националном заносу, а велики патриотски набој подсећао је на онај који се догодио на Мајској скупштини 1848. године. Д. Микавица, Н.Лемајић, Г.Васин, Н.Нинковић, *наведено дело*, II, 16. Према неким историчарима, Благовештенски сабор је подсећао не само на Мајску скупштину, него и на Сабор у Темишвару. Јохан Хајнрих Швикер, *Политичка историја Срба у Угарској*, Нови Сад-Београд 1998, 314 – 315.

⁴⁸⁶ Г. Васин, *Сабори раскола*, 32.

⁴⁸⁷ Исто, 32.

⁴⁸⁸ Исто, 33.

⁴⁸⁹ Исто.

⁴⁹⁰ Исто.

архимандрит Никанор Грујић, Јован Суботић, Ђорђе Стојаковић, Срећко Михајловић, Јован Хацић, Теодор Мандић, Ливије Радивојевић, Павле Јагодић, Јован Живковић и Светозар Милетић и Александар Стојачковић.⁴⁹¹ Након недељу дана, колико је било потребно Одбору да састави предлоге о којима треба бити речи на Сабору, поново се почело са радом. Предлоге грађанске већине је читао Ђорђе Стојаковић, а основно питање била је посебна територија у оквиру Монархије, на којој би српски народ могао да се национално и културно развија.

Једном речју, главно питање о којем се расправљало на Благовештенском сабору било је формирање посебне области у оквиру Монархије. Око овог питања Срби су показали јединство, али су размимоилажења у ставовима настала око функционисања те области, тј. од кога „треба тражити и добити ту аутономну територију на подручју Јужне Угарске“.⁴⁹² По том питању јавиле су се три струје. Конзервативци, на челу са патријархом Рајачићем и дворским саветником Ђорђем Стојаковићем, су сматрали да се Срби требају ослањати на Аустрију, уз позивање на раније стечене привилегије које су добијене од цара и које представљају темељ историјског права пречанских Срба. Либерална група политичара била је мишљења да се Срби требају, у циљу остваривања својих националних права, ослањати на Угарску. Та струја је сматрала да раније стечене привилегије треба занемарити и, уз помоћ Угарског сабора и на основу природног и националног права и савеза српских и мађарских друштвених структура, обезбедити аутономну област. Предводник ове струје био је Светозар Милетић. Трећа струја, предвођена Јованом Суботићем и Ђорђем Стратимировићем, залагала се за формирање Српске Војводине као посебне територије у оквиру Монархије, уз помоћ Беча и на основу раније стечених царских привилегија, која би се, одмах по формирању, сјединила са Троједном краљевином и заједно са њом кренула у преговоре са Угарском о склапању новог државног уговора. Ова струја је сматрала да Срби не требају потпуно да се приклањају Бечу или Пешти, а да одбацују ове друге. Овај предлог је пред саборске представнике изнео Јован Суботић. Он је у свом говору изнео основну идеју свог политичког програма, те је јасно истакао да „лично жели јединство српског народа у

⁴⁹¹ Исто, 35.

⁴⁹² В. Крестић, *Срби у Угарској 1790 – 1918*, 267. Реља Владимир, *Српски народно – црквени сабори у Карловачкој митрополији – из фонда Завичајне збирке у Сремским Карловцима*, Годишњак Музеја града Новог Сада, 9/2013, Нови Сад 2014, 76.

земљама угарске круне и везу са једнокрвном браћом у Славонији, Хрватској и Далмацији и федеративно државно уређење са другим народима у Угарској“.⁴⁹³ На тај начин Суботић је хтео да прилагоди привилегије тренутном политичком стању у Монархији, сматравши да обнова Српске Војводине у облику у којем је она постојала од 1849. до 1860. године није реална и одржива политичка опција.⁴⁹⁴ У свом опширном излагању, Јован Суботић је изнео живот српског народа од XVII века, тј. од доласка Срба у Великој сеоби под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, као што је то био случај и у ранијим јавним обраћањима и политичким наступима. Сеобу је Суботић видео као догађај у којем се велики број Срба населио на простор Монархије. У свом говору је истакао податак да је 1690. године Саву и Дунав прешло око 40.000 српских породица, тј. више од 100.000 Срба.⁴⁹⁵ Посебну пажњу је Суботић покљонио оним догађајима када је српски народ добио привилегије, чиме је признат као јединствена политичка целина у Монархији. Он је рекао да привилегије морају бити полазна тачка политичког деловања српског народа и сваки предлог мора бити у складу са њима, а у духу времена у којем се живи. Затим се осврнуо на Темишварски сабор из 1790. године и Мајску скупштину из 1848. године, где су Срби бранили стечене привилегије, своју цркву и своје национално питање, а самим тим и показали широку националну свест.⁴⁹⁶ Из Суботићевог говора може се закључити да је огромну пажњу покљонио царским привилегијама с краја XVII века, напомињући њихов значај за живот и деловање српског народа на територији Хабзбуршке монархије и за које је сматрао да су легитимни основ за даље политичко деловање српског народа, али да је неопходно тражити њихово поштовање у „новом светлу“⁴⁹⁷. Он је поново истакао да су њима Срби признати као народ, да су стекли право на сопствену територију и на сазивање црквено – народних сабора. На овај начин је српски народ стекао потпуну легитимност да „расправља и разговара о свом положају унутар Монархије“.⁴⁹⁸ Јован Суботић је, на крају свог излагања, рекао да у тренутку у коме се сада налазе, Срби морају да покажу јединство и слогу, те да заједничким наступом сви треба да бране идеју да су Срби у

⁴⁹³ Горан Васин, *Сабори раскола*, 45. С. Милетић, *Сабрани списи*, I, 252. Б. Бешлин, *наведено дело*, 400.

⁴⁹⁴ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 21.

⁴⁹⁵ Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 62.

⁴⁹⁶ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 22.

⁴⁹⁷ Исто.

⁴⁹⁸ Г. Васин, *Сабори раскола*, 45 – 46.

Угарској један народ, а да ће сваке трзавице, неслагања и поделе бити погубне по политичко и друштвено деловање, па чак и опстанак српског народа на подручју Хабзбуршке монархије.

Јован Суботић је, након излагања, неколико пута покретао питање компетентности Сабора, сматрајући да у њему учествују само представници српског народа који су живели на територији недавно укинуге Српске Војводине, а да је другима то било онемогућено.⁴⁹⁹ Он је био мишљења да је Благовештенски сабор морао да обухвати све Србе, те да се састаје по принципу по ком су привилегије добијене и под којима су се пређашњи сабори састајали.⁵⁰⁰ Упркос овом Суботићевом приговору, Сабор се убедљивом већином изјаснио као компетентан у решавању питања Срба у Хабзбуршкој монархији.⁵⁰¹ При самом крају заседања Благовештенског сабора, Суботић је поново активирао питање Српске Војводине, односно становиште које је он заступао на почетку саборског заседања, које се састојало из идеје да новоформирана територија на простору јужне Угарске треба да се припоји Троједној краљевини. Он је сматрао да уколико се прекине јединство Срба са „родном браћом“⁵⁰² која живе на простору Хрватске и Славоније и Далмације, српски народ ће се свести само на становништво у жупанијама и престаће да постоји.⁵⁰³ Јован Суботић је мишљења да се и Срби католици морају укључити у политичко деловање и да, када је реч о овом питању, начело народности мора бити изнад верског начела. При крају свог излагања, Суботић је изнео став да се јединство Краљевине Угарске мора сачувати, али да је то немогуће уколико би Угарска тежила централизму, упркос чињеници да

⁴⁹⁹ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 22.

⁵⁰⁰ Суботић се сећа у својим мемоарима почетка Благовештенског сабора: „На овај сабор не буду позвани заступници укупног српског народа, него само из оних предела, који су пре на српску војводину под управом темишварске штатхалтерије спадали. Ја сам одмах у почетку у особеном говору приговорио, да тај сабор није компетентан доносити закључке о чему, чим се народ српски цепа, јер права, која том народу по привилегијама припадају, јесу укупном народу дана, међу која права и особити територијум спада, и само заступство укупног народа, сазвано и уређено по начину, којим се кроз више од 100 година састављало, може решити о питању које се на овом сабору уредити мисли“. *Автобиографија ЈС*, III, 134 – 135.

⁵⁰¹ Сабор је предлог Јована Суботића о компетентности ставио на гласање и са већином од 74 гласа изјаснио се као компетентним у решавању српских питања на простору Хабзбуршке монархије. Г.Васин, *Сабори раскола*, 47.

⁵⁰² Исто.

⁵⁰³ Приликом свог излагања по том питању, Суботић је јасно навео места где све живе Срби. Он тако истиче да Срби живе у Хрватској граници (Личка, Оточка, Огулинска, Слуњска, Банска регимента, Пожешка и Вировитичка жупанија, Градишка и Бродска регимента), а и у Варадинској регименти, Шајкашком батаљону. Торонталу и Вршцу и у Немачкој и Српско – банатској регименти. С тим у вези, Суботић захтева јединство Срба на свим овим просторима. Исто, 61.

унутар ње живе „четири велика народа“⁵⁰⁴. Он сматра да је, због свега наведеног, неопходна заједница са Хрватском и Славонијом и Далмацијом уз поштовање државног јединства и уставних слобода.

Став Јована Суботића, који се огледао у што тешњој вези и заједничкој сарадњи Срба и Хрвата, изнет на Благовештенском сабору наишао је на осуду бројних учесника, а најгласнији међу њима били су конзервативци на челу са патријархом Јосифом Рајачићем, који је лично сматрао да је било какав савез српског народа са Хрватима немогућ, те да је Суботићев предлог потпуно неприхватљив.⁵⁰⁵ Као један од разлога неприхватања предлога од стране патријарха Рајачића, Суботић сматра да патријарх има одбојност према Хрватима јер су га ови „у више прилика увредили“⁵⁰⁶. Свој став о Српској Војводини Суботић је бранио тезом да је он политички реалан и у складу са временом у ком се живи, као и да је дошло време да се Војводина сједини са Троједном краљевином, а да се Срби и Хрвати споје као један народ и, као такви, да раде на просвећењу и обогаћивању друштва.⁵⁰⁷ Негативан став патријарха Рајачића изазвао је код Јована Суботића велики револт, до толике мере да је у својим мемоарима назвао патријарха Рајачића „старцем који није за ништа друго, него за приватну карташку партију“⁵⁰⁸, те да својим ставом покушава да „осујети велико добро за наш народ“⁵⁰⁹. Овај период био је врхунац сукоба патријарха Јосифа Рајачића и Јована Суботића. Иако су у току револуционарних догађања били саборци, а чак је Суботић важио код патријарха за човека од поверења, између њих је у каснијем периоду дошло до размимоилажења у ставовима који се односе на политичко деловање српског народа. Том приликом је Јован Суботић изнео веома тешке речи на рачун патријарха Рајачића. Он је сматрао да је Рајачићево држање према Бечу погубно за српски народ, а да је, са друге стране, патријарх начинио потпуни раскол у цркви, док се

⁵⁰⁴ Исто, 62 – 63.

⁵⁰⁵ Ставови Јована Суботића изнети на Благовештенском сабору наишли су на бројне нападе, а најгласнији су били они саборски представници који су сматрали да је неприхватљива било каква веза са Хрватима. Чак је био и оптужен да је од Хрвата добио 20000 форинти да заступа спајање Српске Војводине са Троједном краљевином. По истом принципу, према Суботићевим речима, оптужен је и Ђорђе Стојаковић. За њега се причало да је помогнут од стране Шмерлинга да би говорио против савеза са Мађарима. *Автобиографија ЈС*, III, 142.

⁵⁰⁶ Исто, 135.

⁵⁰⁷ Суботић истиче да је добро познавао Мађаре и да није могао да се прилагоди њима. Због тога је, а у складу са временским приликама, био за спајање Срба и Хрвата у један народ и то путем припајања Српске Војводине Троједној краљевини, Исто, 138.

⁵⁰⁸ Исто, 139.

⁵⁰⁹ Исто, 140 – 142.

налазио на њеном челу. Тако наводи да Рајачић „за цркву није марио ништа“⁵¹⁰, те да је главни кривац јер је у то време дошло до раскола међу свештенством; затим га оптужује да је оштетио народне фондове и да је био „вешт глумац на даскама света, али мајстор а не уметник“⁵¹¹. Због свега наведеног, Суботић сматра да је патријарх Рајачић „мали премали“⁵¹² у односу на митрополита Стратимировића. Само из овог Суботићевог казивања може се закључити да, у овом тренутку, није постојао јединствени начин наступања српског народа пред владајућим круговима и да су поделе биле евидентне. Иако је сматрао да је јединство српског народа у тренуцима борбе за територијалну аутономију неопходно, Суботић је био свестан да је српска слога тада била тешко остварива. Као главног кривца за овакво стање, као што се може закључити, означио је патријарха Рајачића.

Благовештенски сабор је окончао своје заседање 8./20. априла 1861.⁵¹³ читањем одлука. Суботићев и либерални Милетићев концепт формирања и функционисања Српске Војводине нису добили већину, већ је највише гласова на овом Сабору добила идеја коју су заступали конзервативци на челу са патријархом Рајачићем и Ђорђем Стојаковићем. Одлуке Благовештенског сабора за Суботића су представљале пораз, уз нову критику коју је упутио на рачун патријарха. Са друге стране, о Ђорђу Стојаковићу, Суботић је имао веома високо мишљење. Подсећајући се њихових заједничких наступа у револуционарним годинама, Суботић је рекао да је Стојаковић „диван Србин, диван човек; ретко је таквог српска мајка родила“.⁵¹⁴

⁵¹⁰ Исто.

⁵¹¹ Исто.

⁵¹² Исто.

⁵¹³ Одлуке Благовештенског сабора читане су на седници у Сремским Карловцима од 18. априла 1861. године.

⁵¹⁴ Познанство са Стојаковићем окарактерисао је као „највећу радост живота“ (Исто, 144 – 145), називајући га „првим и јединим пријатељем у животу“ (Исто). Изузетно је ценио његово залагање, труд и стручност, а веома ће га погодити вест о Стојаковићевој смрти 1863. године. Исто. О великом уважавању и пријатељству које је постојало између Јована Суботића и Ђорђа Стојаковића говори и Савка Суботић у својим мемоарима. Она записује: „Пријатељство између њега (Ђ.Стојаковића) и мога мужа било је основано на узајамном поштовању. Једном се у кафани поведе разговор који су први правници у српству и сви се сложили да су то Стојаковић и Суботић. Али на то неко...предложи да један запита (то питање) Суботића, а други Стојаковића. Тада Суботић рече да је по његовом мишљењу Стојаковић најбољи правник, а то је исто одговорио Стојаковић за Суботића.“ С. Суботић, *наведено дело*, 105.

Уз подстицај Владе у Бечу и министра Шмерлинга⁵¹⁵, Срби су своје закључке формулисали у 16 тачака⁵¹⁶, тражећи Српско Војводство са великом територијом и широком аутономијом.⁵¹⁷ Јован Суботић је био против овакве територије. За разлику од патријарха Рајачића, којег је оптужио да тражи што већу област за Српску Војвину, Суботић је сматрао да ова територија треба да обухвата само оне области у којима Срби чине већинско становништво, а да би према територији коју је предвиђао патријарх Рајачић, Срби поново били у мањини. Наиме, та територија би имала око 650.000 становника, од којих би око 299.000 били Срби, а преосталих више од 350.000 грађани друге националности.⁵¹⁸ Упркос овој аргументацији, предлог који је Јован Суботић изнео на Сабору је одбачен.

У сваком случају, српски захтеви који су формулисани на Благовештенском сабору и прослеђени Угарском сабору били су за Мађаре потпуно неприхватљиви. Закључци Благовештенског сабора су предати владару, који се није за њих ни мало заложио, већ је само тактизирао тражећи смиривање тензија на релацији између Беча и Пеште, уз покушај да не изгуби ни поверење српског народа. Упркос неуспеху и неочекиваним резултатима Благовештенског сабора, он се ипак, поред Темишварског сабора из 1790. и Мајске скупштине из 1848. године, убраја као један од најзначајнијих српских сабора, а представља последњи озбиљан покушај да се на територији Хабзбуршке монархије формира посебна територија на којој би српски народ могао да се национално, верски и културно уздиже. С обзиром на велика очекивања која су Срби имали од овог Сабора, он је окупио српску елиту са простора Монархије, а радио је у атмосфери великог

⁵¹⁵ Антон Шмерлинг (1805 – 1893) био је аустријски државник и политичар. Од 1849. до 1851. године био је министар унутрашњих и спољних послова, а од 1860. до 1865. године обављао је функцију министра правде у Монархији.

⁵¹⁶ Суботић каже да су Ђорђе Стојаковић, патријарх Рајачић и други конзервативци чврсто веровали Шмерлингу, сматрајући да ће Српска Војводина изгледати управо онако како Сабор предложи. Исто, 134 – 135. Упркос томе што је изузетно ценио Стојаковића, Суботић верује да је он изманипулисан од стране Шмерлинга. У својим мемоарима је, тим поводом, записао: „Ја сам му искрено казао, да ће он бити жртва немачке политике; он је узео на себе гаранцију за потврђење саб. закључака, ослањајући се на речи Шмерлингове; из војводине неће бити ништа; Шмерлинг ће њега жртвовати.“ Исто, 143.

⁵¹⁷ Према одлукама Благовештенског сабора предвиђена је територија Српске Војводине која је обухватала читав Срем (Румски, Илочки и Вуковарски срез), Бачку, Банат и Војну границу. На овој територији Срби су захтевали ширу аутономију: посебну политичку и судску управу и обласну скупштину. Службени језик би био српски, а Војводина би имала свој грб и заставу. На челу те области био би војвода. В. Крстић, *Срби у Угарској 1790 – 1918*, 271.

⁵¹⁸ *Автобиографија ЈС*, III, 135.

националног и патриотског заноса који се, у то време, могао осетити на карловачким улицама.

Након завршетка Благовештенског сабора, Суботић се вратио обављању послова првог поджупана Сремске жупаније.⁵¹⁹ Тај период живота је окарактерисао као „врхунац своје политичке моћи“,⁵²⁰ а он лично сматра да га је обављао веома успешно и да је најзаслужнији за смиривање напетости између Срба и Хрвата у Срему. Поправљање српско – хрватских односа у Срему Суботић је сматрао као један од својих највећих политичких успеха. Упркос одбијању предлога које је Суботић износио на Благовештенском сабору, поједини представници српског народа су од њега очекивали много када је реч о заступању одлука Благовештенског сабора, односно признавања истих од стране посланика на Сабору Троједне краљевине, нарочито из разлога што је Суботић деловао са функције првог поджупана Сремске жупаније и што је на том простору имао значајну подршку.

Активирање политичког живота у Хабзбуршкој монархији означило је и поновни почетак рада Хрватског сабора, који је сазван за 15. април 1861. године. У овом сазиву он је радио нешто више од пола године, до 8. новембра. Већ сам почетак Сабора донео је одређене проблеме. Прво питање био је изборни ред по којем ће се извршити избори за Хрватски сабор. Наиме, Банска конференција која је претходила изборним радњама затражила је од Беча да и Војна граница учествује на Сабору. Међутим, цар Франц Јозеф је одбио ове захтеве и избори су завршени по изборном реду из 1848. године. Према њему, Сремска жупанија је морала да пошаље петнаест посланика на Хрватски сабор, што је било у супротности са размишљањем већине становништва у Срему. Чак су и припадници православног и католичког племства са простора Срема били ближи Угарској него Хрватској и Славонији. Због свега наведеног, из Срема је на Сабор упућено само два од тражених петнаест посланика, а то су били Јован Живковић и Хенрик Кун.⁵²¹ Ова одлука је негативно оцењена код политичких чиниоца Троједне краљевине, па је поново затражено од Сремске жупаније да упути тражени број посланика. Због тога је сазвана скупштина Сремске жупаније која се састала 2/14. маја 1861. године. Српски политички

⁵¹⁹ Исто, 152 – 153.

⁵²⁰ Исто, 178.

⁵²¹ Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 103 – 105. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 120 – 121.

представници, међу којима су били Јован Суботић, Михаило Полит Десанчић и други, залагали су се за нови изборни ред. Суботић је био посебно активан по том питању, попуштајући хрватским интересима. Он је сматрао да је Срем много ближи Загребу него Пешти, а да би било каква противречност захтевима Сабора довела до тога да и два посланика која су послата буду враћена и да Срем нема своје представнике ни у Угарској, а ни на простору Хрватске и Славоније. Упркос жестоком залагању Јована Суботића, предлог који је он заступао није добио већину.⁵²² Међутим, уз подршку католика из горњег Срема и појединих свештеника, ипак је одлучено да Срем пошаље петнаест представника у Сабор.⁵²³ На крају је, највише захваљујући упорности и залагању Јована Суботића, на Хрватски сабор стигло четрнаест посланика из Срема. Свакако да је српске политичке представнике највише на овом Сабору интересовало прихватање одлука Благовештенског сабора, али до тога није дошло. Већина посланика на Хрватском сабору је била против, иако су неки угледни хрватски политичари били спремни да подрже српске захтеве⁵²⁴. Ипак, Хрватски сабор није ни узимао озбиљно у разматрање одлуке донете на Благовештенском сабору, јер је већина сматрала да се о положају Српске Војводине може говорити тек након решавања положаја Хрватске и Славоније у оквиру Хабзбуршке монархије. Због тога су ове одлуке остале неприхватљиве за већину посланика Хрватског сабора.⁵²⁵

У периоду обављања функције првог поджупана Сремске жупаније и учесника Благовештенског сабора, Суботић је наставио да се бави и књижевним радом. За разлику од претходних периода, где је поезија играла доминантну улогу у његовом књижевном опусу, на прелазу 1861/62. године Суботић је написао две драме, *Немања* и *Звонимир*⁵²⁶, које су постале изузетно популарне и код српског и код хрватског народа и додатно

⁵²² За овај предлог је гласало 77 делегата, док је 92 било против. Исто, 123.

⁵²³ Исто.

⁵²⁴ Примера ради, Иван Кукуљевић је рекао да је српско питање у Хрватској и Славонији „најважније животно питање народа нашег, од којег племена зависи можебити будућност читава југословенства“. В. Ђ. Крстић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 61 – 62.

⁵²⁵ Г. Васин, *Сабори раскола*, 93 – 95. Посланици на Хрватском сабору су се противили идеји да се делови Војне границе у Срему, Банату и Бачкој припоје Српској Војводини, као и идеји о избору српског војводе. У том смислу, покушаји Јована Суботића, али и Светозара Милетића и Михаила Полита Десанчића на Хрватском сабору, били су потпуно узалудни. Д. Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, 102. Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 103 – 109.

⁵²⁶ Обе драме су се касније изводиле у бројним позориштима широм Монархије. Оне представљају једна од најчувенијих Суботићевих дела.

уздигле Јована Суботића на културној лествици у Монархији. Поред тога, ове драме су биле део редовног репертоара и српских и хрватских позоришта, а преко њих је Суботић стекао велику популарност. Са друге стране, кроз ове драме се најбоље може посматрати политичка идеја Јована Суботића оличена у српско – хрватском јединству, која је била карактеристична још из предреволюционарног времена, али је потпуно дефинисана и презентована на политичкој позорници после Баховог апсолутизма, када је Суботић активирао своје политичко деловање. Наиме, драма *Немања* настала је из љубави и поштовања према српској средњовековној историји коју је Суботић познавао, а посебно се дивио династији Немањић.⁵²⁷ Друга драма, *Звонимир*, настала је одмах после *Немање* и представљала је дар хрватском народу.⁵²⁸ Како сам каже, овим драмама желео је да покаже „да ми једнако на срцу лежи народ и српски и хрватски“⁵²⁹. Он истиче да су обе драме настале у временима када односи између Срба и Хрвата нису били на високом нивоу. Ипак, његово мишљење је било да између два братска народа мора, пре или касније, доћи до слоге и да ће их на то натерати околности у којима живе. Као допринос побољшању српско – хрватских односа, а сматрајући да је наступило време да се избришу све разлике које су се пре свега огледале у вери и писму, Суботић је написао ове драме. Свој став детаљно је образложио у својим мемоарима, рекавши: „Ово је била уједно појава оне једнакости, коју сам ја осећао за Србље и Хрвате. Пак и од тог доба, водила ме је ова жеља кроз живот, сад свежа и успешна, сад мразом и жаром повређена и безуспешна: али сам увек тврдо држао пак и сада то чиним, да ће прека нужда ова два народа кад тад до тога увиђења и уверења довести, да им ваља признавати се браћом и љубити се као браћа, кад сва повесница и сав живот сведочи, да су једне крви, и да им сви интереси живота налажу да буду браћа. Различне цркве, које исповедају и различите букве, којима се у књизи служе, раздвајају их у два табора: а људске страсти, по којима народи као и појединци у животу траже, да један над другим господари, да све себи привуче, и своју

⁵²⁷ У својом мемоарима Суботић је записао: „Немања мора сваком у очи пасти, који се српском повесницом бави. Он је у више призрења једна од најзнаменитијих историјских особа. Војислав, основатељ лозе Војсалића, Немања утемељитељ лозе Неманића, и Душан основатељ царства српског најсветлије су три особе из историјског доба наше повеснице. Није дакле чудо, што ми се Немања за срце прилепио“. *Автобиографија ЈС*, III, 154.

⁵²⁸ Док је драма *Немања* представљала, на неки начин, дар српском народу.

⁵²⁹ *Автобиографија ЈС*, III, 157.

снагу, своје имање умножи, у више су их пута између себе завадили.“⁵³⁰ Овом приликом Јован Суботић је поново изразио потребу сарадње и заједништва српског и хрватског народа, сматрајући да до ње мора нужно да дође, како би ова два народа могла лакше да живе и да се развијају под круном Хабзбурговаца.

Обе драме Суботић је послао на књижевни конкурс који су расписале Матица српска и Матица илирска. Драма *Немања* је послата у Пешту у Матицу српску, а *Звонимир* у Матицу илирску у Загребу. Са *Звонимиром* је у Загребу освојио прво место, док је у Матици српској са драмом *Немања* био други, после *Сеобе Срба* Ђуре Јакшића, који је победио на књижевном конкурс. Очигледно је да је одлука Матице српске да драма *Немања* не добије прво место веома погодила Јована Суботића, јер је сматрао да је ово дело много боље, квалитетније и дуговечније дело од *Сеобе Срба* Ђуре Јакшића и да је много прихватљивије за српску јавност.⁵³¹

Крајем 1861. године, као што је речено, дошло је до одређених промена када је реч о људима који су се налазили на челу Сремске жупаније. Други поджупан Јован Живковић отишао је са ове функције, јер је постао председник „банског стола“⁵³² у Загребу, а децембра 1861. за великог жупана Сремске жупаније изабран је Светозар Кушевић. Јован Суботић је, према сопственом казивању, већ почетком 1862. године почео да размишља да напусти функцију првог поджупана и да се врати у Нови Сад како би се бавио адвокатуром. Суботић је све више размишљао о томе, сматрајући да нема више разлога да буде на месту првог поджупана када је „коначно Србин“⁵³³ дошао на чело великог жупана у Срему. Са друге стране, својим резултатима није био задовољан. Иако је сам окарактерисао овај период живота као свој политички зенит, он изражава велико незадовољство постигнутим резултатима, сматрајући да је врло мало урадио с обзиром да

⁵³⁰ Исто, 153.

⁵³¹ Исто, 152 – 153.

⁵³² Први утисак који је Јован Суботић стекао према Живковићу износи у својој аутобиографији, износећи и његове ране почетке као јавног радника: „И ово је појава (Јован Живковић), која ће се касније као једна од нових звезда времена на политичком небу указати. Он је пре 1861. године служио од револуције овамо као судбени чиновник у срп. војводини, најпосле код новосадског окружног суда у Н. Саду као већник“. Исто, 181.

⁵³³ Исто, 174.

је имао велике планове.⁵³⁴ Као највећи успех поджупановања поново је истакао допринос у побољшању односа између српског и хрватског народа.⁵³⁵

Ипак, упркос запаженим резултатима које је постигао за само пар година на функцији коју је обављао, не може се рећи да је поджупановање у Сремској жупанији био Суботићев политички врхунац. Он је са положаја првог поджупана тек отворио врата на политичкој сцени која је у Монархији поново заживела укидањем Баховог режима, а права кулминација у политичком раду Јована Суботића је уследила неколико година касније, када је постао посланик на Хрватском сабору. Тек тада је његова политичка идеја, у чијој је основи било јединство између Срба и Хрвата и њихово што тешње повезивање уз став да су они један народ који говори истим језиком, потпуно дошла до изражаја и још више се дефинисала. Поред Хрватског сабора, Суботић је скоро редовно учествовао и на Црквено – народним саборима. Кроз деловања у ова два органа, он је своју политичку идеју увео у поприште политичких сукоба и ревносно је бранио. Поджупановање у Сремској жупанији био је почетак наставка политичког деловања Јована Суботића, које је у наредним годинама добило све израженији облик, док је свој врхунац достигло у наредне две деценије.

Са друге стране, у ово време Јован Суботић је учествовао и на Благовештенском сабору. Иако је био један од активнијих учесника, његови предлози нису били прихваћени. Поред тога што су предлози које је подносио на Сабору били одбијени, они су врло негативно оцењени од стране појединих српских политичких представника. Идеја о формирању територије Српске Војводине која би се ујединила са Троједном краљевином, као и јединство и слога српског и хрватског народа, изазвали су бројне негативне реакције. За такво држање учесника Благовештенског сабора, Јован Суботић је окривио патријарха Рајачића. Разочаран неуспехом своје политичке идеје на Сабору,

⁵³⁴ У мемоарима је Суботић свој учинак првог поджупана описао у реченици: „Много хтео, много започео, али – учинио мало, врло мало.“ Исто, 178. Очигледно је највише био разочаран што није успео да направи Вуковарски кеј, па је том приликом написао: „Жао ми је и данас, што нисам барем засадио променаду уз Дунав, од агенције паробродске па до крста, а то би било зелени живи споменик у Вуковару мога битисања у тој живота пуној варошици, којим би се и сам веселио, колико бих год пута поред Вуковара паробродом прошао“. Исто, 178 – 179.

⁵³⁵ Тим поводом је написао у својим мемоарима: „Ја сам вам већ казао, да је мени као поджипану Сремском било за руком пошло, те сам становнике обе цркве тако приближио и измирио, да се никад ни у чему није ни најмањи нескладан гласић чуо; да сам латиницу и ћирилицу тако удесио, да никада није било ни најмањег гласа тужбе ма с које стране чути“ Исто, 160.

Суботић од ње није одустао. Наставио је са интензивним залагањем за српско-хрватску сарадњу, а борбу за своје политичке ставове пренео је на простор Троједне краљевине. Даља Суботићева политичка активност се проширила, поред Српских црквено – народних сабора, и на Хрватски сабор.

4. Политички успон 1862 – 1868

4.1 Долазак у Загреб и рад у Хрватском казалишту

Након што је завршио са обављањем функције првог поджупана Сремске жупаније, Суботић се носио мишљу да се поново врати у Нови Сад и настави да се бави адвокатуром као у временима Баховог апсолутизма, с обзиром да је у то време већ био изузетно познат и поштован као адвокат у Хабзбуршкој монархији. У тренуцима размишљања којим путем да настави своје друштвено деловање, почетком 1862. године је добио информацију да је постављен за септемвира Врховног суда у Загребу⁵³⁶. Како Суботић истиче у својим мемоарима, позив из Загреба је добио изненада и „не зна како је до тога места дошао“⁵³⁷, али претпоставља да је великог утицаја на његов избор имао Иван Мажуранић⁵³⁸, који је имао велики утицај у владајућим круговима, како би у суду у Загребу окупио што квалитетније правнике оног времена који су живели и радили на простору Хабзбуршке монархије.

Јован Суботић је дошао у Загреб јула 1862. године и одмах је постављен за председника Краљевског стола седморице Врховног суда за краљевину Далмацију, Хрватску и Славонију. Иако је руководство Врховног суда, Септемвирата, носило у себи назив „сто седморице“, на челу су се налазила три председника.⁵³⁹ Међу три новоизабрана председника налазили су се Чимиоти, Прица и Суботић. Најстарији је био Чимиоти из Ријеке⁵⁴⁰ који је, по Суботићевим речима, био изабран на ту функцију управо због година и искуства. Као главни разлог његовог избора Суботић наводи добре везе које је Чимиоти имао у Бечу. О њему као правнику нема високо мишљење, сматрајући га просечним у

⁵³⁶ Исто, 184.

⁵³⁷ Исто.

⁵³⁸ Иван Мажуранић (1814 – 1890), био је истакнути хрватски песник романтизма, лингвиста и политичар. Школовао се у Ријеци и Загребу, а касније у Угарској. Завршио је Правни факултет и стекао звање доктора правних наука. Пре револуције 1848. године био је присталица и један од истакнутијих чланова покрета Људевита Гаја. Након револуције, постао је близак Двору, обављајући функцију државног саветника за Хрватску и Славонију. Од 1873. до 1880. године био је хрватски бан. Милорад Живанчевић, *Иван Мажуранић*, Нови Сад 1964, 31 – 54.

⁵³⁹ *Автобиографија ЈС*, III, 184.

⁵⁴⁰ Исто, 186.

својој струци.⁵⁴¹ Друга двојица су били познати адвокати – Максимилијан Прица⁵⁴² као угледни адвокат из Хрватске и Јован Суботић, један од најчувенијих и веома цењених српских адвоката са простора јужне Угарске. За разлику од Чимиотија, о Максимилијану Прици је Суботић имао веома високо мишљење, када је реч о струци, али и о људским карактеристикама. За њега је рекао да је „изврстан човек и врло добар јуриста“⁵⁴³. На самом почетку обављања функције септемвира, Суботић је највише комуницирао управо са Прицом и са њим је имао најбоље односе. Он сматра да су њих двојица били ти који су решавали проблеме и сва кључна питања у Врховном суду, те да су били главни носиоци рада овог органа.⁵⁴⁴

Први боравак Јована Суботића у Загребу који је трајао пет година, од 1862. до 1867. године, испуњен је радом у државној служби, првенствено као септемвир, али и на пољу културе, а пре свега у позоришној делатности. Он је постао једна од кључних личности Хрватског земаљског казалишта. Његов рад у овој културној институцији догодио се у почетним годинама рада Хрватског казалишта у Загребу, у време када позоришна делатност у овом граду није била развијена, те је тек требало да дође до њеног успона. Током обављања овог посла, допринос Јована Суботића загребачком културном животу, а нарочито позоришној делатности, био је веома велики. Овај допринос Суботић је остварио преко функција које је обављао у Хрватском казалишту. Он је од 1863. године био председник Казалишног одбора,⁵⁴⁵ а исте године постао је и председник Управног одбора. Једном речју, постао је једна од главних личности Хрватског земаљског казалишта у Загребу.

Први проблем са којим се Суботић суочио кад је дошао у Хрватско казалиште био је, како сам истиче, недовољан број квалитетних глумаца. Овај проблем је он покушао да реши довођењем глумаца из Новог Сада и Београда, који би били учитељи својим

⁵⁴¹ Он каже да је Чимиоти био сасвим просечан правник, али се, због својих година, према Прици и Суботићу понашао као учитељ, говорећи им како се и шта ради. Тако записује у својим мемоарима: „Чимиоти није био никакво светило на небу правознанства, али је био у послу вешт и на пословање готов.“ Исто.

⁵⁴² Исто, 187 – 188.

⁵⁴³ Исто, 187.

⁵⁴⁴ Код Максимилијана Прице Суботић истиче његово често одсуствовање због слабог здравственог стања. Исто, 188.

⁵⁴⁵ Казалишни одбор био је управно тело Хрватског земаљског казалишта. У време када је Јован Суботић дошао на његово чело, оно је било релативно нови орган. Основано је свега деценију раније, 1852. године, у време Баховог апсолутизма. Nikola Batušić, *Povijest Hrvatskog kazališta*, Zagreb 1978, 240.

хрватским колегама. Са друге стране, проблем су биле и саме представе Хрватског казалишта, које су, како каже Јован Суботић, биле извођене углавном припадницима виших друштвених слојева, где је преовладавао немачки језик који су они одлично познавали, док нижи слојеви друштва готово да нису посећивали представе које су се играле у Загребу.⁵⁴⁶ Циљ Суботића је био да се представе изводе на хрватском народном језику, те да се на тај начин позориште приближи обичном народу и постане доступно за шире народне масе.⁵⁴⁷

Суботићев рад у Хрватском казалишту може се посматрати паралелно са његовим књижевним радом од настанка драме *Звонимир* када је постао познат у хрватским културним круговима, али и кроз административни рад док је био председник Казалишног одбора од 1863. до 1867. године.⁵⁴⁸ Када је реч о књижевном стваралаштву Јована Суботића, треба истаћи чињеницу да су његова најбоља књижевна дела настала управо у периоду док је боравио у Загребу, у тренуцима потпуне посвећености позоришној делатности и укључености у бројна културна дешавања. Међу тим делима која су настала у време Суботићевог боравка у Загребу посебно се истичу *Милош Обилић* и *Бодин*, а све ове драме биле су изведене на сцени Хрватског казалишта док је Суботић био на његовом челу. Популарност је добила и Суботићева драма *Немања*, настала неколико година раније. Посебно је видљиво присуство Суботићевих дела на загребачкој позоришној сцени од 1864. године. Само те године драма *Звонимир* је изведена три пута. Додуше, ова драма је, према Суботићевим речима, међу гледаоцима изазвала велико одушевљење, а у Загребу се данима причало о њој⁵⁴⁹. Похвале су стизале са свих страна, клицало се Јовану

⁵⁴⁶ У прилог овоме иде и чињеница да су немачки глумци често учествовали у представама које су се изводиле у Хрватском казалишту.

⁵⁴⁷ Тим поводом, Суботић је написао у својој аутобиографији: „У почетку је било најтеже са говором у казалишту. Шпецијално хрватски чланови казалишта нису били вешти књижевном језику хрв. литературе; они су простим кајкавачким језиком говорили. У Загребу је скоро искључиво по вишим круговима нем. језик владао. Публика није дакле за представе на народном језику била приправљена, а представљачи нису вешти били језику књижевном. Да се овом недостатку помогне, закључи каз. одбор, да се неки од представљача српских позоришта у Н. Саду и Београду за народ. загреб. казалиште набаве. Ово су били непосредни учитељи хрватских чланова казалишта на позорници. *Аутобиографија ЈС*, IV, 60 – 61

⁵⁴⁸ Marta Frajnd, *Jovan Subotić i Zagrebačko kazalište*, Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, VI/1, Split 1979, 400 – 401.

⁵⁴⁹ Ове сцене Суботић се сећа у својој аутобиографији: „Представа испадне врло добро: публика је пратила с великом пажњом уз неисказано одобравање све призоре. А крај представе, где се крунисање краља Звонимира представља узвиси одушевљење публике по свим слојевима до врхунца. Са свију страна дођу познати и пријатељи к писцу у ложу, те ми изјаве своје допадање пријатељским и патриотичким изразима.

Суботићу у Казалишту и ван њега, а и критика је у то време била веома активна у дневној штампи. Толико је *Звонимир* одушевио Загрепчане да се ова драма, поред Хрватског казалишта, често изводила и на разним изложбама, па чак и пред почетак рада Хрватског сабора 1865. године.⁵⁵⁰

За разлику од драме *Звонимир*, друге Суботићеве драме нису имале запаженију улогу међу загребачком публиком. У току 1863. и 1864. године извођене су драме *Херцег Владислав*⁵⁵¹ и *Немања*. Прва драма, *Херцег Владислав*, имала је једну репризу. Међутим, како хрватска штампа наводи, њена премијера је изазвала велико одушевљење загребачке публике, где су „песнику приређене овације, а клицало се братству Хрвата и Срба“⁵⁵². Друга Суботићева драма *Немања* се, иако је по садржају и тематици била најближа *Звонимиру*, више није изводила на загребачкој позоришној сцени. Драма *Милош Обилић* први пут је приказана загребачкој публици 2. децембра 1865. године и после тога више никада. Касније су од Суботићевих драма на репертоару биле *Прехвала*⁵⁵³ и *Бодин*, само оне нису оставиле никакав траг у историји Хрватског казалишта, а ни неки велики утисак на тадашње гледаоце, из разлога што нису, попут *Звонимира* и *Немање*, биле обојене националним мотивима. Поред низа драма које је написао и представио у Хрватском казалишту, Суботић је, како би привукао пажњу на себе, написао и низ прилога, који нису вредни помена, али су свакако утицали на раст његове популарности међу загребачком

На кратко: ова представа донесе писцу пријатељство и одликовање главног града Загреба и укупне краљевине“. *Автобиографија ЈС*, IV, 59 – 60.

⁵⁵⁰ Велику улогу у добром прихватању ове драме, поред саме тематике, има и глумачка екипа која је тада учествовала на челу са Јосипом Фрејденрајхом у главној улози. М. Frajnd, *navedeno delo*, 402 – 403 Драма *Звонимир* је изазвала и бројне критике у ондашњој штампи. Иако се критика слаже да драма има велики „народни и друштвени“ значај, она има и бројне недостатке, међу којима се истиче широки временски размак, мало радње а превиште текста, недовољна аутентичност ликова, нетачност историјских догађаја итд. *Domobran* од 12.09. 1864. *Domobran* од 17 .09. 1864. *Domobran* од 23.09. 1864. Драма *Звонимир* се приказивала у Хрватском казалишту три пута 1864. године, али посебно треба напоменути извођење 4. јула 1864. када су извођачи били са Православне академије у Загребу, а била је играна са циљем спречавања глади у Приморју. У штампи је ова представа оцењена као доказ братства, у којој су Срби и Хрвати заједнички помагали Приморцима. М. Frajnd, *navedeno delo*, 404 – 405. *Narodne novine* од 05. јула 1864. године. Последње извођење *Звонимира* на загребачкој позорници било је 1876 године. Marta Frajnd, *navedeno delo*, 404.

⁵⁵¹ Прва Суботићева драма која је била извођена у Хрватском казалишту у Загребу била је *Херцег Владислав*, упркос најавама појединих новина да ће то бити драма *Звонимир*. Прво извођење је било 25. јануара 1863. године, а реприза је била 18. 10. 1866. године. Isto, 401. .

⁵⁵² *Narodne novine* од 27. јануара 1863. године

⁵⁵³ У појединим новинама, за представу *Прехвале*, Суботић је оптужен за „дилетантизам и нејасност“, иако се о њему као писцу говори све најбоље. М. Frajnd, *navedeno delo*, 405. Према сопственом казивању, ова представа је давана у част Ивана Мажурапића који је боравио у Загребу и који је био одушевљен представом *Автобиографија ЈС*, IV, 63.

публиком.⁵⁵⁴ Очигледно је Јован Суботић успех својих драма међу Загрепчанима видео као подршку својој политичкој идеји о јединству српског и хрватског народа и њихове што веће сарадње.

Јован Суботић је, поред функције председника Казалишног одбора, од 1863. године обављао и функцију председника Управног одбора Хрватског казалишта. Додуше, то место је Високо краљевско намесничко веће доделило Амброзу Враницинију, али пошто се он само захвалио на томе и одбио да учествује у овом органу, на његово место је 12. септембра 1863. постављен Јован Суботић. Од тренутка преузимања ове функције, седнице Управног одбора Хрватског казалишта су постале веома честе. Што се тиче Суботићевих обавеза и одговорности у Одбору, оне су обухватале готово све послове који су се тicali рада и функционисања позоришта: од одређивања цена карата за представе, избор позоришних глумаца, њихов хонорар и плате, изглед репертоара, па све до осетљивих финансијских тема и других питања која су била од великог значаја за рад Хрватског казалишта.⁵⁵⁵

Јован Суботић је, на положају председника Казалишног и Управног одбора, завео ред кроз строгу дисциплину. У том периоду у Хрватском казалишту долазило је до честих спорова између управе и глумаца, а Суботић је често деловао као посредник. За време њега, одржавале су се везе између загребачког казалишта са једне и београдског и новосадског позоришта, са друге стране. Између њих долазило је до размене драма, рукописа, па чак и глумаца. На том пољу Суботић је посебно сарађивао са Јованом Ђорђевићем.⁵⁵⁶ Поред свега наведеног, за време Јована Суботића у Хрватском казалишту је донет низ аката, углавном 1864. године, које су уредиле рад ове важне загребачке културне институције.⁵⁵⁷

Рад Хрватског казалишта био је веома праћен у јавности, а за доступност праћења била је најзаслужнија хрватска штампа, која је редовно извештавала о раду ове институције. Поред редовног извештавања, врло важну улогу у штампи имала је и

⁵⁵⁴ Овде је, пре свега, реч о бројним прилозима са којима се Суботић обраћао публици пре или после његове представе.

⁵⁵⁵ М. Frajnd, *navedeno delo*, 408 – 409.

⁵⁵⁶ Isto, 409 – 410.

⁵⁵⁷ Реч је о правилницима и документима о раду Хрватског казалишта, као и његових управљајућих органа. Isto, 411.

критика, која је у то време била веома активна. Од свих критичких текстова, најзначајније је споменути критике Аугуста Шеное које су објављиване у *Pozoru*⁵⁵⁸. У њима је, иако не спомињући директно Суботића, Шеное оптужио руководство Хрватског казалишта да га гуши са бирократијом, те да представе нису прилагођене публици. Поред изречених критика, Шеное износи и похвале на рад руководства, сматрајући да оно ипак вредно и ревносно обавља поверену функцију⁵⁵⁹, што доводи до све већег броја представа и присутности међу гледаоцима.

Упркос бројним недостацима у раду Хрватског казалишта, треба истаћи податак да је руководство над њим Јован Суботић преузео у почетним годинама његовог деловања. Својим радом је, без икакве сумње, приближио позоришну делатност широкој загребачкој публици и допринео је да се створе услови за даљи развој ове значајне културне институције у Загребу. Имајући широка овлашћења на челу Хрватског казалишта, Суботић је, преко својих представа и краћих обраћања јавности, успео да се приближи Загрепчанима. За врло кратко време, он је постао једна од угледнијих личности у овом граду, што му је у наредним годинама проширило пут за даље деловање на културном и политичком плану. На самом крају Суботићевог деловања у Казалишту, треба споменути и чувеног глумца оног времена Јосипа Фрајденрајха, који је глумио у већини главних представа и био један од најцењенијих загребачких културних радника. Суботић га је изузетно ценио⁵⁶⁰, па је у скоро свакој његовој представи Фрајденрајх играо главну улогу, тако да је и овај глумац дао велики допринос Суботићевој популарности међу загребачком публиком.

На самом крају овог периода, док је Јован Суботић представљао важну карику у културном животу Загреба, а пре његовог избора за посланика у Хрватском сабору, у

⁵⁵⁸ Захтев за издавање *Pozora* као дневног листа упутио је хрватски јавни делатник Славољуб Врбанчић и први број је изашао 1. октобра 1860. године. Врло брзо по изласку, око овог листа су се окупиле присталице новонастале Народне странке окупљене око бискупа Штросмајера. S. Vukovac, *navedeno delo*, 131 – 132.

⁵⁵⁹ *Pozor*, бр. 245, 7. септембар 1866. године.

⁵⁶⁰ О Фрајденрајху Суботић говори и у својим мемоарима са пуно хвале, сматрајући га изузетно талентованим глумцем и вредним човеком, као и о особи која је дала велики допринос у развоју Хрватског казалишта у Загребу: „Фрајденрајх је био надобични глумац. Он је врло добро давао ма какву улогу. Нарочито био је врло добар за јуначке и комичне улоге; а нико не бејаше боље позван да почетнике у свим структурама изобрази. Био је неуморан у пробама... Хрватско загребачко казалиште има њему врло много захвалити за свој напредак...Држим да ће му се долазећи дани одужити. Његова штатуа пред хрв.казалиштем, значиће темељни камен тога...Фрајденрајх је у свим мојим драмама и трагедијама играо, и с одсудним успехом.“ *Автобиографија ЈС*, IV, 61.

Сремским Карловцима је 1864. године сазван и одржан Црквено – народни сабор.⁵⁶¹ Суботић на њему није учествовао, нити је изабран, што га је веома погодило. Он је сматрао да је ово један од битнијих црквено – народних сабора и сматрао је да је, као истакнути Србин и јавни и културни радник, тамо требао да буде, а нарочито из разлога што је био редован и веома активан учесник свих до тада одржаних сабора. Евидентно разочаран и растужен овом одлуком, изјавио је да је „са српским народом дуго времена радио и код њега у великом угледу стајао“⁵⁶². Као главни разлог што није позван и изабран за учешће на овом Црквено – народном сабору у Карловцима Суботић наводи прихватање председништва у Врховном суду у Загребу и активирање у друштвеном деловању на простору Троједне краљевине.

Поред функције коју је обављао у државној служби по доласку у Загреб, пре свега као септемвир Врховног суда, Суботић је био и најзначајнија личност у развоју Хрватског народног казалишта и уопште загребачког позоришног живота у другој половини XIX века. Обављајући ове функције, дао је значајан допринос институцијама у којима је радио. Иако се кроз рад у Хрватском казалишту не може пратити политичко деловање Јована Суботића у великој мери, почетак 60-их година XIX века је изузетно битан период у којем се српски политичар и књижевник представио хрватском народу, а конкретно Загрепчанима. Значајно уздигавши позоришни живот у Загребу, а самим тим пружајући велики допринос у развоју културног живота у Троједној краљевини, Јован Суботић се приближио хрватском народу и међу њима постао веома цењен и поштован. Као такав, изабран је 1865. године за посланика на Хрватском сабору и био је активан учесник сазива до 1867. године.

⁵⁶¹ Илиндански сабор.

⁵⁶² *Автобиографија ЈС*, III, 189. У мемоарима се Суботић подсећа овог тренутка: „Не могу рећи, да ме ово није мало заболело. Ја сам био увек мало охол. Нетребаш ме, ради како знаш; ако ти мене не требаш, ја тебе јошт мање треба. Где год узмогу бићу ти у помоћи; али ако мислиш, да ће ти други боље послужити, иди му с милим Богом, просто ти било. Ово је био први случај, где ми је наш народ на жао учинио. Можда ми се то дало на жао, што ме је до то доба увек мазио, и у свачем ме више штовао, него што сам заслужио“. Исто, 189 – 190.

4.2. На Хрватском сабору 1865 – 1867

Након обављања функција у Хрватском земаљском казалишту, а дајући значајан допринос у културном животу Загреба, Јован Суботић је добио прилику да настави своје политичко деловање и своје ставове представи ширем слоју људи као посланик на Хрватском сабору. Иако је био повезан са Сабором и 1861. године, када је, у својству првог поджупана Сремске жупаније тражио прихватање одлука Благовештенског сабора⁵⁶³, избор за посланика 1865. године отворио је Суботићу нова врата на политичкој позорници у Троједној краљевини и много шири простор у политичком деловању. Од 1865. године па све до своје смрти 1886. године, уз краће прекиде, Јован Суботић представљао је важан фактор политичког живота на простору Хрватске и Славоније, дајући значајан допринос у раду и одлукама Хрватског сабора. Као активни учесник јавног живота, Суботић је познавао велики број посланика, а са некима је и раније сарађивао.

Хрватски сабор је, пре заседања 1865. године, своју последњу седницу одржао управо 1861. године када се, између осталог, водила расправа о прихватању одлука Благовештенског сабора. Након тог заседања уследила је четворогодишња пауза, па заседања Сабора у периоду од 1861 до 1865. године није било. Несазивање Хрватског сабора у овом периоду показало је да је у појединим ситуацијама политика Бечког двора и владе изнад закона Монархије, што је изазивало огорчење и негативне реакције водећих хрватских политичких и културних делатника, попут Јосипа Јураја Штросмајера, Фрање Рачког и других. Оштре критике упућивали су влади у Бечу и Двору, а ништа боље нису прошли ни канцелар Иван Мажуранић и бан Јосип Шокчевић,⁵⁶⁴ који су означени као главни кривци у хрватском народу за пасивност парламентарног живота у Троједној краљевини и жестоки браниоци одлука које је доносио Двор у Бечу. Неактивност

⁵⁶³ Хрватски сабор је последњи пут, пре 1865. године, заседао од 15. априла до 8. новембра 1861. године. Већина тадашњих посланика није била спремна да подржи захтеве које су Срби истакли на Благовештенском сабору. Такође, на том сабору није било много речи о српском питању, већ се оно решавало кроз признање „да у Троједној Краљевини има и народа српскога“. Овом изјавом Србима у Троједној краљевини нису дата политичка права, већ је само потврђено њихово физичко присуство на простору Хрватске и Славоније и због тога су Срби изразили протест. С. Милетић, *Сабрани списи*, I, 331. *Дневник Сабора Троједне Краљевине Далмације, Хрватске и Славоније одржан у главном граду Загребу год. 1861*, Загреб 1862, 66.

⁵⁶⁴ I. Perić, *Hrvatski državni sabor 1848 – 2000, prvi svezak 1848 – 1867.*, Zagreb 2000, 345.

Хрватског сабора у наведеном периоду довела је до тога да се политичка сцена у Хрватској и Славонији искристалисала. Затишје у хрватском парламентарном животу искористиле су водеће политичке странке у Троједној краљевини које су се програмски, идеолошки и кадровски спремиле за нове изазове које је донело поновно активирање Хрватског сабора.

У Троједној краљевини су, на самом почетку 60-их година XIX века када је Суботић започео своју политичку и културну делатност на овим просторима, постојале три политичке странке, а то су Народно-уставна странка (Унионистичка странка), Народна либерална странка и Странка права. Поред њих, на хрватској политичкој сцени појавила се 1863. године и Самостална народна странка, којој се приклонио и Јован Суботић. Самостална народна странка је настала од чланова Народне либералне странке⁵⁶⁵ који су, уз подршку надбискупа Јураја Хаулика и бана Јосипа Шокчевића, прихватили изјаву Максимилијана Прице из 1861. године у којој је истакао да Троједна краљевина и Аустрија имају заједничке интересе, те да би простор Хрватске и Славоније много боље функционисао ако би се са Бечом успоставила нека врста нагодбе, пре него што то учини Угарска.⁵⁶⁶ Иако је Прица ово изјавио 1861. године, Самостална народна странка основана је тек две године касније.⁵⁶⁷ Јован Суботић је своје приклањање самосталцима бранио ставом да су они у то време имали најприхватљивију и најреалнију политику од свих хрватских политичких странака, те да је њихова идеја водила ка федерализму у Монархији, што је у то време, према Суботићевом мишљењу, била врло реална опција за будући живот и уређење државе.⁵⁶⁸ Како сам истиче, своју идеју о федерализму истицао је и раније. Према Суботићевим речима, идеја о федералистичком уређењу представља спас

⁵⁶⁵ Од виђенијих чланова Народно – либералне странке који су прешли у Самосталну странку истичу се Иван Мажуранић, Максимилијан Прица, Иван Кукуљевић, Амброз Враницани, Људевит Вукотиновић, Авелин Тепулић, Адолфо Вебер, Иван Вончина, Никола Крестић и други. I. Perić, *navedeno delo*, 346. Према писању *Заставе*, самосталци су у својим редовима окупљали грађанско и војничко чиновништво. Орган самосталаца био је *Domobran. Застава* бр. 3, 16. фебруар 1866. године. Међу Србима који су били у редовима самосталаца истицали су се, поред Јована Суботића, политичари попут Огњеслава Утјешановића-Острожинског и Максимилијана Прице. Б. Бешлин, *navedeno delo*, 542.

⁵⁶⁶ Циљ самосталаца је био да Хрватска и Славонија направе реалну унију са Аустријом. Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do god.1873.*, Zagreb 1916, 320.

⁵⁶⁷ Исто. Суботић истиче да ова странка није добијала никакве инструкције од бечке владе, изјављујући да су се владајући кругови Аустрије према самосталцима држали прилично резервисано. Он сматра да су самосталце окупила „заједничка начела“ о будућем животу Троједне краљевине. *Автобиографија ЈС*, III, 193 – 194.

⁵⁶⁸ Исто, 194.

за читаву Монархију, а у њој би се најбоље уклопио и српски и хрватски народ.⁵⁶⁹ Велико име у редовима самосталаца био је и Иван Мажуранић, а током каснијих саборских седница на Суботића су велики утисак оставили напади које је Мажуранић трпео од других представника, а највише либерала. Суботић истиче како је све те нападе Мажуранић успешно одбијао. Присећајући се тренутака жестоких напада на Мажуранића, он је написао у својим мемоарима: „Мажуранићу су највећи непријатељи били либералци. Кроз неко подуже време био је он у журналистици њиховој пак и у самом сабору непрестаном нападању изложен. Кривили су га, сумњичили и осуђивали жестоко, што може бити неудељано и грубијански; и тај је човек седео на свом месту у центруму; у другој клупи, као да је од камена. Није се макнуо на свом месту, није се намрштио, није показао знака да га то дира, љути или једи, није главом дрмнуо ни оком на десно или на лево погледао, није уста отворио, није гласа од себе дао. Човек жив али од правог камена.“⁵⁷⁰ За Јована Суботића је Иван Мажуранић био „добар патриота хрватски и један од њихових најпапетнијих државника“⁵⁷¹.

Са друге стране, супротно самосталцима, друге политичке стране су имале другачије ставове по питању положаја Троједне краљевине у Хабзбуршкој монархији. Унионисти су сматрали да би Хрватска и Славонија требала да се приклони Угарској, јер је уз њу везује вишевековна традиција, те да ће једино уз сарадњу са Пештом моћи да брани своје интересе. Суботић је о унионистима имао веома лоше мишљење, сматрајући да су „више пријатељи Мађарима, него Хрватској и Славонији“⁵⁷², тј. народима Троједне краљевине. Унионисти, за разлику од других политичких странака, нису имали вођу који се истицао током дугог низа година свог политичког деловања, али су имали веома искусне и утицајне хрватске и српске политичаре у својим редовима.⁵⁷³ Када се говори о осталим

⁵⁶⁹ У својој аутобиографији Суботић пише: „Ја са своје стране, као сам год. 1848. казао, да Аустрија једино као федерација народних држава може постојати и одржати се, тако сам и год. 1866. у мом саб. говору...мислио и говорио, тако и дан данас једнако држим; и чини ми се да се дуализам може мицати и бацати, али да ће и он морати федерацији народних држава место уступити...“ Исто.

⁵⁷⁰ Исто, 195.

⁵⁷¹ Исто.

⁵⁷² *Народ* бр. 136, 20. новембар 1871. године. У овом тексту је политичке представнике из редова униониста Суботић назвао „маријонетама у руци мађарског уметника“. Исто.

⁵⁷³ Међу истакнутијим члановима, у унионистичким редовима налазили су се Мирко Боговић, Коломан Бедековић, Јован Живковић, Михаило Полит Десанчић и други. *Застава* бр. 3, 16. фебруар 1866. године. Унионисти су од укидања Баховог апсолутизма до 1867. године и доношења Аустро – угарске нагодбе били

политичким странкама у Троједној краљевини, радикално оријентисани праваши (Странка права) су сматрали да Хрватска и Славонија не би требало да иде ни уз Аустрију ни уз Угарску, док су присталице Народно – либералне странке, који су били углавном припадници грађанског слоја, чиновништва и једног дела интелигенције, одбацивали савез Троједне краљевине са Аустријом, плашећи се аустријске политике у Хрватској и Славонији, тј. могућности да се Хрвати као слабија страна „не утопе у немачком мору“.⁵⁷⁴ Оличење либерала био је Јосип Јурај Штросмајер. Он је био симбол ове политичке странке⁵⁷⁵, личност око које се цела идеја либерала заснивала и на основу које су либерали и добијали гласове на изборима. Упркос припадности различитим политичким странкама и супротним гледиштима на одређена политичка питања, Јован Суботић је о Штросмајеру имао изузетно високо мишљење. Њихово познанство датирало је из времена Суботићевог поджупановања у Срему и он је, још тада, у Штросмајеру видео способног човека који је у више наврата подржао и помогао Суботићев рад у Вуковару. Својим држањем и реториком, Штросмајер је успевао да придобије народ око себе, а међу њима је био и велики број Срба.⁵⁷⁶

Пре спровођења избора за Сабор Троједне краљевине било је потребно дефинисати изборни ред, с обзиром да је претходно усвојен од фебруара 1861. године престао да важи, тј. важио је само за Сабор који је онда биран.⁵⁷⁷ Тада је цар Франц Јозеф решкриптом од 17. јануара 1865. године дао налог бану Јосипу Шокчевићу да сазове Банску конференцију која би имала задатак да састави и предложи нови изборни ред за избор посланика за предстојећи Сабор Троједне краљевине. Према царском решкрипту, било је

опозиција. На власти су се налазили у току 1867. и 1868. године, да би од тада кренули да слабе и пропадају. Vaso Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, Zagreb 1958, 518 – 520.

⁵⁷⁴ Isto, 621. I. Perić, *navedeno delo*, 347.

⁵⁷⁵ О утицају Штросмајера у редовима либерала Суботић говори: „Штросмајер се држао да му нико не може на супрот стати; либерална странка држала је, да са Штросмајером може и вавилонске градове пробити...“ *Автобиографија ЈС*, III, 199.

⁵⁷⁶ Јован Суботић каже да су сремски Срби чак више волели Штросмајера него католици. За њега је Штросмајер био „једна јасна и узвишена слика. Човек-свештеник, Словен-бискуп“. Исто, 180. Поред Штросмајера, у овој странци су се истицали Матија Мразовић, Фрањо Рачки и други. Орган Штросмајерове странке је био *Pozor. Застава* бр. 3, 16. фебруар 1866. године. Академик Василије Ђ. Крестић оцењује Штросмајера као великог Хрвата који је током свог политичког и верског деловања наступао кроатоцентрично, а циљ му је био да интересе хрватског народа усклади са „политичким тежњама и циљевима династије Хабзбурга и читаве царевине“. Василије Ђ. Крестић, *Бискуп Штросмајер у светлу нових извора*, Нови Сад 2002, 57.

⁵⁷⁷ I. Perić, *navedeno delo*, 347.

потребно одговорити на три веома важна питања. Прво питање се тичало избора великодостојника и племића, односно да ли да се они посебно позивају на Сабор на основу припадности високом сталежу, чиме би постали вирилни чланови, или да буду изабрани на основу поседа, па би тиме добили изборно право. Друго питање се односило на смањење броја посланика у Хрватском сабору, што је требало да доведе до јефтинијих трошкова заседања. Треће питање на које је Банска конференција морала да одговори приликом израде новог изборног реда односило се на избор посланика по областима и жупанијама, односно на који начин ће се најбоље покрити на Хрватском сабору цела територија Троједне краљевине.⁵⁷⁸ Поред цара Франца Јозефа, решкрипт су потписали канцелар Дворске канцеларије Иван Мажуранић и потканцелар Фрања Жигровић Преточки.⁵⁷⁹

Бан Јосип Шокчевић, одазивајући се на позив цара, сазвао је Банску конференцију⁵⁸⁰ за 4. фебруар 1865. године. Одржана у Загребу, конференција је окупила 44 учесника, угледних људи, углавном присталица Самосталне народне странке. Међу присталицама налазио се и Јован Суботић, а поред њега, од истакнутијих учесника били су још и Јурај Хаулик, Максимилијан Прица, Иван Кукуљевић и други.⁵⁸¹ Од позваних, њих четрнаест се није одазвало позиву, а то су били углавном присталице и чланови Народно – либералне и Унионистичке странке, који су одлучили да бојкотују рад овог тела. Међу угледним личностима, Банској конференцији се нису одазвали истакнути политички делатници попут Јосипа Јураја Штросмајера, Матије Мразовића, Ђура Рауха, Петра Пејачевића и других.⁵⁸² Конференција је трајала седам дана, до 11. фебруара 1865. године, а за то време је донела све одредбе које су се тичале будућег заседања Сабора Троједне краљевине. Вођена царским решкриптом, одлукама конференције смањен је број вирилних и бираних

⁵⁷⁸ Isto.

⁵⁷⁹ Isto.

⁵⁸⁰ Ово је била трећа и последња Банска конференција која је имала за циљ израду Изборног реда поводом бирања новог сазива Сабора Троједне краљевине. Претходне две су одржане 1848. године и 1861. године. Isto, 348.

⁵⁸¹ Isto.

⁵⁸² Isto.

посланика, а задовољство њеним радом посебно су истакли бан Јосип Шокчевић и надбискуп Јурај Хаулик.⁵⁸³

Банска конференција имала је за циљ да донесе оне одлуке које су довеле до стварања саборске већине која би заступала оне идеје за које су се залагали самосталци, а у којем је било предвиђено политичко приближавање Троједне краљевине Бечу. Ток и закључци конференције изазвали су незадовољство политичких структура које се нису слагале са овом политиком и које су сматрале да је природно да се Троједна краљевина ослања на Угарску. Међу највећим противницима поменуте конференције посебно су се истакли унионисти, али и присталице Народне либералне странке. То незадовољство их је водило у сарадњу и стварање коалиције против самосталаца. Због тога Самостална народна странка, са својим главним протагонистима Мажуранићем и Шокчевићем, није била сигурна у изборну победу.⁵⁸⁴ Потпуно неизвесна ситуација настала одлукама Банске конференције и поларизовања политичких странака на простору Хрватске и Славоније због новонасталог незадовољства, довела је до тога да цар одбије предлог Изборног реда из 1865. и одобри онај из 1861. године.⁵⁸⁵

После свих потешкоћа које су биле увертира у будући парламентарни сазив, праћених бројним контроверзама око сазивања и одлука Банске конференције, Сабор Троједне краљевине је сазван за 17. јул 1865. године од стране цара и том приликом је наложено да се избор посланика обави до тада, као и да се посланици из Војне крајине бирају по Изборном реду из 1861. године, те да ће они учествовати у раду Хрватског сабора само док се на њему расправља и одлучује о питањима која се односе на њих и на државу уопште.⁵⁸⁶

Избори за Хрватски сабор су одржани крајем јуна и почетком јула 1865. године. На изборима су се нашле три странке: Самостална народна странка, Народно – либерална странка и Народно – уставна странка, с тим што су последње две решење проблема даљег уређења Хрватске и Славоније и спречавање реализације политичких ставова које су

⁵⁸³ Према одлукама Банске конференције, број вирилних чланова је смањен са 79 на 24, а од 58 бираних посланика у жупанијама, сада је било потребно изабрати 49. Од 50 бираних посланика у општинама, за овај Сабор је требало изабрати 21. Isto.

⁵⁸⁴ Isto, 349.

⁵⁸⁵ Ову одлуку је цар саопштио бану Шокчевићу 24. маја 1865. године. Isto.

⁵⁸⁶ Isto, 350.

заступали самосталци, видели у стварању коалције. Победу на изборима је управо однела коалиција униониста и либерала, окупљена око идеје да се Троједна краљевина не приближава Аустрији и Бечком двору. Поред поменутих странака, на изборима су одличан резултат постигли и поједини јавни радници који су се истицали са изразитом националистичком политиком. Један од њих био је вођа Странке права Анте Старчевић, који је однео убедљиву победу у Загребу.⁵⁸⁷ У Сабор Троједне краљевине ушли су бирани, делегирани и вирилни чланови.⁵⁸⁸ Јован Суботић је постао посланик Сабора из редова бираних чланова, испред котара Бобота.⁵⁸⁹ Занимљива је и чињеница везана за рад овог Хрватског сабора, а то је да је на њему било и Хрвата из Далмације, што је било у циљу обједињавања политичке целовитости хрватског народа.⁵⁹⁰ Сабор Троједне краљевине је бројао, поред вирилних чланова, укупно 176 бираних посланика, од којих је 120 било из Хрватске и Славоније и 56 из Војне крајине. Избор Јована Суботића за посланика на Сабору Троједне краљевине значио је потпуни прекид са обавезама и пословима које је обављао у загребачком суду, па је он могао потпуно да се посвети политичким дешавањима на простору Троједне краљевине. Како је сам истакао, раду Сабора се

⁵⁸⁷ Старчевић је однео убедљиву и веома запажену победу у изборном котару града Загреба, који су сачињавали Каптол, Нова Вес, Градски Поток и Крвави мост. Он је освојио 103 од могућих 134 гласова. Isto, 351.

⁵⁸⁸ Од вирилних чланова, у Сабор Троједнице су ушли надбискуп Јурај Хаулик, бискупи Иван Краљ, Ђуро Смичиклас, Вјенцеслав Сојић, Јосип Јурај Штросмајер, епископи Никанор Грујић и Лукијан Николајевић; великаши Стјепан Драшковећ, Лазар Хеленбах, Антун Јелачић, Ђуро Јелачић, Оскар Кеглевић, Милан Каванаг, Антун Куен, Хенрик Куен, Мирослав Кулмер, Артур Нугент, Коломан Оршић, Мориц Оршић, Роберт Оршић, Стјепан Оршић, Виктор Оршић, Шишман Отенфелс, Ладислав Пејачевић, Павле Пејачевић, Петар Пејачевић, Густав Прандау, Ђуро Раух, Левин Раух, Јурај Рукавина, Дионис Сермаге, Рикард Сермаге, Иван Кукуљевић, Светозар Кушевић, Мирослав Шпун – Стрижић, Људевит Вукотиновић, Бартол Змаић, Стјепан Јосиповић. Међу делегираним члановима били су Јанко Болеславски, Иван Фиамин, Винко Мрзљак, Лука Петровић, Фрањо Рачки, Антун Соколић, Антун Шушковић, Петар Бабић, Павле Николић, Самуило Поповић, Александар Седлаковић, Данило Петровић, Дионизије Поповић, Павле Мухић. Међу наведенима је било и представника православних конзисторија (Бабић, Николић, С. Поповић, Седлаковић), манастира (Петровић и Д. Поповић) и загребачке Православне академије (Мухић). Од бираних чланова по жупанијама и општинама, у Хрватском сабору нашли су се бројни познати политичари са простора Хрватске и Славоније. Међу најпознатијим посланицима били су: Мојсије Балтић, Коломан Бедековић, Мирко Боговић, Авелин Ђепулић, Мирко Хрват, Павле Коларић, Мирослав Краљевић, Драгојло Кушлан, Иван Мажуранић, Светозар Милетић, Матија Мразовић, Иван Перковац, Фрањо Пинтеровић, Михаило Полит Десанчић, Максимилијан Прица, Јосип Руњанин, Анте Старчевић, Антун Стојановић, Јован Суботић, Лавослав Шрам, Мирко Шухај, Иван Трнски, Антун Вакановић, Адолфо Вебер, Иван Вончина, Јован Живковић и други. Isto, 351 – 353.

⁵⁸⁹ *Narodne novine* од 8. јула 1865. године. *Domobran* од 10. септембра 1865. године.

⁵⁹⁰ Представници Далмације на Сабору били су Михо Клаић и Миховил Павлиновић. Додатак за изборни ред који се тицао представника Далмације на Сабору Троједнице израдили су Иван Мажуранић и Фрањо Жигровић – Преточки. Isto, 350.

посветио у великој мери, припремајући се активно за сваку седницу и дебату која је тамо вођена⁵⁹¹.

Оно чега су се пре избора плашили владајући кругови у Бечу, али и присталице и политичари из редова самосталаца, обистинило се. Наиме, на изборима за Хрватски сабор веома лош резултат постигла је Самостална народна странка. Неуспех самосталаца на саборским изборима разочарао је њихове присталице, али је показао владајућем аустријском режиму да ова странка више не може бити озбиљан ослонац Аустрије и владајућих кругова у Бечу.⁵⁹² Последице овог неуспеха осетио је и Иван Мажуранић, узданица и први човек самосталаца, који је убрзо после сазнања резултата избора поднео оставку на место канцелара хрватско – славонске Дворске канцеларије у Бечу.⁵⁹³ У новонасталој ситуацији у којој проаустријска странка није играла већу улогу на Сабору, владајуће структуре у Бечу донеле су одлуку да се седница од 17. јула одложи, те је седница која је требала да означи почетак Сабора заказана за 28. август 1865. године, што је и потврђено царским решкриптом.⁵⁹⁴

Управо у овом периоду, у току лета 1865. године, дошло је и до промена у врху Хабзбуршке монархије. Нестабилно стање на њеном унутрашњем плану резултирало је оставком председника Владе Антона Шмерлинга 27. јула 1865. године. Ова промена довела је до тога да се конститутивна седница Хрватског сабора поново одложи. Царским решкриптом од 15. августа одлучено је да Сабор Троједне краљевине отпочне са радом 9. септембра 1865. године. Поред одлагања заседања Хрватског сабора, из сличних разлога је одлагано и заседање Угарског сабора. Ова одлагања правдана су у бечким владајућим круговима изјавама да се тражи прави начин у решавању државних проблема насталих на унутрашњем плану. Како ти проблеми нису решени ни почетком септембра, донета је

⁵⁹¹ Он тако пише у мемоарима: „Саборски послови били су једностручнији и реалнији; био сам њима заузет од јутра до мркле ноћи. Није ми дакле глава ни времена имала, да своје маглене слике изводи. Она њена магла изгуби се са свим, и ја опет постанем неограниченим господарем својих мисли и свога мозга“. *Автобиографија ЈС*, III, 190.

⁵⁹² Упркос поразу самосталаца на изборима, они су у Хрватском сабору ипак успели да задрже релативну већину, из разлога што је, по старом Изборном реду из 1861. године, било присутно доста посланика из Банског стола, као и крајишких заступника. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 - 1918*, 141.

⁵⁹³ Мажуранић је оставку поднео 10. јула 1865. године, али је она усвојена тек 1. новембра исте године. На том положају заменио га је барон Милан Кушевић, присталица Унионистичке странке у Троједној краљевини.

⁵⁹⁴ I. Perić, *navedeno delo*, 354.

одлука да се поново одложи заседање Сабора Троједне краљевине, без одређивања датума за сазивање прве седнице. Како се, у међувремену, формирала нова Влада у Бечу на челу са Рикардом Белкредијем, створени су услови за отпочињање саборског деловања у Хрватској и Славонији, а нарочито због тога што је нови аустријски председник Владе био за што хитније решавање односа између Троједне краљевине и Угарске, који би били општеприхваћени по питању даљег уређења Хабзбуршке монархије⁵⁹⁵. Задржавајући стари изборни систем за избор саборских посланика, царским решкриптом од 2. новембра потврђено је да заседање Хрватског сабора дефинитивно може да почне 13. новембра 1865. године.⁵⁹⁶

Сабор Троједне краљевине се, после више одлагања, коначно састао 13. новембра 1865. године, тачно четири године након последње седнице. Најстарији међу посланицима, велики жупан Иван Кукуљевић, отворио је Сабор, а након тога је у салу ушао бан Шокчевић и започео председавање. Обративши се посланицима, бан Шокчевић је изнео очекивања владајућих кругова у Бечу од овог Сабора, читајући царски проглас. Према овом прогласу, Хрватски сабор је у овом заседању требао да настави са решавањем питања којима су се бавили 1861. године, а која су остала отворена, као и да се јасно дефинишу државноправни односи између Троједне краљевине и Краљевине Угарске, уз споразум са Угарским сабором.⁵⁹⁷ Слична очекивања од новог сазива Хрватског сабора очекивао је и надбискуп у Загребачкој жупанији Хаулик, који се обратио посланицима након бана Шокчевића.⁵⁹⁸

Одмах после седнице, политичке странке које су биле заступљене на Сабору су формирале своје клубове. Народно – либерална странка, која је била окупљена око листа *Позор*, сместила се у изложбено здање. Због тога их је Светозар Милетић називао „Изложбена странка“⁵⁹⁹, а Јован Суботић „шпитаљска“, јер се „устанила у згради земаљског шпитаља“.⁶⁰⁰ Самосталци, на чијем је челу тада био Суботић, су били смештени у здању дворане, те их је Милетић звао „Дворанска странка“. Унионистичка

⁵⁹⁵ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 141.

⁵⁹⁶ I. Perić, *navedeno delo*, 355.

⁵⁹⁷ Исто, 356 – 357.

⁵⁹⁸ ХДА у Загребу, Ф. Записници Сабора 1865 – 1866, бр. 2/14.

⁵⁹⁹ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 140.

⁶⁰⁰ Исто.

странка је била смештена у касини, а касније ће се преселити у клуб изложбе.⁶⁰¹ Српски посланици су били подељени између униониста и самосталаца, а основни разлог уласка Јована Суботића у редове Самосталне народне странке био је тај што ју је, као што је раније истакнуто, он видео као једину структуру која се залаже за федерализам Хабзбуршке монархије што је, по његовом мишљењу, тада било „најправичније решење“.⁶⁰²

На почетним седницама Хрватског сабора обављена је верификација посланичких мандата⁶⁰³, а изабрани су и први и други потпредседник Сабора. Првобитно је за првог потпредседника изабран Авелин Ћепулић, а за другог Мирко Шухај⁶⁰⁴, који су већ после месец дана, 13. децембра 1865. године, услед унутарстраначких трзавица поднели оставке. Већ на следећој седници од 14. децембра 1865. изабрани су нови потпредседници. Први потпредседник Хрватског сабора постао је Мирко Шухај, а други потпредседник Јован Суботић. На истој седници Сабора Троједне краљевине изабрани су и саборски записничари.⁶⁰⁵ Поред њих, на седници су изабрани и посланици који су ушли у осам новоформираних саборских одбора. Одбори који су тада формиран били су: знанствено – научни, урбарски, административно – политички, правосудни за кућне задруге, за железничко питање, за фондације и за израду уредби о Сабору Троједне краљевине. Јован Суботић је на седници од 29. јануара 1866. године изабран за члана урбарског одбора Хрватског сабора.⁶⁰⁶

⁶⁰¹ Исто.

⁶⁰² *Автобиографија ЈС*, III, 194 Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 140.

⁶⁰³ Верификација је трајала до 24. новембра. Међутим, већ на 3. седници Хрватског сабора од 27. новембра 1865. године дошло је до проблема око изостанака одређених посланика и недостатка бележника. Тада је предложено да се именује посебан одбор који би радио на отклањању проблема у раду Хрватског сабора. У тај одбор, који је чинило пет посланика, ушао је и Јован Суботић. Он је предложио да се изабере привремени бележници, а уколико се они не одазову, онда би Сабор требао да претресе ово питање и да изнесе предлог за наставак седнице. Овај предлог Јована Суботића једногласно је усвојен у Хрватском сабору. ХДА у Загребу, Ф. Записници Сабора 1865 – 1866, бр. 2/14.

⁶⁰⁴ Авелин Ћепулић и Мирко Шухај су изабрани на ове функције на 5. седници Сабора од 29. новембра 1865. године. Исто.

⁶⁰⁵ Укупно је, у овом сазиву Сабора, изабрано четири записничара и то су били: Иван Трнски, Михаило Полит Десанчић, Вјенцеслав Урпани и Адолфо Вебер. *Domobran* од 31. јануара 1866. године. I. Perić, *navedeno delo*, 357.

⁶⁰⁶ Поред Јована Суботића, у урбарски одбор ушли су још и Јосип Бабић, Драгутин Јелачић, Живко Киријаковић, Степан Николајевић и Левин Раух. ХДА у Загребу, Ф. Записници Сабора 1865 – 1866, бр. 14/12.

У току фебруара 1866. године, Јован Суботић је био веома активан у раду Хрватског сабора, подносећи неколико предлога који су се тicali српског народа који је живео на простору Монархије. Први предлог који је Суботић изнео пред Сабор био је на 27. седници од 15. фебруара 1866. године, када је затражио да се посланици на Хрватском сабору изјасне о томе да се цару и Угарском сабору поднесе, у виду званичног документа који би био подржан од стране Сабора, закључци Благовештенског сабора од 1861. године по питању посебне српске територије на простору Монархије.⁶⁰⁷ Одговор Јовану Суботићу уследио је већ следећег дана, на 28. седници Хрватског сабора, да се расправа о овом предлогу одложи до даљњег. Међутим, са расправом по овом питању настављено је већ на 29. седници од 17. фебруара 1866. године, када је Сабор донео одлуку да се у Беч пошаљу представници Сабора Драгојло Кушлан и Мирослав Краљевић, који би заступали српска питања која су покренута на Благовештенском сабору.⁶⁰⁸ На 28. седници од 16. фебруара Суботић је, уз подршку 15 посланика, предложио да се у креирању дневног реда и одлучивању на седницама Хрватског сабора укључе и крајишници. Овај Суботићев предлог је одбијен у Хрватском сабору.⁶⁰⁹ Већа расправа о српском питању није ни могла да се очекује на почетним седницама Хрватског сабора, с обзиром да су решавана крупнија питања која се односе на положај Троједне краљевине у Хабзбуршкој монархији. Иако се о положају српског народа говорило током овог сазива Сабора, то питање је остављено за касније. Предлог Јована Суботића говори о његовој потреби да се питање положаја српског народа унутар Троједне краљевине стави у оквире Сабора, али остали посланици ово нису сматрали најбитнијим питањем у овим тренуцима.

Одмах након почетних расправа у Хрватском сабору, кренуло се са радом на задацима који су пред њега стављени и који су прочитани још на уводним седницама. Један од најважнијих је био, као што је раније и напоменуто, регулисање државноправног односа Троједне краљевине и Краљевине Угарске. Под утицајем Загреба и Пеште, а уз подршку бечког Двора, разговори на ову тему поново су актуелизовани, па су с тим у вези у марту 1866. године формиран одбори на обе стране⁶¹⁰, како би се преговори између Троједне краљевине и Угарске наставили. Краљевински одбор Троједне краљевине за

⁶⁰⁷ ХДА у Загребу, Ф. Записници Сабора 1865 – 1866, бр. 520.

⁶⁰⁸ Исто.

⁶⁰⁹ Исто.

⁶¹⁰ Одбор који је представљао Хрватску и Славонију формиран је 11. марта 1866. године.

преговоре са Угарском чинили су: Јосип Јурај Штросмајер као председник Одбора, Авелин Тепулић, Михо Клаић, Драгојло Кушлан, Матија Мразовић, Иван Перковац, Максимилијан Прица, Фрањо Рачки, Бартол Смаић, Јован Суботић, Мирко Шухај и Јосип Враницани.⁶¹¹ Одбор Краљевине Угарске чинили су Антун Мајлат, као председник, затим Антун Сечењ, Ладислав Шеђењи, Јулио Андраши, Антун Ченгери, Ференц Деак, Јожеф Етвеш, Коломан Гици, Мирко Мико, Јосип Шишковић и Павле Шомшић.⁶¹² Ови изабрани представници на достојан начин су заступали интересе Троједне краљевине у разговорима са представницима из Угарске, иако се велики број њих, укључујући и Јована Суботића, држао пасивно током већег дела преговора.⁶¹³

Преговори између ових одбора вођени су у Пешти, у току пролећа 1866. године. Од 16. априла до 17. јуна одбори су се састали чак десет пута, а већ на самом почетку преговора показала су се велика размимоилажења у схватањима и тумачењу ранијих хрватско – угарских државноправних односа.⁶¹⁴ У таквој атмосфери није се постигао никакав договор,⁶¹⁵ али су ови преговори показали да обе стране имају, за оне прилике, веома развијену свест о међународним преговорима у уставном поретку Хабзбуршке монархије.⁶¹⁶ Треба напоменути и да је питање хрватско – мађарских односа створило довољно простора представницима српског народа на Сабору Троједнице, који су својом

⁶¹¹ Isto, 366. Међу члановима хрватског одбора седморица су били из Народне странке (Јосип Јурај Штросмајер, Фрањо Рачки, Иван Перковац, Матија Мразовић, Драгојло Кушлан, Михо Клаић и Јосип Враницани), четворица из редова самосталаца (Јован Суботић, Максимилијан Прица, Бартол Смаић и Авелин Тепулић), док је из редова Унионистичке странке био само Мирко Шухај. Ladislav Neka, *Hrvatsko-ugarska nagodba u zrcalu tisku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 28, Rijeka 2007, 943.

⁶¹² I. Perić, *navedeno delo*, 366. F. Šišić, *navedeno delo*, 327 – 328.

⁶¹³ Срби који су били у Унионистичкој странци која се залагала за ослањање на Угарску, желели су да се хрватско – угарски односи што пре изгледе. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 - 1918*, 154.

⁶¹⁴ Основни разлог хрватско – угарског сукоба настао је у односима према неколико битних питања. Представници Троједне краљевине су тврдили да су они увек имали своје унутрашње законодавство, те да су одлуке донете на Угарском сабору у Троједној краљевини почињале да важе тек када их потврди Сабор Троједнице. Друго спорно питање била је припадност града Ријеке. Ове ставове одбацивали су представници Краљевског угарског одбора. I. Perić, *navedeno delo*, 366 – 367.

⁶¹⁵ Камен спотицања у преговорима о хрватско – мађарским односима био је тај што се хрватска делегација залагала за персоналну унију са Угарском, док су Мађари нудили Хрватима широку аутономију, али не и равноправност. L. Neka, *Hrvatsko – ugarska nagodba*, 945.

⁶¹⁶ I. Perić, *navedeno delo*, 367. Језик на којем су вођени преговори био је немачки, с обзиром да су свега два члана хрватског одбора говорила мађарски језик. председавајући хрватског одбора био је Штросмајер, а мађарског гроф Антал Мајлат. L. Neka, *Hrvatsko – ugarska nagodba*, 945.

активношћу могли јасно да дефинишу српско питање на простору Хрватске и Славоније.⁶¹⁷

Јован Суботић, иако је током већег дела преговора био прилично неактиван, није био задовољан током и резултатима преговора. Како сам признаје, разлог његовог избора за члана делегације је био тај што је у тим тренуцима обављао функцију потпредседника Сабора. Суботић се држао пасивно, али кривицу за неуспех делегације види у њеном прилично лошем и беспотребно опширном излагању предлога који су тамо изнети. Такође, више је очекивао и од Штросмајера као предводника ове делегације, који се у разговорима држао прилично пасивно, без икакве спремности за покретањем веће иницијативе. Лош наступ делегације у којој је био Суботић у првом тренутку се приметио на пријему код цара, који их је угодно примио, а врло хладно испратио⁶¹⁸. Другом приликом, несигуран наступ депутације уследио је када су се састали са мађарском делегацијом, која је била предвођена искусним политичарима Деаком, Андрашијем, Тисом и другима. Суботић ни овде није учествовао у директним преговорима, али је у неформалним разговорима које је водио у тренуцима паузе са мађарским представницима износио своје виђење ситуације. Он је истакао да је најбоље решење за Угарску проглашење равноправности народа, а муниципије би требало да представљају „отиске

⁶¹⁷ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 141. Дејан Микавица, *Безнадежни савез. Српско – хрватски односи и војвођанско питање 1848 – 1868 (3)*, Истраживања 25, Нови Сад 2014, 270 – 271.

⁶¹⁸ Овде треба истаћи и податак да је, након неуспешних преговора, Штросмајер почео да се окреће Кнежевини Србији. Ступио је у преговоре са Илијом Гарашанином, а био је спреман и на сарадњу са кнезом Михаилом Обреновићем. Све ово је посматрао бечки Двор и, због страха од великог утицаја Русије на јужнословенске народе, чинио је све како би до споразума између Троједне краљевине и Угарске дошло што пре. Одлука Хрватског сабора од децембра 1866. године да не шаљу изасланике на Угарски сабор посебно је заплашила цара, а поједини бечки листови су оптужили Београд да стоји иза ове одлуке. L. Нека, *Hrvatsko – ugarska nagodba*, 946. Суботић се сећа у својим мемоарима састанка хрватске и угарске делегације: „Депутација је очевидно учинила фијаско. Мора се признати, да је наш славноимени вођа сам тај пораз довео, или невештином својом, или прецењивањем самога себе. Изгледало је са његове стране као да је хтео силити Цесара да одговори на његово слово; а Цесар се није навикнуо да преко своје воље чини оно, што се другом хоће... ми лоше прођосмо свакојако“. *Автобиографија ЈС*, III, 206 – 207. Међутим, у даљем тексту Суботић као један од разлога неуспеха код цара види и спољнополитичку ситуацију, имајући у виду да је 1866. године дошло и до пораза од Пруске, што је у значајној мери утицало и на целокупну унутрашњу политичку ситуацију у Монархији. Тако Суботић даље записује у својој аутобиографији: „Лако се даје мислити, да је Цесар имао и другога разлога нас хладније примити; али је исход само заслуга нашега преузвишенога вође... А сваком је познато, шта се год. 1866. догодило. Рат са Прусима испао је за нас несрећно; а ово је дало аустријанској политици други правац“. Исто, 207.

народа који у њима живе“.⁶¹⁹ Значајан корак би, према Суботићевом мишљењу, била и равноправност језика, као и отварање мађарских државних институција за представнике свих народа који тамо живе. Он сматра, уколико би Угарска тако поступила и на тај начин се односила према другим народима који у њој живе, сви немађарски народи би је доживљавали истински као своју праву домовину, а спречили би се и евентуални сукоби у борби других народа за своја права. На ове Суботићеве речи, члан мађарске делегације Коломан Гици је одговорио да су управо немађарски народи разлог слабљења Угарске и да, уколико се нешто не промени, ни Мађарима, али ни другим народима, се не пише добро, а чак им је угрожен и опстанак.⁶²⁰ У овим речима Суботић је видео да разговори две делегације неће постићи никакав резултат. Међутим, он није томе придавао пуно пажње, с обзиром да веће ослањање Хрватске и Славоније на Пешту и није било његово политичко размишљање. За Јована Суботића је основна политичка идеја током ових преговора била што веће приближавање Троједне краљевине Бечу и федерализација целе Монархије.

Сабор Троједне краљевине, који је новембра 1865. године почео са радом, поред питања која су се тичала државноправног односа између Хрватске и Славоније са једне и Угарске са друге стране, претресао је низ значајних питања, како оних која су се односила на саму Троједницу, тако и веома значајних питања која су обухватала јужнословенски елемент на овом простору. Тако су већ почетком 1866. године, на седници од 21. фебруара, прихваћена правила Југословенске академије знаности и умјетности (ЈАЗУ), чиме су створени услови за њено отпочињање са радом.⁶²¹ Иако су првобитна правила за ову установу изгласана још на Хрватском сабору из 1861. године, а годину дана раније започете одређене активности у циљу њеног формирања, одлука на Хрватском сабору је

⁶¹⁹ Како је написао у својој аутобиографији, Суботић је том приликом рекао: „Мени се чини, да би се у Мађарској много лакше дала укупна ствар уредити, кад би се прихватило и извело начело равноправности народа. Дајте муниципијама, да буду отисци народа, који у њима живе, и то по сразмерју, у ком постоје. Дајте у вишим властима заступнике народа у сразмерном броју, и отворите врата тих власти свим језицима у земљи. Дајте најпосле и по врховним местима репрезентанте разним народима, па макар и у оној мери, да Мађари буду у већини“. Исто, 209. Том приликом Суботић је изјавио да Аустрија и Мађарска могу у Европи да представљају „нову Америку“. Исто.

⁶²⁰ Исто, 210.

⁶²¹ Према усвојеним правилима, ЈАЗУ је означен као „земаљски завод“ са седиштем у Загребу, чији су задаци били „самостална истраживања на пољу знаности и умјетности“. То је самостално тело које има 32 стална члана и 16 почасних. Целокупан рад ЈАЗУ одвија се у оквиру три секције: историјско – филолошке, филозофско – правне и природно – математичке. I. Perić, *navedeno delo*, 366 – 367.

донета тек 1866. године. Делимично измењена првобитна правила за ЈАЗУ су усвојена тек 21. фебруара 1866. године, а потврђена од стране цара 4. марта исте године. Овим чином створене су све могућности да ЈАЗУ отпочне свој рад на пољу науке, културе и уметности, а као таква представљала је веома битан елемент у даљем друштвеном и културном животу свих јужнословенских народа на тлу Хабзбуршке монархије. За првог председника ЈАЗУ изабран је Фрањо Рачки, који је на том положају био пуне две деценије, али је њена главна покретачка снага био Јосип Јурај Штросмајер. Оснивање Академије Суботић је означио као велики корак ка развоју и неговању словенског духа код српског и хрватског народа. Као један од првих чланова⁶²² и човек који је дао одређени допринос њеном оснивању, за најзаслужнију личност за рад и функционисање Академије означио је Штросмајера. Како Суботић каже, ђаковачки бискуп је „чином и говором предњачио, пружајући велику корист материјалну, те се тако накупило фонда, да се тај завод установи“⁶²³. Оснивање ЈАЗУ био је још један допринос Јована Суботића културном животу у Троједној краљевини.

У ово време, Сабор Троједне краљевине био је веома активан и по питању присаједињења Далмације Хрватској. Разлог за то је тежња хрватских политичких представника да се ово питање реши, што је довело до бурних саборских седница у току фебруара 1866. године. На бројне адресе које је Сабор упућивао цару, цар се крајем истог месеца огласио да се о том питању може расправљати тек када се реше државноправни односи Хрватске и Славоније са једне и Угарске са друге стране, као и односи Хрватске и Славоније према целокупној Хабзбуршкој монархији. На тежњу првака хрватске политичке сцене да се Војна крајина припоји Хрватској и Славонији, цар је одговорио да је хрватско – славонска Војна граница територијално већ у склопу Троједне краљевине, али да се сједињење војног и цивилног дела не може извршити, јер би тај потез директно

⁶²² Према неким подацима, Јован Суботић је први Србин који је постао члан Југословенске академије знаности и умјетности. Љ. Марковић, *наведено дело*, 169. Интересантан је податак да Суботић не говори пуно о ЈАЗУ, иако је био један од њених првих чланова од 3. маја 1866. године и председник философско – јуридикског разреда. Из *Предговора* четвртог дела Суботићеве *Автобиографије*. Поред Јована Суботића, један од првих Срба који је такође постао члан ове Академије је и Ђура Даничић. Суботић је у њу примљен, како наводи Дејан Медаковић, већ 12. марта 1866. године, а Даничић 4. децембра исте године, поставши генерални секретар ЈАЗУ. Иако постоје различити подаци пријема Суботића у чланство ЈАЗУ, чињеница је да је он био један од њених првих чланова. Дејан Медаковић, *Срби у Загребу*, Нови Сад 2004, 134. Коста Милутиновић, *Студије из српске и хрватске историографије*, Нови Сад 1986, 65.

⁶²³ *Автобиографија ЈС*, III, 214.

утицао на одбрамбени систем Хабзбуршке монархије. Када је реч о територијалној целовитости Троједне краљевине, у току 1866. године вођене су и дебате о питању града Ријеке. Покретање овог питања било је у директној вези са адресом Угарског сабора из исте године, по којој се може закључити да су Мађари овај град сматрали својим. Тада је Хрватски сабор усвојио извештај Фрање Рачког, по коме се он позива на одлуке царице Марије Терезије од 9. и 29. августа 1776. и 5. септембра 1777. године у којима она Ријеку прикључује Троједној краљевини, уз напомену да су наведене одлуке, које датирају из друге половине XVIII века, још увек на снази.

Веома важно питање које је Сабор Троједне краљевине претресао у току 1866. године било је и железничко питање, односно питање изградње нових железничких пруга на тлу Троједне краљевине како би се створили услови за унапређење привреде, индустрије, саобраћаја и др. Расправа је почела са констатацијом да је Троједна краљевина по питању железничког саобраћаја неразвијена у односу на друге делове Европе, а када су израђени предлози нове железничке пруге, формиран је одбор који је имао за циљ да даље води рачуна, у техничком и финансијском погледу, о изградњи исте.⁶²⁴ У Земаљски железнички одбор ушли су: Светозар Кушевић, Јован Суботић, Јосип Јурај Штросмајер, Јосип Прукнер, Јулио Јанковић, Мирослав Краљевић, Људевит Вукотиновић, Фердо Инкеј, Левин Раух, Коломан Бедековић, Мирослав Кулмер, Ђуро Јелачић, Амброз Враницани, Мирко Шухај, Лазар Хеленбах, Мирко Боговић, Иван Перковац, Анте Јакић, Иван Кјот, Бартол Смаић, Анте Чоп, Иван Скарпа, Анте Јордан, Јосип Барач, Мирослав Шпун, Никанор Грујић и Ђуро Августин. За председника одбора одређен је Јован Суботић, а он се Хрватском сабору обратио о овом питању на седници од 12. марта 1866. године, истичући потребу за убрзаним решавањем железничког питања у Троједној краљевини. Према извештају поднетом Сабору, Одбор за железнице је предлагао да се одмах крене са изградњом пруга и то, на самом почетку, на деоници Карловац – Ријека, а

⁶²⁴ Одбор за железничка питања, у којем је Јован Суботић играо битну улогу, израдио је план за изградњу пруге који је и изнет на Хрватском сабору. Према овом плану, главни циљ новоизграђене пруге био би повезивање Подунавља са Јадранским морем. То би се постигло ако би се Ријека и Сењ спојили пругом са Карловцем, затим Сисак са Земуном уз одвојнице према Ђакову и Осијеку, као и да се изгради пруга од Которибе до Загреба, од Загреба до Осијека и од Осијека до Велике Каниже. На тај начин би се железничком пругом повезало Подунавље са Јадраном, што би имало велики утицај на развој саобраћаја, привреде и других грана које би пуно значиле и Троједној краљевини и целокупној Хабзбуршкој монархији, те Европи уопште. I. Perić, *navedeno delo*, 368.

затим и друге, како би се унапредила железничка мрежа Троједнице. Одбор је мишљења да се на овај начин треба почети, а за завршетак свих радова је потребан дуг период који би обухватао неколико година.⁶²⁵ Одбор за железнице се по овом питању више није оглашавао, а један од разлога је и тај што су многа крупнија питања у међувремену отворена на Сабору.

Једно од најбитних питања о којем се расправљало на Хрватском сабору, а што је представљало наслеђе од претходног саборског заседања, на којима је Јован Суботић играо веома важну улогу и које је управо он започео на почетку саборског заседања, јесте питање српско – хрватских односа у Троједној краљевини. Ово је било питање од изузетног значаја, те се његовим разматрањем бавио Сабор, као и хрватски и српски политичари у ранијем периоду. Мали прекид расправа по питању српско – хрватских односа догодио се за време Баховог апсолутизма, када је био заустављен цео политички живот Монархије и када је смиривање политичких напетости на нивоу целокупне Хабзбуршке монархије био приоритет у циљу спречавања нових немира. Међутим, чим се падом апсолутизма 1860. године поново активирала политичка сцена Хабзбуршке монархије, а виђени представници српског и хрватског народа похитали у политичке странке, српско – хрватско питање поново је стављено на дневни ред и представљало је незаобилазну тему током овог, а и наредних заседања Сабора Троједне краљевине. Српско – хрватски односи о којима се говорило на седницама Сабора обухватили су бројна питања која су доводила до размимоилажења у ставовима српских и хрватских политичких представника. Упркос бројним питањима о којима се расправљало, посебно су били изражени питање Срема, признавање српског народа као посебног политичког народа на простору Троједне краљевине, питање равноправности писма, слободe вероисповести, питање српских школа, као и друга питања која су се тичала Срба који су живели у Хрватској и Славонији.⁶²⁶

⁶²⁵ *Domobran* од 13. марта 1866. године.

⁶²⁶ У једном од својих текстова, новосадска *Застава* је писала о стварима које Хрватски сабор треба да призна Србима, што значи да их признаје и као посебан народ у Троједној краљевини. То су следећи елементи: српско име, историју и обичаје, језик, писмо и вероисповест. Тек када се те ствари буду признале српском народу, може се говорити о признавању Срба као посебног народа на простору Хрватске и Славоније. Светозар Милетић, *Сабрани списи*, II-1, Београд 1999, 65 – 67. Видети и *Застава* бр. 7, 2. март 1866. године.

Једна од највећих тачки спотицања у односима Срба и Хрвата, око које су вођене бројне полемике између јавних и политичких представника обе стране, било је питање Срема.⁶²⁷ Наиме, Хрвати су сматрали да Срем треба да буде саставни део Хрватске и Славоније, позивајући се на историјско и државно право, док су се Срби, у том сукобу, позивали на чињеницу да је српско становништво на том простору најбројније.⁶²⁸ Одмах после пада Баховог режима, сукоб по овом питању се наставио, а ситуација је додатно погоршана одлукама Благовештенског сабора и настојању и инсистирању водећих српских политичких представника да се одлуке са овог Српског сабора признају на Сабору Троједне краљевине.⁶²⁹ Спор око припадности територије Срема покренуо је бројна питања у српско – хрватским односима, те је, између осталог, довео до тога да су поједини представници са хрватске политичке сцене одбили да признају Србе као народ на простору Хрватске⁶³⁰, што је додатно још више заоштрило односе између ова два народа. Веома активно деловање појединих хрватских политичара и оштра реторика која се могла чути на Сабору или прочитати у штампи довела је до тога да сукоб између Срба и Хрвата постане све жешћи. Резултат заоштрених односа определио је даљи рад Срба на Сабору, па је основно деловање српских представника било усмерено ка циљу признавања Срба као посебног народа, уз одређена права, на простору Троједне краљевине. Поред признавања као посебног народа на тлу Хрватске и Славоније, Срби су тражили и равноправну употребу српског и хрватског језика, као и ћириличног и латиничног писма у срединама где српски народ чини већину, али и посебну врсту аутономије у политичким, законодавним, управним и судским пословима. Поред тога, српски посланици на Сабору Троједне краљевине тражили су и надзор над добијеним средствима из државне благајне

⁶²⁷ В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 60 – 61.

⁶²⁸ Исто. Веома оштре полемике су у то време вођене између *Заставе* Светозара Милетића и хрватског *Позора*. За хрватски лист потпуно је било неприхватљиво да се говори о Срему као области која не припада Хрватима. Такође, *Позор* је ишао тако далеко да уопште није признавао Србе као посебан народ у Хрватској. Сматрајући да ту живи само хрватски народ, све припаднике српског народа хрватски лист је називао „православним Хрватима“, који су део политичког народа Троједне краљевине. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 146 – 147.

⁶²⁹ Већина посланика Сабора Троједне краљевине била је против признавања одлука Благовештенског сабора, па чак и против разматрања овог питања. Ипак, било је и оних политичара на Хрватском сабору који су сматрали да је ово једно од најважнијих питања, чије решење би водило у мир у слогу. Један од тих политичара био је Иван Кукуљевић. В.Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, 61 – 62.

⁶³⁰ Поред питања Срема, врло брзо се у српско – хрватском спору отворило и припадање Босне и Херцеговине, с обзиром да су је и Срби и Хрвати својатали. Исто, 67.

који се односе на српске субјекте на простору Хрватске и Славоније, као и да се надзор државних власти над српским црквеним и школским пословима обавља само уз посредство Срба.⁶³¹

Иако су се приче о положају српског народа на простору Хрватске и Славоније повеле још у току јануара 1866. године, повод за почетак расправе о српском питању на Сабору Троједне краљевине у новом сазиву догодио се фебруара 1866. године, када су представници Сремске жупаније поднели приговор Сабору да се у појединим адресама изјављује да „у Троједној краљевини само народ хрватски живи“⁶³², а да се Срби ни не спомињу. Стога су представници из ове жупаније сматрали да Сабор треба да размотри то питање и да, зарад „интереса домовине“⁶³³, призна да је у Троједној краљевини „српски народ равноправан хрватском“.⁶³⁴ Један од главних учесника у овој расправи био је управо Јован Суботић, који је овом приликом, али и у току наредних саборских заседања, отворено заступао идеју о српско – хрватској сарадњи и солидарности као једно од компромисних решења које би регулисало односе између Срба и Хрвата. Наиме, Суботић је на седници од 29. јануара 1866. године, у току једне расправе, предложио да се у саборској адреси израз „наш народ“ замени изразом „хрватско – српски народ“, јер би на тај начин било јасно о којим народима се ради.⁶³⁵ Суботићева идеја је, што ће се касније и видети, довела до оштрих реакција појединих српских и хрватских политичара, а самим тим је и деловање Срба додатно ослабљено и прилично разједињено у саборским наступима.

Када се говори о односу хрватских политичких странака према Србима у Троједној краљевини треба истаћи да су се они разликовали, а чак су и поједине политичке странке, спрам политичке ситуације и у тренуцима кад им је била потребна изборна подршка у којој су рачунали на веома значајну подршку српске стране, мењале ставове по питању

⁶³¹ Исто, 75.

⁶³² I. Perić, *navedeno delo*, 369.

⁶³³ Исто.

⁶³⁴ Исто.

⁶³⁵ У току наведене седнице, Суботићев предлог су подржали српски политичари попут Стевана Николајевића, Михаила Полита Десанчића и Светозара Кушевића, тадашњег великог жупана Сремске жупаније. Са друге стране, предлог је наишао и на велике осуде код појединих хрватских политичара, као што су Иван Перковац, Антун Јакић, Јосип Враницани, Матија Мразовић и Драгојло Кушлан, који су сматрали да би се овим предлогом нанела штета „имену хрватском“. На крају је предлог Јована Суботића одбијен. *Dnevnik Sabora trojedne kraljevine Dalmacija, Hrvatske i Slavonije 1865 – 1867*, Zagreb 1867, 163. В. Крестић, *Светозар Милетић и Хрвати*, 47.

припадности српске нације у Хрватској и Славонији. Још почетком сазивања Сабора Троједне краљевине, према изјавама страначких првака јасно се могао уочити став према српском питању. Најлибералнији по питању положаја Срба у Хрватској били су унионисти. Они су у неколико наврата, као што се види у примеру текста адресе из 1866. године који је требало упутити цару, помињали Србе у Троједној краљевини, што је био и знак да их признају као посебан народ на њеном тлу.⁶³⁶ Овај потез је био потпуно разумљив и очекиван, имајући у виду чињеницу да се велики број Срба налазио у редовима Унионистичке странке, као и да се њено бирачко тело, које није било мало, у великој мери састојало управо од припадника српског народа. Штросмајерова Народна странка је била резервисана по питању постојања Срба као посебног народа на тлу Хрватске и Славоније, што је изазвало незадовољство код неких српских посланика, међу којима је најгласнији био Светозар Милетић.⁶³⁷ Политичари из Народне странке су у бројним адресама и другим документима избегавали да спомену Србе као посебан народ, што се може видети на неколико примера, а један од њих је и већ споменута адреса цару из 1866. године коју је на Сабору Троједнице прочитао Фрањо Рачки,⁶³⁸ из чијег текста се могло наслутити будуће дуалистичко уређење Монархије. Управо то излагање Рачког изазвало је револт код Јована Суботића који је сматрао да у том предлогу морају и Срби да се спомену. Он је био мишљења да би, јасним признавањем српског народа у Троједној краљевини, велики број присталица из редова српског народа тада стао уз народњаке, а на штету униониста, чију политику је Суботић сматрао погрешном.⁶³⁹ Упркос овом

⁶³⁶ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 141. В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, 83.

⁶³⁷ Посебно оштар према хрватској Народно – либералној странци био је Светозар Милетић, који ју је сматрао „великохрватском“, а њени представници попут Штросмајера, Мразовића, Рачког и других, често су били изложени нападима овог српског политичког представника. Милетић, који се у то време налазио у редовима Унионистичке странке, био је веома оштар у нападима и према самосталцима, иако је у њиховим редовима било и доста Срба, попут Суботића, Прице, Крестића и других. Ипак, као веома опасне по интересе Срба у Троједној краљевини, сматрао је Штросмајерове народњаке, које је у Сабору називао „клуб великохрвата“. Он је сматрао да Штросмајер и његове присталице желе да центар целог јужног словенства буде Загреб, а као посебан народ признавао је само хрватски народ. Милетић је истицао да Штросмајер ради са циљем похрваћивања целе Троједне краљевине, а да то намерава да уради и са Босном, Херцеговином и другим земљама, што има за циљ стварање велике Хрватске. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 144.

⁶³⁸ В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, 83.

⁶³⁹ Исто. Суботић је био присталица самосталаца на почетку рада Хрватског сабора. Поред њега, у редовима ове политичке странке у Хрватској било је још неколико Срба. Поред Самосталне странке, Србе је, због свог става о постојању посебне српске народности у Троједној краљевини, окупљала и Унионистичка странка.

противљењу Суботића, али и других српских посланика на Хрватском сабору, усвојена је адреса коју је изложио Фрањо Рачки. Адреса је представљала компромис између дуалистичког и федералистичког концепта уређења Хабзбуршке монархије и одлично је примљена код владајућих структура у Бечу.⁶⁴⁰ Проблем код народњака Јосипа Јураја Штросмајера био је у томе што је велики број угледних чланова подржавао идеју о тзв. „политичком народу“, тј. став да у Хрватској живи само један политички народ, а то је хрватски.⁶⁴¹ По том питању, Штросмајерови народњаци били су веома слични са политиком Старчевићевих праваша.⁶⁴²

Друга ствар која је била у складу са тадашњим дешавањима на Балкану и која је довела до резервисаног погледа на Србе била је решење Источног питања, које је у програму Штросмајерове странке заузимало посебно место и играло веома важну улогу. Присталице ове странке су територију Босне и Херцеговине својатали и видели Загреб као центар окупљања Јужних Словена, што је било потпуно супротно са српским концептом решења Источне кризе.⁶⁴³ Овај сукоб навео је народњаке да, према свом програму и ставовима, доведу у питање постојање Срба на територији Троједне краљевине. За разлику од Штросмајерових либерала и Старчевићевих праваша, Самостална народна странка, у чијим редовима се налазио и Јован Суботић, је била провладина странка и она није доводила у питање постојање српског народа на простору Хрватске и Славоније, из сличних разлога као и Унионистичка странка. Самосталци су окупљали у својим редовима велики број Срба, а и њихово бирачко тело се састојало од великог дела српског народа, који се у почецима развоја парламентарног живота на простору Троједне краљевине након укидања Баховог апсолутизма 1860. године сврставао или на страну униониста или према самосталцима.

Врло енергична расправа по питању српско – хрватских односа у Троједној краљевини, односно признавања Срба као посебног народа у њој, а у којима се својим наступом посебно истакао Јован Суботић, вођена је у Хрватском сабору на 45. седници од

Налазећи се раздвојени између униониста и самосталаца, Срби на Хрватском сабору нису успели да постигну јединиство и да заједнички делују на пољу остваривања права српског народа на простору Хрватске и Славоније.

⁶⁴⁰ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 151.

⁶⁴¹ В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, 78.

⁶⁴² Исто.

⁶⁴³ Исто, 68.

8. марта 1866. године. Већ на самом почетку се видело да ће седница Сабора бити веома напета. Један од првих говорника био је Антун Вакановић који је изјавио да се ово питање коначно мора решити и у ту сврху је предлагао формирање посебног одбора који би имао за циљ да формулише и изнесе пред Сабор предлог решења о односу Срба и Хрвата, односно признавања српског народа као посебног народа на територији Троједне краљевине. Вакановић је у тај одбор предложио Јована Суботића, Јована Живковића, Анта Старчевића, Фрању Рачког и Драгојла Кушлана. Вакановићев циљ је био да се решење пронађе на састанку представника оба народа. Међутим, он сматра да би пре било какве расправе требало да се дефинише „појам србства“, јер он „многима није јасан“⁶⁴⁴, с обзиром да једни сматрају Србе свим припадницима „источне“ вере, други сматрају да Срба има само у Кнежевини Србији, а трећи сматрају да у Троједној краљевини живе само „они Срби, који су диплому од цара Леополда II добили“.⁶⁴⁵ Одмах после је реч узео Иван Кукуљевић, који се жестоко успротивио Вакановићевом предлогу, јер је сматрао да би решење проблема тим путем произвело још веће размирице између припадника српског и хрватског народа. Кукуљевић сматра да је приговор који је стигао из Сремске жупаније само резултат „усхићења“⁶⁴⁶ посланика за своју народност, те да није спорно да Срби живе на територији Троједне краљевине, што је потврдио и Хрватски сабор 1861. године. За разлику од Кукуљевића, посланик Наполеон Шпун је подржао Вакановићев предлог, сматрајући да се то питање мора што пре решити у циљу народног јединства. Одмах потом се за реч јавио Иван Перковац који је затражио да се пређе на следећу тачку дневног реда, а да приговор посланика из Сремске жупаније не треба ни разматрати, с обзиром да српски народ, по његовом мишљењу, у Троједној краљевини живи и ужива иста права као и Хрвати.⁶⁴⁷ Са Перковцем се сложио и посланик Антун Јакић, који је сматрао да је питање постојања Срба на простору Хрватске и Славоније завршено седницом Сабора из 1861. године, те да се не треба поново покретати то питање. Касније су реч на седници узимали бројни хрватски политички представници као што су Амброз

⁶⁴⁴ I. Perić, *navedeno delo*, 369.

⁶⁴⁵ Isto.

⁶⁴⁶ Isto.

⁶⁴⁷ Isto.

Враницани, Матија Мразовић и Драгојло Кушлан,⁶⁴⁸ који су попут ранијих говорника, такође, сматрали да Сабор Троједне краљевине у овом сазиву не би требао да губи време по питању положаја српског народа у Хрватској и Славонији, те да ће свака даља расправа о српско – хрватским односима на тлу Троједне краљевине изазвати додатну нестабилност у односима ова два народа.

За реч се у даљем току седнице јавио Јован Суботић, који је оштро реаговао на наводе Ивана Перковца, али и на излагања осталих посланика који нису били спремни да признају Србима националну посебност у Троједној краљевини. Он је био мишљења да се преко овог питања и приговора посланика Сремске жупаније не сме прећи, с обзиром да „крв узкипи“⁶⁴⁹ када се поведе расправа од односима Срба и Хрвата. Суботић сматра да се о овоме треба расправљати на Сабору, те донети закључак који ће довести до „мира, реда и благостања ове домовине“.⁶⁵⁰ Он је предлагао да се „наш народ“⁶⁵¹ назове „наш хрватско – српски народ“⁶⁵², те да је једино то решење за мир између Срба и Хрвата на простору Срема, али и Троједне краљевине. Након овог Суботићевог говора, Кукуљевић и Перковац су одустали од својих предлога и прихватили да о односу између српског и хрватског народа расправи посебан одбор који ће се формирати од стране Сабора.⁶⁵³ Јован Суботић је био мишљења да у новоформирани одбор који би расправљао о овом питању треба да уђу људи који су спремни да „мире и гасе ватру“⁶⁵⁴, а онима који априори доносе закључке и који су одмах на почетку, без икакве расправе, „непријатељи“⁶⁵⁵ добрих српско – хрватских односа у том одбору нема места.⁶⁵⁶ Том приликом је Суботић изјавио да „једнако поштује и воли и хрватски и српски народ“⁶⁵⁷, те да је његов предлог у интересу и једних и других.

Предлог Јована Суботића изазвао је бурну реакцију хрватских политичара у Сабору Троједне краљевине. Највише су се побунили раније споменути политичари који су на

⁶⁴⁸ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 155. *Saborski spisi sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1867 – 1870*, Zagreb 1905, 23.

⁶⁴⁹ I. Perić, *navedeno delo*, 370.

⁶⁵⁰ Isto.

⁶⁵¹ Isto.

⁶⁵² Isto.

⁶⁵³ *Narodne novine* од 9. марта 1866. године.

⁶⁵⁴ Isto.

⁶⁵⁵ Isto.

⁶⁵⁶ Isto.

⁶⁵⁷ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 26.

почетку говорили о овој теми, сматравши да је питање признавања Срба као посебног народа у Троједној краљевини кочница у раду Хрватског сабора. Посланик Амброс Враницани је сматрао да је захтев Срба за признавање као посебног народа обична „провокација“⁶⁵⁸ чиме се чини „неправда према имену хрватском“⁶⁵⁹. Он сматра да тиме Срби воде агресивну политику и да у овом случају, ради мира, „агресивни треба и да попусти“.⁶⁶⁰ Матија Мразовић је сматрао да Срби својим захтевима желе да угрозе стабилност Хрватског сабора и у Троједну краљевину унесу немир, што може довести до озбиљне нестабилности, па чак и могућности да сви народи који живе на простору Хрватске и Славоније затраже „да се и њихова имена у адресу уметну“.⁶⁶¹ Веома сличног размишљања био је и барон Кушлан који је изјавио да „Хрвати не могу ни са ким делити своју љубав“⁶⁶², сматрајући, попут његових претходника, српске захтеве као агресију на целу Троједну краљевину. Посланик Антун Јакић био је нешто блажи, па је сматрао да о овом питању Сабор не треба да расправља, већ је довољно што се 1861. године „признало да има Србаља“⁶⁶³ у Хрватској и Славонији.

Као што се може закључити, предлог Јована Суботића није прошао, јер за њега није било слуха на Хрватском сабору код многих хрватских посланика. Идеја да се кроз заједничко име и признавање српског и хрватског народа као јединственог политичког чиниоца покаже њихова слога није наишла на разумевање већине хрватских посланика на Сабору Троједне краљевине. Са овим предлогом Јована Суботића нису били задовољни ни српски посланици, пре свих Светозар Милетић и Михаило Полит Десанчић, које је

⁶⁵⁸ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 155.

⁶⁵⁹ Исто.

⁶⁶⁰ Исто. Враницани је том приликом навео да Срби прво треба да попусте и да у Кнежевини Србији, бившем Српском Војводству и другим местима где Срби имају своје органе убаце и хрватски народ. Он је приликом свог говора рекао: „Наравно је дакле, да мора први попустити онај који агресивно поступа, ако хоће да у обште буде могућна равноправност. Та за бога господо! Ви сте Срби у кнежевини, Срби сте у бившој војводини, Срби на вашем конгресу: допустите дакле и нам, да барем на једном месту, и то овде у Загребу, задржимо и бранимо наше хрватско име, јер ако га не будемо бранили у Загребу, где да другачије бранимо хрватско име, које има своју краљевину, своју круну и устав свој?“. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 27.

⁶⁶¹ Мразовић је сматрао да би се прихватањем Суботићевог предлога створила нестабилна ситуација и да ће „устати господа, која у истину различите народности у нашој домовини заступају, да ће се подићи и равним правом захтевати, да се и њихова имена у адресу уметну, па ће онда назив гласити: талијански – немачки – српски – хрватски – славонски – приморски, итд. народ“ . Исто.

⁶⁶² Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 155.

⁶⁶³ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 26 – 27.

касније Суботић оптужио за неуспех његове идеје о српско – хрватском народу као једном.⁶⁶⁴

До формирања одбора који ће расправљати о српско – хрватским односима у Троједној краљевини чекало се неколико месеци и он је формиран тек на 55. седници од 24. новембра 1866. године. У одбор који је требао да расправи и да пронађе решење по питању односа између ових народа ушли су: Јован Суботић, Фрањо Рачки, Максимилијан Прица, Иван Перковац, Матија Мразовић, Драгојло Кушлан и Никанор Грујић. Одбор је, после неколико седница одржаних крајем 1866. и у првих неколико месеци 1867. године, поднео свој извештај Сабору Троједне краљевине на 73. седници од 11. маја 1867. године. Након краће расправе поводом поднетог извештаја, за реч се, као главни говорник, јавио Иван Вончина. Он је истакао потребу за слогом између народа који су „једног рода, једне крви, а имена двојега, имена хрватског и србског“⁶⁶⁵, као и да је, зарад мира и јединства народа, потребно да Хрвати свечано изјаве да су Срби равноправан и „истовјетан народу хрватском“⁶⁶⁶ у Троједној краљевини. Након тога је први потпредседник Сабора Мирко Шухај, који је тада председавао седницом, изјавио да је Хрватски сабор и раније, у току својих заседања 1848. и 1861. године, подржавао српско – хрватску сарадњу и да ће то учинити и 1867. године, те је без гласања прогласио да је изјава посланика Ивана Вончине једногласно усвојена, чиме је Хрватски сабор и званично признао Србима њихову народност у Троједној краљевини.⁶⁶⁷ Неколико месеци пре ове чувене Мајске изјаве у којој је Србима призната народност на територији Хрватске и Славоније, донета је и одлука Сабора да је службени језик у Троједној краљевини „језик хрватски или српски, а сваком је просто служити се писмом латинским или ћирилским“.⁶⁶⁸ Ова одлука Сабора Троједне краљевине донета је одмах након решења Југословенске академије знаности и умјетности по којом је српски признат за равноправни језик хрватском на простору Троједнице. Ово решење Академије донето је захваљујући великом залагању Јована

⁶⁶⁴ Суботић је том приликом замерио Милетићу и Политу што су улазили у расправу и тиме „испровоцирали“ хрватске саборске посланике Антуна Јакића и Амброза Враницанија. Исто, 27. *Автобиографија Ј.С.*, III, 218.

⁶⁶⁵ I. Perić, *navedeno delo*, 370.

⁶⁶⁶ Исто.

⁶⁶⁷ Исто.

⁶⁶⁸ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 158 – 159 . *Saborski spisi sabora...*, 309. Србобран од 1. јануара 1867. године.

Суботића и Ђуре Даничића.⁶⁶⁹ У тренуцима расправе о српско – хрватским односима на Сабору Троједне краљевине, Јован Суботић и Ђура Даничић су се истакли и као чланови грађевинског одбора који је расправљао о изградњи нове Саборне цркве у Загребу. Када је реч о овом питању, грађевински одбор од 24 члана је крајем 1864. године прихватио нацрте архитекте Фрање Клајна о изгледу нове цркве, која је подигнута у Загребу 1866. године, а чија је унутрашњост завршена тек 1884. године, скоро две деценије након изградње.⁶⁷⁰

Одлука Хрватског сабора да призна Србима народност на тлу Хрватске и Славоније изазвала је велико одушевљења код Јована Суботића и наду да би његови политички ставови о што већем јединству ова два народа могли да се остваре у догледно време. Са друге стране, ова одлука Хрватског сабора довела је и до веома оштрих реакција и негодовања од стране појединих хрватских политичара. Како је Суботић касније истакао у једном новинском тексту, посебно је гласан био Лујо Вукотиновић који је тврдио да свако ко живи у Хрватској и Славонији мора бити Хрват, без обзира на народност или вероисповест.⁶⁷¹ Према Вукотиновићу, свако ко је тврдио другачије од посланика није патриота и нема „политичку обзорност“⁶⁷². Суботић је овакве ставове демантовао.⁶⁷³ Он сматра да реторика Вукотиновића не може пореметити односе два братска народа – Срба и Хрвата. Јован Суботић је чврсто заступао став да Србима нико не сме да одузима народност и да нема потребе о томе расправљати или доказивати припадност народу. Као пример, Јован Суботић наводи да у Угарској припадници српског народа нису Мађари, него Срби, па би то требало да буду и на простору Хрватске и Славоније. Као посебан народ, према речима Јована Суботића, Срби у Троједној краљевини требају да поштују хрватски народ и да заједно са њима уско сарађују на политичком и културном плану.⁶⁷⁴ Јован Суботић је сматрао да је признавањем српског народа од стране Хрватског сабора

⁶⁶⁹ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 -1918*, 159.

⁶⁷⁰ Д. Медаковић, *наведено дело*, 48 – 49.

⁶⁷¹ *Народ* бр.126 од 27. октобра 1870. године.

⁶⁷² Исто.

⁶⁷³ Суботић је у новинском чланку написао: “Г. Вукотиновић враћа се на становиште, које је животом народа по свуда већ осуђено. Он потеже теорију, по којој би сви народи у турској царевини, носили име Турци; он стаје на темељ, на ком су Мађари некада стојали, па су га и они оставили, и баш сад ево хоће и даље од њега да се удаље; он поставља начело, против кога дух нашега времена на све стране победоносно војује.” Исто.

⁶⁷⁴ Исто.

потврђена „слога и снага“⁶⁷⁵ два брата народа. Ова одлука била је, по српски народ, најзначајнији догађај овог сазива Сабора Троједне краљевине. Јован Суботић је тиме, изјављујући да су овом одлуком и српски и хрватски народ задовољни и на добитку⁶⁷⁶, оценио своје учешће у сазиву Хрватског сабора од 1865. до 1867. године веома добрим политичким успехом. Поводом одлуке Хрватског сабора да српском народу призна народност, Јован Суботић је у својим мемоарима са великим одушевљењем написао: „Хрвати ће остати што су и били, славни јуначки своју домовину љубећи народ, а Срби ће бити њима у свему равни. Наша ће домовина видети у овој изреци признавање својих народа, а други ће народи видети слогу и снагу, која ће сваки нападај проти народности и слободи победоносно одбијати, и народ хрватски и српски славним и љубљеним учинити како у домовини својој, тако и у свих земљах, где Словени станују“.⁶⁷⁷

Догађаји који су се одиграли 1867. године на Хрватском сабору, а резултирали су попуштањем хрватских посланика по питању односа према српској народности у Хрватској и Славонији, имају дубљу политичку позадину. Наиме, априла 1867. године склопљен је споразум између Кнежевине Србије и хрватске Народно – либералне странке. Циљ споразума био је стварање јединствене државе Јужних Словена, а тиме су створени и услови за заједничко српско – хрватско деловање на политичкој сцени Хабзбуршке монархије. Овај споразум потпуно је променио хрватску политичку позорницу и учешће Срба у њој, али и односа појединих хрватских политичких представника према српском народу. Од тог тренутка српски народ у великој мери почиње да подржава политичке идеје хрватске Народно – либералне странке, масовно се учлањујући у њу. Заборавивши њене пређашње ставове по питању односа између Срба и Хрвата, а сматрајући да је наступило време српско – хрватске сарадње и слоге под гаранцијом Владе Кнежевине Србије, припадници српског народа су у огромној мери допринели каснијим изборним успесима ове хрватске странке.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ *Автобиографија Ј.С.*, III, 219.

⁶⁷⁶ Исто, 219 – 220.

⁶⁷⁷ Исто.

⁶⁷⁸ Овај споразум тicao се и заједничког дизања устанка у Босни, чију је верзију дао Антоније Орешковић, а коначно Илија Гарашанин. Што се тиче изборних резултата, запажен успех је Народна – либерална странка остварила на наредним изборима у Срему, где су освојили 5 од укупно 14 посланичких места. Овај изборни успех био је последица великог броја српских гласова. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и*

Што се тиче даљих саборских активности у овом мандату, у току 1866. године Сабор Троједнице је расправљао и о двама стварима које су биле од значаја за хрватску историју, а тичу се обележавања три века од смрти Николе Зринског и откривању споменика бану Јосипу Јелачићу у Загребу. Обе теме су отворене у седницама које су вођене у току новембра и децембра 1866. године.

Поводом обележавања 300 година од погибије Николе Зринског, Хрватски сабор је формирао посебан одбор који је имао за циљ да размотри и предложи на који начин ће се тај догађај обележити и како ће свој допринос дати остали посланици Сабора. Одбор је бројао три члана, а то су били Јован Суботић, Бартол Змаић и Матија Мразовић. Свој предлог Одбор је изнео на 55. седници од 24. новембра 1866. када је предложено да сви посланици Сабора предвођени баном заједно оду на свечану мису, затим на свечану академију у Хрватском казалишту и на крају да се формира посебна саборска депутација која ће присуствовати „крштењу трга“⁶⁷⁹ Николе Зринског у Загребу. Упркос оштром супротстављању Анта Старчевића, Хрватски сабор је већином гласова усвојио овај предлог.⁶⁸⁰

Већ на следећој, 56. седници Хрватског сабора од 28. новембра 1866. расправљало се о постављању споменика бану Јосипу Јелачићу на главном градском тргу у Загребу.⁶⁸¹ Тада је Мирко Шухај, који је председавао седницом Сабора Троједне краљевине, представио посланицима финансијски извештај поводом израде и постављања споменика. Затим је позвао све саборске посланике да присуствују свечаном догађају откривања споменика бану Јелачићу заказаног за 16. децембар 1866. године. Сем Анта Старчевића који се противио постављању споменика бану Јелачићу,⁶⁸² сви посланици Хрватског сабора су са одушевљењем прихватили Шухајев позив.

Славонија 1538 -1918, 159. В. Крестић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, Историја српског народа V-2, Београд 1994, 144.

⁶⁷⁹ I. Perić, *navedeno delo*, 371.

⁶⁸⁰ Анте Старчевић је одбио да гласа за прихватање предлога о обележавању 300 година од погибије Николе Зринског, сматрајући да је он бранио непријатеље хрватског народа. Истичући да се Зрински борио на мађарској страни, Старчевић напомиње да је он живот дао борећи се за Мађарску која је после постала део Аустрије, те да нема никаквог херојства у томе и да Никола Зрински не заслужује ни споменик, а ни трг у Загребу. Исто.

⁶⁸¹ О овом питању се расправљало све до 59. седнице од 12. децембра 1866. године. ХДА у Загребу, Ф. Записници Сабора 1865 – 1866, бр. 839.

⁶⁸² Разлог за овај поступак Анта Старчевића је непознат, с обзиром да му председавајући седницом Мирко Шухај није дозволио да образложи своју одлуку. Међутим, овакав став Старчевића наишао је на осуду

Може се рећи да је деловање српских посланика на Хрватском сабору у сазиву од 1865. до 1867. године било делимично успешно. Највећи успех рада представника српског народа свакако се односи на признавање Срба као посебне народности у Троједној краљевини, као и равноправна употреба српског језика и ћириличног писма на простору Хрватске и Славоније. Са друге стране, Срби на Хрватском сабору нису успели да поново покрену питање одлука Благовештенског сабора из 1861. године и обнове Српске Војводине, што због њихове разједињености у различитим политичким странкама, а што због мањка простора политичког деловања насталог услед бројних питања о којима је Сабор у то време расправљао. Упркос томе, овај Хрватски сабор је показао да су Срби ипак представљали значајан чинилац у политичком деловању и одлучивању на простору Троједне краљевине, а као највећи победник изашла је хрватска Народна – либерална странка, која је 1865. године ушла у Сабор без иједног Србина, а из њега изашла као странка у којој ће припадници српског народа на простору Хрватске и Славоније видети заштитника њихових интереса и носиоца борбе за ослобођење Јужних Словена у неким будућим временима. Све време рада Сабора Троједне краљевине, Јован Суботић је, без икакве сумње, као посланик и члан бројних саборских одбора, играо огромну улогу у скоро свим саборским дебатама и одлукама, а значајан је и његов допринос по питању признавања посебности српског народа на простору Хрватске и Славоније. Он је за Хрватски сабор који је радио у периоду од 1865. до 1867. године рекао да је „знаменити и важан“⁶⁸³, имајући пре свега у виду борбу Срба за признавање њихове политичке посебности унутар Троједне краљевине, као и друга питања о којима је било речи, а која су обухватала целокупан друштвени живот у Хрватској и Славонији. Веома важне су и околности под којима је Сабор заседао, с обзиром да су се крупне политичке промене у то време одиграле на простору целокупне Хабзбуршке монархије, а које су се ускоро директно одразиле и на политичко и деловање Јована Суботића у Сабору, али и у осталим друштвеним активностима на простору Троједне краљевине.

осталих посланика на Сабору. Док је Михаило Полит Десанчић критиковао одлуку Шухаја да не дозволи Старчевићу да да своје образложење, дотле је Драгојло Кушлан рекао да Старчевић и не треба да дође ако не жели, јер се његово присуство неће ни приметити. Кушлан је мишљења да се не треба ни расправљати са особом (Старчевићем) која није вредна Јелачићу „ни обуће одријешити“. Isto,372.

⁶⁸³ *Автобиографија Ј.С.*, III, 213.

4.3. Утицај политичких промена у Хабзбуршкој монархији на Суботићев рад у Загребу

Падом Баховог апсолутизма поново је, након више од једне деценије диктатуре, заживео политички живот у Хабзбуршкој монархији. Међутим, проблеми настали у држави показали су да постојеће уређење није гарант опстанка Монархије, те да се мора трагати за другим начином изласка из политичке кризе у којој се држава налазила. У току Суботићевог борава у Загребу, веома важни догађаји су се одиграли у даљем политичком животу по питању унутрашње организације Хабзбуршке монархије, али и код организовања и деловања српских представника који су чинили значајан политички фактор и били заштитници српских националних ставова и идеја у званичној државној политици.

Прва велика промена која је значајно утицала на целокупни политички живот српског народа у Хабзбуршкој монархији, а која се одиграла у тренуцима Суботићевог борава у Загребу, била је оснивање Уједињене омладине српске (УОС), организације која је окупила истакнуте представнике српског народа⁶⁸⁴ и која је била један од најзначајнијих чинилаца на политичкој сцени у другој половини 60-их и почетком 70-их година XIX века. Оснивачка скупштина УОС одржана је у Новом Саду од 27. до 29. августа 1866. године, непосредно након аустријског пораза од Пруске код Садове, а у време када је Јован Суботић био посланик на Хрватском сабору. Дозвола за одржавање скупштине УОС добијена је од стране власти, али под условом да се на скупу расправља само о књижевним и просветним приликама.⁶⁸⁵ Међутим, ова скупштина, као и целокупан каснији рад УОС, била је политичког карактера.⁶⁸⁶ Као главне циљеве у свом раду, УОС је у свом програму истакла књижевну, просветну и културну делатност, али потајно је

⁶⁸⁴ Званично, УОС је окупљала све Србе старије од 18 година, без обзира на државу у којој живе, социјалну припадност и пол. Њена девиза била је „све с народом за народ“. Ипак, главну реч водиле су личности које су представљале утицајни слој српског друштва, у политичком и културном смислу. Василије Ђ. Крестић, *Аустроугарска грађа о Уједињеној омладини српској*, Нови Сад 2015, 11.

⁶⁸⁵ Оснивачка скупштина УОС је праћена од стране владајућих структура Монархије. Иако је било упитно да ли ће се она уопште одржати, власти су дале дозволу, али под условом да се на њој расправља искључиво о културно - просветним питањима. И у каснијем периоду, рад УОС је праћен, а надлежне органе је о раду Омладине обавештавао и тадашњи градоначелник Новог Сада Павле Стојановић. Исто, 8.

⁶⁸⁶ Сматрало се да је „идејни творац“ Омладине био Светозар Милетић, с обзиром да је био један од виђенијих и истакнутијих људи у организацији. Ове сумње изнео је председник аустријске владе гроф Рикард Белкредо. Исто, 8 – 9.

радила на подизању устанка за коначно ослобођење Србије и Балкана од Турака.⁶⁸⁷ Поред тога, УОС је радила и на подизању националне свести и повезивању свих Срба, како оних који су живели на простору Монархије, тако и оних у Османском царству.⁶⁸⁸ Штавише, УОС је активно пратила дешавања на политичкој сцени Србије. Њихов рад и деловање се поклапа са временом владавине кнеза Михаила Обреновића (1860 – 1868) и Намесништва (1868 – 1872). Чланови УОС су критиковали политику кнеза Михаила, сматрајући да је дошло време када Србија треба да крене у борбу за ослобођење од турске власти. Они су били против Михаилове политике оклевања. Такође, сматрали су да и Намесништво отеже са акцијом против Османског царства. Наиме, УОС је оценила да је прави тренутак за покретање борбе за ослобођење српског народа био 1866. и 1867. године, односно у време и непосредно након пораза Аустрије у рату против Пруске. С обзиром да акција није уследила, УОС је кренула са оштром критиком београдских власти. Због тога је кнез Михаило, а касније и намесничка власт, водио отворену политику против УОС, сарађујући чак са властима у Бечу и Будимпешти.⁶⁸⁹ У извештајима о раду Омладине који су из Кнежевине Србије слати властима Монархије, може се видети да је, поред Светозара Милетића, често праћен и Јован Суботић.⁶⁹⁰ Наиме, Суботић је у време деловања УОС, често мењао место пребивалишта. У време настанка Омладине, он је био посланик на Хрватском сабору. Године 1867. посетио је Етнографску изложбу у Русији, након које је смењен са свих јавних функција у Хрватској и Славонији. Након што је напустио простор Троједне краљевине, Суботић је отишао у Београд са намером да тамо отвори адвокатску канцеларију. Међутим, због убиства кнеза Михаила у Кошутњаку 1868. године, од овог посла није било ништа, па је Јован Суботић отишао у Нови Сад. Године 1868. изабран је за председника Матице српске и на том положају био је четири године. Као неко ко је, у то време, био близак идејама Светозара Милетића, Суботић је од стране аустроугарских

⁶⁸⁷ В. Крестић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1849 – 1868, Историја српског народа V-2*, 135.

⁶⁸⁸ Овде се мисли и на српски народ у Кнежевини Србији, која је у то време, формалноправно, била део Османског царства. В. Ђ. Крестић, *Аустроугарска грађа о Уједињеној омладини српској*, 12 – 13.

⁶⁸⁹ Постоји низ извештаја који говоре да су београдске власти строго контролисале рад УОС и да су редовно извештавале надлежне органе Аустроугарске. У великом броју њих се спомиње и Јован Суботић, али види се да он није био активан у раду Омладине. Исто, 152 – 155.

⁶⁹⁰ Примера ради, у једном од извештаја хрватског канцелара Светозара Кушевића упућених грофу Фридриху Фердинанду Бајсту, наводи се да се очекиване демонстрације омладине на једној свечаности код манастира Раваница 27. јуна 1868. године нису одржале, а да том приликом нису били присутни ни Светозар Милетић ни Јован Суботић. Исто, 137 – 138.

власти оцењен као потенцијална опасност по интересе Монархије и један од људи који су могли да имају велики утицај на рад УОС. Власти у Бечу и Будимпешти су сматрале да Суботић идеје УОС може да шири и преко Матице српске, која је међу српским народом имала велику улогу и значај, а његове честе промене пребивалишта унеле су извесну дозу сумње у Суботићев рад и деловање. Због тога је праћен и рад Матице српске, као и њена издавачка делатност. У извештајима које су добијале владајуће структуре Монархије, може се једино закључити да је Јован Суботић био изузетно угледан јавни радник, у то време веома цењен и поштован међу српским народом. Међутим, његове веће умешаности у рад и организацију УОС није било, супротно очекивањима владајућих кругова у Монархији.

Питање државног преуређења Хабзбуршке монархије уобразно је након пораза Аустрије у рату са Пруском код Садове 1866. године. Након катастрофе коју је доживела аустријска војска, потпуно је одбачен федералистички принцип уређења државе. Све више се у дворским круговима актуелизовала прича о дуализму као једином решењу, а главни заговарачи овог система били су мађарски водећи политичари Ференц Деак и Ђула Андраши. Било је само питање дана када ће се донети одлука о преласку на дуалистичко уређење, с обзиром да је и цар Франц Јозеф проценио да се јединство целокупне Монархије може сачувати само испуњењем захтева мађарског племства и крупног грађанства⁶⁹¹, с обзиром да су пропали сви ранији покушаји преуређења Монархије који би довели до одређених унутрашњих промена.

До Аустро – угарске нагодбе дошло је 1867. године, само годину дана након пораза аустријске војске од Пруске. Доношење Нагодбе изазвало је веома крупне промене у функционисању државе у сваком погледу, што се директно одразило на живот свих становника у њој. Овим актом успостављен је нови државно – правни оквир Хабзбуршке монархије.⁶⁹² Нагодба је довела до различитих реакција међу водећим личностима

⁶⁹¹ А. Раденић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1868 – 1878, Историја српског народа V-2*, 133 – 134.

⁶⁹² Аустро-угарска нагодба је била резултат споразума између бечког Двора и угарске политичке елите. Према Нагодби, Угарска је стекла потпуну унутрашњу самосталност, док је Беч задржао под својом контролом дипломатију и војску. Према тексту Нагодбе, потпуно је јасно да је Угарска добила одређене елементе државности, као што је унутрашња подела земље на жупаније, установа Сабора, постојање Угарске дворске канцеларије у Бечу и др. Наиме, свака чланица ове федерације имала је своју Владу са премијером и министрима, свој парламент, законодавство, управу и судство. Аустрију и Угарску везивала је личност владара из Хабзбуршке династије (који је у Аустрији носио титулу цара, а у Угарској краља) и понеке

политичког живота пречанских Срба. Док су конзервативно – клерикални кругови, предвођени Ђорђем Стратимировићем, иступали директно против дуалистичког преуређења Монархије, дотле су милетићевци, бар на почетку, били по страни, не желећи да било каквим противљењем или критиковањем Нагодбе доведу до још затегнутијих односа између Срба и Мађара. Чини се да је Светозар Милетић веровао да ће се у новој концепцији уређења наћи простор и за испуњавање одређених интереса других народности у Монархији, али када је видео да су Немци и Мађари државу поделили само за себе, одлучио се да крене у оштру борбу против Беча и Пеште. Још пре доношења Нагодбе, Милетић и његове присталице јасно су виделе да је државно преуређење у виду дуализма неминовност, па су чак били и спремни да подрже такву промену, али под условом да се другим народима који живе на простору Монархије, између осталих и Србима, гарантују њихова национална, верска и школска права. Видевши да од оваквих захтева представника српског народа нема ништа, Милетић је предлагао да се изврши арондација жупанија, бар у угарском делу, која би обједињавала и српски национални елемент, чиме би се отклонила евентуална опасност од великомађарског централизма.⁶⁹³ Његови захтеви, као ни захтеви представника других народности, нису уродили плодом. Штавише, они нису ни узети у разматрање од стране представника владајућих кругова Беча и Пеште.

Срби и представници других народности у оквиру Монархије морали су да се суоче са новим, дуалистичким уређењем државе, прихватајући оно што им нуде Беч и Пешта. Очи припадника српског народа су посебно биле упрте у Пешту, с обзиром да је велики проценат Срба живео на територији Угарске. Са друге стране, након успостављања Нагодбе, угарска Влада на челу са Андрашијем суочила се са низом питања која су била актуелна и у току револуционарних дешавања 1848. и 1849. године. Једно од најбитнијих и најкомплекснијих питања, било је национално питање. Њено решавање рађено је у духу

заједничке институције и државни послови. Заједнички послови за обе државе били су војска (одбрана земље), односи са иностранством и финансије за покриће заједничких послова. О појединим питањима, као што су питања у области царина, спољне трговине, новчаних послова, железнице, индустрије, државних зајмова и др., расправљало се у свакој половини Монархије посебно, а потом су се ставови усаглашавали. Чедомир Попов, *Грађанска Европа (1770 – 1914): политичка историја Европе (1815-1871)*, Београд 2010, 367 – 368.

⁶⁹³ А. Раденић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1868 – 1878*, 153 – 158.

„великомађарске политике угарског племства“⁶⁹⁴. Као једно од решења 1868. године донети су Закон о народностима и Закон о црквено – школској аутономији. Предлог Закона о народностима су Угарском сабору још почетком 1867. године поднели представници других народности, а по њему је предвиђено да се Мађари, Румуни, Срби, Словаци, Русини и Немци признају као равноправни народ уз употребу свог језика и других права, а национална равноправност била би им загарантована аутономним областима у оквиру Монархије. Када је 1868. године дошао на дневни ред овај закон, предлог који су поднели бројни мањински народи је одбачен, а већина је подржала нацрт закона барона Јожефа Етвеша, који је појам нације третирао као појам политичког народа, односно да у оквирима Угарске може да живи само мађарски народ, без обзира на то којој народности припада становништво.⁶⁹⁵ Употреба језика мањинских народа предвиђена је у тачно утврђеним случајевима. Убедљиво изгласан, Закон о народностима је изазвао револт код припадника мањинских народа, а највише код Срба и Румуна.⁶⁹⁶ Поред Закона о народностима, Угарски сабор је исте године донео и IX законски члан, тј. Закон о црквено – школској аутономији по коме су Срби задржали самоуправна права на црквеном и школском плану која су била у складу са саборским закључцима из 1864. и 1865. године.⁶⁹⁷ За разлику од претходног, Срби нису показали већи отпор према Закону о црквено – школској аутономији.⁶⁹⁸

Током свих ових радикалних промена које су се одигравале на простору Монархије и које ће знатно изменити њен политички живот, Јован Суботић се налазио у Загребу. Његов веома успешан боравак у овом граду, где је за неколико година свог рада оставио

⁶⁹⁴ Ч. Попов, *наведено дело*, 369.

⁶⁹⁵ Предложени, а касније изгласан Закон о народностима, посебно је изазвао реакцију Срба, а они су своје ставове изнели и кроз Милетићеве новине *Заставу*, која је оштро критиковала став Мађара. Исто, 161. Д. Кириловић, *Помађаривање у Угарској*, Нови Сад 1935, 10.

⁶⁹⁶ Закон о народностима, изгласан као XLIV законски чланак из 1868. године представља јасан доказ о званичној државној политици која је укључивала асимилацију и помађаривање других народности у Угарској. Ово се спроводило по принципу поимања нације са појмом политичког народа, односно ставом да у Угарској живи само један политички народ – угарски (мађарски). Дејан Микавица, Владан Гавриловић, Горан Васин, *Знаменита документа за историју српског народа 1538 – 1918*, Нови Сад 2007, 294. Након изгласавања овог закона, српски посланици на Угарском сабору, а између осталих и Светозар Милетић, напустили су седницу. Ч. Попов, *наведено дело*, 369.

⁶⁹⁷ Школска одредба овог закона тицала се самосталности српских, пре свега основних, школа. Српске школе су, као и школе других народности на простору Монархије, могле бити само конфесионалне, али су оне у српској средини имале снажно национално обележје и служиле су за очување идентитета српског народа. Исто, 292.

⁶⁹⁸ А. Раденић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1868 – 1878*, 160 – 162.

велики траг у политичком и културном животу, као посланик на Сабору Троједне краљевине и први човек Хрватског казалишта, Суботић је прекинуо крајем 1867. године. Повод за прекид Суботићевог рада у Загребу била је Етнографска изложба, која је одржана у Москви 1867. године. Организована под покровитељством руског цара Александра II, изложба је окупила велики број припадника словенских народа из целе Европе. Био је то први већи свесловенски конгрес након Прашког конгреса одржаног револуционарне 1848. године, који је изазвао велико интересовање других европских земаља, а понајвише Хабзбуршке монархије. Међу позваним представницима српског народа био је и Јован Суботић.⁶⁹⁹

Чим је Суботић добио позив, затражио је од надлежних институција дозволу да оде на овај пут⁷⁰⁰. Након што ју је добио од владајућих структура у Загребу и у Бечу, кренуо је пут Москве на изложбу.⁷⁰¹ Путовао је преко Вилне, Остраве и Пскова, заједно са другим гостима, а на свакој станици су, према речима Суботића, сви гости били дочекани уз песму, аплауз и подршку. Суботић је почетком маја 1867. године стигао у Петроград, где су, пред наставак пута за Москву, сви гости изложбе били свечано дочекани. После неколико дана, стигао је и у Москву, где је већ на станици приређен „величанствени дочек“.⁷⁰² Према његовим речима, само дочек у Прагу 1848. године може да се мери са овим дочеком, иако је у Москви то изгледало још грандиозније, с обзиром да се преко десет хиљада људи окупило да уз покличе и песму дочека представнике словенских

⁶⁹⁹ Наиме, припреме за Етнографску изложбу у Москви су отпочеле још 1864. године и биле су под покровитељством руског цара Александра II. Циљ ове изложбе био је много већи од онога којим се представљао у јавности, с обзиром да се приближавао крај решавања Источног питања. Шездесетих година XIX века догодиле су се бројне значајне промене не европском тлу, те је руски цар желео да окупи представнике свих словенских народа, што је имало за циљ даље руске активности у решавању Источног питања. М.Ђ. Милићевић, *Етнографска изложба и словенски састанак у Москви 1867.*, Београд 1884, 10 – 13. Идеја за отварање изложбе родила се 1864. године када је Друштво љубитеља природословних знаности при Универзитету у Москви донело одлуку да се 1867. године приреди етнографска изложба, што би допринело развоју етнологије и отварању Етнолошког музеја у Москви. Иако је првобитни план да ова изложба буде искључиво руска, врло брзо се од тога одустало, па је она постала свесловенска. Иако је њена организација финансијски много стајала Русију, у оно време око 30.000 рубаља, они су сав уложени новац врло брзо повратили само од продаје улазница, с обзиром да је интересовање грађана (који су били припадници бројних словенских народа) за изложбу било огромно. Petar Matković, *Moskovska etnografska izložba u svibnju 1867*, RAD – JAZU, Zagreb 1867, 189 – 213.

⁷⁰⁰ Он у својим мемоарима записује: „Ја сам овај позив дворској канцеларији пријавио, и искао допуст за тај пут, који сам и добио. Друга у погледу на мене важна околност у овој прилици била је ова“. *Автобиографија Ј.С.*, IV, 1.

⁷⁰¹ Исто, 1 – 3.

⁷⁰² Исто, 11.

народа⁷⁰³ који су долазили у Москву⁷⁰⁴, очекујући да ће свако на свој начин улили нови дух свесловенској мисли.⁷⁰⁵ Етнографској изложби у Москви присуствовало је 79 имена из разних словенских народа. Било је ту представника Кошуба, Полапских Словена из Пруске, Лужичких Срба, Руса из Галиције и Украјине, Чеха, Словака, Словенаца, Срба и Хрвата. Међу угледним Србима, како оних који су живели на простору Кнежевине Србије тако и оних са простора Монархије, који су били позвани најзначајнији су прота Урош Милутиновић, прота Никола Беговић, Јован Суботић, Михаило Полит Десанчић, Лаза Костић и др.⁷⁰⁶ Одмах по доласку организован је пријем код руског цара Александра II у царском селу 26. маја. Том приликом је цар поздравио све госте, пожелео им добродошлицу и изразио задовољство што баш у словенској Русији види окупљене представнике свих словенских народа. Ова изјава руског цара, као и сама Етнографска изложба, изазвала је веома велику пажњу у другим европским земљама.⁷⁰⁷ Страх од јачања панславистичких идеја и уједињење словенских народа привукао је пажњу великих сила. Посебно је опасно оцењено велико интересовање свих словенских народа за ову изложбу, која је окупила око 100.000 посетилаца.⁷⁰⁸

Отварање Етнографске изложбе је, такође, оставило велики утисак на Јована Суботића. Изложба је отворена 29. маја 1867. године, када је уприличена свечана посета, а већ следећег дана одржана су предавања на московском универзитету.⁷⁰⁹ У својој аутобиографији Суботић даје детаљан опис са Етнографске изложбе на којој су могле да

⁷⁰³ М.Ђ. Милићевић, *наведено дело*, 82. Упоређујући Московску етнографску изложбу и Свесловенски конгрес у Прагу из 1848. године, Суботић је написао: „Долазак у Москву био је величанствен. Ја сам још један подобан дочек доживео... а то је био долазак у Праг год. 1848... У Москви је и влада и народ госте дочекао, и у толико је овај био огромнији него онај. Хиљадама и хиљадама света било је на станици на којој су нас очекивали. Улазак у Москву не друкчије него је наличио каквом тријумфу. Од станице, целим путем до хотела, где смо одсели, био је народ, човек уз човека. Нова лица, ново одело: а нови и усклици! Ту је био владајући и ти и одело и реч славенска“. *Аутобиографија Ј.С.*, IV, 11. Учешће у Етнографској изложби је узела и Матица српска која је неке ствари донирала за саму изложбу, а које су биле у вези са српском ношњом која је била изложена у Москви. Искра В. Чуркина, *Из историје веза између руских научних установа и југословенских матица (од педесетих до седамдесетих година XIX века*, Зборник радова „Културно – политички покрети народа Хабзбуршке монархије у XIX веку, Нови Сад 1983, 314 – 315.

⁷⁰⁴ М.Ђ. Милићевић, *наведено дело*, 82.

⁷⁰⁵ Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 164.

⁷⁰⁶ М.Ђ. Милићевић, *наведено дело*, 82.

⁷⁰⁷ Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 166.

⁷⁰⁸ Марта Вукотић-Лазар, Александра Јовић, *Делегације Србије и Црне Горе на Другом свесловенском конгресу и сверуској етнографској изложби у Москви 1867. године*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, 48/1, Косовска Митровица 2018, 199 – 225.

⁷⁰⁹ Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 166 – 167.

се виде народне ношње и други предмети бројних словенских народа, распоређени у пет огромних просторија. Народна ношња је била изложена по зидовима или на воштаним фигурама, што је Суботића посебно одушевило.⁷¹⁰ На изложби, Суботић се упознао и са митрополитом Филаретом, за кога каже да „овакву светињу није нико од нас у животу видео“.⁷¹¹ Одушевљен Москвом и уопште Русијом⁷¹², Јован Суботић је одлучио да сина Дејана пошаље у Русију да живи и гради своју професионалну војничку каријеру. За тај чин затражио је пријем код митрополита Филарета, који му је дао благослов.⁷¹³ Поред митрополита, Суботић се током свог боравка у Москви сусрео са бројним знаменитим личностима у Русији.⁷¹⁴

Предавања на московском универзитету била су у духу панславизма и јачања веза између свих словенских народа. Предвиђено је да се у будућности чешће организују свесловенски скупови, као и да се знамените личности свих словенских народа повезују у бројна удружења како би се, на тај начин, оснажила веза међу Словенима кроз различите друштвене делатности. С тим у вези планирано је оснивање једног словенског научног и литерарног удружења које би се састајало сваке друге године и кроз књижевну делатност развијало сарадњу међу словенским народима. Ово удружење је формирало план рада и своје органе, а чак су донели и одлуку да се следећи састанак одржи у Београду. Од српских представника, у привремени одбор новоформираног научног и литерарног удружења ушли су Јован Суботић и Михаило Полит Десанчић. Међутим, све је остало само на плановима, јер удружење никада није заживело. До састанка у Београду, такође,

⁷¹⁰ *Автобиографија* Ј.С, IV, 21.

⁷¹¹ Јован Суботић је руског митрополита Филарета назвао „највећим и најскупоценијим бисером Москве“. Исто.

⁷¹² Јован Суботић је био импресиониран Москвом. У својој аутобиографији износи своје импресије, које се огледају у велелепним здањима овог града, као и црквама које се тамо налазе и изгледају грандиозно. Исто, 3 – 18.

⁷¹³ Дејан Суботић (1852 – 1920) био је један од петоро синова Јована и Савке Суботић. На инсистирање оца, дошао је крајем шездесетих година 19. века у Русију, у којој је провео већи део свог живота. Током своје професионалне каријере, Дејан Суботић ће постати генерал – лајтнант у руској војсци. Умро је 1920. године, а сахрањен је у гробници породице Суботић на гробљу у Земуну.

⁷¹⁴ Јован Суботић је тада упознао чувеног руског публицисту Јураја Федоровича Самарина (1818 – 1876), Ивана Аксакова (1823 – 1886), професора филозофије на московском универзитету Михаила Нићифоровича Каткова (1820 – 1887). Исто, 26 – 28.

никада није ни дошло, а словенски народи чекали су преко четири деценије на следећи свесловенски скуп.⁷¹⁵

Током одржавања изложбе у Москви, свако од гостију је имао прилике да се обрати осталим присутнима. Јован Суботић, за разлику од већине учесника који су говорили веома енергично и у духу свеprisутног панславизма, није држао политичке говоре. Био је свестан да му говор политичког карактера у којем би истакао значај сарадње између словенских народа може донети озбиљне неприлике по повратку у Монархију, те да може и негативно утицати на политичку функцију коју обавља у Троједној краљевини. Да би уклонио евентуалне притиске и проблеме, он је прочитао песму о Москви инспирисан њеним изгледом коју је и написао током боравка, а која је, како сам истиче, касније и објављена у појединим руским листовима.⁷¹⁶

Јован Суботић је провео у Москви четрнаест дана, чиме је прекорачио рок који му је био дозвољен. Преко Петрограда,⁷¹⁷ где се задржао пар дана, Суботић се крајем јуна 1867. године вратио у Загреб. Одмах по доласку у Загреб њега је, према сопственом казивању, дочекао један велики сандук пун свештеничких одора и других црквених предмета. Тај сандук је послао руски двор за тек подигнуту православну цркву у Загребу.⁷¹⁸ Јован Суботић је одмах обавестио Јосипа Шокчевића, који се веома изненадио поклоном из Русије, а кардинал Хаулик је послао свог изасланика да процени вредност руских дарова.⁷¹⁹

Након краћег боравка у Загребу, Јован Суботић се упутио за Беч како би јавио надлежнима да се вратио из Русије. Прво се обратио Дворској канеларији, где га је примио саветник Мирко Шухај, са којим се добро познавао још из времена заседања Хрватског сабора, из сазива од 1865. до 1867. године. Веома резервисано држање Шухаја изненадило је Суботића и указивало му да његов боравак на Етнографској изложби у Русији није

⁷¹⁵ Следећи Свесловенски конгрес одржан је 1910. године у Софији. Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 167 – 168 .

⁷¹⁶ *Автобиографија* Ј.С, IV, 17.

⁷¹⁷ Суботић је био веома одушевљен овим градом, а посебно су га фасцинирали Зимски дворач и музеј Ермитаж. Исто, 38.

⁷¹⁸ Исто, 46 – 47.

⁷¹⁹ Овог догађаја Суботић се присећа у својим мемоарима: „Дође и ризничар кардинала Хаулика, те удри и он у чуђење. Стане се распитивати, шта то може коштати, и кажу да је тај ризничар као струковњак проценио ту пошиљку најмање на 30 000 фор. То је био за цркву дар од саме руске царице, и после ми каже посланик у Бечу, да је он по мојој жељи потражио помоћ за Загребачку цркву, и да му нису хтели ништа у новцу дати из призрења за нашу владу, него су те ствари послали“. Исто, 47.

примљен позитивно у владајућим круговима, а у то се уверио када је посетио и барона Левина Рауха, са којим се упознао још почетком шездесетих година XIX века, док је обављао титулу септемвира. Овакво држање званичника Монархије свакако је последица чињенице да је током Суботићевог боравка у Бечу дошло и до промена у Троједној краљевини, па је уместо Јосипа Шокчевића на место хрватског бана постављен управо Левин Раух.⁷²⁰ Нови хрватски бан био је присталица Унионистичке странке. Његов главни циљ током обављања функције бана био је да се спроведе Хрватско – угарска нагодба, на тај начин што је претходно било неопходно умањити утицај Народне странке и ојачати унионистичке редове и створити им већу подршку у Троједној краљевини. Све ове мере су имале за циљ да се на следећим изборима створе услови за победу Унионистичке странке. У овом послу, бан Раух је имао подршку Угарске владе, јер је, као што је већ речено, ово био један од начина да се прихвати Хрватско – угарска нагодба у оној форми која је највише одговарала угарској страни.

Са друге стране, током боравка у Бечу и у Загребу, а по повратку из Русије, Јован Суботић је приметио да се људи према њему опходе другачије, уз приметну резервисаност и са доста устручавања, те да му се очигледно спремају неке последице због боравка на Етнографској изложби у Москви, која је заправо представљала велики скуп свих словенских народа где су идеје панславизма дошле до изражаја у великој мери.⁷²¹ Наиме, сви учесници скупа, као и цела московска изложба, били су под строгом присмотром власти у Бечу и Пешти, а сам одлазак у Русију српских представника који су живели и радили на простору Монархије оцењен је као велеиздаја, док су чак поједини бечки листови оценили да против учесника треба да се поднесе кривична пријава.⁷²² Очигледно је да ова напета ситуација није пријала Суботићу, иако је био прилично сигуран да се против њега неће водити никакав судски поступак, јер га је, као посланика на Хрватском сабору, штитио посланички имунитет.

Почетком октобра 1867. године, у напетој атмосфери која је трајала од лета, односно од времена одржавања московске изложбе, Суботић је добио декрет према којем

⁷²⁰ Исто, 49 – 51.

⁷²¹ Треба рећи да су, поред Јована Суботића, од знаменитих српских политичара ишли још и Михаило Полит Десанчић и Лаза Костић. Т. Милитар, *наведено дело*, 94.

⁷²² Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 168 .

се разрешава септмевирске службе и одузима му се право на пензију.⁷²³ Упркос политичким притисцима који су почели 1867. године, Јован Суботић је одлучио да учествује на изборима за Хрватски сабор, потпуно свестан чињенице да су изборне радње усмерене ка оном исходу који би довео до Хрватско – угарске нагодбе. Развивши велику политичку делатност посебно на простору Срема, где је био веома цењен и поштован међу тамошњим становништвом, Суботић је поново ушао у Сабор⁷²⁴, који је требао да заседа од 1868. до 1871. године, а главно питање које је на њему требало да се решава била је Хрватко – угарска нагодба, односно регулисање државно – правних односа између Краљевине Угарске и Троједне краљевине. Уз велике притиске које је бан Раух вршио у току кампање и избора за Хрватски сабор, његов сасатав је био такав да Нагодба прође лако у њему, а највише уз помоћ гласова униониста, у чијим редовима се налазио управо Левин Раух.

Хрватски сабор у овом сазиву је свечано отворен 8. јануара 1868. године, а настављен већ следећег дана, када се у њему, уз велико одушевљење већине посланика, појавио бан Раух.⁷²⁵ Главну реч на уводним седницама имали су унионисти, који су се обраћали посланицима уобичајеним говором, истичући значај овог Сабора за сав народ на простору Троједне краљевине. Већ на почетку заседања, на 2. седници која је одржана 15. јануара 1868. године, Јован Суботић се јавио за реч и том приликом је изнео предлог који је подржало и потписало још 13 посланика.⁷²⁶ Наиме, Суботић и једна група посланика су сматрали да Сабор није легитиман, јер се није поштовао Изборни ред који је донет за претходне Саборе, а који је и даље важио јер је изгласан од стране Сабора и потврђен од стране владара. Нови Изборни ред, који је донет 20. октобра 1867. године, није прошао саборску процедуру па самим тим, према Суботићевим речима, он није легитиман, као ни

⁷²³ Чак је и Михаило Полит Десанчић приметио да је Суботић кажњен само због тога што је боравио у Москви, с обзиром да се ниједном током свог боравка није политички обратио, него је „само невине стихове читао“. М.П. Десанчић, *Путне успомене*, Нови Сад 1896, 96. Једино индиректно Суботићево уплитање у политичке догађаје било је што је подржавао Полита да буде примљен у руску конзуларну службу, од чега није било ништа. Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић*, 170.

⁷²⁴ Испред града Руме.

⁷²⁵ Ово нису биле конститутивне седнице, већ седнице које су протекле у протоколарном тону, краћим излагањима унионистичких представника и церемонијалном дочеку бана Левина Рауха. *Dnevnik Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske, Slavonije držana u glavnom gradu Zagrebu godine 1868 – 1871*, Zagreb 1884, 3 – 4.

⁷²⁶ Међу потписницима Суботићевог предлога били су: Мирко Хрват, Сима Филиповић, Јулио Бубановић, Фрањо Рачки, Божидар Плавшић, Игњат Брош, Маријан Деренчин, Иван Крститељ Томбор, Вјенцеслав Турковић, Јосип Томац, Виктор Спишић, Јосип Торбар и Михаило Полит Десанчић. Исто, 8.

овај сазив Хрватског сабора. Сматрајући га противуставним, Суботић и група посланика су заступали мишљење да би, пре било каквог саборском конституисања и расправе, пред посланике требао да се стави нови Изборни ред који ће бити изгласан од већине посланика Хрватског сабора. У супротном, Суботић је позвао владара да овај Сабор, као нелегитиман, распусти и да се поново поведе реч о Изборном реду, а када се то питање реши, неопходно је поново организовати изборе и тек након њих наставити заседање Сабора Троједне краљевине. Нагла измена Изборног реда из 1867. године, а на коју је свакако бан Раух имао кључан утицај, доносила је озбиљне промене у избору посланика за Сабор. Суботић наводи да се према овом Изборном реду смањује број вирилних чланова, што је недоступиво без икакве саборске расправе. Такође, за њега је потпуно неприхватљива чињеница да је угарска Влада директно била укључена у сам процес кампање и спровођења избора. Као трећу ствар коју је Суботић навео као нелегитимну био је Пословник Сабора. Он је сматрао да је питање Пословника чисто и искључиво саборско питање и да, било каква интервенција Владе, доводи до тога да се крше права Хрватског сабора. Због свега наведеног, Суботић сматра да је Хрватски сабор удаљен од народа, да ради искључиво у интересу Владе и на тај начин дискредитује саму институцију. Он је у свом говору даље истакао да је свестан значаја уређења односа између Угарске и Троједне краљевине, али да се овај Сабор, због своје легитимности, мора поништити и изабрати нови сазив како би рад институције био законит. Поводом овог Суботићевог излагања, огласио се Јован Живковић који је сматрао да је Сабор легитиман и да нема потребе расправљати о Суботићевом предлогу пре конституисања Сабора⁷²⁷. Он сматра да је свима у интересу да се што пре пређе на дневни ред, што су подржали и остали посланици на Сабору. После краћих говора, на којима је Суботић покушао да дође до речи али је од вике осталих посланика то било готово немогуће, председавајући Сабором Тодор Ђурђевић⁷²⁸ изјавио је да се прелази на расправу о дневном реду. Јован Суботић је тада изјавио да он у овоме не жели да учествује и напустио је седницу. То исто је урадио, заједно са њим, Михаило Полит Десанчић. У овом сазиву Хрватског сабора⁷²⁹, Суботић се

⁷²⁷ Isto, 8 – 10. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 162.

⁷²⁸ Као најстарији посланик на Хрватском сабору у то време.

⁷²⁹ Оно што је био циљ Хрватског сабора од 1868. до 1871. године, а то је потврда Хрватско – угарске нагодбе, спроведено је у дело. Она је потврђена од стране саборских посланика 18. новембра 1868. године. Према Нагодби из 1868. године, формално је Краљевини Хрватској, Славонији и Далмацији признат засебан

више није враћао у посланичке клупе. Он је одмах потом упутио молбу за отварање адвокатске канцеларије у Осијеку, али је одбијен.⁷³⁰ После тога напустио је простор Хрватске и Славоније и отишао је у Београд.

Јован Суботић је провео кратко време у Београду, а циљ му је био да се тамо опроба као адвокат. На челу Кнежевине Србије се у то време налазио кнез Михаило Обреновић, који је познавао Јована Суботића још из година после Баховог апсолутизма, када су обојица боравили једно време у Бечу. О српском кнезу Суботић је имао позитивно мишљење, верујући у његове искрене намере по питању коначног ослобођења српског народа од турске власти. Суботић се посебно интересовао за политику кнеза Михаила према Мађарима. Он је говорио како је српски кнез на почетку своје владавине веровао мађарским политичарима, али да је временом схватио да од њих не може ништа очекивати када је у питању побољшање положаја српског народа у Аустроугарској. Јован Суботић је сматрао да је главни разлог резервисаног држања мађарских политичара према кнезу Михаилу добар однос који је Србија имала са Русијом.⁷³¹ Године 1868. дошло је до атентата на кнеза Михаила у Кошутњаку, што је изазвало прилично нестабилну ситуацију у Кнежевини Србији. Уследио је период четворогодишње владавине Намесништва, које је управљало државом за време малолетства кнеза Милана Обреновића. Сва ова дешавања испратио је Суботић са великом пажњом, очекујући да српски владар одигра велику улогу у уједињењу свих припадника српског народа и територија на којима су живели. Управо ове ствари је навео као главни задатак новог српског кнеза. Суботић каже да је уједињење и обједињавање свих Срба у Османском царству потреба не само припадника српског народа који живе у Кнежевини Србији, већ и оних који насељавали области Црне Горе, Босне, Херцеговине и осталих територија у оквиру Османског царства. У овом послу Срби

државноправни положај у оквиру Аустроугарске. Наглашено је да Хрватска и Славонија правно и политички припадају Угарској. Проглашено је да Угарска са Хрватском и Славонијом сачињава исту државну заједницу, како према осталим земљама Монархије, тако и према другим државама. На челу Троједне краљевине налази се бан који је одговоран Хрватском сабору, а којег именује владар на предлог председника угарске Владе. Према Нагодби, укинута је Хрватска дворска канцеларија, чиме је прекинута веза Троједне краљевине са Бечом. Са друге стране, Троједна краљевина је добила аутономију у унутрашњим пословима (здравство, култура, јавна безбедност, социјално старање, јавне грађевине и др.), просвети и правосуђу. У заједничким пословима за целу Угарску, попут трговине, финансија, сабраћаја, војске и др., Хрватска и Славонија је била подређена угарској Влади и Угарском сабору. Исто, 163 – 164.

⁷³⁰ Јовану Суботићу је било забрањено да се на простору Хабзбуршке монархије бави адвокатским послом. То је била једна од санкција због боравка на Етнографској изложби у Москви. Исту забрану добио је и Михаило Полит Десанчић. Т. Милитар, *наведено дело*, 94.

⁷³¹ *Народ*, бр.124, 23. октобар 1871. године.

би, према речима Јована Суботића, имали подршку српског народа који живи на простору Аустроугарске, а чији број није мали.⁷³²

Као главну препреку у оставарењу овог циља, Суботић види слабо развијену културну свест и институције. Поредивши стање у Кнежевини Србији са ситуацијом у Аустроугарској по питању културе, он каже да српски народ на том пољу веома много заостаје. Такође, сматра да се ситуација не може брзо ни поправити, јер власти у Београду не показују спремност за убрзани културни напредак, који би требао да буде основа за национално обједињавање свих Срба.⁷³³

Поред тога, као једна од најбитнијих ствари у уједињењу и обједињавању српског народа за Јована Суботића је што већа сарадња између београдских власти и СНСС, као најјачег српског политичког фактора у Аустроугарској. Он сматра да је досадашња сарадња власти у Београду са СНСС недовољна и да би у будућности она требала постати много јача и израженија.⁷³⁴

Иако су ствари по питању Суботићевог дужег боравка у Београду и покретања адвокатског посла деловале прилично реално, стање се нагло погоршало атентатом на кнеза Михаила 1868. године. Увидевши да је, у околностима нестабилне ситуације у друштву на простору Кнежевине Србије, готово извесно да своју адвокатску канцеларију неће отворити у кратком року, Јован Суботић је одлучио да напусти Београд. После неколико година проведених у Хрватској и Славонији и једног кратког времена у Београду, Суботић се вратио у Нови Сад, где је наставио са својим радом на развоју културног и политичког живота српског народа на тлу Аустроугарске. Одлазак Суботића у Нови Сад означио је паузу у његовом политичком раду на простору Троједне краљевине. Иако је провео седам пуних и успешних година, где је дао велики допринос у културном и политичком животу у Троједној краљевини, Јован Суботић је, лишен било какве могућности да оствари своју политичку или адвокатску каријеру, био приморан да је напусти. То је учинио под притисцима који су долазили од бана Рауха од тренутка када се вратио са Етнографске изложбе која је одржана у Москви 1867. године, а који су кулминирали бројним неправилностима приликом предсаборских активности за Хрватски

⁷³² *Народ*, бр.126, 28. октобар 1871. године.

⁷³³ *Народ*, бр.127, 30. октобар 1871. године.

⁷³⁴ Исто.

сабор у сазиву од 1868. до 1871. године. Прилику да допринесе културном и политичком животу српског народа, Јован Суботић је добио у Новом Саду, где је провео наредних неколико година. Уследила је краткотрајна пауза у његовом политичком деловању, бар када је рад на Хрватском сабору у питању, али се брзо укључио у бурна дешавања на Српским црквено – народним саборима. Паралелно са тим давао је и свој изузетно значајан допринос развоју културног живота Новог Сада, јер је постао једна од главних личности у Матици српској и Српском народном позоришту. Својим радом у њима, Суботић је дао допринос културном животу целокупног српског народа на простору Монархије.

5. Врхунац политичког деловања 1869 – 1884

5.1. На попршту сукоба конзервативаца и либерала

У тренуцима Суботићевог боравка у Загребу, водећа личност међу пречанским Србима постао је Светозар Милетић. Веома енергичним наступима и оштрим језиком, Милетић је 60-их година XIX века постао предводник српског народа у борби за остваривање њихових националних, политичких и културних права. Када је стекао већ огроман број присталица, Милетић је одлучио да их уједини, па да сви Срби у оквиру једне политичке странке заједно наставе да се боре за очување раније стечених привилегија и захтева који су Срби износили деценијама уназад. Тако је јануара 1869. године у Великом Бечкереку настала Српска народна слободоумна странка (СНС), која је готово деценију и по била главни носилац српске политике на простору Хабзбуршке монархије. Ова политичка странка окупила је готово све виђеније припаднике српског народа, па је део ње постао и Јован Суботић, који се од оснивања СНС налазио у Средишњем одбору странке.⁷³⁵

Осећајући подршку коју имају од стране српског народа, представници Милетићеве политичке странке су кренули да мењају стање у политичкој свести Срба. Политички доминантни још од Благовештенског сабора 1861. године, а сада и уједињени у политичку странку, либерали су хтели одређене промене у свеобухватном деловању српског народа у Монархији, односно желели су да отргну народ од конзервативних црквених представника. Наиме, они су настојали да спроведу низ реформи којим би се регулисао аутономни црквено – школски систем српског народа у Аустроугарској.⁷³⁶ Промене у црквеној јерархији, што је био кључан елемент идеологије либерала, могле су по њиховом мишљењу да се спроведу само на Српским црквено – народним саборима, као једној од најважнијих институција српског народа у Монархији. Њихов основни циљ

⁷³⁵ Поред њега, у Средишњи одбор ушли су и други истакнути Срби оног времена, попут Михаила Полита Десанчића, Антонија Хаџића, Стевана Павловића, Лазе Костића, Мише Димитријевића, Нике Максимовића и др. Р. Маленчић, *Милетић*, 85 – 86. Б. Бешлин, *наведено дело*, 617.

⁷³⁶ Т. Милитар, *наведено дело*, 107.

политичког деловања на Црквено – народним саборима био је избор председника из редова саборских посланика, али и да представници цркве више не управљају народним фондовима.⁷³⁷ Прва прилика за спровођење ових идеја догодила се већ у току 1869. и 1870. године.

Српски црквено – народни сабор који је у том периоду одржан један је од најзначајнијих политичких догађаја српског народа на тлу Монархије. Иако су се сукоби либерала и конзервативаца осетили још раније, претходни сабор одржан 1864 – 1865. године није решио кључна питања око којих је било несугласица.⁷³⁸ Сукоб је додатно погоршан крупним догађајима који су се одиграли у Монархији, попут увођења дуализма 1867. године, сета закона о народностима донетим годину дана касније, али и све извеснијег расплета око решавања Источног питања. У таквим околностима, почетком 1869. посебно је са пропагандом била активна Милетићева странка, у циљу тражења подршке међу Србима и промовисања идеја за које су се залагали, а пре свега у погледу реформе Црквено – народних сабора, сарадње са Кнежевином Србијом, као и учешћу у решавању Источног питања.

Расправни сабор сазван је за 1. јун 1869. године, а само његово сазивање узбуркало је страсти између супротстављених страна, односно конзервативаца са једне и либерала са друге стране.⁷³⁹ У веома напетим околностима, а веома лоше организован⁷⁴⁰, овај Сабор требао је да решава питање црквено – школске аутономије, као и да установи нови начин бирања посланика. Како је Суботић навео из својих сећања, Сабор чак није ни почео 1. јуна, већ следећег дана и то након посете депутације патријарху. Након што је патријарх изјавио да нема довољно посланика у Карловцима, па самим тим ни Сабор не може бити отворен 1. јуна, поједини посланици, међу којима је био и Јован Суботић, формирали су депутацију која је отишла код патријарха Маширевића са задатком да се Сабор отвори што пре. Према речима Јована Суботића, патријарх је приликом прве посете депутације,

⁷³⁷ Исто.

⁷³⁸ Г. Васин, *Сабори раскола*, 218.

⁷³⁹ Исто, 220.

⁷⁴⁰ Према Суботићевим речима, поред трвења са патријархом и његовим присталицама, већ од самог доласка у Карловце посланике је захватило прилично конфузно стање. Они нису знали ни где да се пријаве на учешће на Сабору, нити где ће бити смештени, као ни тачно време одређених седница. *Автобиографија Ј.С.*, V, Нови Сад 2009, 10.

био „врло зле воље“⁷⁴¹, док је други пут показао велико разумевање према депутацији коју су чинили посланици, изашавши им у сусрет. У сваком случају, Суботић је мишљења да је патријарх још пре самог Сабора показао да је склон „устрањивању и странчарењу“⁷⁴², што је на неки начин и био узрок кашњења почетка Сабора. У сваком случају депутација је успела у својој намери. Она је издејствовала код патријарха да Сабор почне 2. јуна, сматрајући да су испуњени сви услови за његово одржавање.⁷⁴³ Иако је требао да реши бројна питања од огромне важности за српски народ у Аустроугарској, Сабор је кренуо у потпуно другом правцу.

Прва тема око које се повео спор била је избор председника Сабора. С обзиром да је ово био први Сабор без царског комесара, либерали су сматрали да председник треба да буде изабран вољом већине. Црквени представници на Сабору су ово одбили, сматрајући да је једини могући председник патријарх Самуило Маширевић. Овај став јерархије посебно је изазвао Светозара Милетића, који је у свом говору напоменуо да се „Сабор сазива по Уставу и законима“⁷⁴⁴, па је због тога неопходно да председник буде изабран. Његов став одмах је подржао и Јован Суботић, који је реч узео након Милетића. У свом излагању по овом питању, Суботић је истакао да не постоји правило које дефинише место председавајућег Сабором, иако се они састају скоро два века. На прошлом Сабору, председавао је царски комесар Филиповић, али овај пут, кад нема представника аустријских власти, Суботић је става да већина треба да изабере председавајућег.⁷⁴⁵ Он истиче да, иако је Беч одобрио патријарху да сазове Сабор, да то не значи по аутоматизму да он мора и да њиме председава. Према његовим речима, Српски црквено – народни сабор представља аутономну скупштину, па према томе, он има право да сам бира председника. На крају свог излагања, Суботић је предложио да председник буде патријарх Маширевић и да се он једногласно извуче. Додуше Суботић је сматрао да би то требало само да буде овај пут, а да се за сваки следећи Сабор бира председавајући, с тим да то не

⁷⁴¹ Исто, 11.

⁷⁴² Исто, 11 – 13.

⁷⁴³ Што се тиче патријархових тврдњи да нема довољно посланика како би Сабор функционисао са радом, Суботић је предлагао формирање посебног одбора који би имао за циљ израду плана за поуну Сабора . Исто, 22 – 23.

⁷⁴⁴ Г. Васин, *Сабори раскола*, 226. Р. Владимир, *наведено дело*, 79.

⁷⁴⁵ Г. Васин, *Сабори раскола*, 226.

мора нужно да буде патријарх, већ онај кога већина изабере.⁷⁴⁶ Његов предлог подржао је и Светозар Милетић.⁷⁴⁷ За разлику од Милетића, конзервативни представници на Сабору нису били таквог мишљења, али и поједини либерали који су сматрали да патријарх не би требао да председава ни овим Сабором. Наиме, Суботићев предлог је наишао на оштре критике црквене јерархије, а најгласнији од критичара је био архимандрит Герман Анђелић. Велики критичар предлога био је и чувени песник Лаза Костић, оцењујући „да је потпуно јасно“⁷⁴⁸ да патријарх Маширевић није способан да обавља функцију председавајућег на Сабору.⁷⁴⁹ Сукоб на Сабору изазван питањем око избора председавајућег код Суботића је оставио велики утисак. Он сматра да се тада развила „неописива жива и богата слика духовног живота код нас Србаља“⁷⁵⁰ и да „то одушевљење, то богатство мисли и снага говора; та слобода у назорима и темељитост у разлозима: то све било је код нас никад нечувено и никад невиђено“.⁷⁵¹ У том тренутку Јован Суботић је сматрао да су Срби на простору Аустроугарске у политичком смислу сазрели и да су, као такви, спремни за политичку борбу унутар институција, а у циљу остваривања својих раније формулисаних циљева. Са друге стране, предуга расправа која се повела на самом почетку заседања Црквено – народног сабора одузимала је време српском народу да се суочи са значајнијим питањима везаним за живот у Аустроугарској. Како је Јован Суботић истакао у каснијим текстовима које је писао за свој лист *Народ*, Србима се коначно указала прилика да сами управљају својим Сабором, што је пре IX законског чланка из 1868. године било немогуће због мешања царских власти у црквени и просветни живот српског народа. Због тога је, према мишљењу Суботића, сада била добра

⁷⁴⁶ *Автобиографија Ј.С.*, V, 24.

⁷⁴⁷ Г. Васин, *Сабори раскола*, 226.

⁷⁴⁸ Дејан Микавица, *Лаза Костић: политичка биографија*, Нови Сад 2011, 63 – 64.

⁷⁴⁹ Поводом овог случаја, Лаза Костић је написао: „ Као што натрула јабука која је дуго лежала у слами брже труне кад се изнесе на свежи зрак: тако исто болесно тело калуђерства мора већма осетити своју болест кад га се дотакне свеж и оштар зрак, мора брже малаксавати кад и давно непретресане сламе, канонске огрезлости, из давно неизмењиване плевне сталешких преданија, изненада и нехотице изађе на свежину оштрог, планинског зрака уставности, јавности и слободе. Народна странка је познала болест калуђерства, видела је опасност, и у својој синовљевој бризи донесе по Суботићу кобни предлог“. Исто, 64. Лаза Костић, *О политици, о уметности*, I (1863 – 1878), Нови Сад 1990, 115.

⁷⁵⁰ *Автобиографија Ј.С.*, V, 25 – 26.

⁷⁵¹ Исто, 25 – 26.

прилика да се, без икаквих спољних притисака, крене самостално у решавање значајних питања за живот Срба у Аустроугарској.⁷⁵²

Очигледно је на Суботића изузетно снажан утисак оставило и обраћање патријарха Маширевића посланицима на Сабору. Патријарх је том приликом истакао важност црквено – школске аутономије за српски народ у Аустроугарској, као и бригу за бољу будућност.⁷⁵³ Суботић је навео да је патријарх тада изговорио „златне речи, пуне мудрости и праве добре жеље к народу српском“⁷⁵⁴, као да је из неколико разговора са патријархом осетио да је у питању човек рационалног размишљања и пун мирноће, које заиста жели добро свом народу и ради у његовом интересу. Промену у понашању и наступима патријарха, Јован Суботић је као разлог истакао утицај представника цркве и појединих политичара који су га окруживали.⁷⁵⁵ Стога је он једном приликом и позвао патријарха Маширевића да буде уз свој народ и да стане на његову страну у кључним саборским расправама.⁷⁵⁶

Одмах после Суботићевог излагања, стављено је на гласање питање избора председника Сабора. За избор је било 27 посланика, против 38, шест посланика није гласало, а седам их није било присутно.⁷⁵⁷ Ово гласање показало је да конзервативци и даље имају већину, али да је снага либерала велика и у константном успону. Према речима Јована Суботића, иако су конзервативци показали да и даље имају већину, народ је био уз његов предлог.⁷⁵⁸ Након бурне расправе, одмах следећег дана архимандрит Теофан Живковић је предложио да се због великих трошкова Сабор одложи на два месеца. Његов предлог су прихватили и либерали, али под условом да се одреди изборни ред и пословник пре почетка новог Сабора. Тако је 3. јула 1869. године патријарх Маширевић распустио Сабор⁷⁵⁹, најавивши да ће се он наставити за два месеца, кад се створе потребни услови.

⁷⁵² *Народ* бр.3, 6. јануар 1870. године.

⁷⁵³ *Автобиографија Ј.С.*, V, 15 – 16.

⁷⁵⁴ Исто, 16.

⁷⁵⁵ Суботић је мишљења да су на патријарха утицали, поред црквених великодостојника, његов синовац Самко Маширевић и кум Светозар Кушевић. Исто, 16 – 17.

⁷⁵⁶ Након Суботићевог позива да патријарх Маширевић „узлети над обичне људе и узвиси се међу изванредне духове“, посебно је протествовао Никанор Грујић. Исто, 17.

⁷⁵⁷ Г. Васин, *Сабори раскола*, 227.

⁷⁵⁸ *Автобиографија Ј.С.*, V, 28.

⁷⁵⁹ Никанор Грујић је био прилично оштар према наступу либерала на овом Сабору, а посебно према Милетићу и Суботићу. Том приликом је написао: „После тога изнесу на расправу да се бира председник Сабора, дакле да патријарх уступи своју председничку столицу цивилном председнику, кога ће они да

Упркос неодржавању овог Црквено-народног сабора, Суботић је у њему видео високи степен политичког прогреса код српског народа, изражавајући задовољство што су Срби све више веровали новонасталим, либералним идејама, и на тај начин ускраћивали подршку конзервативној струји.

Након распуштања Сабора, представници либерала су у неколико наврата слали патријарху Маширевићу делегације са циљем да се прекинути Сабор настави. На челу делегација се налазио Јован Суботић, као искусан и познат српски јавни делатник, који је више пута одлазио код патријарха предочавајући му разлоге наставка Сабора и његовог значаја за српски народ. Суботић је у свом излагању предложио патријарху да се одмах крене са Сабором и да се, у што краћем року, доносе пословник, изврши верификација мандата, као и устројство сабора уз доношење изборног реда. Он је рекао да Сабор треба да окупи све слободне народне представнике и да народ не треба да испашта због сукобљених страна. Даље је Суботић рекао да, уколико не дође до одржавања Црквено-народног сабора, главни кривац ће бити управо патријарх, али и црквени представници који су окупљени око њега. Као један од предлога, Суботић је изнео састанак представника обе струје пре почетка Сабора.⁷⁶⁰ Након састанка, патријарху је дат рок да закаже нови Сабор.

У наредна два месеца, што је био рок који је дао патријарх Маширевић да Сабор настави са радом, сукоб конзервативаца и либерала постао је још жешћи. Посебно оштар је у том периоду био Светозар Милетић, који је у свом листу *Застава* нападао црквене представнике, а пре свих патријарха Маширевића. У својим критикама није пуно заостајао ни Јован Суботић, који је истински желео да се Сабор коначно састане и донесе одлуке у тренуцима политичког сазревања српског народа у Монархији. Он је сматрао да је до овакве немарности дошло због невеште управе саборског председништва, те да њима

изаберу. Јер, закон је њима дао аутономију. У тој жалосној расправи показало се да су се скупили на тај конгрес понајвише јеретици или отпадници и безверци, којима није ни до вере ни до цркве...Ко је то слушао...тај није могао ни помислити да су се ту окупили људи једне вере и једне крви, него је морао судити да су се ту скупили само противници и непријатељи вере Христове и крви српске. Патријарх нити је знао нити је могао да позове кога од тих резузданих безвераца на ред или да одузме коме реч...па тако антихристова, разјарена чета напане на њега као бесомучна и поче му урлањем, виком и штаповима претити... Тако се прекинула та јеретичка расправа православног српског конгреса у којем су главне улоге играла два драматурга: Милетић из отвореног самољубља, а Јован Суботић из подмуклог честољубља.“ Р. Маленчић, *Милетић*, 89.

⁷⁶⁰ Светозар Милетић, *Сабрани списи*, II – 2, Београд 2001, 195 – 198. Видети још и *Застава* бр.79, 6. јул 1869. године.

уопште није стало до интереса српског народа, већ само до личних интереса и личне користи црквених великодостојника.⁷⁶¹ Оптуживши црквене представнике да раде против свог народа, Суботићеве осуде изазвале су оштру реакцију конзервативне струје која се огледала у текстовима који су излазили у њиховим новинама. Ни конзервативци нису остали дужни, јер су преко свог листа *Србски народ* жестоко нападали либерале, а највише Милетића и Суботића. У таквим околностима, патријарх није имао храбрости да сазове Сабор.⁷⁶² Сукоби су се наставили све до почетка 1870. године, када изненада, на Јовањдан, умире патријарх Маширевић.⁷⁶³

Изненадна смрт патријарха Маширевића поново је активирала питање наставка распуштеног Сабора. Јован Суботић је, упркос честим сукобима са патријархом, жалио његову смрт, али је сматрао да је он био на месту патријарха у врло погодним тренуцима када се могло „стварати, уређивати и оживљавати у сваком погледу“⁷⁶⁴, али да је по том питању урађено врло мало. Као главног кривца што српски народ у то време није ништа урадио, Суботић је кривио патријарха и конзервативце. Светозар Милетић је одмах изашао са идејом да је, после патријархове смрти, дошло време када би Сабор требао да се одржи по новим принципима и да би управо на њему требао да се изабере нови патријарх. Убрзане су активности Народне странке, те је 28. фебруара 1870. године одржана конференција у Новом Саду. Њоме је председавао Јован Суботић, као особа која је у том тренутку најгласније подржавала Милетића и најоштрије се борила против конзервативаца. На Новосадској конференцији било је присутно око 80 људи из 32 места на простору Јужне Угарске, где су углавном живели Срби.⁷⁶⁵ Главна тема овог скупа била је стратегија странке на предстојећем Црквено-народном сабору. На конференцији Народне странке донете су одлуке да се оформи посебна депутација са задатком да оде у

⁷⁶¹ Све делегације које су биле упућиване патријарху, а у којима се налазио Јован Суботић, су пролазиле исто, тј. на сваки њихов захтев патријарх се правдао да нема довољно посланика да би се сабор одржао. *Автобиографија Ј.С.*, V, 30 – 33. О свему овоме редовно је извештавала новосадска *Застава*, која је у својим текстовима била изузетно оштра према патријарху Маширевићу и црквеним представницима. С. Милетић, *Сабрани списи*, II – 2, 200 – 216. Видети још и *Застава* бр. 86 од 23. јула 1869. године и *Застава* бр. 87 од 25. јула 1869. године.

⁷⁶² Наступ Светозара Милетића и Јована Суботића на овом сабору је био прилично енергичан. Својим наступом они су привукли шире народне слојеве. Т. Милитар, *наведено дело*, 108 – 109.

⁷⁶³ Сава Вуковић, *Српски јерарси: од деветог до двадесетог века*, Београд, Подгорица, Крагујевац 1996, 437.

⁷⁶⁴ *Автобиографија Ј.С.*, V, 45.

⁷⁶⁵ На конференцији су били присутни људи из Панчева, Новог Сада, Земуна, Шида, Руме, Ирига, Баје, Меленаца, Сентомаша, Митровице, Бечеја, Вуковара, Пеште, Будима, Темишвара, Сомбора, Осијека и др. Исто, 46.

Владу и да издејствује сазивање Сабора за средину маја, а потом да се изради ново Устројство и да се састави дневни ред сабора. Након тога би уследио избор новог патријарха, по усвојеном Устројству. На конференцији у Новом Саду формиран је и Главни одбор, са задатком да припреми све саборске радње. У одбор су ушли Јован Суботић, Светозар Милетић, Лаза Костић, Стеван Павловић и Васа Ђурђевић.⁷⁶⁶ Затим се повела расправа о дневном реду будућег Црквено-народног сабора. Чланови конференције одржане у Новом Саду су изнели своје мишљење, а Суботићев став по овом питању био је да се прво донесе ново Устројство Сабора, па тек онда да се крене у расправу и решавање црквених питања.⁷⁶⁷

Напетa атмосфера која је владала пред предстојећи Црквено – народни сабор између представника цркве и либералних политичара видела се и у српској штампи. Јован Суботић је и на том пољу био изузетно активан, јер је кроз неколико чланака, који су углавном објављивани у његовом листу *Народ*, који је у то време тек почео да излази, указивао на значај односа између цркве и народа.⁷⁶⁸ Држећи се идеје да представници цркве требају већу власт да дају народу и да између цркве и народа дође до помирења, Суботић је у више новинских текстова дао низ аргумената зашто је то неопходно. Он сматра да је српски народ кроз историју гледао на цркву као на свој духовни центар и да је, на разне начине, утицао на развој и судбину цркве. За тадашње стање које карактерише све веће удаљавање народа од цркве Јован Суботић оптужује искључиво црквене представнике. Он је мишљења да они треба да „напусте нека правила која су била карактеристична за мрачни средњи век и да се више приближи народу, те саслуша његове идеје.“⁷⁶⁹ Уколико представници цркве не би попустили, врло лако би се у српском друштву могао створити „црквени деспотизам“⁷⁷⁰, који би још више удаљио цркву и народ. Због тога је, према речима Суботића, неопходно да црква стане уз свој народ, који

⁷⁶⁶ Г. Васин, *Сабори раскола*, 233 – 234.

⁷⁶⁷ Поред Суботићевог става, бројни угледни чланови Српске народне слободоумне странке су се јављали за реч и износили своје предлоге. Тако је, примера ради, Владимир Јовановић говорио да нико нема већа права од народа, јер су права народа крвљу запечаћена, а управо је народ тај који највише трпи због неодржавања претходног сабора. Он је истакао да од начела народности, родољубља и патриотизма нема одступања, те да су то покретачи странке. Исто, 234.

⁷⁶⁸ Овде се, пре свега мисли, на Суботићев чланак у листу *Народ* под називом *Црква и народ* који је изашао у три дела почетком марта 1870. године. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 126 – 133.

⁷⁶⁹ *Народ* бр.27, 5. марта 1870. године.

⁷⁷⁰ Исто.

је у њој видео „своје најпоузданије уточиште“⁷⁷¹ и који се за њу „борио свагда радо, и проливао крв своју за веру и крст частни“⁷⁷². Такође, Суботић сматра да свештеници не би требали себе да сматрају посебним слојем друштва, јер на тај начин праве још већу разлику према осталим представницима српског народа.⁷⁷³ Они би требали да буду део народа, да себе тако гледају и сматрају, као и да пролазе кроз све догађаје кроз које пролазе и остали Срби у Монархији. Само на тај начин може да се створи опште јединство српског народа.⁷⁷⁴ Због тога Суботић позива црквене представнике да на предстојећем Црквено – народном сабору послушају глас народа и њихове жеље, те да сви заједно крену у борбу за положај српског народа у Аустроугарској. Тек измирењем цркве и народа, стварају се услови за побољшање других делатности, као што је случај са школством. Сваки већи сукоб, према речима Суботића, могао би озбиљно да угрози национални опстанак српског народа у Аустроугарској.⁷⁷⁵ Слично текстовима из Суботићевог *Народа*, писала је и новосадска *Застава*, која је наглашавала да је јако битно на исправан начин извршити верификацију и изборни ред и расправљати искључиво о питањима која се тичу положаја Срба у Монархији, док би остала питања о односима српског народа према другим народима требало оставити за један од наредних Црквено-народних сабора.⁷⁷⁶

Коначно, после турбулентних догађања и међусобних трзавица између представника либерала и конзервативаца која су трајала скоро годину дана, Сабор је отворен на Ђурђевдан, 23. априла/5. маја 1870. године. Ђурђевдански сабор је започео тако што је делегација са Јованом Суботићем и Германом Анђелићем на челу отишла код администратора епископа будимског Арсенија Стојковића.⁷⁷⁷ У свом говору, епископ Стојковић је позвао на јединство свих Срба, а као главни задатак предстојећег Сабора истакао је ново Устројство и решавање питања црквено – школске аутономије, те изразио

⁷⁷¹ Исто.

⁷⁷² Исто.

⁷⁷³ *Народ* бр.28, 7. март 1870. године.

⁷⁷⁴ Исто.

⁷⁷⁵ *Народ* бр.29, 10. март 1870. године.

⁷⁷⁶ *Застава* бр.45, 19. април 1870. године.

⁷⁷⁷ Г. Васин, *Сабори раскола*, 235 – 236. Након посете епископу Стојковићу, отишло се у цркву на призивање св. Духа. Том приликом је Суботић одржао говор у којем је исказао поштовање и указао поверење епископу Стојковићу, те изразио наду да је наступио период када се могу доносити одлуке које ће бити у интересу српског народа који живи на територији северно од Саве и Дунава. *Абтобиографија Ј.С.*, V, 54 – 55.

наду у повољно решавање истих што би било од изузетног значаја и интереса за српски народ у Аустроугарској. Већ на самом почетку Ђурђевданског сабора показало се да ће главни говорник конзервативаца бити Никанор Грујић, један од најобразованијих људи из редова црквене јерархије. На самом почетку, Грујић је рекао да Патријаршији припадају „одређена права која су законом загарантована“⁷⁷⁸ и да су она „необорива и недопустива за расправу“⁷⁷⁹, на шта му је Јован Суботић одговорио: „Ми ћемо ваше каноне под купус“⁷⁸⁰. Овим речима Суботић је јасно дао до знања да су присутни либерали спремни да наставе своју политичку борбу на Црквено – народним саборима како би од представника конзервативаца преузели примат у борби за остваривање српских права у Аустроугарској.

Одмах на почетку рада, покренуло се питање новог Устројства сабора. Идеја Светозара Милетића, коју је потпуно подржао и Јован Суботић, била је да се прво реформише стање у Цркви, па тек онда да се крене у избор новог патријарха.⁷⁸¹ За реч се јавио Милетић и прочитао је предлог Устројства у 26 тачака, где се говори о предлогу да епархијске скупштине бирају епископе, да се свештенство бира заједно са свим посланицима, а не као посебна друштвена класа као што је раније био случај, те да народ може равноправно да бира свештенике, као и народне посланике.⁷⁸² Након прочитаног

⁷⁷⁸ Никанор Грујић, *Автобиографија*, Сремски Карловци 1907, 144. Дејан Микавица, Горан Васин, *Владика Никанор Грујић у Црквеној и националној политици*, Зборник радова са научног скупа „Три века Карловачке митрополије 1713 – 2013“, Нови Сад 2014, 251.

⁷⁷⁹ Исто.

⁷⁸⁰ Исто.

⁷⁸¹ Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији*, II, 75.

⁷⁸² Милетић је пред посланицима Ђурђевданског сабора изнео план Устројства Сабора у 26 тачака. У тачкама овог предложеног Устројства се истиче: стечена права су по законском члану 27. из 1790. и 9. из 1868. године и то у оквиру Српске православне цркве, да је Српски народни сабор орган у оквиру Српске православне цркве и да он самостално уређује законе, расправља и надгледа, те извршује послове који се тичу аутономије, цркве, просвете, наставних и добротворних фондова и црквених добара, да се Сабор састоји од личних (по свом угледу и положају) и изабраних (које народ бира за своје представнике) чланова, да личне чланове бирају патријарх и владике, да изабраних чланова има 75 и то 25 из редова свештенства и 50 световњака, затим одређује се број бираних свештеника и световњака по дијацезама, да предсаборска комисија одређује изборне срезове, да се посланици бирају на три године, да се Сабор састаје сваке треће године у мају или и раније (по потреби), да се Сабор сазива по одлуци изабраног Саборског одбора, да напутци бирача немају везе са посланицима, да члан Сабора може бити сваки пунолетни Србин са 24 године који је писмен, не кажњаван и не издржаван од стране родитеља, а притом је члан Митрополије, да Сабор има два председника – по достојанству и по избору, да се бирају два потпредседника, да најстарији епископ председава до избора митрополита / патријарха, да се патријарх бира тајним гласањем, да патријарх постаје кандидат са највише гласова, да се на исти начин бирају и владике, да је Сабор тај који одређује пословник, да Саборске одлуке постају закон по истеку тридесет дана од момента кад се саопште Влада, а она по том питању ништа не учини, да те одлуке Влада не може једнострано да поништи, да изабрани чланови добијају

предлога новог Устројства, на Ђурђевданском сабору је уследила даља расправа по осталим питањима важним за живот Срба у Монархији у политичком, црквеном и школском погледу.

Већ на првом питању о којем је било речи у саборској дебати, а које се тицало назива сабора, дошло је до оштрих полемика. Милетић је предлагао назив народни сабор, док је било и других предлога, као што су црквени сабор, народно – црквени сабор, Српски црквено – народни сабор и др.⁷⁸³ Веома важно питање о којем се на Ђурђевданском сабору расправљало било је питање имовине Митрополије и њених фондова. О овом питању се дебата водила на 25. седници од 14/26. маја 1870. године, а први за реч се поново јавио Светозар Милетић, који је изнео став да сва манастирска добра и њени фондови спадају у делокруг рада Сабора, те да је манастирска имовина народна. Његов став, као и у ранијим случајевима, подржао је и Јован Суботић, који је сматрао да се на тај начин уводи контрола над фондовима које црквена јерархија злоупотребљава. Позивајући се на одлуке сабора из 1865. године, Суботић каже да су манастирска добра већ проглашена за народно - црквена добра, те да о томе више не треба расправљати.⁷⁸⁴

Једно од питања око којег је било речи на Ђурђевданског сабору било је и место његовог одржавања. Док су либерални представници заступали став да би Сабор требао да се пребаци у Нови Сад, конзервативци су били против било каквог предлога о премештању Сабора. У расправи о овом питању активно је учествовао и Јован Суботић. Он је подржао предлог либерала да се место одржавања Црквено – народног сабора премести у Нови Сад, с обзиром да је овај град постао центар политичког и културног живота Срба у Аустроугарској. Како је сам истакао, иако је емотивно везан за Срем⁷⁸⁵, његов избор је Нови Сад јер су „тамошњи становници показали да су за уставни живот

дневнице на начин који одреди Сабор, да Сабор формира посебан одбор са задатком надгледања спровођења саборских одлука, да је тај одбор дужан да се састаје свака три месеца, да чланови Одбора имају дневнице и трошкове пута и да је место састанка Одбора Нови Сад. Г. Васин, *Сабори раскола*, 236 – 238.

⁷⁸³ Исто, 241 – 242.

⁷⁸⁴ Исто, 244 – 245.

⁷⁸⁵ Суботић је рекао у свом говору: „Кад би се освртао на субјективно осећање, то би ја први морао бити за Карловце или Земун, јер сам рођен Сремац, а сремски сам заступник. Али где се ради о напредку народа целог, где се ради о узвишењу народног живота, ту морају умукнути субјективна осећања и попределни интереси. И кад би ко дошао, и Карловчанима показао, да добро народа захтева да се сабор на друго место пренесе, уверен сам, да би Карловчани без сваког заузетења одговорили: нека буде! Обште добро нама је више него наше рођено.“ *Народ* бр 76., 3. јул 1870. године.

зрели“⁷⁸⁶, те да се „тамо скупило наше интелигенције више него на другом ком нашем месту“⁷⁸⁷. У прилог томе што је одабрао Нови Сад као најадекватније место за одржавање Црквено-народног сабора, Јован Суботић наводи да се ту налазе Матица српска, Гимназија, као и издаваштва свих највећих српских политичких листова. Он мисли да ће учесници Сабора, самим доласком у Нови Сад, донети „множину мисли и назора из народа са свих страна“⁷⁸⁸ и да ће то учинити „народни живот све јачим и силнијим“⁷⁸⁹. Упркос аргументацији коју је на Сабору изнео Јован Суботић, представници конзервативаца су одбили овај захтев либерала.

Веома важно питање на Ђурђевданском сабору била је тачка дневног реда која се односила на избор митрополита/патријарха и епископа. У овој, веома жучној, расправи учешће је поново узео Јован Суботић који је сматрао да се за избор црквених великодостојника морају питати и световњаци из разлога што се само на тај начин може успоставити контрола Синода и Владе и отклонити њихов евентуални договор. Као потврду свог излагања, Суботић наводи да се у претходном периоду Влада често мешала у избор епископа и других црквених великодостојника.⁷⁹⁰ Он је овом приликом опет поновио своје ставове које је пре Ђурђевданског сабора износио у новинским чланцима. Сматрао је да сада, када нема толико изражених притисака од државних званичника као што је раније био случај, српски народ треба да покаже слогу и јединство.⁷⁹¹

Пред сам завршетак рада Сабора поново се покренуло питање које је било камен спотицања из 1869. године, а то је питање председавајућег Сабором. Иако је то питање остало отворено од 1869. године и иако се о њему водила оштра дебата, Суботић сматра да је она свима донела корист. Он је мишљења да не би било могуће 1869. донети одлуку о председавајућем на Сабору у миру. Пауза од скоро једне године довела је до тога да се главе разбистре и да и либерали и конзервативци реше ово питање на дипломатски начин.⁷⁹² У расправама које су уследиле по том питању главну реч је поново водио Светозар Милетић, који је у подужем излагању истакао потребу за бирањем председника,

⁷⁸⁶ Исто.

⁷⁸⁷ Исто.

⁷⁸⁸ Исто.

⁷⁸⁹ Исто.

⁷⁹⁰ Г. Васин, *Сабори раскола*, 246 – 247.

⁷⁹¹ *Народ* бр. 64, 4. јун 1870. године.

⁷⁹² *Автобиографија Ј.С.*, V, 52 – 53.

који не мора бити из редова свештенства. Након оштрих полемика либерала које је предводио Милетић и конзервативаца на челу са Никанором Грујићем, предлог либерала је однео већину на Сабору по овом питању.

Коначно Устројство Сабора је дефинисано и усвојено на 34. седници Ђурђевданског сабора. Оно је било онакво како су је у потпуности замишљали либерали. Његовим изгласавањем, Милетићеви посланици су успели да однесу велику победу над црквеним представницима. Према речима Јована Суботића, ново Устројство Сабора донето је на опште одушевљење српског народа, чиме су каснији Српски црквено – народни сабори добили нови ток, у којима се јаче могао чути глас народних представника, али и успоставити већа контрола над црквеним фондовима и имовином.⁷⁹³ Суботић је предлагао и да се Влади поднесе један посебан извештај са Сабора, где би се она обавестила о променама у Устројству. Овај Суботићев предлог је одбијен, јер није добио већину. Као главне кривце за одбијање предлога навео је „млађе посланике који га нису хтели послушати“.⁷⁹⁴

Српски црквено – народни Сабор који је одржан од 1869 – 1870. године био је један од најзначајнијих догађаја у политичкој историји пречанских Срба. У њему су либерали окупљени око Светозара Милетића и његове политичке странке, први пут жестоко иступили против црквене, конзервативне струје. Сам ток овог Црквено-народног сабора и одлуке донете на њему показале су да су потребне одређене промене, али да оне не могу бити спроведене преко ноћи. Убрзана промена Устројства сабора и потпуно искључивање цркве из политичког живота довело је до врло конфузног стања међу Србима у Аустроугарској монархији. Црквена јерархија није имала патријарха све до 1874. године, а Влада је подржала црквене вође, не би ли спречила ново устројство, које је на тај начин прешло у руке владара. Због тога је знатно ослабљена улога цркве међу српским народом, а врло брзо се показало да ни либерали нису били потпуно спремни да преузму улогу вође пречанских Срба. На Ђурђевданском сабору је Јован Суботић одиграо велику улогу. По идејама веома близак Милетићу, био је један од главних представника либерала. Ово је време када је Српска народна слободоумна странка била на почетку свог политичког деловања, а Суботић један од њених највернијих присталица. У овим тренуцима Јован

⁷⁹³ Исто, 56 – 59.

⁷⁹⁴ Исто, 59 – 60.

Суботић је, у политичком смислу, био најближи идејама Светозара Милетића и један од највећих бораца за исте. Одмах после завршетка Ђурђевданског сабора, Светозар Милетић је ухапшен⁷⁹⁵, а заменили су га други истакнути функционери Српске народне слободоумне странке. Међу истакнутијим политичарима нашли су се Јован Суботић, Михаило Полит Десанчић, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић, Ђорђе Натошевић и други. Од 1870. године започео је нови правац у политичком животу српског народа који је живео у Аустроугарској.

Поводом хапшења Светозара Милетића, Суботић се огласио јавним путем. Он је, у свом листу *Народ* написао чланак који је био позив Краљевском угарском министарству правосуђа да преиспита оптужбу према којој је Милетић осуђен и одведен на извршавање затворске казне у Вац.⁷⁹⁶ Јован Суботић сматра да је оптужница подигнута и пресуда изречена искључиво на инсистирање бана Левина Рауха. Међутим, у међувремену је бан Раух смењен, а непосредно пре смене изгубио је тужбу пред судом у Сиску коју је покренуо против Матије Мразовића. У Мразовићевим тврдњама има доста сличних оптужби које је износио и Милетић на Раухов рачун, а које је сисачки суд утврдио као тачне. Раух је након тога смењен са места бана. Због свега овога Јован Суботић је позвао Министарство правде Угарске да још једном поново испита цео случај, сматрајући да је пештанска порота били под притиском и да је суд који је осудио Милетића био пристрасан.⁷⁹⁷ Ово је Суботић објавио и потписао у тексту, изражавајући наду да ће Светозар Милетић ипак бити ослобођен. Од тога није било ништа, али је одлазак Милетића у затвор свакако негативно утицао на политичко деловање српског народа у Аустроугарској монархији.

⁷⁹⁵ Светозар Милетић је позван 4. октобра 1870. године на издржавање затворске казне у Вац, након објављивања чланка *Ћирилица у Загребачком политичком Хербергу*. Горан Васин, *Сабори раскола...*, 257 – 258 Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, II, 78. Овај чланак настао је у тренуцима када је у Срему укинута ћирилица као званично писмо, према одлуци Рауха, а на тобожњу молбу католичког становништва у Сремској жупанији. Овај догађај је натерао Милетића да веома оштрим речима нападне бана Рауха у *Застави* и оптужи га да својим деловањем свесно жели да доведе до раздора између српског и хрватског народа. В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 147. С. Милетић, *Сабрани списи*, II/2, 276 – 282. Жестоки напади на хрватског бана били су одличан повод мађарској Влади да ухапси Светозара Милетића и осуди га на годину дана затвора, одузевши му претходно посланички имунитет. В.Ђ. Крестић, *Срби у Угарској*, 298. Светозар Милетић, *О српском питању*, Нови Сад 2001, 249 – 253.

⁷⁹⁶ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 175 – 178.

⁷⁹⁷ *Народ* бр.24, 27. фебруар 1871. године.

Хапшењем Светозара Милетића, главну реч на Саборима који су предстојали водиле су друге истакнуте личности из редова СНСС, међу којима је, између осталих, био и Јован Суботић. Иако је у раду и деловању странке наступио нови период привременим уклањањем њеног првог човека и главног лидера са попришта политичких борби, либерали су и даље, почетком 70-их година XIX века, наставили да воде оштру политику према конзервативним структурама на Српским црквено – народним саборима који су уследили.

Прво питање којим су се бавили српски представници на наредном Сабору из 1871. године било је црквено – школско питање, као и питање о управљању црквено – народним фондовима. Наиме, када се говори о школском питању, стање у српским школама унутар Аустроугарске није било на задовољавајућем нивоу. Књиге из којих су учила српска деца сматране су застарелим, учитељски кадар неадекватно је третиран, у неким случајевима и нестручан, а сами услови у бројним школама били су прилично недолични за васпитање и боравак деце.⁷⁹⁸ Кроз школска питања о којима је било речи, представници либералне струје користили су сваку прилику да нападну представнике конзервативаца и по другим питањима која су се покренула неколико година раније, те је у једној заоштреној и напетом атмосфери, али ипак знатно мирнијој него на претходном Сабору, отпочео овај српски Црквено – народни сабор.

Иако је на први поглед изгледало да ће овај Сабор почети и радити уз знатно мање трзавица између либерала и конзервативаца него што је то био случај на претходном, Суботић је својим предлогом допринео да одмах на почетку заседање крене другим током. Наиме, он је затражио да се, пре расправе о било којим питањима, изврши избор патријарха. Том приликом је навео више разлога којим је поткрепио свој предлог. Први је тај што је прекорачен временски рок од три месеца када је требало то учинити, а други је опала дисциплина у цркви.⁷⁹⁹ Сабор се изјаснио по овом Суботићевом предлогу и већином

⁷⁹⁸ Када се посматра стање у српским школама на простору Аустроугарске, оно је било веома лоше. Чак 55% српске деце у Бачкој није похађало школу, а то је скоро највећи проценат у односу на друге народе у Монархији (само су Буњевци били испред са 63%). Поред тога, српских школа је било само 543, што значи да је једна школа долазила на 1087 душа. СНСС је, због овог податка, посебно нападала црквену јерархију сматрајући да би она морала и могла много више да помогне, нарочито због тога што црква поседује огромне површине земљишта са којег убирају приходе које би могли приложити у развој српских школа у Монархији. Г. Васин, *Сабори раскола*, 264.

⁷⁹⁹ Димитрије Кириловић, *Српски народни сабори*, II, Нови Сад 1938, 3 – 4.

гласова одлучио да се изабере патријарх. Иако је избор новог патријарха сазван за 27. јул (8. август), до њега није дошло. Проблем је настао у тренутку када је администратор патријаршије Стојковић обавестио министра просвете Паулера о овој одлуци. Тада је министар изјавио да ће влада овај избор сматрати незаконитим, јер на овом Сабору није предвиђен избор патријарха, већ само расправа о српским аутономним питањима. Такође, Влада је сматрала да би, у том случају, требало извршити и избор нових посланика, с обзиром да су тренутни саборски заступници бирани још за време патријарха Маширевића 1869. године. Оваквим развојем догађаја и реакцијом владајућих кругова Монархије, Јован Суботић је био незадовољан. Он је сматрао да саборско устројство не би смело да буде препрека за избор патријарха и да, због устројства које може да траје годинама, трпе друге битне ствари везане за живот српског народа у Аустроугарској. Међутим, са овом Суботићевом констатацијом није се сложила Милетићева *Застава*, која је сматрала да је неопходно прво решити саборско устројство, па тек онда кренути са избором новог патријарха.⁸⁰⁰ Поред свих несугласица и расправа, Суботићев предлог није прихваћен. Основни разлог за то је одлучност Владе да овај избор не дозволи. Због тога је Јован Суботић био изузетно револтиран и као главног кривца је означио грофа Андрашија, сматрајући да њему није одговарао тадашњи администратор и будимски епископ Арсеније Стојковић, који је био привржен Милетићевој струји, већ је угарска Влада тражила неку другу личност, која би представљала опозицију либералној струји на Српским црквено – народним саборима.⁸⁰¹

Због свега наведеног, избор патријарха је одложен. Јован Суботић је поново узео реч на почетку заседања новог сазива Сабора⁸⁰² и у свом говору је истакао значај тренутка у којем се он одржава, дотакавши се питања која су од изузетног значаја за живот Срба на простору Монархије⁸⁰³, а то су пре свега питања о стању у српској цркви и школама. Он је сматрао да је неопходно да се изврши уређење епархија, као и да се финансијски помогне

⁸⁰⁰ Исто, 4 – 5.

⁸⁰¹ Исто.

⁸⁰² На седници бр.79 (четврта у новом сазиву).

⁸⁰³ Црквено – народни сабор је требало да расправи о уређењу епархија и митрополитског Црквено – школског савета, о премештању пореског поротног суда у Нови Сад, финансијској помоћи православним црквама на простору Хрватске и Славоније, финансијској помоћи српским школама у Монархији (где се посебно апострофирају школе у Војној крајини и Новосадска гимназија, која би више новца требала да добија из државне касе), о покретању поступка против школског инспектора Мењеја због злоупотреба. Г. Васин, *Сабори раскола*, 265.

црквама на простору Хрватске и Славоније. Такође, сматрао је да свим српским школама на простору Војне крајине, јужне Угарске, али и Хрватске и Славоније мора пружити финансијска подршка, како би се унапредио квалитет образовања српске деце. Јован Суботић је сматрао да је, упркос притисцима које Црквено-народни сабор трпи од стране Пеште, неопходно уредити све српске музеје, архиве, цркве и друге научне и културне институције, јер су они од огромног значаја за целокупан друштвени развој Срба који живе у Аустроугарској.

На наредним седницама, у којима је такође узео активно учешће, Суботић је наставио да се бави овим питањима. Он је, у наставку рада Црквено – народног сабора, указивао на лоше стање у српским школама, за које је сматрао да су неадекватно опремљене, али и да учитељски кадар није свуда способан и стручан да ради на пољу образовања и васпитања српске деце. Решење овог проблема Суботић је, као што је и раније истицао, видео у јачој финансијској подршци српским школама и сматрао је да се свим Србима у Аустроугарској монархији упутује апел да, на било који начин, помогну развој српских школа и образовању српске деце.⁸⁰⁴ Његов предлог изнет на Црквено-народном сабору подржали су прота Ђорђе Бранковић и Стева Поповић, који су пред окупљене изнели и проблем све мањег броја српске деце у школама, али и изнели став да је потребно увести обавезно похађање школе за сву српску децу узраста од 6 до 15 година, као и да се новчано казне сви родитељи који одбију да пошаљу дете у школу, те да се новац од казни стави у фонд који би био намењен даљем развоју српских школа у Монархији, односно набавци школског инвентара и других ствари попут књига, таблица, хартија и др.⁸⁰⁵

Поред наведеног, Сабор је донео одлуку да се владару упутује једна представка у којој ће се приказати стање српских школа у свим деловима Аустроугарске где се налазе, те да се власт мора придржавати оних закона који су сами донели, а односе се на школска

⁸⁰⁴ Исто, 266.

⁸⁰⁵ На седници су се, поред Суботића, посебно истакли својом активношћу прота Ђорђе Бранковић и Стева Поповић. Стева Поповић је, у расправи, навео да свака општина мора имати школу која ће испуњавати све хигијенске, здравствене и материјалне услове и које ће потпуно одговарати потребама и учитеља и деце. Српска народна основна школа траје шест година, а предмети који се уче у њој били су: Наука хришћанска, Српски језик, Земљопис, Отачественица са повести српског народа, Рачун и геометрија, Наука о чувању здравља, Права грађана, Природопис, Земљоделство (пољоделство и вртларство), Појање и певање, Краснопис, Гимнастика и Ручни радови за девојке. Исто, 267.

питања. Како наводе на Сабору, власт се закона не придржава када су школе у питању, а нарочито на простору Војне крајине, где су школе у изузетно лошем стању, без неопходног инвентара, школског кадра и управе.⁸⁰⁶

У расправи која је вођена на Црквено – народном сабору 19. маја 1871. године⁸⁰⁷, Јован Суботић је наставио да се бави проблематиком српских школа у Монархији, концентришући се на питање учитељског кадра који предаје у овим школама. Током свог излагања, изнео је неколико примера проблема нестручног и неадекватног кадра у српским школама у Аустроугарској. Тако он наводи пример из Врбаса где школски учитељ „пије по кафанама, да не учи децу и да деца не показују никакав успех“.⁸⁰⁸ С обзиром да то није био једини случај неефикасног и неадекватног учитеља, Јован Суботић је предлагао да Сабор озбиљно мора расправити о побољшању учитељског кадра, односно о доношењу мера које ће до тога довести. За почетак, он је предложио да учитељи морају бити адекватно плаћени за посао који обављају, а да резултате њиховог рада кроз стечено знање српске деце спроведе посебна комисија која би, када ученик полаже, присуствовала испиту. Поред овога, на Црквено-народном сабору се, у циљу компетентности учитељског кадра, изнео и предлог да учитељ који предаје у српској школи у Аустроугарској монархији може бити само онај ко је „редовно завршио учитељску школу и положио све испите пред комисијом“.⁸⁰⁹

Питање учитељског кадра била је једна од главних тема и на наредним саборским седницама, а Суботић је и даље водио активно учешће у њима. Он је предлагао да место у коме ће се налазити виша препарандија буде Сомбор, а да се у Пакрацу налази нижа. У дебату се укључио и прота Бранковић сматрајући да обе препарандије, у Карловцу и Сомбору, морају бити више. За анализирање и изношење предлога решења по питању препарандија, Сабор је формирао Одбор за посебна питања. Тај одбор су чинили они учесници Сабора који су по овом питању највише и учествовали у расправи, а који су

⁸⁰⁶ Овде се Срби позивају на 111. параграф рескрипта од 10. августа 1868. године, сматрајући да се у Војној крајини крше одредбе закона који се односи на школе у Аустроугарској, а које је лично потписао владар. Исто, 268.

⁸⁰⁷ На седници бр.84.

⁸⁰⁸ Исто, 270.

⁸⁰⁹ Исто.

били компетенти за ову тему, а то су Јован Суботић, Ђорђе Бранковић, Никола Беговић, прота Чуповић и посланик Димитријевић.⁸¹⁰

Паралелно са расправљањем о црквеним питањима, на Црквено – народном сабору све чешће су се покретала и нека друга питања око којих су се сукобљавали либерали и конзервативци. Упркос сукобима у којој су либерали доминирали, приметно је било да они нису спремни за неку јачу и енергичнију акцију, првенствено због одсуства њиховог вође Светозара Милетића. Међутим, чак и без Милетића на њему, Сабор је привукао пажњу цара Франца Јозефа и владајућих структура у Бечу и Пешти. Наиме, Влада никако није хтела да допусти да се са школских питања пређе у шири политички контекст, те да Сабор изађе из црквених оквира и пређе у световне. У самом старту циљ владајућих структура био је да се прекине даља расправа и спречи да Сабор прерасте у политички скуп који би евентуално утицао на стабилност Аустроугарске.⁸¹¹ Први потез који је Србима то требао да стави до знања била је одлука цара Франца Јозефа да не потврди одлуке везане за организацију Сабора 1869 – 1870. године.

У овако затегнутој атмосфери сукоба конзервативаца и либерала, а под притиском владајућих структура, отпочела су и саборска заседања 1872. године. Како су наступали на саборима претходних година, либерали су наставили са оштрим нападима на конзервативце сматрајући да би њихов кандидат требало да буде нови митрополит.⁸¹² Упркос великој подршци међу српским народом, као и доминантним наступима на саборским седницама, либерали нису успевали да изаберу свог човека за митрополита. Сувише дуго чекајући промене саборског устројства, за које се знало да ће јакo тешко

⁸¹⁰ Исто, 272.

⁸¹¹ Треба имати у виду и околности у југоисточној Европи, као и однос пречанских Срба са Кнежевином Србијом у време одржавања Црквено – народног сабора. Наиме, Кнежевина Србија је током 1871. године редовно одржавала везе са представницима либерала, али на те везе свакако је утицало питање Босне и Херцеговине. Због овог питања, не желећи да се замера Аустроугарској, Кнежевина Србија није директно нападала политику Беча и Пеште по питању живота Срба пречана у Монархији. Поред овог податка, пажњу владајућих структура привлачила је и скупштина Уједињене омладине српске. Иако је ова организација већ увелико слабила, она је и даље била под сталном полицијском смотром, нарочито јер се УОС залагала за акције које су утицале на стабилност, посебно у погледу предлагања општег устанка против Турака. Међутим, чини се да УОС није имала снаге за тако нешто, бар не почетком 70-их година XIX века, с обзиром да је Светозар Милетић био у затвору, а одређена група млађих чланова предвођена Светозаром Марковићем почела је да шири социјалистичке идеје. Ако на то додамо и константан полицијски надзор, јасно је да УОС није тада могла да крене у неку већу акцију, те јој ни одржавање контакта са Кнежевином Србијом није било од неке веће користи. Исто, 277 – 280.

⁸¹² Исто, 286.

бити усвојено, Светозар Милетић и његове присталице никако нису кренули у сам чин извршавања бирања митрополита, а такво одуговлачење давало је простора црквеним конзервативцима да консолидују своје редове и не попусте пред доминантнијим либералима.⁸¹³

Одуговлачење Светозара Милетића са преласком на решавање конкретних питања довело је до сукоба унутар либерала. Тако се већ у априлу 1872. може приметити да један од водећих представника либерала Михаило Полит Десанчић критикује Милетићев став. Две године раније, Јован Суботић је покренуо свој лист *Народ*, који је био конкурент Милетићевој *Застави*, а чији се текстови, у политичком погледу, нису пуно разликовали од званичне политике либерала, али су се у њима јављали ставови неких либерала, између осталих и Политови, који директно нападају политику Светозара Милетића. Стварајући главну конкуренцију *Застави*, Милетић није опростио Суботићу покретање листа *Народ*.⁸¹⁴ Иако је Суботић у више наврата истицао да је циљ *Народа* да још више прошири идеје либерала међу српским народом и да му није била намера да утиче на тираж *Заставе*, Милетић је у Суботићевим новинама видео опасност по главно гласило Српске народне слободоумне странке. Иако су на самом почетку политичког деловања били саборци, од овог тренутка почеле су трзавице и одређене политичке размирице између Јована Суботића и Светозара Милетића, које су нешто касније довеле до потпуног размимоилажења ова два српска политичка представника.

Сукоби настали почетком пролећа 1872. године у редовима либерала брзо су, на кратко, прекинути јер се дошло у ситуацију да се крене у борбу за своја политичка начела на три фронта – на Хрватском сабору, Угарском сабору и на Црквено – народним саборима.⁸¹⁵ Иако је било упитно да ли ће Срби изаћи на предстојеће изборе за Угарски сабор који је требало да се одржи, Суботић је преко свог листа *Народ* позвао српско становништво које је живело на простору Угарске да у датим тренуцима покажу јединство, јер је неопходно да се и српски глас чује из Угарског сабора. Он их је позвао да

⁸¹³ Исто, 288.

⁸¹⁴ Исто, 289.

⁸¹⁵ Српска политика на Угарском сабору није показала одступања у односу на политику која је вођена годинама уназад, залажући се за националну равноправност, слободу штампе, окупљања, арондацију жупанија и, највише, против мађаризације. Сличне ставове српски политичари су заступали и на Хрватском сабору. .Г. Васин, *Сабори раскола*, 290.

подрже Великобечкеречки програм, јер само на тај начин Срби могу бити обједињени и уједињени у својим политичким начелима. Он је сматрао да Срби који уђу у Угарски сабор морају да се залажу за следећа начела: да заступају ставове који су изнети на Благовештенском сабору из 1861. године и да, заједно са другим народима, заступају начело равноправности свих народа у Угарској; затим да заступају „државноправну самосталност и земљишну целовитост“ Троједне краљевине, као и друге ствари о којима је и раније било речи на Црквено – народним саборима.⁸¹⁶

Са друге стране, када се говори о Српским црквено – народним саборима, СНСС је јуна 1872. године путем својих листова позвала Србе да устану против „влада и црквене јерархије“⁸¹⁷, наводећи да је српски народ тај који треба да управља црквеном имовином и сам бира свог патријарха. Либерали су сматрали да се на простору који је насељен Србима спроводи мађаризација и да ће сви Срби постати „православни Мађари“⁸¹⁸, уколико представници српског народа и даље буду ћутали и буду пуштали конзервативце да воде главну реч на Црквено-народним саборима. Чинило се да либерали поново јединствено наступају пред Сабор који је требао да се одржи 1872. године, а целокупна пропаганда вођена пред сам почетак заседања указивала је на нове напетости и сукобе између представника либерала са једне и представника конзервативаца и Владе са друге стране. Непосредно пред почетак Сабора, Јован Суботић је у низу текстова које је писао у свом листу *Народ* изнео како би представници либералне струје требали да наступе на њему. Он сматра да би прво питање требало да буде избор митрополита/патријарха, односно да се чује глас српског народа и њихово већинско мишљење о томе да ли митрополит/патријарх треба да се „по старом начину бира“⁸¹⁹. Јован Суботић у текстовима представнике конзервативаца назива групом „различних сваковрстних одпадака“⁸²⁰ и мишљења је да они више немају подршку обичног народа. Речи није штедео ни у текстовима које је касније објављивао, где пише да је црквена хијерархија радила против народа, начела и институција, а у корист владајућих групација.⁸²¹ Он је

⁸¹⁶ *Народ* бр.46, 20. април 1872. године.

⁸¹⁷ Г. Васин, *Сабори раскола*, 293.

⁸¹⁸ Исто, 294.

⁸¹⁹ *Народ* бр. 78, 8. јул 1872. године.

⁸²⁰ Исто.

⁸²¹ *Народ* бр. 131, 11. новембар 1872. године.

свестан да сукоби између либерала и конзервативаца могу да доведу до поделе међу српским народом, те је неопходно што пре пронаћи прави начин да Срби наставе јединствено да воде своју политику и заступају она начела која су у вези са положајем српског народа у Аустроугарској.

Све је било спремно за почетак новог Црквено – народног сабора, али са његовим отварањем је чекао администратор Стојковић. Разлог је био долазак комесара који би званично отворио Сабор. За краљевог комесара на овом сабору одређен је фелдмаршаллајтнант Молинари, који је захтевао церемонијални дочек, како је и раније био случај.⁸²² Ово одуговлачење са почетком Сабора посебно је изазвало револт код Светозара Милетића и Јована Суботића. Водећи српски либерлани представници су сматрали да Срби треба да се ослободе оваквог начина заседања која су их у ранијим периодима кочила, па су нагласила администратору Стојковићу да је „дочек комесара који мора да отвори Сабор некадашњи обичај који приличи детињастом народу и који је понижење српском народу, који своју аутономију заснива на законима“⁸²³, док већина либералних посланика, укључујући и Светозара Милетића, није желела да комесара дочека на овај начин. Јован Суботић је, ипак, сматрао да комесара треба дочекати на начин на који се то чинило и раније, јер нов начин дочекивања још није прописан. Након тога би се требало приступити расправи о избору новог патријарха, али не по старом принципу избора, него по вољи либералних представника на Црквено-народном сабору.⁸²⁴ Упркос притисцима Милетића и Суботића да отвори Сабор, администратор Стојковић је одлучио да се консултује са комесаром који се налазио у Петроварадину, али је одбијао да дође да отвори Сабор док не добије званичан позив од посланика, којима је дао један дан да се договоре по питању отварања Сабора. С обзиром да до договора није дошло, овај Црквено – народни сабор је распуштен 10/22. августа 1872. године. Распуштање Сабора изазвало је снажан одјек код српског народа са обе стране Саве и Дунава. Јован Суботић је сматрао ово као велики неуспех, а био је мишљења да се на администратора Стојковића

⁸²² Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 9.

⁸²³ Г. Васин, *Сабори раскола*, 295. Д. Микавица, Н.Лемајић, Г. Васин, Н.Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији*, II, 84.

⁸²⁴ Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 9.

требао извршити додатни притисак да га он отвори.⁸²⁵ Као што је већ речено, Суботић није одбијао ни свечани пријем царског комесара, али под условом да овај носи потврду саборских одлука из 1869 – 1871. године, јер би у супротном он био изложен нападима од стране већине посланика овог Црквено – народног сабора.⁸²⁶ Присећајући се својих ранијих учешћа на саборима, Суботић је изразио жаљење што овај Сабор није одржан, с обзиром да су битна питања требало да се претресу на њему.⁸²⁷ Супротно Суботићевим ставовима, Ника Максимовић и прота Ђорђе Бранковић сматрали су да Срби требају бити уздржани, јер неуспех на Сабору лако може искористити угарска Влада и Србима наметнути оне одлуке које су за српски народ неприхватљиве. Одмах након распуштања Црквено-народног сабора, посланици су се врло брзо разишли из Карловаца – један део је отишао својим кућама, а други део је отишао у Београд да честита пунолетство српском кнезу Милану Обреновићу.⁸²⁸ Врло брзо након распуштања Сабора, администратор Арсеније Стојковић је разрешен дужности од стране мађарске Владе због, како су навели у образложењу, попустљивих ставова према посланицима либералне оријентације, а на место администратора митрополије убрзо је био постављен пакрачки владика Никанор Грујић.⁸²⁹

Неодржавање Црквено-народног сабора из 1872. године само је продубило несугласице, које су и до тада биле присутне и изражене између представника конзервативаца и либерала. Готово пола године је било потребно да се ситуација међу српском политичком елитом консолидује и да се поново закорачи у политички систем

⁸²⁵ Као једног од главних криваца, либерали су оптужили владика Никанора Грујића, сматрајући га инструментом Владе помоћу кога она жели да заустави даљи развој српских школа и цркава у Аустроугарској. Г. Васин, *Сабори раскола*, 299. *Застава* бр. 101, 27. августа 1872. године.

⁸²⁶ Д. Микавица, Н.Лемајић, Г. Васин, Н.Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији*, II, 85.

⁸²⁷ Суботић је у једном тексту у свом листу *Народ* изразио захвалност земунској општини што га је бирала за учешће на овом сабору, на којем је желео да заступа интересе становника које представља. *Народ* бр.81, 15. јул 1872. године.

⁸²⁸ Г. Васин, *Сабори раскола*, 297. Суботић, иако није присуствовао пунолетству кнеза Милана Обреновића, изразио је у свом листу одушевљење поводом тога. Том приликом је написао: „Млади владалац Србије побудио је у свом народу, као што нам онострана браћа казују, наде лепе и велике. Ове наде дају његовом ступању на престол кнежевски изванредно осветљење. Ми желимо и њему и народу, да се те лепе и велике наде спусте као благотворно кишица на земљу, и да падну као небесно семе у крило државе, те да се из њих развију дела, која да прославе и њега и народ...Са овог становишта честитамо и народу и кнезу почетак акције, која може бити по обе стране славна и користна: ми кои се овде са хиљаду и хиљада препона борити имамо, знаћемо најбоље уважити и оценити муку, која препоне савлада, и до успеха дође!“ *Народ* бр. 94, 15. август 1872. године.

⁸²⁹ В.Ђ. Крестић, *Срби у Угарској*, 299.

Аустроугарске монархије, што је учињено у новембру, када су представници СНСС све више почели да се баве питањем ревизије Хрватско – угарске нагодбе. Циљ СНСС био је да придобије хрватске посланике на Сабору тако што ће отворено стати на страну Хрвата, а све у циљу сређивања црквено – школских питања на простору Хрватске и Славоније. У овом периоду Јован Суботић је био веома активан на пољу политичког деловања. Као десна рука Светозару Милетићу, енергично је заступао либералне идеје на Српским црквено – народним саборима који су одржавани од краја 60-их година XIX века. Сматрајући да је наступило време када је неопходно извршити реформу политичког наступа српског народа, у тренуцима развоја политичке свести српског народа, Јован Суботић је веома оштро нападао присталице конзервативаца на Саборима, али и кроз штампу, а првенствено кроз *Народ* који је покренуо у овом периоду. Заједничко политичко деловање Јована Суботића и Светозара Милетића јасно је поларизовало српске политичке чиниоце и указало на потребу да су одређене промене на политичкој сцени неопходне, као што су биле неопходне и промене у раду Црквено-народних сабора. Разлике између представника либерала и конзервативаца су биле све израженије, нарочито што је број Милетићевих присталица из године у годину све више растао. Међутим, већ почетком 70-их година дошло је до извесних трзавица и политичких несугласица између водећих људи либералне оријентације. Иако оне у почетку нису биле опасне по снагу либерала, у каснијем периоду размимоилажења у мишљењу постала су све израженија, што се одразило и на јединство, а самим тим и на политичко деловање Милетићеве странке.

5.2. Допринос културном животу српског народа

Након што је, после више проведених успешних година, напустио Загреб због декрета којим је разрешен свих јавних функција, Јован Суботић је отишао у Београд. Његов циљ, као што је раније напоменуто, био је да тамо отвори адвокатску канцеларију и да се опроба као адвокат у Кнежевини Србији.⁸³⁰ Разлози прилично оптимистичног

⁸³⁰ Љ. Марковић, *наведено дело*, 183.

гледања Суботића на одлазак у Београд био је тај што је познавао тадашњег кнеза Михаила Обреновића, као и истакнуте политичаре Илију Гарашанина и Миливоја Петровића Блазнавца.⁸³¹ Одмах по доласку у Београд сасатао се са њима, али његов оптимизам је врло брзо прекинут због тога што је услов за бављење адвокатуром у Кнежевини Србији био да мора да положи адвокатски испит у Београду. Ово је веома увредило Суботића, који је у то време већ био признат и познат адвокат у Аустроугарској и међу свим Србима са обе стране Саве и Дунава⁸³². Врло брзо, након што је сазнао ову вест, дошло је и до убиства кнеза Михаила у Кошутњаку 1868. године, па је Јован Суботић одлучио да одустане од рада и боравка у Кнежевини Србији и одлучио је да се пресели у Нови Сад.

Доласком у Нови Сад, након вишегодишњег боравка у Загребу и краткотрајног боравка у Београду, Јован Суботић се веома активирао у политичком и културном животу српског народа, у граду који је важио за културни центар Срба у Аустроугарској монархији. Поред тога што је био активни и истакнути учесник Српских црквено – народних сабора, који су у огромној мери определили ток српске политике у будућем периоду, Суботић је кроз свој рад у Матици српској, а нешто касније и у српском позоришту, дао огроман допринос развоју културног живота код пречанских Срба. Преузимање Матице српске 1868. године у врло кризном периоду, као и активирање у Друштву за Српског народно позориште које је водило рачуна о развоју новосадског позоришта и позоришне делатности уопште, довели су га на место оних Срба који су

⁸³¹ Исто. У мемоарима Суботић износи ставове које је имао према кнезу Михаилу, као и Гарашанину и Блазнавцу. Што се српског кнеза тиче, Суботић га је упознао још у Бечу и сматрао га је веома јаким карактером. Он сматра да је кнез Михаил „више вредео“ од свог оца кнеза Милоша, али да је Милош „учинио више“. *Автобиографија Ј.С.*, IV, 164 Илију Гарашанина је Суботић оценио као веома бистрог и енергичног српског политичара са великим искуством. О Блазнавцу је записао да је био „оличени Србијанац“, чврстог карактера, склон интригама и са великом енергијом, али врло слаб дипломата. Исто, 165 – 167.

⁸³² Присећајући се ових догађаја у својој аутобиографији, Суботић је записао: „Што се моје адвокатуре тиче, ту ми кнез изјави, да по закону постоји, истина, пропис, да се адвокатура даје тек по положеним адвокатским прописима, међу тим да он не би био противан, да се овај случај законодавним путем нарочитом наредбом реши. Но буде оно, што сам мислио да ће бити. Меравни кругови изјаве се, да је то све лепо и красно, што сам ја у два пута пред угарском краљевском таблом у Пешти адвокатски испит правило, и пред темишварским вишим судиштем и то с најлепшим успехом: што сам у Бечу код тамошњег једног славног познатог адвоката практикурао, и кроз дуже времена адвокатуру у Н. Саду под оном љутом змијом од судбеног уриватеља, барона Симоновића, извршавао, и што сам члан врховног судишта у Загребу био... али у Београду може мајстор постати само који је код тамошњег мајстора шегртовао, а ко хоће да тера адвокатуру у Београду тај мора пред београдским судијама из старе школе да покаже шта зна“. Исто, 163 – 164.

оставили свој печат у култури српског народа у Аустроугарској. Поред ових функција, Суботић је покушао да се опроба и као уредник листа *Народ*, који је покренуо 1870. године, али га је из бројних разлога, који су били углавном финансијске природе, морао угасити после само три године. Ипак, показало се да је и те три године било довољно да *Народ* додатно узбурка политичке страсти међу другим јавним представницима српског народа у Монархији.

Јован Суботић се, после више од једне деценије, поново активирао у раду Матице српске. За разлику од неких ранијих времена, када се углавном суочавао са финансијским потешкоћама, овај пут је Суботић морао да се суочи са оним проблемима који су се појавили након што је ова српска институција пресељена из Пеште у Нови Сад. Пресељење Матице српске из Пеште у Нови Сад 1864. године донело је низ проблема који су се, пре свега, тицали њеног функционисања у новој средини, проналажење адекватних просторија где ће се налазити, питања чланства, рад одређених одељења, финансирање и даља будућност и деловање и др. Сви ови проблеми, да ствар буде још гора, били су прожети веома затегнутим односима међу политичким неистомишљеницима у српском народу. До значајног поправљања ситуације у раду и деловању Матице српске у новој средини дошло је за време мандата Јована Суботића, који је постао њен председник 1868. године. Он је на том положају наследио Стевана Брановачког који је ту функцију обављао само годину дана, након смрти Платона Атанацковића 1867. године. Организација и начин рада Матице српске били су познати Јовану Суботићу, јер је он у два наврата обављао функцију уредника Летописа Матице српске, од 1842. до 1847. и од 1850. до 1853. године.⁸³³ Међутим, новонастали проблеми у раду ове српске културно-образовне институције претили су да угрозе њен рад и било је неопходно довести на њено чело личност која има довољно искуства, знања и поштовања у српском народу, а која се истакла и у књижевном раду, али и у раду у самој Матици српској. Због тога је, у овим незгодним и тешким тренуцима по знамениту српску институцију, избор пао на Јована Суботића.⁸³⁴

⁸³³ Славко Гавриловић, *Историјско – политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, 8.

⁸³⁴ Мирослав Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске 1868 – 1872. године*, Свеске за историју Новог Сада 17, Нови Сад 2016, 224. Према оцени Бранка Бешлина, једино је Суботић у овим

Након пресељења Матице српске у Нови Сад, 1864. године, њено прво седиште било је у Платонеуму, у центру новосадског друштвеног, политичког и културног живота. Али је већ тада било потпуно јасно да она неће дуго бити смештена ту, с обзиром да је владика Платон Атанацковић већ исте године покренуо питање куповине нове зграде у којој ће бити смештена Матица српска. Избор је пао на Косировићеву кућу у Дунавској улици,⁸³⁵ која се такође налазила у центру Новог Сада. На тој локацији Матица српска се налазила од 1865. године. На том месту је била и када је на функцију њеног председника ступио Јован Суботић. Од тренутка када је постао председник Матице српске 1868. године, Суботић је изразио велико незадовољство локацијом на којој је смештена ова знаменита српска институција. Косировићева кућа, иако се налазила у центру новосадских дешавања, свакако није била адекватан простор за овако знамениту институцију. Наиме, собе у којима је била смештена Матица српска, како наводи Јован Суботић у својим мемоарима, су некад биле „просторије у којима је пре тога вино, ракија и сирће продавано“.⁸³⁶ На првом спрату ове зграде живео је Светозар Милетић, а ту се налазило и уредништво његовог листа *Застава*. Овај податак је од великог значаја, ако се узме у обзир да се Управни одбор Матице српске, чији су чланови већински припадали Милетићевој струји, изјаснио баш за Косировићеву кућу као најнеадекватнију локацију у којој ће бити смештена Матица српска. Догађај који је могао у одређеној мери озбиљно да уздрма већину коју су милетићевци имали у Матици српској били су избори за њеног председника, који су одржани 1868. године⁸³⁷, а на којима се појавила и друга струја која је претендовала да дође на чело чувене српске институције.

Избор новог Матичиног председника није ишао лако и са собом је носио одређене политичке трзавице. Наиме, Суботићев противкандидат на избору за председника Матице српске био је Ђорђе Стратимировић, који се веома добро познавао са Јованом Суботићем још из револуционарних времена, а који је у политичком погледу представљао опозицију Светозару Милетићу. Ушавши у трку за место председника Матице српске, Стратимировић је покушао да ову знамениту српску институцију отргне из власти

треницима био довољно искусан и способан да извуче Матицу српску из проблема у којима се налазила. Б. Бешлин, *наведено дело*, 529.

⁸³⁵ М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 225.

⁸³⁶ *Автобиографија Ј.С.*, IV, 170 – 172.

⁸³⁷ М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 225.

милетићеваца.⁸³⁸ Исход избора за председника Матице српске се завршио неповољно по Стратимировића, с обзиром да је Јован Суботић добио већину гласова. Овај Стратимировићев пораз резултирао је његовим приговором, па су се у целу причу укључиле и угарске власти. Због тога је Матица српска упутила 19.11. (1.12) 1868. године *Извештај* Краљевском угарском Министарству унутрашњих послова⁸³⁹ у којем се, врло детаљно и на неколико страна, образлаже поступак избора новог председника, као и ток изборне седнице из ког се види да је велики број учесника напустио седницу пре одабира новог председника. Таква одлука је директно повезана са избором нових чланова Матице српске, где већином гласова њих 44 није изабрано. Међу члановима који нису изабрани био је и Ђорђе Стратимировић.⁸⁴⁰ У *Извештају* који је поднела Матица српска се говори и о директном мешању владиног комесара за Нови Сад, Нандора Аста, у унутрашње прилике у Матици српској. Због тога су челни људи Матице српске изразили протест код угарског министарства, а Јован Суботић сумњу да између Аста и Стратимировића постоји извесни договор, који за циљ има да се унесе немир у овој значајној српској институцији. Нандор Аст се у *Извештају* оптужује да је у Новом Саду узео сву власт у своје руке, као и да се меша у ствари које не припадају његовој надлежности.⁸⁴¹

За спречавање сукоба већих размера и уплитања владајућих структура Пеште у овај сукоб велику улогу је одиграла Југословенска академија знаности и умјетности и Фрањо Рачки, који се у то време налазио на њеном челу. Интервенцијом Рачког, Суботић и Милетићева струја у Матици српској однели су победу. Ова исход избора у Матици

⁸³⁸ Сукоб између Ђорђа Стратимировића и Светозара Милетића и њихових присталица ескалирао је на једној конференцији српских посланика која је одржана у Новом Саду од 15. до 19. октобра 1866. године, на којој су учествовали српски посланици из Угарског и Хрватског сабора. Поред већ споменутих Стратимировића и Милетића, на њој су били присутни и истакнути политичари попут Јована Суботића, Јована Живковића, Михаила Полита Десанчића и других. Размимомолажење између Стратимировића и Милетића настала су око вођења српске политике у Монархији. Док је Стратимировић сматрао да Срби морају да буду верни династији и аустријској влади, чак и уколико Мађари од њих добију права која би могла да угрозе питање српске народности, дотле је Милетић то потпуно одбацивао, сматрајући да Срби у одбрани своје народности могу чак и да теже уједињењу са осталим Јужним Словенима, као и да траже подршку Русије. С. Милетић, *Сабрани списи*, II – 1, 210. Видети и Н. Петровић, *Светозар Милетић и Народна странка*, I, Сремски Карловци 1969, 341 – 343. *Застава* бр. 73 од 12. септембра 1866. године.

⁸³⁹ *Српски летопис*, 112, 1867, 485. М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 225.

⁸⁴⁰ 135 до 140. гласова. *Српски летопис*, 112, 1867, 487 – 489.

⁸⁴¹ *Исто*, 485 – 486. М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 225 – 226. Васа Стајић, *Грађа за културну историју Новог Сада*, Нови Сад 1951, 338.

српској је Суботићу дао додатни „подстрек за развијање крупних планова са којима је поново ушао у Матицу“.⁸⁴²

Идеје о будућем раду у Матици српској Јован Суботић је изнео у свом говору на свечаној седници која је одржана о Св. Сави 1869. године, а две године касније је његово говор објављен и у *Летопису Матице српске*.⁸⁴³ Ова свечана и јавна седница била је прва у низу седница које је Суботић водио у свом четворогишњем мандату, а која је у себи имала много церемонијалних елемената. У свом говору, Суботић је истакао огроман значај Матице српске за српски народ, где он њу види као „просветну државу“⁸⁴⁴ чији је задатак да обухвати цело поље књижевности и пробуди културну и националну свест код Срба. За њега, она представља „народни институт за народну просвету“⁸⁴⁵, те мора опстати међу српским народом по сваку цену јер окупља истинску српску интелектуалну елиту. Подсећајући се Саве Текелије и Јована Наке, говорећи о њима као о великим српским добротворима, Суботић сматра да Матица треба да буде центар окупљања српског народа.⁸⁴⁶ Окупљајући оно најбоље што српски народ има, Матица српска, према речима Јована Суботића, представља „орган народног дисања“⁸⁴⁷. Према овим Суботићевим речима може се јасно закључити да је он сматрао Матицу српску једним веома битним чиниоцем у целокупном културном животу српског народа. Да би се Срби културно и национално развијали, неопходно је да се укључе представници српског интелектуалног круга у рад Матице српске, која би потом окупљала и остале Србе и радила на њиховом културном уздизању.

Јован Суботић је свакако један од најзаслужнијих Срба што су просторије Матице српске, врло брзо по завршетку избора за њеног председника, пресељене на новосадски трг. Проналажење простора достојног имена и значаја Матице српске био је први задатак са којим се Суботић суочио већ првог тренутка од када је постао председник ове српске културно – просветне институције 1868. године. Иако се питање премештаја Матице

⁸⁴² Живан Милицавац, *Историја Матице српске*, књ. II, Нови Сад 1992, 252.

⁸⁴³ *Српски летопис*, 112, 1871, 174.

⁸⁴⁴ Исто.

⁸⁴⁵ Исто, 173.

⁸⁴⁶ М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 226.

⁸⁴⁷ *Српски летопис*, 112, 1871, 173 – 176.

српске из Косировићеве куће покренуло још 1867. године,⁸⁴⁸ конкретнији потези су повучени тек доласком Јована Суботића на место председника. Претходни покушаји решавања овог питања нису били јединствени. Док су једни сматрали да је најбоља куповина посебне зграде за Матицу српску, други су сматрали да је право решење изнајмљивање посебне зграде и смештање у одређене просторије, заједно са Српским народним позориштем. У оба случаја проблем је представљала лоша финансијска ситуација у овој институцији. Заједнички став водећих српских представника је био да Косировићева кућа није прикладно место за Матицу српску, упркос томе што је *Застава* потпуно другачије писала. У очима новоизабраног председника Јована Суботића овај простор је био обичан „келнерај“⁸⁴⁹, место „где се вино и ракија годинама точила“⁸⁵⁰ и као такав, он је потпуно неприкладан за Матицу српску, која је представљала институцију од великог значаја за српски народ. У оваквом простору је Матица српска, према Суботићевим речима, губила на свом значају, упркос томе што се налазила у центру градских дешавања, у Дунавској улици. Због тога је Суботића 1868. године ангажовао угледне житеље Новог Сада, имућног Ђорђа Коду „који је био свемогућан у Бачкој банци у Новом Саду“⁸⁵¹ и угледног трговца Александра Адамовића, чиме је активно покренуо питање пресељења Матице српске. Резултат ангажовања поменутих особа, али и органа Матице српске, био је проналажење адекватног простора који се налазио „на варошкој пијаци“⁸⁵² у близини хотела „Код Јелисавете“⁸⁵³ у центру Новог Сада. У питању је била кућа Антона Фернбаха, који ју је купио од грофа Адолфа Сечењија. Због те чињенице, она је у народу била позната и као „Сечењијева кућа“⁸⁵⁴. Маја 1869. године закупљен је први спрат ове куће, у којем је смештена Матица српска. Јован Суботић у својој *Автобиографији* пише да је велики број потенцијалних српских купаца те куће одустао од куповине када је чуо да је Матица српска заинтересована за њу, што говори о изузетној

⁸⁴⁸ Иако је то питање било актуелно још од 1864. године, када је Матица српска пресељена из Пеште у Нови Сад.

⁸⁴⁹ *Автобиографија Ј.С.*, IV 170 – 172.

⁸⁵⁰ Исто.

⁸⁵¹ Исто, 172.

⁸⁵² Исто.

⁸⁵³ Исто.

⁸⁵⁴ Ж. Милисавац, *наведено дело*, II, 268.

улози, утицају и значају који је ова знаменита српска институција уживала међу српским народом⁸⁵⁵ у Аустроугарској.⁸⁵⁶

Нова зграда, која је у свом саставу имала неколико пространих соба, испуњавала је све потребне услове за рад и деловање Матице српске. Посебан простор на том спрату био је за секретара, посебан за књиговодство и касу, а потпуно одвојене су биле и Матичина библиотека и читаоница.⁸⁵⁷ За ентеријер се побринуо лично Јован Суботић, који је одмах након усељења наручио нови намештај: узвишенију столицу за председника, клупе са седиштима и писаће столове.⁸⁵⁸ Након тога, Суботић је наложио да се изради портрет Саве Текелије, као једног од најзаслужнијих личности за оснивање и развој Матице српске. Портрет Саве Текелије је стигао директно из Пеште, а њиме је знатно обогачена Матичина галерија слика. Њој су касније придодати и портрети знаменитих личности који су својим радом и активностима допринели јачању угледа Матице српске међу српским народом, попут Јована Наке, владике Платона Атанацковића, Јована Хацића и Лукијана Мушицког.⁸⁵⁹ Сређивањем унутрашњости просторија на иницијативу и уз велику ангажованост Јована Суботића као њеног председника, Матица српска је почела да живи своје новосадске дане достојанствено и у новом светлу, а у складу са својом културно-просветном мисијом и делатношћу.⁸⁶⁰

Упркос значајним донацијама бројних имућних Срба, ови подухвати који су предузети да се просторије адекватно уреде захтевали су огромне финансијске трошкове, те је Матица српска поново била економски уздрамана. Она је због тога, поново запала у финансијску кризу. Решење за излазак из кризе је пронађено у узимању кредита, а највише на рачун Текелијиног и Јовановићевог фонда. Било је потребно скоро читава деценија да се врати дуг који је направљен. Тако да је своје кредитне обавезе према наведеним фондовима Матица српска измирила тек средином 70-их година XIX века, када Суботић више није био на њеном челу.⁸⁶¹

⁸⁵⁵ *Автобиографија Ј.С.*, IV, 172.

⁸⁵⁶ М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 227.

⁸⁵⁷ Ж. Милисавац, *наведено дело*, II, 269 – 270.

⁸⁵⁸ *Автобиографија Ј.С.*, IV, 172 – 173.

⁸⁵⁹ Исто, 173 – 174.

⁸⁶⁰ М. Филиповић, *Јован Суботић као председник Матице српске*, 227 – 228.

⁸⁶¹ Исто, 228. Ж. Милисавац, *наведено дело*, II, 274.

Све ове финансијске трансакције имале су утицаја на саму институцију, тј. негативно су се одразиле на функционисање и рад Матице српске у Новом Саду. Финансијско стање је било изузетно лоше, а поред тога, чланство није редовно извршавало своје новчане обавезе према овој институцији. Треба додати и да је прилив нових чланова текао веома споро. Због тога је Суботић, након пресељења Матице српске, одлучио да се поље деловања усмери у правцу омасовљења чланства. Стиче се утисак да је Суботић успео у циљу повећања броја чланова Матице српске, јер подаци показују да се већ у прве две године Суботићевог мандата бележи пораст од 113 чланова, што је скоро четвртина у односу на укупан број чланова који је Матица српска имала од свог оснивања до 1868. године и доласка Суботића на место председника.⁸⁶² Посебну тежину има податак да су нови чланови били познати, угледни и веома утицајни људи у српском народу, попут Гедеона Дунђерског, Илариона Руварца, Светислава Касапиновића, Атанасија Гереског, Илије Вучетића, архимандрита Теофана Живковића, професора Новосадске гимназије Васе Пушибрка и других.⁸⁶³ Прилив нових чланова који су били угледни део српског друштва дао је веру српском грађанству у поновно оживљење Матице српске, након неколико тешких и кризних година. Повећањем броја чланова, Матица српска је од имућнијих Срба добијала и одређену финансијску помоћ. Због тога је ова институција из године у годину расла и оправдавала статус српског симбола културе и просвете у Аустроугарској.

Јован Суботић, тада чувени и истакнути српски културни и политички радник, значајно је својим деловањем допринео раду и функционисању свих органа Матице српске, попут Управног одбора, Књижевног одељења и административног апарата. Изузетно цењен међу српским народом и посвећен функцији коју је обављао, Јован Суботић је у сваком тренутку био упознат са свим дешавањима унутар ове значајне српске институције. Такође, разумео је и проблеме са којим се Матица српска суочава. Водећи у појединим моментима радикалну политику, која је довела до одређених финансијских

⁸⁶² Исто, 255.

⁸⁶³ Исто.

потреса унутар саме Матице српске, Суботић је за само четири године успео да је уздигне и уврсти је међу највеће знаменитости и симболе Новог Сада.⁸⁶⁴

Поред тога што је обављао функцију председника Матице српске, Суботић је био и председник Друштва за Српско народно позориште. Попут Матице српске, позориште је такође имало великих проблема по питању простора. Позоришне представе су се играле у дворани или гостионици хотела „Код Јелисавете“, што је било потпуно непримерено једној институцији за коју је Суботић сматрао да је темељ културног живота једног, у овом случају српског, народа.⁸⁶⁵ Због тога је Суботић планирао да у дворишту Матице српске сазида „Народну дворану“⁸⁶⁶, која би се користила за потребе Српског народног позоришта. Он је већ предузео одређене кораке по том питању, а Магистрат је издао дозволу да се позоришна зграда подигне у близини католичке цркве. Поред дворане, у склопу позоришта би се налазила и кафана чији би приходи ишли на рачун позоришта. Од покушаја изградња посебне зграде са двораном није било ништа, због противљења „немачког врха“.⁸⁶⁷ Делегација послата у Пешту, на челу са Јованом Суботићем, није успела да промени ову одлуку, па је до изградње позоришне зграде дошло тек много година касније. Међутим, овде би требало напоменути да је Суботић и док није обављао никакву функцију у новосадском позоришту, често одржавао везе са Јованом Ђорђевићем, који се тада налазио на његовом челу. У неколико писама које је упутио, док је боравио у

⁸⁶⁴ Треба рећи да је, у време када се Суботић налазио на месту председника Матице српске и Друштва за Српско народно позориште, градски начелник био Стеван Брановачки. Као знаменити Новосађанин, био је цењен у грађанским круговима, а пре Суботића се годину дана налазио на челу Матице српске. Ову функцију је уступио Суботићу сматрајући га много компетентнијим за њу. Због функције председника Матице српске, Брановачки је и знао са каквим се проблемима суочава ова институција. Поред тога, Брановачки је био и члан Милетићеве СНСС и веома близак страначком вођи Светозару Милетићу. Као такав, учествовао је на Угарском сабору, а једно време се бавио политиком и у Бечу. На челу Новог Сада налазио се од 1869. до 1872. године. За ово кратко време многе битне ствари су се одиграле у Новом Саду, посебно на културном плану, упркос великим притисцима који су долазили од стране владајућих структура Аустроугарске. Брановачки је био последњи градоначелник Новог Сада из редова Милетићеве слободоумне странке. Каснији избор градоначелника долазио је по препоруци аустроугарских владајућих кругова. Донка Станчић, Мишко Лазовић, *Новосадски магистрат*, Нови Сад 2015, 123 – 124.

⁸⁶⁵ Још као млад, Суботић је у *Летпису* писао о значају позоришта за културни живот Срба и потреби за његовим оснивањем у свим већим местима у Аустроугарској где Срби чине већину или где их има у великом броју.

⁸⁶⁶ Дворану за Српско народно позориште је, према Суботићевим речима, требало градити у близини цркве на главном новосадском тргу. С обзиром да су се Немци противили овој одлуци, Суботић је изабран у једну депутацију која је послата тадашњем угарском министру унутрашњих послова Бели Венкхајму, како би га упознали са ситуацијом и питањем изградње позоришне зграде. Иако Венкхајм није имао ништа против изградње позоришта на том месту, он се кратко задржао на тој функцији, па је овај план пропао. *Автобиографија Ј.С.*, IV 180 – 181.

⁸⁶⁷ Исто, 181 – 183.

Загребу, Суботић је јасно изразио наду да ће Новосађани све више почети да одлазе у позориште, те да ће оно удахнути један нови дух у културни живот Новог Сада⁸⁶⁸. Желећи да пружи свој допринос у развоју новосадске позоришне делатности, Суботић је одмах након завршетка драме *Милош Обилић*, јула 1864. године, рукопис послао Јовану Ђорђевићу са циљем да се публици прикаже представа⁸⁶⁹. Две године касније, априла 1866. годинем, у писму Суботић критикује Ђорђевића што представа још није приказана и тражи да му се врати рукопис⁸⁷⁰, а већ у следећем писму од 1. маја 1866. године дозвољава Ђорђевићу да задржи рукопис драме *Милош Обилић*.⁸⁷¹

Јован Суботић је 16. новембра 1868. године, на годишњој скупштини новосадског позоришта, изабран за начелника Друштва за Српско народно позориште.⁸⁷² Скупштином је председавао Јован Ђорђевић, а главни циљ је био изабрати новог начелника јер је дотадашњи, Стеван Брановачки, поднео оставку. Већина присутних одабрала је Суботића, као признатог књижевника⁸⁷³, који се прославио својом поезијом, а посебно драмама које су се изводиле у бројним позориштима широм Аустроугарске. Поред тога, он је у културним круговима код Срба био веома цењен, као јавни радник у Хрватском казалишту у Загребу и у Матици српској док се она налазила у Пешти и Новом Саду, јер је исте године постао и њен председник.⁸⁷⁴

⁸⁶⁸ Писмо Јована Суботића Јовану Ђорђевићу од 31. јула 1864. године које је упућено из Загреба за Нови Сад. Јован Грчић, *Три писма Јована Суботића Јовану Ђорђевићу*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 1 – 3, 1934, 375.

⁸⁶⁹ У овом писму Суботић истиче да се трудио да у драми говори о Милошу Обилићу онако „како у души народа живи“. Истиче да је прикладно да се она прво прикаже српској, па тек онда хрватској публици, док се *Звонимир* прво приказивао у Загребу. Суботић ову драму препоручује Јовану Ђорђевићу. У пар реченица говори Ђорђевићу о свом раду у Хрватском сабору, где је незадовољан наступом српских посланика и где сматра да Срби у Сабору немају вољу. Такође, Суботић је незадовољан и изборима у Срему. На самом крају писма, жали се и на здравствено стање. Он напомиње Ђорђевићу да има велике болове у глави и да му је лекар забранио да чита и пише, што он чини кришом. Исто.

⁸⁷⁰ Писмо од 14. априла 1866. године. Исто, 376.

⁸⁷¹ Писмо од 1. маја 1866. године. Поред наведеног, Јован Суботић истиче како се драма *Милош Обилић* већ приказивала у Хрватском казалишту у Загребу и међу присутном публиком је изазвала велико одушевљење Исто, 377.

⁸⁷² Јован Грчић, *Јован Суботић и Српско народно позориште*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 1 – 3, 1934, 372.

⁸⁷³ Приликом гласања, 25 од 28 људи је подржало Суботићев избор за начелника Друштва за Српско народно позориште. Исто.

⁸⁷⁴ Исте године је уместо Јована Ђорђевића, подначелник постао Антоније Хацић, тадашњи секретар Матице српске који се одлично познавао са Суботићем. Он је једна од главних фигура Српског народног позоришта био скоро пет деценија. Димитрије Кириловић, *Српско народно позориште: период Антонија Хацића 1868 – 1916*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, књ.4 св.2, Нови Сад 1931, 241. Управо је Јована Ђорђевића и Антонија Хацића Суботић означио као најзначајније личности у развоју позоришног живота у

Као начелник Друштва за Српско народно позориште, Суботић се трудио да и у позоришном животу Новог Сада унесе нови дух и грађанима приближи ову културну установу, као што му је то пошло за руком са Хрватским казалиштем у Загребу. Он је на састанцима Друштва, кроз главне скупштине, седнице управних одбора и других органа Српског народног позоришта износио предлоге за унапређење у раду. Само десет дана након избора за начелника, Суботић је 16. новембра 1868. године, на седници Управног одбора затражио формирање делегације која би посетила Пештанско позориште и набавило „шпанску гардеробу“.⁸⁷⁵ Неколико дана касније стигла је нова опрема за глумце у виду костима и сценографије.⁸⁷⁶

У току новембра и децембра 1868. године Суботић се бавио питањем додатних просторија за Српско народно позориште. Обједињавајући функције које је тада обављао, као председник Матице српске и начелник Друштва за Српско народно позориште, Суботић је 19. децембра 1868. године потписао споразум са Матицом српском, у којем ова знаменита српска институција даје Српском народном позоришту на коришћење три просторије, што је представљено као привремена варијанта док се не пронађе неки други простор за позориште, који би представљао решење на дуже стазе. У наредних годину дана, Јован Суботић је набавио још костима и делова сценографије, што је потпуно променило изглед позоришних представа, те је Српско народно позориште „заживело у новом духу“⁸⁷⁷.

Са позиције начелника Друштва, Суботић је често посећивао пробе, нарочито за представе које су извођене према драмама које је он написао. Глумце је знао да похвали, али и да им упути критику. Како сам наводи, посебно даровите глумце награђивао је бесплатним одласком у Беч на позоришне представе, како би што више научили од аустријских глумаца. Ипак, том одлуком није био потпуно задовољан, јер новосадски глумци нису „пуно тога усвојили“⁸⁷⁸ од бечких колега. Како је Суботић сам истакао, идеал му је било немачко позориште, па је желео да и новосадско тако изгледа – од начина рада,

Новом Саду и као људе који су највише допринели популарности Српског народног позоришта међу грађанством. *Автобиографија Ј.С.*, IV 182 – 183.

⁸⁷⁵ Јован Грчић, *Јован Суботић и Српско народно позориште*, 372.

⁸⁷⁶ Исто.

⁸⁷⁷ Исто, 373.

⁸⁷⁸ Исто, 374.

преко понашања глумаца и руководства до изгледа сцене⁸⁷⁹. Он је сматрао да би се на тај начин подигао квалитет представа, а то би додатно привукло новосадску публику да чешће посећује позориште.

Боравивши на челу Матице српске у првим годинама њеног новосадског живота, Јован Суботић је предузео одређене мере које су имале за циљ опоравак и стабилизацију ове српске институције и то на дужи временски период. Након што је пронашао адекватан простор за Матицу српску, чинио је велике напоре да је омасови са познатим и угледним људима. Његов покушај да створи повољније услове и за Српско народно позориште завршио се са делимичним успехом. Потпуни успех је изостао због бројних фактора проузрокованих аустроугарским владајућим круговима. Ипак за време боравка у Новом Саду, од 1868. до 1872. године, Јован Суботић је, као главни човек у Матици српској и Српском народном позоришту, дао огроман допринос напретку и развоју новосадског културног живота, што се одразило и на целокупну културу српског народа у Аустроугарској. Представе које су се изводиле на позоришној сцени у Новом Саду према драмама које је Суботић написао, биле су на репертоару и у каснијем периоду, чак и после његове смрти. Поред тога, Суботићеве драме су извођене и у другим српским позориштима. Највише су се приказивале међу Србима оне представе које су представљене и хрватској публици у нешто ранијем периоду, а то су *Херцег Владислав*⁸⁸⁰, *Немања*⁸⁸¹, *Звонимир*⁸⁸², *Прехвала*⁸⁸³, *Милош Обилић*⁸⁸⁴, *Бодин*⁸⁸⁵, *Сан на јави*⁸⁸⁶ и *Крст и*

⁸⁷⁹ Том приликом је изјавио да је Хрватско казалиште на добром путу да буде уређено као немачко позориште, а као најзаслужнију личност за то означио је глумца и бившег сарадника Фрајденрајха: „У Загребу је Фрајденрајх као стари немачки глумац могао све довести ближе стању немачког позоришта и позорнице, на којој бејаше одрастао.“ *Автобиографија Ј.С.*, IV 183.

⁸⁸⁰ *Херцег Владислав* је прва Суботићева драма, настала децембра 1860. године. Већ 1861. године је имала своју премијеру. Она је почела да се изводи пред српском публиком и за само десет година приказана је 22 пута. Осам пута је извођена у Новом Саду, два пута у Београду и Панчеву, а једном у Вуковару, Сремским Карловцима, Великом Бечкереку, Суботици, Вршцу, Темишвару, Чакову, Великој Кикинди, Сенти и Сомбору. Јован Грчић, *Јован Суботић и Српско народно позориште*, 371.

⁸⁸¹ Драма *Немања* се приказивала од 1864. године, када је изведена њена премијера, па све до 1887. године и у том периоду извођена је 13 пута међу Србима. Три пута је приказивана у Новом Саду, два пута у Бечеју, а једном у Митровици, Винковцима, Броду, Новој Градишки, Пожеги, Осијеку, Београду и Великом Бечкереку. Исто.

⁸⁸² Драма *Звонимир* се међу српским народом приказивала свега пет пута и то од 1865. до 1867. године. Том приликом она је извођена у Новом Саду, Београду, Темишвару, Сомбору и Сремским Карловцима. Исто.

⁸⁸³ *Прехвала* се у српским позориштима играла дванаест пута у периоду од 1864. до 1869. године. Два пута је извођена у Новом Саду и Вршцу, а једном у Митровици, Броду, Новој Градишки, Осијеку, Сомбору, Панчеву, Великом Бечкереку и Београду. Исто.

круна⁸⁸⁷. Највише пажње и заинтересованост српске јавности изазвала је драма *Милош Обилић*, која се приказивала српској публици скоро пола века, од 1866. до 1909. године, односно чак више од две деценије након смрти Јована Суботића. Том приликом она је изведена чак 94 пута. Јован Суботић је, без пуно скромности, истакао да су његове драме веома добро прихваћене код новосадске публике, која их је са одушевљењем пратила и поздрављала.⁸⁸⁸

У овим тренуцима свог боравка у Новом Саду, када је потпуно био укључен у сва политичка и културна дешавања, а већ изузетно познат широј српској јавности, Јован Суботић је одлучио да покрене сопствени лист, који је, како је у више наврата истакао, требао да стоји уз тада неприкосновену *Заставу* Светозара Милетића. Искусан у писању чланака, а врло добро повезан са бројним политичарима у Аустроугарској, Суботић је веровао да може да успе и у послу новинара и уредника новина. С обзиром да је 1869. године позив на претплату најавио успех, први број Суботићевог листа *Народ* изашао је 1. јануара 1870. године.⁸⁸⁹

Прва потешкоћа са којом се Суботић суочио била је кауција коју је плаћао свако ко у Аустроугарској покреће политички лист. С обзиром да тада није имао примања, Суботић је обавезе око листа регулисао тек 30. априла 1870. године. Противници новог листа и Јована Суботића, попут Јована Грујића Јоте, тврдили су у *Српском народу* да је Јосип Јурај Штросмајер дао Суботићу новац и обећао му финансијску помоћ и у будућем периоду.⁸⁹⁰

⁸⁸⁴ Драма која је највише пута извођена пред српском публиком била је *Милош Обилић*. Она је у периоду од 1866. до 1909. године изведена чак 94 пута и то у бројним местима, као што су Нови Сад, Велика Кикинда, Земун, Бела Црква, Вршац, Сомбор, Суботица, Осијек, Сента, Темишвар, Митровица, Тител, Перлез, Ковиљ, Рума, Вуковар и други. У многим местима, она је приказивана неколико пута и свуда је изазивала велико интересовање публике. Исто.

⁸⁸⁵ *Бодин* је приказиван свега два пута. Оба пута у Новом Саду 1869. године. Исто.

⁸⁸⁶ Драма *Сан на јави* изведена је 23 пута и то пет пута у Новом Саду, четири у Панчеву, три у Вршцу, два пута у Белој Цркви, Земуну, Митровици, Сомбору, Сремским Карловцима и једном у Вуковару. Исто.

⁸⁸⁷ Драма *Крст и круна* изведена је три пута. У Новом Саду 1870. и 1872. године и у Митровици 1870. године. Исто, 372.

⁸⁸⁸ *Автобиографија Ј.С.*, IV 186.

⁸⁸⁹ Већ у првом броју свог листа, Суботић у уводном чланку покушава да се одбрани од евентуалних напада присталица Милетићеве *Заставе*. Он тако каже да циљ *Народа* није да „одвлачи предплатнике свом старијем пријатељу (*Застави* – М.Ф.): него у нади, да ће народ наш и моћи и хтети одржати два органа, кои један другог допуњава, и чине да имамо и сваки дан по један листи, и опет два органа. *Народ* бр.1 од 1.1.1870. године. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 117.

⁸⁹⁰ В. Ђ. Крестић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 – 1914*, 262. *Србски народ* од 1870. године .

Други проблем са којим се суочио приликом свог новинарског подухвата било је време изласка *Народа*. Наиме, у ово време је међу српским народом доминантну улогу имала *Застава*, коју је уређивао Светозар Милетић и која је пратила програм његове Српске народне слободоумне странке, па су многи Срби, како присталице тако и противници Милетићеве странке, у *Народу* видели покушај да се смањи утицај листа који је неколико година раније покренуо Светозар Милетић. Иако тада Суботићу то није био циљ, нити је *Народ* писао ишта против ставова Милетићеве странке, свакако је ово био један од разлога слабије продаје.⁸⁹¹ Као главне разлоге за покретање свог листа, Суботић је навео потребу да журналистика српског народа у Монархији још више ојача и напредује, да *Народ* објављује све оне текстове које *Застава* због места не може да убележи. Такође, један од разлога, према речима Суботића је позив који је добио од појединих Срба да покрене свој политички лист. Он мисли да покретање *Народа* може још више да ојача српски положај у Аустроугарској. Јован Суботић тако наводи у програму листа *Народ*, шест основних разлога за његово оснивање: „Разлози ови јесу: 1. Што сам више од године дана са различитих страна од пријатеља и знацаца више пута позван, да политичан лист издајем. У овим позивима видео сам ја знак, да народ ту потребу има и осећа. 2. Што постојећи либерали и независни орган *Застава* нема доста места, да сав онај материјал прими, кои на овом пољу у народу нашем постои. 3. Што ће много већи уплив и успех журналистике у нашем народу бити, кад читатељи виде, да се два самостална листа у ком начелу и начелу независно један од другог слажу. 4. Што више органа отварају врата слободнијем развијању начела и свестранијем испитивању ствари. 5. Што у нашем народу имаде елемената, кои са постојањем још једног либералног независног органа за народно јединство и уједињени рад придобити могу, те се тим слога и уједињење народних сила укрепити даје. 6. Што ће народна журналистика много јаче напредовати, кад више листова излази, јер ће конкуренција силе на свакој страни на савршеније делање подстрекнути.⁸⁹²

Суботић је, како је сам истицао у више наврата, са листом *Народ* желео да Срби добију, поред *Заставе*, још једне новине које ће бити читане, а пратиће политички живот

⁸⁹¹ В. Ђ. Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 - 1914*, 262 – 263. Чак је и Светозар Милетић лично сматрао да је *Народ* директно усмерен против *Заставе* и да ће му претети читаоце.

⁸⁹² Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 115.

српског народа у Аустроугарској и заступати идеје које је заступао и Милетићев лист, али на један знатно либералнији начин. Иако су поједини припадници српског народа видели опасност у *Народу*, он је код доброг дела чланова Српске народне слободоумне странке јако добро прихваћен.⁸⁹³ Међутим, појава још једног листа међу пречанским Србима у тренуцима када *Застави* нико није могао да парира и представља конкуренцију, навела је поједине новинаре, углавном опозиционе оријентације, да пласирају причу о Јовану Суботићу као вођи опозиције унутар Милетићеве странке. Ту се посебно истицало како је Суботић престао да подржава идеје Светозара Милетића, сматрајући да вођа СНСС води нереалну политику.⁸⁹⁴

Ови напади појединих листова нису били основани, бар када је реч о почетку 70-их година XIX века. Тада су *Застава* и *Народ* били потпуно истог или сличног гледишта по питањима која су тада била значајна за српски народ као што су Источно питање, став према намесничкој влади, односи према српским питањима у Аустроугарској, положај српског народа у Троједној краљевини и др. Једном речју, Суботићев *Народ* није ни у једном сегменту одступао од националне политике која је била у складу са Великобечкеречким програмом из 1869. године. Разлика између ова два листа била је само у начину презентовања вести читаоцима. У том погледу *Застава* је била много оштрија у својим чланцима, што је потпуно разумљиво ако се има у виду да је већину чланака који прате актуелно стање у политици писао сам Светозар Милетић. *Народ* је био нешто блажи у својим текстовима,⁸⁹⁵ што је било потпуно у складу са Суботићевом уређивачком политиком, али и већином његових јавних наступа. Јован Суботић се трудио да свој лист уреди попут „великих европских листова“⁸⁹⁶, тј. гледао је да вести буду оригиналне, богате информацијама, што новије, а новинари који их пишу да буду добро обавештени. Попут Милетића који је своје текстове објављивао у *Застави*, тако је и Јован Суботић објављивао чланке у свом *Народу*, али углавном оне које се односе на теме које су у том тренутку актуелне за српски народ и остваривање њихових права на простору Аустроугарске. Било је и текстова који су се односили на Суботићеве ставове по питању

⁸⁹³ За Јована Јовановића Змаја је лист *Народ* био „честити лист“ и „један од најсјајнијих мачева“ Либералне странке. В. Ђ. Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 - 1914*, 263 – 264.

⁸⁹⁴ Исто.

⁸⁹⁵ Б. Бешлин, *наведено дело*, 698.

⁸⁹⁶ В. Ђ. Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 – 1914*, 265.

јединства српско – хрватског народа, па су због тога и вести које говоре о стању у Троједној краљевини и дешавањима на Хрватском сабору биле веома честе.⁸⁹⁷ Тек поједини чланци говорили су о стању у европским земљама, пружајући само најосновније податке. Тек нешто више текстова о збивањима у Европи могу се видети у оним издањима *Народа* који су изашли у тренуцима када је дефинитивно окончано уједињење Италије и када је дошло до уједињења Немачке, што је оставило велики траг на целокупну европску историју.⁸⁹⁸

Због лоше финансијске ситуације, Суботић није успео да од *Народа* направи лист европских оквира, па чак ни неку већу конкуренцију другим познатим српским листовима који су излазили у Аустроугарској. За такав подухват није имао ни велики број новинара. Поред њега, за *Народ* је писао и Михаило Полит Десанчић, а понекад и Васа Ђурђевић, Стеван Моловић, Бранко Николић и Ђока Јовановић.⁸⁹⁹ Поред њих, било је и других, мање познатих личности и новинара који су писали за Суботићев лист. Иако је очекивао да ће *Народ* постати један од најпознатијих и најчитанијих српских листова на простору Аустроугарске, те да ће му његово излажење донети и материјалну корист⁹⁰⁰, од тога није било ништа. Узалудни су били чести Суботићеви позиви народу да се претплати на лист; једноставно, *Народ* није могао да парира неколико година старијој и у народу знатно популарнијој *Застави*.

⁸⁹⁷ У једном од текстова које је написао у *Народу*, Суботић говори како у српско – хрватским односима не треба гледати вероисповест којој народи припадају, већ језик који говоре. За њега су људи који говоре истим језиком браћа, без обзира у коју цркву иду. С тим у вези, он поново истиче да су Срби и Хрвати један народ, одбацујући тврдње Старчевића и Кватерника да Хрвати не треба да имају никакав контакт са припадницима српског народа. Верујући у јединство ових народа, Јован Суботић је рекао да „ко Србина гази, тај Хрвату на образ пљује“. *Народ* бр. 1, 2. јануар 1871. године.

⁸⁹⁸ Текстови који говоре о уједињењу Италије и уједињењу Немачке могу се видети у издањима *Народа* из 1870. и 1871. године, а кроз њих се може пратити и став Јована Суботића о овим питањима. Тако се, на пример, у броју 108. од 16. септембра 1870. године Суботић диви Италијанима који су кренули у борбу за уједињење. Он се диви чврстим тежњама италијанског народа упркос броју жртава које су имали у овим борбама. Посматрајући пример Италије, Суботић верује да ће наступити тренутак када ће се и словенски народи борити за своје уједињење, али уз много мање жртава. *Народ* бр. 108, 16. септембар 1870. године. У уједињењу Немачке, до којег је дошло јануара 1871. године, Суботић је видео велики догађај који је значајно пореметио две велике европске силе – Француску и Аустроугарску. Као главне разлоге Пруске победе над Француском, Суботић наводи корупцију у француском државном врху и немачку интелигенцију и самосвест. *Народ* бр. 75, 1. јул 1871. године.

⁸⁹⁹ Исто, 267.

⁹⁰⁰ Јован Суботић је, како је навео у једном тексту, издавањем новина желео да се материјално обезбеди, јер није добио адвокатуру пре тога. За његово финансијско стање оптужио је барона Рауха, који му је онемогућио бављење адвокатским послом. *Народ* бр. 37, 1. април 1871. године.

Због свега наведеног, потпуно јасно је било да Јован Суботић не може финансијски да покрива свој лист. Упркос великом броју претплатника, свега 20% њих је уредно плаћало своје обавезе. Остали су по том питању били веома неуредни, иако је Суботић редовно позивао дужнике да плате, јер ће у супротном бити пријављени суду. У недостатку финансијских средстава, Јован Суботић није могао да извршава своје финансијске обавезе према Аустроугарској. Због тога је одлучио да угаси свој лист *Народ*, чији је последњи број изашао 15. априла 1873. године, после свега нешто више од три године излажења.

Као круна Суботићевог деловања и рада у Новом Саду, од 1868. до 1872. године, могао је бити његов избор за градоначелника, с обзиром да је био један од најозбиљнијих кандидата за ту функцију. Према појединим наводима, велики број грађана Новог Сада био је спреман да га подржи, као наследника Стевана Брановачког. Међутим, промена у избору бирања која је извршена под притиском аустроугарских владајућих кругова⁹⁰¹, довела је до тога да Јован Суботић не буде изабран на тај положај. Уз подршку владајућих кругова и под директним притисцима комесара Мајтењија, владајућа структура Монархије је подржала другог кандидата.⁹⁰² Тако је 1872. године, уместо Стевана Брановачког, нови градоначелник Новог Сада постао Павле Мачвански. Јован Суботић је врло брзо напустио Нови Сад и наставио своје политичко деловање, после вишегодишњег одсуства, на Сабору Троједне краљевине.

У току Суботићевог боравка у Новом Саду, родила су му се још два сина. Прво се родио Бранислав, који се касније у животу бавио дипломатијом. Године 1873. рођен је последњи син Јована и Савке Суботић – Озрен⁹⁰³, који је, попут браће, изградио своју животну каријеру.

⁹⁰¹ Као што ја раније истакнуто, Стеван Брановачки је био последњи новосадски градоначелник из редова народњака. Након тога су градоначелници морали да буду препоручени од стране аустроугарских власти, а Суботић није био подобан за то. Зато је избор пао на Павла Мачванског, који је на челу Новог Сада био од 1872. до 1874. године. Д. Станчић, М. Лазовић, *наведено дело*, 124.

⁹⁰² Т. Милитар, *наведено дело*, 116.

⁹⁰³ Озрен Суботић (1873 – 1953) се школовао у Загребу и Бечу, где је завршио право. После завршених студија, по угледу на брата Дејана који му је био узор, уписује војну школу у Одеси. Једно време Озрен је предавао на Трговачкој академији у Пешти. Након Првог светског рата бавио се новинарством. Уређивао је новосадску *Заставу* у току 1923. године, а своје радове је објављивао и у другим листовима. Када је реч о текстовима које је објављивао у штампи, треба рећи да је основна тема био неки детаљ из живота неког од његових рођака, углавном оца Јована и ујака Михаила Полита Десанчића. Поред тога, он је писао и краће текстове у форми путописа, описујући своје авантуре са Далеког истока, где је боравио у војној служби.

Учешће Јована Суботића у културном животу српског народа крајем 60-их и почетком 70-их година XIX века огледа се, пре свега, на месту председниковања Матицом српском и значајном улогом коју је имао у новосадском Српском народном позоришту, као председник Друштва за Српско народно позориште. То време је представљало веома тежак период за Матицу српску, имајући у виду све проблеме са којима се ова српска институција сусретала након пресељења из Пеште у Нови Сад. Као њен председник, Суботић је успео да реши најпроблематичнија питања, обезбедивши адекватан простор и изглед какав јој приличи. Поред председниковања у Матици српској, Суботић је у ово време почео да издаје и лист *Народ*. Иако су очекивања од нових српских новина била велика, финансијски проблеми и јака конкуренција били су од пресудног значаја што је лист излазио само три године. Ово је било врло неповољно време за покретање часописа, имајући у виду чињеницу да су се одвијали сукоби између конзерватицаца и либерала на српским црквено – народним саборима. Као културни радник, Суботић је често улазио у сукоб са политичким противницима, што је било изражено још приликом његовог избора за председника Матице српске 1868. године. Поред њих, против Јована Суботића су били и поједини либерали, који су били противни пресељењу Матице српске на главни новосадски трг, а њихов револт је био још израженији када је лист *Народ* угледао светлост дана. Видевши у *Народу* опасност по тада доминантну *Заставу*, поједини чланови Милетићевих либерала били су оштри према Јовану Суботићу. Ни Милетић није штедео речи сматрајући да је у свом, до тада верном поштоваоцу и саборцу, добио конкуренцију. Иако Суботић није имао намеру да квари односе са Милетићем, појединих размимоилажења и супротности је било, а та размишљања су временом постала све израженија. Сукоб српских либералних представника постао је све видљивији у годинама које су уследиле.

Између два светска рата, Озрен се политички активирао. Био је присталица Радикалне странке, а од 1923. до 1925. године борави у Великом Бечкереку, где помаже у покретању листа *Радикалски гласник*. У току 1924. године покренуо је лист *Савремени Нови Сад*, а чланци које је у њему писао односили су се на културни живот. Из политичких текстова које је објављивао јасно се виде провладини ставови. Непосредно пред Други светски рат, Озрен је радио при Влади Краљевине Југославије. У почетним годинама Другог светског рата писао је текстове који се односе на страдање српског народа, првенствено у новосадској рацији и логору Јасеновац. Почетак рата провео је у окупираном Београду, а у току Другог светског рата ће и умрети. Од његових дела, најзначајније је *Из жутог царства* где говори о свом боравку у Манџурији. Ово дело сматра се једним од првих у српској путописној књижевности. С. Суботић, *наведено дело*, 23. Даријуш Самии, *Озрен Суботић – новосадски истраживач Далеког истока*, Свеске за историју Новог Сада, 17, Нови Сад, 2016, 41 – 45.

5.3. Поново на Хрватском сабору и Српским црквено – народним саборима

Након што је, због боравка на Етнографској изложби у Москви 1867. године, смењен са свих државних функција и макар на кратко избачен из политичког живота Аустроугарске монархије, Јован Суботић се још једном окренуо ка раду на културном уздицању Срба, где је у четворогодишњем периоду био председник Матице српске и то баш у време када је ова знаменита српска културна и научна институција почињала свој новосадски живот и сусретала се са проблемима који су могли озбиљно да доведу у питање њен рад и деловање. Поред тога, Суботић је био и једна од главних личности за развој позоришне делатности у Новом Саду, као члан Друштва за Српско народно позориште, а почетком 70 – их година XIX века опробао се и као новинар, почевши да издаје лист *Народ*, који је, упркос сличним гледиштима, ипак био конкуренција неприкосновеној *Застави* Светозара Милетића, а паралелно издавање ова два листа је био увод у сукоб ове две знамените и, у политичком смислу, водеће личности српског народа у Аустроугарској монархији у другој половини XIX века.

У периоду Суботићеве политичке неактивности, крупне промене су се одиграле у политичком и друштвеном животу Монархије. Доношење Аустро – угарске нагодбе 1867. године значајно је утицало на промену државног уређења, а већ следеће године донета је Хрватско – угарска нагодба, која ће у извесној мери довести до промена у односима Угарске и Хрватске⁹⁰⁴, што се одразило и на политички живот Троједне краљевине, где су Срби у хрватским политичким институцијама, а пре свега на Хрватском сабору, играли битну улогу и представљали озбиљан политички фактор. Један од најистакнутијих јавних и политичких радника међу њима био је Јован Суботић, који је још од почетка 60-их

⁹⁰⁴ Угарско – хрватском нагодбом регулисани су односи између Угарске и Хрватске унутар дуалистичке Аустроугарске. Одредбама овог државноправног акта послови Хрватске су се делили на аутономне хрватске послове, заједничке са Угарском и заједничке са целокупном Аустроугарском. За прве је био надлежан Хрватски сабор, бан, Земаљска влада и локални органи Хрватске. Други послови су се тицали финансијско – економских прилика, а заједнички послови са Аустроугарском били су војна питања, одређивања трошкова за двор и сви они послови који су се тицали целокупне Двојне монархије по Нагодби из 1867. године. Иако је Хрватска добила одређени степен самосталности, ипак је потпала у зависност од Угарске. Ова Нагодба изазвала је и касније низ полемика међу хрватским, мађарским и другим историчарима који су се разилазили у ставовима да ли је државност Хрватске неспорна и да ли је споразумом између Хрватске и Славоније са једне и Угарске са друге стране постигнута федерација, реална унија, уска реална унија или неједнака реална унија. В. Крестић, *Хрватско – угарска нагодба 1868.*, Београд 1968, 326 – 330.

година XIX века предствљао значајан чинилац у политичком и културном животу Троједне краљевине.

Одмах након доношења Хрватско – угарске нагодбе из 1868. године, дошло је до реакције појединих хрватских политичара у редовима Народне и Унионистичке странке, а у циљу измена појединих одредби нагодбеног акта. Српски политичари који су радили на простору Хрватске и Славоније сврстали су се на страну једне или друге поменуте хрватске странке, залажући се, заједно са хрватским политичарима, за ревизију овог документа. Међу српским посланицима један од најактивнијих политичара у то време у Хрватском сабору био је Јован Живковић, који је водио главну реч испред Унионистичке странке на саборским седницама.⁹⁰⁵ Дотадашњи српски политичари који су имали велики утицај на рад Хрватског сабора, попут Јована Суботића и Михаила Полита Десанчића, одлучили су се у знак протеста да бојкотују Сабор у периоду 1868 – 1871. године, због бројних контраверзи које су пратиле предизборне радње и сам почетак саборских заседања. Ове личности са листе Народне странке су се на овај потез одлучили како би исказали незадовољство према бројним нерегуларностима које су стварали погодно тле за доношење Хрватско – угарске нагодбе. Питање Нагодбе из 1868. године биће једна од главних тема саборских седница и током 70-их година XIX века. Јован Суботић није прихватао текст Нагодбе, с обзиром да је она била у супротности са Великобечкеречким програмом по питању положаја Срба на простору Хрватске и Славоније, али и због самог начина њеног доношења. Због тога је Суботић бојкотовао рад Сабора, напустио је Загреб и отишао је у Нови Сад, где је наставио свој рад на пољу друштвеног деловања. Тежња српских политичара на Хрватском сабору и у наредном периоду сводила се на признавање српског народа као посебног политичког народа у Троједној краљевини, што није било потврђено у Хрватско – угарској нагодби из 1868. године.⁹⁰⁶

Јован Суботић се тада повукао у Нови Сад, дајући допринос његовом културном животу, износећи бројне нападе усмерене против бана Левина Рауха, којег је сматрао за једног од најутицајнијих фактора за његово уклањање из хрватског политичког живота 1867. године и против којег је писао прилично оштре текстове у новинама које је у

⁹⁰⁵ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији.*, 232 – 233.

⁹⁰⁶ Nives Rumenjак, *Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća. Uspon i pad Srpskog kluba*, Zagreb 2005, 16.

међувремену покренуо. Поред Јована Суботића, као уредника листа *Народ*, оштру кампању против Рауха водили су народњачки српски и хрватски листови, а највише *Zatočnik* из Сиска и новосадска *Застава*. Како се може приметити из текстова које је у том периоду објављивао *Народ*, Јован Суботић је борбу против бана Рауха сводио на политику коју је и раније заступао, а која се односила на што тешње везе српског и хрватског народа, која је тежила ка идеји југословенства.⁹⁰⁷ Често спомињући да између Срба и Хрвата заправо не постоје разлике, већ да су они исти народ који говори истоветним језиком, Суботић је сматрао да тиме ствара озбиљну опозицију режиму чије је оличење у том тренутку био хрватски бан.⁹⁰⁸ О бану Рауху Суботић је писао као о човеку чије је једино средство владања насиље, те да је, током своје владавине, „оставио пример својим наследницима, како не треба да раде“.⁹⁰⁹

Након огромних притисака, бан Левин Раух је смењен, а нови бан постао је, 26. јануара 1871. године, Коломан Бедковић.⁹¹⁰ Именовање Бедковића за новог бана негативно је примљено у српским и хрватским народњачким круговима. Ипак, пад Левина Рауха Суботић је дочекао са одушевљењем, наговештавајући поново повратак у Хрватски сабор и на политичку сцену Троједне Краљевине. О новом хрватском бану Коломану Бедковићу Суботић је рекао да је у питању миран човек који поседује велико политичко искуство.⁹¹¹ Иако је новоизабрани бан на Хрватском сабору водио оштрију политику против Народне странке од Левина Рауха, Јован Суботић је био мишљења да Коломан Бедковић „није у стању бити тако сиров“⁹¹², као његов претходник. Суботићева претпоставка је била, још пре ступања Бедковића на функцију бана, да се дотадашња политика неће мењати, тј. да ће се тежити одбрани Нагодбе из 1868. године и пријатељству са Мађарима.

Јован Суботић у својој *Автобиографији* детаљно износи очекивања од новог хрватског бана Бедковића. Он тако наводи: „Ми дакле држимо да ће и бан Бедковић бити пријатељ Мађара и бранити мађарске нагодбе: али се надамо да ћемо са

⁹⁰⁷ Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *нав. дело*, II, 173.

⁹⁰⁸ *Народ* бр. 56, 14. мај 1870. године.

⁹⁰⁹ *Автобиографија ЈС*, V, 185 – 187.

⁹¹⁰ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 234.

⁹¹¹ *Автобиографија ЈС*, V, 185.

⁹¹² Исто, 187.

изображенијим човеком имати посла, који се сировом силом против инштитуција, уз које је одрастао, не може послужити. Ми држимо, да ће под баном Бедковићем бити личност сигурнија него под Раухом. Ми држимо, да ће Бедковић више респектовати слободу уставну него Раух. Ми држимо, да ће Бедковић, гирање владе при изборима ограничити на ону меру, коју у Мађарској види. Ми држимо, да ће Бедковић кретању изборном закониту слободу оставити. Ми држимо, да ће Бедковић својим чиновницима забранити изборе силовати. Ми држимо, да ће Бедковић и регрутацију, и истеривање пореза оставити на друго време, и или раније обавити или касније, само не у време обављања избора. Ми држимо, да ће Бедковић на то ићи, да премости онај страшни јаз између владе у Троједној краљевини и између Народне странке или управо народа, који је Раух ископао, и у који се сам сурвао. Ми држимо овако, јер мислимо да је крајње време да се страсти зауздају, и луч памети упали. Ми држимо овако, јер мислимо да ће Бедковић обићи онај камен преко кога је Раух пао. Ми држимо овако, јер мислимо да у Хрватској није код свију људи нестало љубави к слободи. А ако се на жалост преваримо: нећемо се кајати ми него сам бан Бедковић. Ми смо издржали зло од кога веће бити не може. Издржаћемо и мање...“⁹¹³ Као што се из овог текста може закључити, Суботић је изражавао наду да ће бан Бедковић бити много умеренији од његовог претходника, те да ће поштовати демократске принципе у виду слободних избора, без притисака на представнике опозиционе струје, да ће дозволити слободу говора и смирити тензије између представника владајућих структура и опозиције, које су постале најизраженије у време Левина Рауха⁹¹⁴, што се посебно видело непосредно пред почетак, али и у току заседања Хрватског сабора које је почело 1868. године. Упркос нешто бољим очекивањима у политичком животу Троједне краљевине, Јован Суботић сматра да избором Коломана Бедковића за хрватског бана „нити што губимо, нити што добивамо“.⁹¹⁵

У то време приближавали су се нови избори за Хрватски сабор, а СНСС је била знатно ослабљена у свом политичком деловању, с обзром да се њен вођа Светозар Милетић поново, из политичких разлога, налазио на извршењу затворске казне у Вацу. Због оваквог стања у редовима народњака, као и због промене хрватског бана, одлучено је

⁹¹³ Исто, 188 – 189.

⁹¹⁴ Исто.

⁹¹⁵ Исто, 187.

да се сазове предизборна конференција, која је одржана у Илоку 10/22. марта 1871. године, а са циљем упознавања новог хрватског бана са политичким приликама у Троједној краљевини из перспективе угледних представника народњака из Срема. Према речима Јована Суботића, било је бројних притисака на сазивање ове конференције, који су долазили од стране владајућих структура.⁹¹⁶ Упркос поменутиим притисцима, Илочка конференција отпочела је са радом оног дана када је и предвиђена. На Конференцији у Илоку окупило се 385 људи из 33 општине. За председавајућег је изабран Паво Грчић из Вуковара, записничар је био Бранко Николић из Ирига, а владин комесар био је иришки судија Ђура Вуковић. Главну реч водио је Јован Суботић, који је, као један од иницијатора и искуснијих политичких представника, предложио дневни ред који је био у директној вези са тадашњим политичким приликама у Срему и у целокупној Троједној краљевини, као и другим питањима везаним за рад Сремске жупаније, у погледу рестаурације Магистрата жупаније и добијања земље за слободу кретања приликом избора у Срему. Дневни ред је, на Суботићев предлог, једногласно усвојен. На самом почетку рада конференције, Суботић је предложио да се одмах изабере депутација која ће бити упућена хрватском бану, а чији ће задатак бити да му изнесе одлуке Илочке конференције. Управо је Суботић предложио да то буде депутација која би бројала 12 чланова и тај предлог је, после дуге расправе, усвојен. Након избора депутације, прешло се на питања везана за изборе који треба да се спроведу за Хрватски сабор и учешће народњака у њима, а у тренуцима када је дошло до промене на положају хрватског бана. Кроз све тачке дневног реда које су се претресале на Конференцији у Илоку, јасно је било изражено незадовољство владином политиком оличеном у дотадашњем хрватском бану Левину Рауху, кога је Јован Суботић сматрао као највећу препреку у политичком животу Троједне краљевине. Порука са овог скупа била је упућена у јединственом и помирљивом тону и духу српско – хрватског јединства и сарадње преко одбора у Вуковару и Загребу.⁹¹⁷

На изборима за Хрватски сабор који су одржани 1871. године, упркос предвиђањима владајућих структура, убедљиву победу однела је Народна странка. Јован Суботић је сматрао да је победа народњака на изборима у Троједној краљевини изазвала непријатно

⁹¹⁶ Велики притисак је вршио тадашњи сремски жупан Светозар Кушевић, који је у то време, после дужег времена, сазивао Скупштину сремске жупаније у циљу покушаја да се скрене пажња са Илочке конференције. Исто, 175 – 176.

⁹¹⁷ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 235.

изненађење у угарским владајућим круговима.⁹¹⁸ Он мисли да за то нису криви ни Ђула Андраши, ни Коломан Бедковић, већ искључиво политика претходног бана Левина Рауха, која је око себе окупила бројне противнике. Са друге стране, као још један од разлога победе Народне странке на изборима, Суботић види у њиховом јединству и заједничком деловању. Упркос томе, он изражава сумњу да би то јединство могло да наруши став појединих народњачких представника по питању Хрватско – угарске нагодбе из 1868. године. Питање Нагодбе из 1868. године назива „стеном“⁹¹⁹ које народњаци морају да се чувају, јер један део чланства прихвата њену законитост, док су други против.⁹²⁰

Како би утицали на промену стања изазваних неочекиваним успехом народњака, власти су се одлучиле да одложе почетак Сабора Троједне краљевине. Након чак четири одлагања почетка Хрватског сабора, за коначан датум одређен је тек 15. јануар 1872. године. Овакво понашање владајуће групације повезано је и са једним прогласом који су народњаци донели у тренуцима ишчекивања заседања новог Хрватског сабора неколико месеци раније, 20. септембра 1871. године, а који је познат под називом Рујански манифест, у којем се осуђује „режим насиља“⁹²¹ владајућих структура. Рујански манифест, потписан од стране свих народњачких посланика и угледнијих чланова, имао је велики одјек у српској и хрватској јавности, али и у целокупном политичком животу Аустроугарске. Објава Рујанског манифеста била је повод владајућим структурама, који су народњаке оптужили за антинагодбену политику, да распусти Сабор и закаже нове изборе.⁹²² Не чуди чињеница да је овај Хрватски сабор трајао кратко, с обзиром да су, од самих избора до конституисања и првих седница, биле веома јасно изражене бројне контроверзе и притисци.

Коначно распуштање Хрватског сабора уследило је 19. јануара 1872. године. Ова одлука довела је до оштрих осуда од стране српске опозиције, која је сматрала да се тиме

⁹¹⁸ О убедљивој и неочекиваној победи Народне странке на изборима за Сабор Троједне краљевине писала је и новсадска *Застава*. Она је писала да је Народна странка, која је освојила „пет шестина својих представника“ на Сабору непријатно изненадила мађарску владу, те да ће односи између Троједне краљевине и Угарске ући у нову фазу. *Застава* бр.2, 5. јануар 1872. године. Светозар Милетић, *Сабрани списи*, II – 3, Београд 2001, 398 – 400.

⁹¹⁹ *Народ* бр. 84, 22. јул 1871. године.

⁹²⁰ Исто.

⁹²¹ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 237.

⁹²² Исто.

„нарушава углед Сабора“⁹²³ и негативно утиче на однос владајућих структура и народа. Посебно оштар у критикама био је Светозар Милетић, који је преко своје *Заставе* предвиђао нове сукобе и несугласице у српско – хрватским односима⁹²⁴. За разлику од Милетића, Јован Суботић почиње отворено да се залаже за јединство Срба и Хрвата, као и за слогу ова два народа и заједничко политичко деловање у Сабору. Своје идеје, Суботић је јасно истакао у свом листу *Народ*. Он је сматрао да припадници српског и хрватског народа треба иза себе да оставе прошлост и да се у овом тренутку што тешње повежу на пољу политичког деловања. Срби би, према мишљењу Јована Суботића, као главни корак ка српско – хрватском јединству требали да прихвате Хрватско – угарску нагодбу из 1868. године, што би додатно ојачало везе између ова два народа, а то би довело до јачања Народне странке и њено враћање на пут државотворне борбе. Суботићево мишљење и став о заједничком српско – хрватском политичком деловању подржавао је и Јован Јовановић Змај.

Распуштање Хрватског сабора од 19. јануара 1872. године имало је последице и по бана Коломана Бедковића. Он је, након одлуке о распуштању, одступио са положаја хрватског бана, а на његово место дошао је Антун Вакановић, који је на том положају остао свега нешто више од годину дана, до септембра 1873. године⁹²⁵. После Вакановића, на место хрватског бана дошао је Иван Мажуранић, који је на том положају био од 1873. до 1880. године.

На изборима одржаним 1872. године народњаци су однели још већу победу, иако су тада у редовима ове странке почела да се јављају одређена попуштања према питању Нагодбе из 1868. године. Улазак Народне странке у власт на Хрватском сабору и ревизија Хрватско – угарске нагодбе из 1873. године⁹²⁶ поново су промениле политичку слику у

⁹²³ *Застава* бр. 5, 12. јануар 1872. године.

⁹²⁴ Са друге стране, Милетић је био српски политичар који је највише нападан од стране немачке и мађарске штампе. Он је постао синоним за српску опозицију, те је код сваког негативног писања о српској опозиционој политици спомињано име Светозара Милетића. Милетић је у *Застави* говорио о распуштању Сабора, оцењујући овај потез као „увредљиву охолост мађарске владе“. Исто.

⁹²⁵ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 180.

⁹²⁶ Ревизија Хрватско – угарске нагодбе, која је извршена 1873. године, није донела неке битније промене у политичком аспекту. Ревизијом је извршен уступак у финансијској сфери, те је годишња паушална свота за покриће аутономних послова у износу од 2,2 милиона форинти замењена са 45% свих хрватских прихода који се одводе у заједничку благајну. Даље, ревизијом је прецизирана и надлежност хрватског министра у угарској Влади, који је требао бити веза између владара и Владе у Угарској, а имао је и задатак да преноси владару банове представке. Исто, 181.

Хрватској, а већи део народњачких посланика прихватио је овако ревидирану Нагодбу. Победа народњака увела је и поједине Србе у посланичке клупе у Сабору. Међутим, ставови према Нагодби довели су до раздора међу српским политичарима. Док су једни стали уз народњаке који су прихватили ревидирану Нагодбу, дотле су Срби који су били под јаким утицајем Милетићеве идеологије водили оштру антинагодбену политику. Као резултат поменутих промена, у Хрватском сабору створила се малобројна народњачка опозиција под вођством Милана Маканца. У овом политичком прегруписању, које је покренуло питање Хрватско – угарске нагодбе и њене ревизије, протекао је Хрватски сабор од 1872. до 1875. године.⁹²⁷ Јован Суботић је, из раније наведених разлога, прихватио Хрватско – угарску нагодбу, сматрајући је као добро решење за смиривање тензија које су настале у Троједној краљевини и њеном политичком животу, али он у овом сазиву Хрватског сабора није учествовао. Иако је активно пратио политичка дешавања и коментарисао их углавном преко штампе или појединих политичких скупова Суботић се у Хрватски сабор вратио тек 1875. године.

У тренуцима заседања овог сазива Хрватског сабора, Јован Суботић је своје политичко деловање усмерио ка Српским црквено – народним саборима, који су од 1874. године поново постали центар српске политичке борбе у Аустроугарској. Суботић је за Црквено – народни сабор који је одржан 1874. године био изабран испред земунског среза.⁹²⁸ Уочи седница односи између представника либерала и цркве, који су били лоши претходних пет година, били су изузетно заоштрени и указивали су на то да ће и наредни Црквено – народни сабори представљати место великих борби. Одлуке будућих Сабора нико није могао раније да предвиди, као ни ток у којем ће се седнице одвијати. Већ од сабора из 1872. године, сукоби између угарске Владе са једне и Светозара Милетића и његове СНСС са друге стране били су присутни.⁹²⁹ Угарски владајући кругови нису имали намеру да учине ни најмање уступке Милетићевој политици, а константна опозициона политика Светозара Милетића према Угарској, а нарочито према предлозима црквених представника на Српским црквено – народним саборима, довела је до значајног пада

⁹²⁷ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 241.

⁹²⁸ Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 15.

⁹²⁹ Док је мађарска влада нападала Милетића и његову странку да иде против интереса Срба, дотле су либерали тврдили да угарска влада тежи мађаризацији српског народа и сламању српске аутономије. Г. Васин, *Сабори раскола*, 305. *Застава* бр. 1, 15. јануар 1873. године.

популарности СНСС, што је постало евидентно још од 1873. године.⁹³⁰ Следеће године Милетић је наставио са још јачом реториком према Угарској, називајући мађарску државну политику као „насиље, неправду, безакоње, варварство, вандализам и монголизам“.⁹³¹ У овим нападима нису боље прошли ни српски црквени великодостојници, који су све више били изложени нападима Милетића и *Заставе* како се ближио нови Црквено – народни сабор, који је сазван за 29. јун/11. јул 1874. године.⁹³² За овај Сабор било је предвиђено сазивање по изборном реду из 1870. године, уз неопходно присуство комесара.⁹³³

Непосредно пре почетка и током првих заседања овог Српског црквено-народног сабора, Светозар Милетић је кренуо у активну кампању. Подржавајући владика будимског Арсенија Стојковића за новог митрополита/патријарха, он је сматрао да је овај Сабор кључан у борби против цркве и њеног деловања. На почетку Сабора, на седници од 4. јула 1874. године за митрополита/патријарха изабран је владика Арсеније Стојковић.⁹³⁴ Међутим, због седам уздржаних посланика, комесар Хубер је изјавио како коначну реч о избору патријарха мора дати владар и Влада у Будимпешти. Стојковићев избор је Влада одбила, а на поновљеном гласању за новог патријарха изабран је румунски митрополит Прокопије Ивачковић.⁹³⁵ Предлог да Ивачковић буде кандидат за новог митрополита/патријарха потекао је управо од Јована Суботића, који је у његовом избору видео најумеренијег кандидата и као таквог, адекватно решење за личност која је требала да заузме ово значајно место у тренуцима када су односи између народа и цркве били веома заоштрени. Суботић је предложио Прокопија Ивачковића верујући да је у овим

⁹³⁰ Г. Васин, *Сабори раскола*, 307 – 310.

⁹³¹ Исто, 321. *Застава* бр. 2, 16. јануар 1874. године.

⁹³² Г. Васин, *Сабори раскола*, 323 – 324.

⁹³³ За комесара на овом Сабору је именован Сигисмунд Хубер. Овај пут се одустало од старог начина дочека комесара, што је био један од разлога распуштања сабора две године раније. Исто, 324.

⁹³⁴ Он је добио 63 гласа, уз 7 уздржаних. Исто, 325; Димитрије Кириловић, *Српски народни сабори*, I, Нови Сад 1938, 206 – 207.

⁹³⁵ Избор Прокопија Ивачковића за новог патријарха није задовољио ниједну страну на Црквено – народном сабору. Ипак, њега су либерали прихватили уздајући се у патријархов попустљив став. Г. Васин, *Сабори раскола*, 327. Прокопије Ивачковић рођен је 1808. године у Делиблату. Године 1835. митрополит Стратимировић га је рукоположио за протођакона, а за архимандрита у Крушедолу је изабран 1846. године. Седам година касније изабран је за арадског епископа. Одлично је говорио румунски језик, а Румуни су га често доживљавали као свог епископа. У току 1873. године изабран је за румунског митрополита. Године 1879. се пензионисао, а умро је 1881. године. Сахрањен је у Саборној цркви у Сремским Карловцима. Исто, 327 – 328. Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 18 – 19. Дејан Микавица, Горан Васин, *Потврдна диплома патријарха Прокопија Ивачковића*, Истраживања, 22, Нови Сад 2011, 333 – 337.

тренуцима неопходно јединство српског народа, имајући у виду и крупне промене које су се у то време догађале на унутрашњем плану у Аустроугарској монархији.

Упркос умереном решењу које је, према Суботићевом мишљењу, требало да доведе до већег јединства српског народа, избор патријарха узбуркао је страсти код представника обе струје на Сабору. Нарочито је револтиран био Никанор Грујић, који је приликом овог избора био Ивачковићев противкандидат. Он је назвао Ивачковићев избор великом срамотом за српску цркву, а као главне кривце означио је Светозара Милетића, Јована Суботића и Нику Максимовића.⁹³⁶ Ипак, поред протеста и незадовољства које је било присутно, са седницама се наставило крајем септембра 1874. године. На дневни ред је дошло питање Устројства Сабора. Ово питање створило је додатне тензије, али у редовима либералне струје. Наиме, посланици на Сабору, Стеван Брановачки и Ника Максимовић, поднели су на седници од 4. октобра 1874. године предлог Устројства, који је сачинила група посланика из редова либерала, а које је Милетић оптужио за попуштање политици угарске Владе и за напуштање народне политике. Овај догађај означио је расцеп Милетићеве странке и показао да се она налази у веома великој кризи. О предложеном Устројству формиран је посебан саборски одбор који је о њему расправљао, а један од 15 чланова био је и Јован Суботић. Расправа о Устројству Сабора вођена је у току октобра 1874. године. Тада је одлучено да се за Саборски одбор⁹³⁷ бира 9 чланова и то: митрополит-патријарх као председник, један епископ, два свештеника (један из Угарске, а један са простора Хрватске и Славоније) и пет световних чланова (од којих би два била из Угарске, два са простора Хрватске и Славоније и један без обзира на подручје).⁹³⁸ Њихов мандат је трајао док траје саборски циклус или док Сабор на разреши чланове дужности.⁹³⁹

Дешавања која су се одиграла на Црквено – народном сабору из 1874. године јасно су показала да постоје озбиљне политичке несугласице у редовима СНСС и да је на помолу расцеп, те да је политика странке доживела велики пораз. Поједини политичари из

⁹³⁶ Бројне увреде је изнео и на рачун Прокопија Ивачковића, називајући га „умним и телесним богаљем румунским“. Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 19.

⁹³⁷ Задатак Саборског одбора био је да припрема предлоге за расправу, спроводи одлуке Сабора, надгледа финансије и рачуне Митрополије. Исто, 337.

⁹³⁸ Исто, 336 – 337.

⁹³⁹ Исто, 337.

редова Милетићеве странке почели су отворено да говоре против свог политичког лидера. У тренуцима озбиљне пољуљаности политике која је претходних година била доминантна међу Србима у Аустроугарској, сазван је Српски црквено – народни сабор за 18./30. мај 1875. године. Јован Суботић изабран је, са 46 гласова, за члана Саборског одбора.⁹⁴⁰ На саборским заседањима из 1875. године расправљало се углавном о школским питањима и након неколико недеља саборских заседања донете су одлуке да се успостави рад Карловачке Богословије, да се оснује нижа средња школа у Кореници и да се започне процес изградње нове зграде у којој би била смештена Карловачка гимназија.⁹⁴¹ Остале ствари о којима се расправљало на Црквено-народном сабору била су искључиво црквена питања. Сама чињеница да се главна расправа на овом Сабору односила на црквено – школска питања, а не на политичка као што је био случај на ранијим седницама, показале су да је, до тада доминантна, политика коју је водио Светозар Милетић претрпела дефинитивни пораз.⁹⁴²

У овако тешким политичким околностима за Светозара Милетића и његову странку, потребно је било пребацити политичко деловање поново на простор Хрватске и Славоније, јер су се приближавали избори за Хрватски сабор. Због тога је новосадска *Застава* почетком 1875. године кренула у кампању која је трајала све до лета, односно до одржавања избора за Сабор Троједне краљевине. Кампања која је вођена пред изборе за Сабор 1875. године почела је са идејом српских представника из редова народњака да се оснује Српска народна странка у Хрватској и Славонији. Овај предлог је изнет на конференцији у Илоку, која је одржана лета 1875. године, а на којој је учествовало „двадесетак главнији људи из Срема“.⁹⁴³ На конференцији се посебно истакао Јован Суботић, који је водио главну реч. Предлози изнети на Илочкој конференцији наишли су на осуду Светозара Милетића и целокупне новосадске управе СНСС. Милетић је био

⁹⁴⁰ Поред њега, у Саборски одбор ушли су и: Арсеније Стојковић, Стеван Брановачки, Александар Николић, Јован Живковић, Светозар Милетић, прота Ђорђе Бранковић и прота Јовановић. Исто.

⁹⁴¹ Поред овога, расправљао је и о статусу трговачке школе у Земуну. Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 27.

⁹⁴² Пораз Милетићеве политике видео се и на предстојећим изборима за Угарски сабор, када су забележили резултат испод свих очекивања. Примера ради, Светозар Милетић је поражен у Башаиду, Ника Максимовић у Сомбору, а у Новом Саду, који је до тада био центар политике либерала, Антоније Хацић је доживео пораз од Теодора Хирша. Због ових лоших резултата, Милетићу је место посланика уступио Лаза Костић, који је однео победу у Тителу. Исто, 344 – 345.

⁹⁴³ С. Милетић, *Сабрани списи*, III, Београд 2002, 387 – 389. Видети још и *Застава* бр.73, 7. јул 1875. године.

мишљења да „у Троједној Краљевини не треба цепати снаге народа страначким раздвајањем заједнице Срба и Хрвата“.⁹⁴⁴ У нападима које је Милетић изнео у *Застави*, навео је да српски политичари који су учествовали на Илочкој конференцији нису руковођени интересима српског народа на простору Троједне краљевине, већ искључиво личним интересима.⁹⁴⁵ Такође, једна од примедби се односила и на необавештавање јавности о овом скупу, па је учешће других људи било онемогућено.⁹⁴⁶

Избори за Сабор су одржани 3. и 4. августа 1875. године, а победу на изборима је, према свим предвиђањима и очекивањима, однела Народна странка која је и била на власти, у чијим редовима је било чак осам од укупно петнаест српских посланика. Посебно се у редовима народњака истицао дотадашњи и будући председник Сабора Никола Крестић, а затим и Мојсије Балтић, Живко Оцић и Јован Живковић, један од највећих заговарача фузије Народне и Унионистичке странке. Опозициона струја народњака била је и овај пут малобројна, али са знатно бољим успехом него што је то раније био случај и него што се очекивало. У Хрватски сабор су ушли Јован Суботић, Стеван Поповић – Вацки, Васа Ђурђевић и Стеван Димитријевић, који су стали уз страну Милана Маканца.⁹⁴⁷ Иако Маканчева политичка групација још није била страначки организована, Суботић је био мишљења да српски народ у Хрватској и Славонији не треба да пружи подршку званичној хрватској политици, као што су то учинили Никола Крестић и Јован Живковић. Са друге стране, у Маканчевој групи Суботић је видео шансу за политичку борбу по питању уређења Монархије по федералистичким принципима. Иако је Маканчева група отворено иступала против Хрватско – угарске нагодбе, Суботић од ове политике није имао никакве користи.⁹⁴⁸ Напротив, сврставањем на страну Милана Маканца, Суботић је постао један од учесника српске политичке разједињености у

⁹⁴⁴ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 242.

⁹⁴⁵ *Застава* бр.73, 7. јул 1875. године.

⁹⁴⁶ Исто.

⁹⁴⁷ Милетић је сматрао, у скалду са својим антинагодбеним ставовима, да народ треба да подржи опозициону Маканчеву струју, уз пристанак да се ипак формира нова хрватско – српска Народна странка, која би се залагала на Сабору за још већу самосталност Хрватске у односу на Угарску, него што је то ревидираном Нагодбом постигнуто. А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 242.

⁹⁴⁸ Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 188 – 189.

Хрватском сабору.⁹⁴⁹ Са друге стране, ово је био повратак Јована Суботића у Хрватски сабор још од времена бана Левина Рауха и нагодби из 1867. и 1868. године, када је уклоњен из друштвеног и политичког живота Троједне краљевине. Посебно су у Суботића биле упрте очи свих оних који су стварали и подржавали опозициону народњачку групацију. Од њега се, као веома искусног и у народу изузетно цењеног политичара, књижевника, публицисте, културног и јавног радника очекивало да преузме водеће активности у раду опозиционих народњака у Сабору, тј. да се путем предлога, интерпелација и гласања заузме за борбу против „негативних појава у развоју државе и народа на нагодбеним основама“.⁹⁵⁰ Међутим, до већих активности српских политичара није дошло, јер ни Мажуранићева ни Маканчева групација нису биле спремне отворено да прихвате српске захтеве. Прегруписавање српских политичара у два табора додатно је ослабило српску политику на Сабору Троједне краљевине. Срби су остали разједињени, а у таквој хетерогеној ситуацији били су без веће снаге за конкретне политичке потезе који би допринели предлагању и одбрани оних идеја које би допринеле бољем положају српског народа на простору Хрватске и Славоније.⁹⁵¹ Са друге стране, разједињени наступ српских политичких представника на Сабору Троједне краљевине показао је да је неопходно стварање једне нове политичке групе која би окупила све српске посланике који су на њему учествовали.

На Хрватском сабору који је заседао од 1875. до 1878. године разматрана су бројна питања која су се тичала положаја српског народа на тлу Хрватске и Славоније. У борби за права српског народа у овом сазиву Сабора веома се истакао Јован Суботић. Међутим, борбу за српска права у Хрватској и Славонији истицао је, као што је то био случај и ранијих година, кроз призму српско – хрватске слоге, верујући да само на тај начин српски и хрватски народ могу да се одупру евентуалним притисцима који буду долазили из Беча или Пеште. Поред тога што је на Сабору Троједне краљевине заступао српске интересе, Суботић се са истим жаром бринуо и о положају хрватског народа и њиховим

⁹⁴⁹ Од петнаест српских посланика на Хрватском сабору, осморица је била уз владајућу Народну странку, док су остали припадали опозиционом блоку. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 38. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 188.

⁹⁵⁰ А. Раденић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 242.

⁹⁵¹ Иако су неки српски политичари, као награду за подршку хрватским политичким странкама добили високе функције, попут Николе Крестића који је постао председник Сабора Троједне краљевине. Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *наведено дело*, II, 188.

интересима.⁹⁵² Ипак, посматрајући разједињеност српских политичара на Хрватском сабору и он је све више постао свестан да је неопходно одређено политичко прегруписавање које би објединило српске политичаре у Троједној краљевини.

По одлуци Илочке конференције из јуна 1875. године одлучено је, на предлог Милетића, да се народњачка опозиција на Хрватском сабору, а у складу и са политиком Срба на простору Угарске, залаже за равноправност ћирилице и латинице, те да се српско писмо равномерно користи у хрватским општинама, срезовима и жупанијама. Показало се, међутим, да владајућа Народна странка није спремна на уступке српским захтевима, нити на политику која би била у духу братства и равноправности два народа. Јован Суботић је 4. новембра 1876. године у Хрватском сабору изнео предлог да се измене спорне законске одредбе из Закона о основним и учитељским школама из 1874. године. Иако је подржан и од стране појединих хрватских саборских посланика, Суботићев предлог није ни узет у разматрање.

И у осталим питањима која су се расправљала на Хрватском сабору, Суботић је узео велико учешће. У циљу побољшања положаја српског народа у Хрватској, тражио је да се вера Срба назове „православна“, а не „грчко – источна“, како је раније била пракса. Поред тога, народњачки опозиционари предвођени Суботићем захтевали су да се српским удружењима у Загребу на чине сметње у погледу истицања националних симбола, наводећи пример Српског црквеног певачког друштва и Српског академског литерарног друштва „Орао“. Сви ови српски захтеви нису наишли на разумевање владајуће Народне странке, што је у српској јавности наишло на велико огорчење. Највеће разочарење међу српским политичким субјектима у Троједној краљевини је било у томе што промена на хрватској политичкој сцени у виду Народне странке није довела до очекиваних промена, а самим тим и до побољшања положаја српског народа и бројних српских удружења у Хрватској и Славонији.

Крупни догађаји који су били веома актуелни у току 70-их година, а односе се на развојачење Војне границе и питање Босне и Херцеговине, отворили су додатне теме за расправу на Хрватском сабору, али су послужиле и за одређена мимоилажења и сукобе

⁹⁵² Суботић је у свом говору истакао да је „једном те истом љубављу љубио и Хрвате и Србе и Хрватство и Србство“. Поред тога, водио је рачуна и о питању хрватске аутономије у односу на Мађаре. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 38. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 20.

између српских и хрватских политичара, који су временом постали све израженији. У погледу питања опстанка Војне границе, већих супротности у ставовима српских и хрватских посланика на Хрватском сабору није било. И Срби и Хрвати су били за њено укидање, с тим што су Срби сматрали да се припајање граничних области изврши плебисцитом, а не административним путем, сматрајући да би на тај начин задржали хомогеност српске већине, што би довело до побољшања националног положаја српског народа на простору Хрватске и Славоније. Ово питање је дуго одлагано на Сабору, а српски захтеви који су и оснаживани Суботићевим интерпелацијама из 1876. године нису били испуњени.

Много значајније је било питање Босне и Херцеговине, с обзиром да су ставови Срба и Хрвата били супротни, а заинтересованост подједнака. Ово питање је и донело несугласице између српских и хрватских политичких представника, које се одразило и на рад Сабора Троједне краљевине. Наиме, устанак који је избио у Херцеговини у току 1875. године, а распламсао се у наредним годинама, подржали су и српски и хрватски посланици, који су у заједничком наступању истицали све турске злочине и намете према херцеговачком становништву. Међутим, улазак српске и црногорске војске у сукоб са Османским царством промениле су ток саборских седница и посматрање овог проблема код српских и хрватских политичара. Наиме, угарске власти су, поводом ратних дешавања између Србије и Црне Горе са једне и Османског царства са друге стране, почеле да спроводе репресивне мере према припадницима српског народа, углавном према члановима српских политичких странака, оптужујући их за велеиздају и подршку српској војсци. Свакодневно су претресане куће истакнутих српских политичких представника, а кренуло се и са хапшењем осумњичених. Бројни угледни српски учитељи, адвокати, свештеници, новинари и други јавни делатници завршили су у затвору.⁹⁵³ Поводом све чешћих хапшења истакнутих Срба огласили су се и српски посланици у Хрватском сабору. Тако је Јован Суботић упутио 5. августа 1876. године хрватском бану интерпелацију поводом хапшења седам лица у Пакрацу, од којих су тројица била

⁹⁵³ Међу ухапшенима били су Јован Павловић, уредник *Граничара*, затим посланик из редова народњака Александар Рогулић, као и Мита Нешковић, уредник радикалских и социјалистичких часописа. Стевану Поповићу – Вацком је у више наврата претресана кућа од стране полиције и одузети су му бројни списи. Исто, 257.

професори српске учитељске школе.⁹⁵⁴ По угледу на Јована Суботића, интерпелације су упутили и Васа Ђурђевић, Стеван Димитријевић, Стева Поповић – Вацки и други. Овакав вид протеста у Хрватском сабору упућивали су само посланици српске народњачке опозиције.

На однос српског народа са простора Троједне краљевине и бана Мажуранића, директан утицај имала је тежња Аустроугарске да припоји Босну и Херцеговину. Оваква политика није утицала само на српску политику на Хрватском сабору и однос српских политичких представника унутар Народне странке, већ и на целокупни положај српског народа у Троједној краљевини. Поред тога, треба имати у виду и нагли заокрет у политици бана Мажуранића, који је постепено одбацивао српски национални програм на Хрватском сабору, иако је управо српска помоћ на изборима имала огроман утицај за долазак Народне странке на власт. Како је стање у Босни и Херцеговини бивало све затегнутије у току Велике источне кризе, тако је и Мажуранићева политика према српском народу у Троједној краљевини била све оштрија.⁹⁵⁵ Оваква политика Народне странке на простору Хрватске и Славоније наишла је на велико разочарење међу припадницима српског народа, који су се сматрали превареним и изневереним од политичке странке којој су у великој мери помогли да дође на власт.

Додатно заоштравање српско – хрватских односа уследило је након одлуке Берлинског конгреса из 1878. године о праву на аустроугарску окупацију Босне и Херцеговине. Припадност ове територије била је главни разлог у новом заоштравању односа између ова два народа. Одлука Берлинског конгреса разбила је српску идеју о припајању Босне и Херцеговине Кнежевини Србији, док се код Хрвата пробудила нада о евентуалном припајању ове територије Хрватској. Одлука Берлинског конгреса по питању Босне и Херцеговине довела је до коначног разлаза српског и хрватског националног покрета у политичком животу Троједне краљевине. Наступио је период нових политичких сукоба између српског и хрватског народа.

⁹⁵⁴ У то време Суботић је живео у Осијеку. У тај град прешао је 1874. године и провешће у њему једну деценију.

⁹⁵⁵ У местима у Хрватској где су Срби чинили озбиљан проценат укидане су српске аутономне школе, ћирилица је забрањивана, као и рад бројних удружења и организација које су у свом имену имале српско име.

У време када су српско – хрватски односи били на високом степену затегнутости, а српска политика у Троједној краљевини у кризи⁹⁵⁶, група истакнутих политичара, махом из Срема, одржала је 26. јула 1878. године тајни састанак у Черевиху. Време одржавања састанка везано је за изборе који су претходили у Срему, а циљ је био да се направи политички програм општих либералних начела и у духу новонасталих политичких околности. Изражавајући сумњу у политику Светозара Милетића, група сремских политичара тражила је промену политичког курса код српских представника на Сабору Троједне краљевине, не би ли се на тај начин могли остварити одређени уступци за српско национално питање у Троједној краљевини. Најутицајнији српски политичари који су иницирали састанак у Черевиху и водили главну реч на њему, а у исто време сматрали великобечкеречки програм превазиђеним, били су сремски нотабилитети, предвођени Јованом Суботићем.⁹⁵⁷ Поред њега, у спровођењу политике тзв. „реалног прилагођавања“, односно политике за коју су сматрали да је потпуно прилагођена тренутним друштвеним околностима и стању у држави, велику улогу играли су искусни политички представници попут Светозара Кушевића, Васе Ђурђевића, Михаила Рогулића, Васе Котура, Николе Крестића, Ђоке Кресовића и др. Управо залагањем наведених политичара, а као резултат овог састанка, створен је Черевихки програм, којим је јасно стављено до знања да се престаје са великобечкеречким програмом, што је означило и дефинитивно напуштање политике Светозара Милетића. Према програму насталом на тајном састанку у Черевиху захтеви Срба у Хрватској и Славонији остају исти, а тичу се заступања српске црквено – школске аутономије. Черевихки нотабилитети су се, поред тога, залагали за признавање Хрватско – угарске нагодбе и припајање Војне границе Хрватској. Тиме су они дефинитивно престали да воде опозициону политику у Троједној краљевини, јасно стајући уз владајуће структуре на тлу Хрватске и Славоније. Догађај у Черевиху је дефинитивно означио расцеп Милетићеве СНСС и јединствене српске националне политике, не само у Троједној краљевини, него и у Угарској, имајући у виду да је Черевихки програм био увертира у распад заједничког српског деловања и на Угарском сабору и почетак новог

⁹⁵⁶ У тренуцима када су у српском народу још биле свеже одлуке Берлинског конгреса, а која се највише односи на аустроугарску окупацију Босне и Херцеговине.

⁹⁵⁷ Черевихки нотабилитети су, углавном, били из редова угледних и искусних српских политичара који су припадали богатијем слоју грађанског staleжа. Mato Artuković, *Srbi u Hrvatskoj (Khuenovo doba)*, Slavonski Brod 2001, 89 – 90.

политичког курса у раду српских представника на Хрватском сабору.⁹⁵⁸ Нотабилитети који су се састали у Черевиху одмах су кренули са припремама за следеће изборе. Формиран је Средишњи одбор, чији је задатак био да се спроведе кампања пред изборе за Хрватски сабор⁹⁵⁹ међу српским народом који је живео на простору Троједне краљевине. Доношењем Черевихког програма у којем је Јован Суботић одиграо велику улогу престала је опозиција дуализму,⁹⁶⁰ а српски нотабилитети у Троједној краљевини све више се окрећу хрватском бану, што је достигло врхунац 80-их година XIX века и сарадњи са баном Куеном Хедерваријем.

Политички притисци којима су Срби били изложени крајем 70 – их година XIX века довели су до озбиљне кризе српске националне и политичке мисли на хрватској политичкој сцени. Нагла промена политике и односа према српском народу Мажуранићеве Народне странке довела је до коначног разлаза српских и хрватских политичара у Троједној краљевини. Овај разлаз донео је и велике промене у српским политичким круговима, али и до промене мишљења код српског становништва према водећим хрватским политичким представницима. Политичка елита Срба у Троједној краљевини није више била јединствена, већ је њихово политичко деловање текло у више праваца што је значајно ослабило снагу српске политичке сцене на простору Хрватске и Славоније.

Поред промене на политичкој сцени Троједне краљевине, велики и негативни утицај на промене у српској политици имале су одлуке Берлинског конгреса из 1878. године. Чак су и избори за Сабор Троједне краљевине, али и саборски сазив од 1878. до 1881. године протекли у духу ових одлука.⁹⁶¹ Јован Суботић је био учесник и овог сазива Хрватског сабора. Као што је то био случај и у ранијим сазивима, слепо је веровао да је што тешња сарадња и јединство припадника српског и хрватског народа неопходно за њихов бољи положај на простору Аустроугарске. Током сваког наступа истицао је бригу и за Србе и за Хрвате. Посебно је наглашавао чињеницу да он „у свако доба показује своју непристрасност и према православном становником и према католичком становником

⁹⁵⁸ В. Ђ. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији...*, 272 – 273. М. Artuković, *nav.delo*, 267 – 268.

⁹⁵⁹ Mato Artuković, *Ideologija srpsko – hrvatskih sporova (Srbobran 1884 – 1902)*, Zagreb 1991, 7 – 12.

⁹⁶⁰ Б. Бешлин, *наведено дело*, 877.

⁹⁶¹ Јован Суботић је изабран на овај Хрватски сабор испред Илока на изборима који су одржани 28. августа 1878. године. Rudolf Horvat, *Srijem: naselja i stanovništvo*, Slavonski Brod 2000, 96.

наше земље и који је једном те истом љубављу љубио и Хрвате и Србе и Хрватство и Србство“⁹⁶². Овакви ставови Јована Суботића потврдили су његове речи које је изговарао и у ранијем периоду, али оне нису донеле никакве промене у раду Сабора и питањима која су се претресала.

За Србе на простору Аустроугарске, поред чињенице да је Кнежевина Србија постала независна држава после више векова, најважнија је била вест о праву Аустроугарске да окупира Босну и Херцеговину. Ова одлука довела је до озбиљних политичких потреса и у српском јавном мњењу је створила веома негативну слику према аустроугарској политици. Иако су поједини српски политички представници на Угарском сабору покушали да ублаже ситуацију, хвалећи храбру војску Монархије која је успела да ослободи хришћане у Босни и Херцеговини од турске окупације,⁹⁶³ ситуација у јавности је била много другачија. У овако напетом атмосфери прожетој крупним догађајима који су се одиграли на европском континенту, а директно су се односили и на Србију и на Аустроугарску, пролећа 1879. године кренуле су прве вести о сазивању Српског црквено – народног сабора. Једно од питања око којих се требала водити расправа било је и уређење епархија у Босни и Херцеговини⁹⁶⁴, што је било у складу са новонасталом ситуацијом проузрокованом одлукама Конгреса у Берлину. Поред тога, на Сабору је требало бити речи и о присутној, па чак и појачаној мађаризацији на простору Аустроугарске монархије, која се огледала кроз увођење обавезног мађарског језика у основне и средње школе.

Црквено – народни сабор је сазван за 16./28. септембар 1879. године, а кампања за избор посланика је вођена у току лета. За разлику од претходних кампања, где је Светозар Милетић као централна фигура био веома оштар у својим наступима, овај пут кампања је била знатно блажа. Један од разлога је био тај што се Милетић у то време налазио у

⁹⁶² Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 198. *Застава*, бр. 156, 14/16. октобар 1878. године.

⁹⁶³ Овде се мисли на српске политичаре попут Михаила Полита Десанчића, Нике Максимовића и Антонија Хаџића. Г. Васин, *Сабори раскола*, 383.

⁹⁶⁴ Питање уређења српске цркве у Босни и Херцеговини било је тема о којој су расправљали најугледнији представници цркве у Монархији. Још крајем 1878. године ово питање покренуо је владика Никанор Грујић, а патријарх Прокопије Ивачковић затражио је мишљење Синода, који се изјаснио да се Сарајевска, Зворничка и Бањалучка митрополија прикључе Карловачкој патријаршији. Исто, 384. Н. Грујић, *наведено дело*, 169 – 170.

затвору⁹⁶⁵, па међу српским политичарима није било личности која би са толико енергије и оштрине водила политичку борбу. Други разлог је чињеница да је у овим тренуцима српском народу било потребно јединство. То се видело и према резултатима избора, где су бројни угледни посланици једва изабрани за овај Српски црквено-народни сабор. Међу њима били су политичари који су на претходним Саборима били редовни и активни учесници, као што су Јован Суботић, али и Михаило Полит Десанчић и Стеван Димитријевић.⁹⁶⁶

Сабор је отворен говором патријарха Ивачковића, а формиран је и Саборски одбор, где је Јован Суботић изабран као један од световних чланова⁹⁶⁷. Суботић је био и један од кандидата за потпредседника Сабора, али је на то место изабран Стеван Брановачки.⁹⁶⁸ На Сабору из 1879. године расправљало се о предлозима које је изнео Саборски одбор, а они су били углавном црквене природе.⁹⁶⁹ Поред тога, на Сабору се расправљало и о жалбама које су се тичале повреда српске аутономије у Монархији. Једном речју, Сабор је прошао у мирном тону, без оштрих напада политике Владе, а то је био резултат „политичке истрошености или мањка воље“⁹⁷⁰. Међу српским политичким представницима и учесницима Црквено-народног сабора осетила се „општа национална малаксалост“⁹⁷¹ прозорокована аустроугарском окупацијом Босне и Херцеговине. Одмах након овог Сабора, патријарх Ивачковић се пензионисао, а администратор патријаршије постао је Герман Анђелић. Овај потез је изазвао додатно незадовољство у народу. Милетићева СНСС није прихватила Ивачковићеву молбу за пензионисање, сматрајући да су власти вршиле притисак на патријарха. Такође, сматрали су незаконитим постављање Анђелића за администратора.⁹⁷²

⁹⁶⁵ Светозар Милетић је ухапшен 1876. године. Из затвора је изашао крајем 1879. године.

⁹⁶⁶ Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 30.

⁹⁶⁷ Поред њега, од световних чланова ту су били и Стеван Брановачки, Стеван Димитријевић, Јоса Јорговић, Стајевић, Ћирић, Иса Павловић, Теодор Стефановић Виловски и Јован Пачарис. Од црквених чланова, у Саборски одбор су изабрани прота Васа Живковић, Ђорђе Бранковић и Никола Беговић и пароси Павле Димић и Дане Јеврић. Г. Васин, *Сабори раскола*, 388.

⁹⁶⁸ Суботић је освојио један глас, док је Брановачки освојио 56 гласова. Исто, 389.

⁹⁶⁹ Донета је уредба о црквеним општинама, којом су дефинисани чланови црквених општина, формирану црквени одбори итд. Исто.

⁹⁷⁰ Исто, 391 – 392.

⁹⁷¹ Исто, 392.

⁹⁷² Исто, 393 – 395. Политика новог администратора Анђелића да умањи утицај народне странке довела је до значајних подела међу Србима. Бројне црквене општине су се побуниле, као и већина српских политичара, који су тражили одржавање Црквено – народног сабора. Чак је и група српских посланика у Хрватском

Годину дана касније, на простору Троједне краљевине дошло је до значајних политичких промена и пада бана Мажуранића. Његов пад 1880. године, Срби су дочекали политички разједињени. Наиме, српски политичари у Хрватској поделили су се у два већа табора. Један део српских политичара водио је изразиту антинагодбену политику, сврставајући се уз Милетића и великобечкеречки програм, док је друга група подржавала прилично умеренији став, тзв. политику „реалног прилагођавања“⁹⁷³. Одлазак бана Мажуранића са власти није изазвао разочарење међу Србима, имајући у виду политику према њима у другој половини 70-их година. Међутим, доласком новог хрватског бана Ладислава Пејачевића, међу српским народом се родила нова нада по питању нормализовања српско – хрватских односа и деловања српских политичких представника на Сабору Троједне краљевине. Све време док се на власти налазио бан Пејачевић, од 1880. до 1883. године, српски народ је очекивао заједнички наступ и јасно дефинисану политику српских политичара на Сабору. Међутим, до тога није дошло. Политички разједињени, без истинског политичког програма и озбиљне политичке организације, српски политичари нису могли да наступе јединствено и снажно на политичкој позорници, као што је то био случај претходних година. Изгубивши поверење у политичко руководство Троједне краљевине, српски политички представници су све мање учествовали у заједничким, општедржавним проблемима, а све више су пажњу посвећивали очувању сопствене, националне егзистенције. Њихово политичко деловање се, у овом периоду, сводило на захтеве који су се могли чути и претходних година, попут признања Срба као посебног народа на простору Троједне краљевине, признавање ћирилице, давање аутономије српским школама, цркви и сл. Међутим, сем тих захтева, озбиљног политичког деловања није било.⁹⁷⁴

Ипак, доласком бана Пејачевића, однос Хрвата према Србима се мења. Потези новог бана, попут одобравања правила Српског црквеног певачког друштва у Загребу и Госпићу и делегирања седам припадника српског народа у Угарски сабор, довели су до смиревања тензија у српско – хрватским односима и улили наду да је на помолу

сабору, међу којима је био и Суботић упутила молбу бану о одржавању Сабора. Иако су захтеви били бројни, Угарска влада је одбила да се 1880. године сазове Сабор уз образложење да није тренутно неопходан. Исто, 406. Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 36.

⁹⁷³ В. Ђ. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 272.

⁹⁷⁴ Исто, 267 – 269.

смиривање дотадашњих тензија које су биле евидентне. Свакако да су овакви потези бана Пејачевића били у директној вези са подршком српских политичких представника, која му је била веома потребна, с обзиром да није имао убедљиву већину. Поред тога, припремало се и развојачење Војне границе, али и оштра борба са хрватском опозицијом. За све догађаје који ће уследити на тлу Хрватске и Славоније, српска страна је бану Пејачевићу била од изузетног значаја и управо у тој чињеници треба налазити разлоге његове попустљиве политике према Србима.

Пејачевићева политика дала је резултате. Већ исте године када је постао хрватски бан, сви српски политички представници, сем др Милана Ђорђевића, нашли су се на страни хрватске владајуће странке. Политичари који су стали уз хрватску власт и бана Пејачевића изразили су озбиљну сумњу у великобечкеречки програм, сматрајући га превазиђеним и нереалним у тренутним политичким догађањима не само на простору Троједне краљевине, већ и на простору целе Аустроугарске. Овакав политички заокрет српских представника у Хрватској и Славонији није изненађујући имајући у виду догађаје који су њему претходили.

Исте године када је пао бан Мажуранић дошло је и до других значајних промена на хрватској политичкој сцени. Године 1880. догодио се и расцеп у Народној странци, односно од једног дела њених чланова настала је Неодвисна народна странка на чијем челу је био Матија Мразовић. Ова новонастала политичка странка представљала је опозицију у Хрватском сабору и брзо је постала прихватљив савезник за Светозара Милетића и браниоце великобечкеречког програма. С обзиром да су Милетић и други истакнути представници СНСС одбијали да подрже политику бана Пејачевића, Неодвисна народна странка деловала је као једини прихватљив опозициони партнер. Због тога је Полит Десанчић већ почетком ових промена на хрватској политичкој сцени 1880. године најавио подршку овој странци.

Међутим, подршка милетићеваца новонасталој политичкој странци у Хрватској није дуго трајала. Врло брзо се показало да Неодвисна народна странка није спремна да прихвати основне захтеве српског народа у Троједној краљевини. Такав став хрватских политичара јасно је показао присталицама Светозара Милетића да још није наступило време за побољшање српско – хрватских односа. Због тога је у Руми, у присуству

Светозара Милетића, др Стевана Димитријевића, др Милана Ђорђевића и других истакнутих српских политичара, основана српска политичка странка у Хрватској и Славонији, под називом Српска самостална странка.

Конференција у Руми је одржана августа 1881. године. У циљу што боље припреме за предстојеће изборе, а са жељом да српској јавности на простору Хрватске и Славоније покажу јединство и слагање са програмом СНСС, највећу пажњу изазвало је присуство Светозара Милетића.⁹⁷⁵ Поред њега, значајно је било и присуство оних који су неколико година раније одбацили Милетићеву и прешли на „реалну политику“, попут Јована Суботића, Васе Ђурђевића, Михаила Рогулића и других. На самој конференцији, на којој је настала нова политичка странка, главну реч су водили сремски политичари др Стеван Димитријевић и новинар др Милан Ђорђевић.⁹⁷⁶ Циљ новоформиране Српске самосталне странке био је повезивање са хрватском Неодвисном народном странком, између које и није било већих разлика у програму и начину политичког деловања.⁹⁷⁷ Формирање нове српске странке на политичкој сцени Хрватске и Славоније изазвало је противљење код једног дела истакнутих српских политичара који су три године раније учествовали на Черевихкој конференцији. Један од највећих противника био је Јован Суботић.⁹⁷⁸

⁹⁷⁵ В. Ђ. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 277 – 280.

⁹⁷⁶ Милан Ђорђевић је 15. октобра 1882. године у Руми покренуо лист *Српски глас*, орган самосталаца, у којем је истицао права и положај Срба у Троједној краљевини. *Српски глас* ће престати да излази после нешто више од годину дана, 30. децембра 1883. године, а замениће га новоосновани лист *Србобран*, Исто, 280 – 281.

⁹⁷⁷ Целокупни програм Српске самосталне странке био је састављен у шест тачака. Према првој тачки, српски посланици износе захтев о формирању засебног клуба на Хрватском сабору, који би требао да делује као нова политичка странка. Другом тачком предвиђена је борба за равноправност српског и хрватског имена у Троједној краљевини. По трећој тачки, захтевано је припајање Војне границе Хрватској и слање граничарских заступника у Хрватски сабор. Четврта тачка се односила на став самосталаца о сједињењу Далмације са Хрватском и Славонијом. Пета тачка се тичала питања Босне и Херцеговине, односно самосталци су се залагали да се по овом питању народ сам определи. Према последњој, шестој тачки, истицана је борба за „проширивање и утврђивање“ аутономије Троједне краљевине, без јаснијег изражавања по питању Хрватско – угарске нагодбе и њене ревизије. Једном речју, политика самосталаца тежила је да Хрватска, у сваком погледу, буде што равноправнија са Угарском, тј. да у односу на њу буде „независна“. Вероватно су и прваци Неодвисне народне странке, Фрањо Рачки и Јосип Јурај Штросмајер, рачунали на сарадњу са самосталцима, као и на заједничко деловање у политичком животу против хрватске владе. Исто, 278 – 280. Како је *Застава* писала, реч „самосталност“ у формулацији „Српска самостална странка“ означава „да се српска странка не спаја или не свезује ни с једном хрв. странком, ни с једном већ стога, што се ни једна не приближује српском гледишту о законитом осигурању оно, што Србима у границама државне заједнице ујамчава тип српски, па ни она, која је на влади, те има на вагу државну у руци. *Застава* бр. 114, 10. август 1881. године.

⁹⁷⁸ М. Artuković, *nav. delo*, 90.

Међутим, упркос њиховом противљењу, у Руми је ипак дошло до формирања нове политичке опције.⁹⁷⁹

У време одржавања Конференције у Руми, хрватски бан Пејачевић је расписао изборе за Хрватски сабор и они су одржани од 13. до 17. септембра 1881. године.⁹⁸⁰ Већих сукоба и нерегуларности током кампање и приликом одржавања избора није било, нити је кампања била оштра као што је то био случај приликом претходних избора за Сабор. На изборима за Хрватски сабор већину је, према свим очекивањима, однела Народна странка.⁹⁸¹ Поред ње, у Сабор су редом ушле и Неодвисна народна странка, Странка права и Српска самостална странка.⁹⁸² Десет дана након завршених избора, за 27. септембар 1881. године сазвана је прва седница на којој је председавао Људевит Вукотиновић. Два дана касније одржана је и друга, конститутивна седница Хрватског сабора. На њој је за председника изабран Никола Крестић, први потпредседник је постао Мирко Хрват, а други Лавослав Шрам. На самом почетку деловања, формиран су и саборски одбори. Том приликом, Јован Суботић је изабран у Одбор за послове унутарње земаљске управе и за земаљски прорачун.⁹⁸³ На четвртој седници новог Хрватског сабора, одржаној 30. септембра 1881. године, изабрани је и Одбор за адресу, у који су ушли и представници из редова посланика који би учествовали у заједничком Хрватско – угарском сабору. И у овај одбор је изабран Јован Суботић.⁹⁸⁴

У ово време Суботић је биран и као учесник Српског црквено – народног сабора. Наиме, у мају 1881. године умро је умировљени патријарх Прокопије Ивачковић. Иако се

⁹⁷⁹ О дешавањима на конференцији у Руми извештавала је новосадска *Застава*, правећи паралелу са раније одржаном Черевихком конференцијом. Са великом дозом ироније и сарказма, *Застава* је о Румској конференцији писала као „јавном и многобројном скупу“ који је окупио велики број српских представника из Срема, за разлику од „конфиденцијалне конференције од преко 20 особа“ у Черевиху „у којој је јавност искључена била стога, што би то више времена за договор изискивало“ *Застава* бр. 48, 10. април 1881. године.

⁹⁸⁰ I. Perić, *Hrvatski državni sabor*, II, 196.

⁹⁸¹ Срби из редова Народне странке који су изабрани 1881. године на Хрватски сабор били су Јован Суботић, Никола Крестић, Јован Живковић, Васо Котур, Јован Штековић, Васа Ђурђевић, Милош Зец, Михаило Рогулић и Светозар Кушевић. N.Rumenjak, *navedeno delo*, 105.

⁹⁸² На одржаним изборима Народна странка је освојила 48 мандата, Неодвисна народна странка 14, праваша 9, а Српска самостална странка свега 2 мандата. Један посланички кандидат који је ушао у Сабор је био страначки неопредељен. I. Perić, *Hrvatski državni sabor*, II, 196.

⁹⁸³ Поред ова два одбора, у Хрватском сабору формиран су и следећи одбори.: Одбор за правосуђе, Одбор за богоштовље и наставу, Одбор за трговину, обрт, комуникације и јавне радње, Одбор за обћинство, Одбор за расудбу земаљских прорачуна, Одбор за петиције и притужбе, Одбор за верификацију и Одбор за имунитет. Isto, 197.

⁹⁸⁴ Isto, 198.

очекивало заказивање Сабора како би се изабрао нови патријарх, угарска Влада је подржавала Германа Анђелића и заступала је идеју да нема потребе за хитним сазивањем Црквено – народног сабора. Међутим, у новембру 1881. године сазван је Сабор, а Јован Суботић је поново изабран испред земунског среза.⁹⁸⁵ Сабор је отворио администратор Анђелић, а краљевски комесар био је Едвард Чех. Сабором је, као најстарији, председавао Арсеније Стојковић. На изборима за карловачког патријарха, Стојковић је однео победу.⁹⁸⁶ Међутим, као што је то био случај и на ранијим Саборима, овом избору се успротивила угарска Влада. Њен председник, Калман Тиса, истакао је да „Стојковић као пријатељ народне странке не пружа ону гаранцију за интересе државе која се тражи од српског патријарха“.⁹⁸⁷ Због тога се требао извршити нови избор, без права Арсенија Стојковића да буде кандидат. За патријарха су се кандидовали Теофан Живковић и Герман Анђелић и сви гласови које је Стојковић добио приликом првог гласања припали су Живковићу. Међутим, ни он није био погодна личност за угарске власти, тако да његов избор, попут избора Арсенија Стојковића на ранијем гласању, није потврђен. Сабор је потом одложен до даљњег. Јован Суботић, иако учесник, није играо велику улогу на овом Сабору, нити се много јављао за реч.

Када се говори о раду Хрватског сабора у новом сазиву, до краја 1881. године водиле су се оштре полемике око Хрватско – угарске нагодбе, у којима су се посебно истицали правашаи. Њихов оштар наступ и реакција других посланика доводиле су често до прилично дугих дебата чиме је успораван рад Сабора.⁹⁸⁸ Јован Суботић овде није учествовао у дискусији, већ је у више наврата покушао да говори о угрожавању српске аутономије, иако већих резултата по том питању није било.⁹⁸⁹ Исти је био случај и почетком 1882. године. Упркос покушајима Јована Суботића да се међу саборским посланицима на дневном реду нађе питање положаја српског народа у Троједној

⁹⁸⁵ Иако мандати посланицима изабраним 1879. године нису истекли, угарски владајући кругови су затражили нове изборе, на којима су народни представници однели већину. Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 39.

⁹⁸⁶ За Арсенија Стојковића гласало је 52 посланика, за Германа Анђелића 12 и за Теофана Живковића 1. После тога је Теофан Живковић повукао свој глас и дао га је Арсенију Стојковићу који је однео убедљиву победу. Исто, 40.

⁹⁸⁷ Исто, 41.

⁹⁸⁸ У овим дебатама су се посебно истицали Фрањо Марковић, Јован Живковић, Васа Ђурђевић и Стеван Димитријевић. Исто, 199 – 201.

⁹⁸⁹ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 38.

краљевини, ови напору су углавном прошли без резултата, с обзиром да је велики део времена Хрватски сабор расправљао о земаљском прорачуну и другим проблемима који нису имали везе са Суботићевим предлогом и питањем српске аутономије на простору Хрватске и Славоније.

Као што је био случај и у претходним временима, политичке теме претресане у Сабору, српски политичари дочекали су разједињени, без конкретног и јединственог српског става. Ипак, упркос нејединству у редовима српских представника у Троједној краљевини, њихова активност на Хрватском сабору за озакоњењем основних права српског народа није престајала. Један од најактивнијих био је Јован Суботић, тада већ искусни политичар, који је пред посланике на Сабору све чешиће покретао питање српске црквено – школске аутономије на простору Хрватске и Славоније. Инсистирајући у више наврата пред саборским посланицима и баном Пејачевићем, поједини српски политички представници у Троједној краљевини, предвођени Јованом Суботићем, тражили су да се српске народне школе издржавају од државних средстава, као што је случај са хрватским школама. Са друге стране, уочи уласка крајишника у Хрватски сабор, став Суботића и других Срба био је да се IX законски члан Угарског сабора из 1868. године⁹⁹⁰ инартикулише у хрватско законодавство. Упркос честим Суботићевим говорима по овом питању, промена није било, бар док се на месту хрватског бана налазио Ладислав Пејачевић. О овом питању се наставила расправа и за време Пејачевићевог наследника на месту хрватског бана Куена Хедерварија.⁹⁹¹ Реализацију ове идеје Јован Суботић није дочекао, иако ју је заступао од 1882. године. Она је решена тек 1887. године⁹⁹², годину дана након Суботићеве смрти. По даљем питању развојачења Војне границе, Јован Суботић је водио нешто умеренију политику, заступајући став да српски политичари и народ не требају да се противе политици која је област Војне границе намењивала Хрватској и Славонији.⁹⁹³

⁹⁹⁰ Законским чланком IX из 1868. године потврђена је црквено – школска аутономија Србима у Угарској. Овим законом српске школе, пре свих основне, су имале самосталност у раду. Иако су биле само професионалне, оне су играле огромну улогу у развоју националног идентитета српског народа. Д. Микавица, В.Гавриловић, Г.Васин, *Знаменита документа за историју српског народа 1538 - 1918*, 292.

⁹⁹¹ В. Ђ. Крстић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 301. Д. Микавица, *Српска политика у Хрватској и Славонији*, 215.

⁹⁹² Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 40 – 41.

⁹⁹³ Исто, 41.

Поред овог питања, Суботић се у расправу укључио и на 19. седници од 28. марта 1882. године када се на Хрватском сабору повела расправа око питања Босне и Херцеговине. Ово је била тема око које је долазило до озбиљних сукоба између српских и хрватских политичких представника годинама уназад, тачније од времена заштравања Источног питања. Иако се о њој, у мањој мери, расправљало и на претходним седницама, Јован Суботић је бурно реаговао на говор Ђуре Црнадака који је сматрао да територија Босне и Херцеговине треба да припадне Хрватској. Том приликом је Суботић одговорио да је „природно поље српске политичке мисли у Босни“, док је оно Хрватима „са друге стране Саве“.⁹⁹⁴ Веће расправе о овој теми прекинуо је посланик Коста Војновић, који је сматрао да се више треба фокусирати на унутрашње стање у држави, сматрајући да расправе и одлуке донете на Хрватском сабору неће променити ништа у вези са питањем Босне и Херцеговине. Даље заседање Сабора огледало се, као што је и раније био случај, у честим јављањима праваша и ометању рада других посланика, као и самог Сабора. Због тога је на 56. седници од 10. новембра 1882. године донета одлука да се заседање прекине до даљњег.

Нове политичке околности које су захватиле Аустроугарску монархију од краја 60-их до почетка 80-их година довеле су до тога да и седнице Хрватског сабора добију другачији ток. Бројни важни догађаји који су се одиграли у Монархији, почевши од Аустро-угарске нагодбе, преко Хрватско – угарске нагодбе и њене ревизије, затим питања Босне и Херцеговине, као и развојачења Војне границе, довела су до тога да се створи прилично напета атмосфера међу српским и хрватским посланицима који су учествовали у раду Хрватског сабора. У таквим приликама, српски политички представници деловали су у складу са ситуацијом која је настала. Ипак, чињеница је да тада већих прилика за борбу за српска национална права у Троједној краљевини није било. Са друге стране, ствар је додатно отежавала политичка разједињеност српских политичара, који су, поред тога, били притискани од стране владајућих структура. Шанса за обједињавањем српског политичког елемента у Сабору указала се након следећих избора за Хрватски сабор, али треба истаћи и промену на положају хрватског бана, када је дотадашњег бана Пејачевића

⁹⁹⁴Г. Perić, *Hrvatski navedeno delo*, II, 208.

заменио Куен Хедервари, што је свакако имало велики утицај на даље политичко деловање Срба у Хрватској и Славонији.

5.4. Последњи пут на Хрватском сабору

Пауза у раду Хрватског сабора трајала је скоро годину дана и седнице су настављене тек крајем 1883. године. Међутим, већ почетком те године објављен је нови Изборни ред, што је активирало све политичке партије, како провладине тако и опозиционе, које су кренуле у агитацију и сакупљање подршке међу становништвом. Ово је време укључивања Војне крајине у политички систем Хрватске, што је у великој мери утицало и на српско – хрватске односе⁹⁹⁵, а донело је и одређене промене на целокупној политичкој сцени у Троједној краљевини.

Велике борбе вођене међу политичарима на простору Хрватске уочи избора за Сабор довеле су до сарадње хрватског бана Ладислава Пејачевића и патријарха Германа Анђелића са циљем да, после избора, у Хрватском сабору буде што више умерених Срба, а што мање присталица Светозара Милетића. Агитацијом уз помоћ владиних структура, српски нотабилитети су успели да придобију Србе – граничаре⁹⁹⁶ на своју страну и да

⁹⁹⁵ Према оцени академика Василија Ђ. Крестића, укључивање Војне крајине у политички живот Хрватске и Славоније представља један од „преломних тренутака у историји српско – хрватских односа“. Доказ овој тврдњи је широка агитација српских и хрватских политичких првака уочи избора за Сабор. Један од истакнутијих хрватских политичара Милан Маканац је уочи избора, пролећа 1883. године, у Загребу основао друштво „Даница“ које је имало за циљ да ради на побољшању односа између Срба и Хрвата. Ову акцију су подржале и српска и хрватска страна. Док су политичари окупљени око *Заставе* одмах подржали Маканачеву акцију, дотле су Рачки и Штросмајер дали подршку, уз „изражавање сумње у њен повољан исход“. Хрватски опозициони политичари, пре свих праваши, Маканачеву политику су потпуно одбацили и оценили је као неприхватљиву. В. Ђ. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 282.

⁹⁹⁶ Гледајући статистичке податке, пре развојачења Војне границе у цивилној Хрватској је 1880. године било 167.500 Срба од укупно 1,194.415 становника, док је исте године у Граници било 330. 246 Срба, што је чинило око 47 процената укупног становништва у Војној крајини. Уједињењем Границе са Хрватском, укупно је било 1, 892. 499 становника, од чега је Срба било 497.746, што је износило 26,3 процента. У сазиву Хрватског сабора, за Границу је предвиђено 35 посланичких места, од којих је 18 припало Србима. Исто, 285 – 286 .

стекну огромну већину на хрватској политичкој сцени, играјући битну улогу у њеном политичком животу.⁹⁹⁷

У години када су настављене седнице Хрватског сабора дошло је до промене на положају хрватског бана, па је дотадашњег бана Пејачевића заменио Куен Хедервари. Након одласка Ладислава Пејачевића са места хрватског бана, истакнути српски јавни делатници блиски новосадској *Застави* оценили су да је наступило време да се односи између Срба и Хрвата у политичком, националном и верском питању смире и да крену у будућност кроз заједничку сарадњу и деловање на разним друштвеним пољима. Избор Куена Хедерварија за новог хрватског бана пружио је могућност за тако нешто, јер се он у свом раду и деловању показао попустљив и благонаклон према Србима и српском питању у Хрватској и Славонији.⁹⁹⁸

У ово време, размирице међу српским народним представницима на простору Хрватске и Славоније све мање су се истицале, а жеља за проналажењем јединственог решења видела се у стварању посебног српског клуба, чији је задатак био да окупи све српске политичке представнике, без обзира на разлике у њиховим политичким ставовима⁹⁹⁹. Идеја о оснивању таквог клуба нарочито је била актуелна у току децембра 1883. године, у тренуцима почетка заседања Хрватског сабора. Упркос одређеним несугласицама насталим током обављања низа састанака, договор је постигнут и 20. децембра 1883. формиран је Српски самостални клуб. Одбацујући различитости, Клуб је почивао на заједничким начелима свих српских политичких представника у Троједној краљевини. Основањем посебног српског клуба у Хрватском сабору настао је један међустранички клуб формиран на националној основи.¹⁰⁰⁰ Окупљајући представнике

⁹⁹⁷ Значајан догађај у тренуцима развојачења Војне границе био је збор српских бирача из Петроварадина и околине. Збор је одржан фебруара 1883. у Митровици. На њему су се српски бирачи определили за подршку политици нотабилитета. Изјава да подржавају Нагодбу из 1868. и њену ревизију из 1873. године, као и пружање подршке владиној политици и бану Пејачевићу, Срби који су учествовали на митровачком збору показали су да нису спремни за идеје које су пред њих износили самосталци. Ова одлука митровачког збора довела је до убедљиве победе присталица владине Народне странке на изборима за Хрватски сабор. Исто, 284.

⁹⁹⁸ Милорад Екмечић, *Стварање Југославије*, II, Београд 1989, 424 – 425.

⁹⁹⁹ Велику улогу у стварању Српског самосталног клуба имала је чињеница да поједине хрватске опозиционе политичке странке нису биле спремне да испуне ни минимум српских захтева по питању положаја српског народа у Троједној краљевини.

¹⁰⁰⁰ Треба рећи и да је, на самом почетку настанка Српског клуба, долазило до одређених размимоилажења међу српским политичким представницима у Хрватском сабору. То можемо видети у једном писму које је, децембра 1883. године, Ђура Ђурковић упутио Герману Анђелићу, где Ђурковић каже да сваки српски

српског народа из различитих политичких странака, циљ Српског самосталног клуба био је да се страначка размимоилажења оставе по страни, а да се српски политичари окупе око општих тачака, које би се односиле на положај српског народа у Хрватској и Славонији.¹⁰⁰¹ Опште тачке деловања Српског самосталног клуба биле су законито признање српског имена, равноправност ћирилице и латинице у Хрватској, поштовање црквено – школске аутономије и одвајање одређених средстава из буџета за просветне и црквене потребе српског народа.¹⁰⁰²

Програм Српског клуба обухватио је све оне идеје које су износили Срби на различитим политичким конференцијама одржаним крајем 70-их и почетком 80-их година. Поред тога, у њему се спомиње и сарадња са Хрватима из редова Народне странке, који би били спремни да прихвате наведене ставке из програма Клуба. Како би тежио што неутралнијем приступу политичким збивањима у Троједној краљевини, а у циљу евентуалне подршке појединих хрватских политичара из Народне странке, у програму Српског клуба избегава се тачка признавања Срба као посебног народа у Хрватској и Славонији, већ се српски захтеви своде на признавање и очување црквено – школске аутономије и признавање ћирилице као равноправног писма. Због све присутније реторике о узајамној и братској сарадњи српског и хрватског народа, која је била карактеристична током политичког деловања Јована Суботића, претпоставља се да је управо он имао велики утицај за писање програма Српског клуба. Међутим, овај програм наишао је на критике одређених хрватских политичара из редова Народне странке који су сматрали да би признавањем српских захтева Хрватска и Славонија изгубила одређени степен аутономије који је имала. У том смислу је и била упућена изјава појединих представника Народне странке, који су крајем децембра 1883. године изјавили да ће

политичар унутар Клуба промовише начела странака из којих долази. Због тога он, Јован Суботић и Јован Живковић улажу велике напоре да Српски клуб буде национална, а не политичка организација. В. Крестић, *Грађа о Србима у Хрватској и Славонији*, 407.

¹⁰⁰¹ Поједини хрватски историчари сматрају да је стварање посебног српског клуба у Хрватском сабору требао бити „привремен, прелазни облик политичкога деловања“, док се не створе прави услови за организовање Срба у једну политичку странку. N. Rumenjак, *navedeno delo*, 112 – 113.

¹⁰⁰² Основ од кога се полазило била је Хрватско – угарска нагодба, коју је Српски самостални клуб признао. В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 291. Ово је време и када на тлу Хрватске и Славоније влада прилично изражено антимађарско расположење, те све више присталица у хрватском народу, а нарочито међу омладином, добија Анте Старчевић. Он код младих Хрвата постаје култна личност, а све више се међу Хрватима чита гласило Странке права *Sloboda*. I. Perić, *navedeno delo*, II, 253.

подржати све захтеве Српског клуба, који нису у супротности са “државним правом краљевина Хрватске и Славоније”.¹⁰⁰³

Први председник Српског самосталног клуба био је Јован Суботић, који је тада био један од најискуснијих српских политичара у Сабору, са вишедеценијским искуством на политичкој сцени Троједне краљевине. За секретара Клуба изабран је Богдан Медаковић. У почетним годинама деловања Српског самосталног клуба, основ његовог рада и постојања биле су, раније споменута, општа начела, а о другим питањима су се српски политичари могли изјашњавати „према личном уверењу“¹⁰⁰⁴. Због ове одлуке и оваквог начина рада, Српски самостални клуб је окупио све српске политичаре из Троједне краљевине.

Програм Српског клуба није јавно изношен одмах. Јован Суботић, као председник Клуба и врло искусан политички радник, није желео преко штампе да износи програм, како би сачекао праву политичку прилику у животу Троједне краљевине. Та прилика се указала у септембру 1884. године, пред изборе за Хрватски сабор. Тада је програм Српског клуба објављен у *Narodnim novinama*, које су велики простор поклониле говору Јована Суботића српском бирачком телу у Хрватској и Славонији. Иако у свом говору он није рекао ништа што се није могло чути раније у његовим политичким обраћањима на разним политичким конференцијама или седницама Сабора Троједне краљевине, интересантна је изјава да сматра да је први део програма Српског клуба већ остварен у претходном периоду, а да је једино ствар о којој би се требало расправљати у наредном периоду школско питање.¹⁰⁰⁵

Одмах након оснивања Клуба, упућена је делегација у коју су улазили његови представници. Та делегација је имала за циљ да новог бана Куена Хедерварија упозна са програмом и начином деловања. На челу делегације налазио се Јован Суботић као председник Клуба. Након представке коју је Суботић изнео Хедерварију, а у којој је изнео основне циљеве Српског клуба, нови хрватски бан обећао је да ће радити на признавању ћирилице и испуњењу српских захтева, у складу са законом. Том приликом је бан изјавио

¹⁰⁰³ N.Rumenjak, *navedeno delo*, 136 – 140.

¹⁰⁰⁴ В. Крстић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 291.

¹⁰⁰⁵ N.Rumenjak, *navedeno delo*, 142 – 143.

да ће тежити да Срби на простору Хрватске и Славоније добију она права која имају припадници српског народа у Угарској¹⁰⁰⁶.

Држање бана Хедерварија и владајуће Народне странке према Српском самосталном клубу довело је до све већег приближавања српских и хрватских политичара из ових организација.¹⁰⁰⁷ Насупрот владајућим структурама, оснивање Клуба је наишло на оштру критику код хрватских опозиционих странака, које не само да су осуђивале само оснивање Клуба, него и сваку његову даљу активност и иницијативу коју су покретали. А активност представника Српског клуба била је усмерена управо на она питања која су деценијама уназад представљала основ деловања српских политичких представника у Троједној краљевини. Последњи покушај да се испуне српски захтеви догодили су се још за време бана Пејачевића, када је Суботић у неколико наврата инстистирао на признавању српске црквено – школске аутономије у Хрватској и Славонији. Ово питање поново је покренуто лета 1884. године. Наиме, тада су представници Српског клуба поднели Хрватском сабору предлог законског акта који је у себи садржао основне елементе из њиховог програма. Овај предлог, под називом „Законски предлог у уређењу посала, спадајућих на црквено – школску аутономију Срба исповједника грчко – источне цркве у краљевинах Хрватској и Славонији, као и о употреби ћирилице“ предат је 23. јуна 1884. године, а њега је потписао Јован Суботић.¹⁰⁰⁸ Суботић се посебно укључио у питање школске аутономије српског народа у Хрватској и Славонији, изражавајући забринутост у мешање угарских и хрватских владајућих структура у школско питање Срба. Због тога је сматрао да Хрватски сабор у најкраћем року треба да крене са разматрањем достављеног предлога, што је ово тело и урадило.¹⁰⁰⁹ За разлику од ранијег периода, политичари из Српског клуба су у овом тренутку имали подршку владајуће Народне странке, па је ова законска основа о уређењу српске црквено – школске аутономије и о употреби ћирилице¹⁰¹⁰ прихваћена у Хрватском

¹⁰⁰⁶ Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 40.

¹⁰⁰⁷ Приближавања владајуће Народне странке и Српског самосталног клуба у Хрватском сабору довело је до тога да су октобра 1884. године сви чланови Српског клуба одлучили да буду и чланови Клуба Народне странке. В. Крстић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 293.

¹⁰⁰⁸ N. Rumenjak, *navedeno delo*, 145 – 146.

¹⁰⁰⁹ Isto, 147.

¹⁰¹⁰ Донета законска основа састојала се из четири одредбе. Према првој одредби, утврђено је да Срби који се налазе на тлу Троједне краљевине, у подручју Карловачке митрополије, имају право да уређују своје школе и цркве на црквено – народним саборима у складу са постојећим законима. Другом одредбом је гарантована државна помоћ православним верницима за њихове верске потребе, док је трећом одредбом

сабору без велике расправе 28. августа 1884. године, два месеца након њеног подношења.¹⁰¹¹ Иако је ово био значајан корак у испуњењу дела захтева Српског клуба, поједини његови чланови нису били задовољни одлукама Сабора. Посебно је разочарење било приликом расправе и доношења одлука о употреби ћирилице. Наиме, саборски одбор који је расправљао о овом питању констатовао је да ћирилица не може имати службени статус једнак латиници на простору Хрватске и Славоније.¹⁰¹² Са овом исправком је донет законски предлог који је упутио Српски клуб.

Доношењем ове законске основе, чинило се да је само питање тренутка када ће Хрвати признати Србима национално-политичка права за која су се залагали у Троједној краљевини. Ипак, хрватски бан Куен Хедервари је одуговлачио са доношењем Српског закона, што је доводило до великог незадовољства међу Србима који су живели на простору Хрватске и Славоније¹⁰¹³. Због тога су Јован Суботић и други представници из Српског клуба пожуривали бана да се закон што пре донесе.¹⁰¹⁴ Крајем 1885. године Јован Суботић је у Хрватском сабору више пута истицао да закон о народно – црквеној аутономији Срба још није донет.¹⁰¹⁵ У то време Суботић је био члан Школског одбора у Хрватском сабору. Његов задатак у одбору био је да се, приликом реформе школског закона, обезбеди очување црквено – школске аутономије српског народа, која је била

решено питање слободне употребе ћирилице. Према последњој одредби, бан је гарантовао спровођење донетих одлука. Исто, 301 – 302. Ова законска основа била је увод у тзв. „Српски закон“ који ће бити донет маја 1887. године, под званичним називом *Закон о уређењу посала цркве грчкоисточне и о употреби ћирилице*. Према овом закону, званично је призната чињеница да у Хрватској и Славонији живе Срби као посебан народ. Такође, Србима је призната и употреба ћирилице, што је било од изузетног значаја у остваривању права српског народа на простору Троједне краљевине. Д. Микавица, В. Гавриловић, Г. Васин, *Знаменита документа за историју српског народа 1538 - 1918*, 343. В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 301 – 302.

¹⁰¹¹ За доношење ове законске основе, поред Срба, гласали су и припадници владајуће Народне странке и један део посланика из редова Неодвисне странке. Праваши и посланици Неодвисне странке који су били против напустили су седницу Хрватског сабора. Исто, 301 Чланови Српског самосталног клуба су октобра 1884. године формално постали чланови хрватске Народне странке, ступивши у њихове посланичке редове. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 40.

¹⁰¹² N. Rumenjак, *navedeno delo*, 148.

¹⁰¹³ Посебно су незадовољни били Срби из бивше Хрватско – славонске војне границе, који су 18. јуна 1885. године у Загребу одржали збор на којем су одлучили да ће на изборима подржати само оне српске представнике који ће се отворено залагати за српско питање и за хитно доношење Српског закона. В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 303.

¹⁰¹⁴ У међувремену, од 16. до 19. септембра 1884. одржани су избори за Хрватски сабор у који је Суботић ушао испред Илока. I. Perić, *navedeno delo*, II, 269.

¹⁰¹⁵ Поред Суботића, по овом питању су водили расправу на Сабору и Васа Ђурђевић и Ђура Ђурковић. В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији*, 303 – 304.

озакоњена у Угарској.¹⁰¹⁶ Међутим, овде треба истаћи податак који је био један од камена спотицања у преговорима о школској аутономији српског народа. Одређени део посланика Хрватског сабора сматрао је да ће озакоњење црквено – школске аутономије Срба у Хрватској и Славонији утицати и на статус српских православних основних школа. Њих Јован Суботић није ни спомињао током расправа о овом питању, већ се у својим излагањима освртао на српске народне школе.¹⁰¹⁷ Упркос свему, конкретни иступи српских политичара у Хрватском сабору показали су бану Хедерварију да се више са овим питањем не може одлагати.

Енергично деловање Јована Суботића пред посланицима Сабора, а поводом решавања српског питања на простору Хрватске и Славоније у децембру 1885. године био је његов последњи политички наступ.¹⁰¹⁸ Међутим, овде треба истаћи и да је годину дана раније, 22. јуна 1884. године, Јован Суботић имао свој последњи јавни наступ као књижевник. Наиме, Матица српска и Српско народно позориште организовале су у Новом Саду прославу поводом 50 година књижевног рада Јована Суботића.¹⁰¹⁹ Ову свечаност, која је одржана у пуној дворани Српског народног позоришта, подржале су бројне истакнуте личности и организације из Аустроугарске и Краљевине Србије¹⁰²⁰. Поводом овог значајног јубилеја многи истакнути Срби су у Суботићеву част исписали стихове. Тако је Васа Живковић, поводом пола века Суботићевог књижевног рада написао песму *Јубилар Др Суботића* која гласи:

Полстолетним светлим радом
Сејао си, садио си,
Те нам трудба твоја хвална
Благодетна плода носи.
С њиве клима златно класје,
У воћњаку слатко воће,

¹⁰¹⁶ Поред Јована Суботића, у овом одбору били су од представника српског народа присутни и Јован Ђурић, Ђура Ђурковић, Васа Ђурђевић и Стеван Поповић Вацки. N. Rumenjak, *navedeno delo*, 124 – 125.

¹⁰¹⁷ Исто, 148 – 149 .

¹⁰¹⁸ Уместо Суботића, у Хрватски сабор је ушао трговац и директор Илочке штедионице Паја Арсенић, М. Artuković, *nav. delo*, 191 .

¹⁰¹⁹ РОМС.М.7.345.

¹⁰²⁰ То су била удружења из Земуна, Илока, Загреба, Брода, Шида, Беча, Берлина, Крагујевца, Београда, Осијека, Старог Бечеја, Вршца, Вуковара, Петроварадина и других места. Исто.

Виноград ти пуна грожђа,
Нек' ужива ком се хоће.
А перивој – дивно цвеће
Твој рукосад одабрани,
Њим се цео народ кити,
Слава певче овенчани!
Па и стари друг из давна
Јубилару славном кличе:
Здраво певче, милопојче,
Горских вила дивотниче.¹⁰²¹

На ове стихове Васе Живковића надовезао се и Паја Арсенић, који је прочитао песму коју је написао у част Јована Суботића, а у којој је, на неки начин, у стиху описан цео живот овог знаменитог јавног радника:

У сред Срема село мало,
Добринци се оно звало
А то чедно село бело
Своме роду срећу је донело

У сред села кућица је мала
Која ј' српству књижевника дала
То је кућа скромног свећеника
Где се српству одљуљала дика

Српска вила њега је до'ила
Српском песмом кога је учила
Од мудраца књиге набавила
Песником је њега учинила.

Од тог доба педесет је љета

¹⁰²¹ Душко М. Ковачевић, *Васа Живковић: живот, рад и песништво*, Београд 1990, 187.

Како Јово сакупљаше цвета
Да окити Србе и Хрвате
Да излечи ране им задате.

Да им срца врлином надахне
И на вишу културу подстакне
Да се браћа једном знају боље
И залече ране које боле

Ти си Србу пјевао Немању
Да му једном поизвидаш рану
А Хрвату њиног Звонимира
Све у славу не би л' било мира.

А сад славни роде Суботићу
Ком се Срби са свих страна стићи
Да прославе све твоје врлине
Од којих ће да им боље сунце сине.

На књижевном пољу што си зарадио
Потомству си спомен оставио
Које ће те увек спомињати
И лоровим венцем увенчати

Захвалности знак је ово живи
Да те Господ још дуго поживи
Теби венци теби слава
Са свих страна славенскога краја.¹⁰²²

Већи део 1885. године, Суботић је провео у Загребу као посланик на Хрватском сабору. Међутим, он је исте године био учесник и на Српском црквено – народном сабору, који је био заказан за 11./ 23. септембар. Либерали су сматрали да је овај Сабор прави

¹⁰²² РОМС.М.7.345.

тренутак за збацивање Германа Анђелића. Због тога су, пре почетка Сабора, развили широку кампању на просторима јужне Угарске. Један од највећих зборова одржан је у Сомбору.¹⁰²³ На збору је председавао Јован Суботић, а главни говорници су били Јаша Томић и Миша Димитријевић. Иако је збор окупио велики број људи, сваки напад на патријарха Анђелића санкционисан је од стране полицијског комесара. Сабор је, како је то и предвиђено, отворен 11./23. септембра 1885. године, а Јован Суботић је поново биран као представник Земуна. Краљевски комесар је, као што је и раније био случај, био Едвард Чех. На овом Црквено – народном сабору, који је донео неке уредбе о избору патријарха и изабрао нови Саборски одбор, Јован Суботић није много учествовао у расправама.¹⁰²⁴ Након овог Српског црквено – народног сабора, Суботић се вратио у Загреб у намери да настави своје политичко деловање на Хрватском сабору.

Здравствено стање Јована Суботића, проузроковано срчаним проблемима, се нагло погоршало. Из Загреба је крајем 1885. године отишао у Карловац код ћерке Јефимије¹⁰²⁵, а кад му се здравље поправило, почетком 1886. године отишао је у Земун, где је провео последње дане свог живота. Суботић је 16. јануара 1886. године умро у сну од срчаног удара.

Смрт Јована Суботића одјекнула је у српском народу са обе стране Саве и Дунава.¹⁰²⁶ О његовој смрти извештавале су све новине и књижевни листови. Српска штампа је истицала Суботићеву плодност у књижевном раду и активност у политичком животу, истичући заслуге које је имао у развоју српске културе код пречанских Срба. Улица у Земуну у којој је живео се на дан Суботићеве сахране „црнила од почетка до краја од силног света“.¹⁰²⁷ Говор на погребу одржали су Антоније Хацић, Ђорђе Малетић и прота Вукадиновић.¹⁰²⁸

¹⁰²³ Према неким оценама, сматра се да је овај збор надмашио Милетићев збор у Великом Бечкерку 1869. године. Д. Кириловић, *Српски народни сабори*, II, 44.

¹⁰²⁴ Исто, 45 – 47.

¹⁰²⁵ Јефимија је била ћерка из првог брака Јована Суботића. Она је била удата за Јована Барака и део живота провела је у Карловцу.

¹⁰²⁶ Смрт Јована Суботића погодила је све политичке представнике у Аустроугарској. Када је та вест стигла до Загреба, Хрватски сабор је прекинуо седницу. Одржана је комеморација Јовану Суботићу, а на његовом погребу били су представници Сабора, Матице илирске и Југословенске академије знаности и умјетности, али и друге бројне знамените личности. Д. Микавица, *Суботић и Прибићевић*, 43. В. Крестић, *Знаменити Срби о Хрватима*, 58.

¹⁰²⁷ Љ. Марковић, *наведено дело*, 188.

¹⁰²⁸ Исто.

Јован Суботић био је један од најзначајнијих Срба у XIX веку. Цео живот посветио је раду на пољу културе и политике. На оба поља свог деловања оставио је велики траг. Дао је изузетан допринос развоју српског и хрватског културног живота. Каријеру културног радника започео је као песник још у току свог школовања. Управо његова поезија, коју је изузетно волео, увела га је у интелектуални круг, у којем је напредовао и који га је довео на место уредника *Српског летописа*. Са ове позиције, Суботић се укључио и у политичка дешавања, у која се додатно активирао током револуционарне 1848. и 1849. године. Након револуције, Суботић се посветио адвокатском послу и књижевности, с обзиром да је, у то време, политичко деловање било немогуће остварити. Од 1860. до 1886. године Суботић је био изузетно активан на политичком плану, а његове ставове износио је на Хрватском сабору и Српским црквено – народним саборима. Поред тога, налазио се на челним позицијама у Хрватском казалишту у Загребу и у Матици српској и Српском народном позоришту у Новом Саду. Као једна од главних личности у овим институцијама значајно је допринео развоју културног живота српског и хрватског народа. Смрћу Јована Суботића са политичке и културне сцене српског народа отишла је личност која је цео свој живот посветила напретку Срба у Монархији. Године 1886. Срби су изгубили свог дугогодишњег верног представника.

Закључак

Јован Суботић био је један од најзначајнијих српских политичких и културних представника у Хабзбуршкој монархији. Активан у јавном раду и друштвеном деловању током XIX века, од ране младости па до смрти, он је оставио значајан траг у историји пречанских Срба. Простор Суботићевог рада и деловања био је искључиво на територији Хабзбуршке монархије, од Срема, преко Сегедина, Пеште, Беча и Сремских Карловаца, па потом Вуковара, Осијека, Загреба и Новог Сада. У свим овим местима он је оставио значајан траг у политичком и културном животу и стекао име истакнутог српског политичара, адвоката, песника и јавног радника.

Почетак Суботићевог живота започео је у сремском селу Добринци, где је рођен. Ту је завршио и основну школу, а поред тога сусрео се и са немачким и српским, углавном црквеним, књигама које је читао у току слободног времена. Љубав према књизи и писаној речи, која је потекла од оца и старијег брата, Суботић је имао током целог свог живота. Након основне школе, уписује Карловачку гимназију, која је у то време представљала значајан образовни центар српског народа у Хабзбуршкој монархији. Поред тога што је био изузетан ученик, он се у то време истакао и својом поезијом, која је писана мотивима из раног детињства и живота на селу, као и под утицајем личности које су до тада биле узори младом Јовану Суботићу. Он је поезију наставио да пише и у наставку свог школовања на сегединском лицеју и током студирања филозофије и права у Пешти. Док је боравио у Пешти почео је да објављује своје песме у знаменитим српским листовима тог времена, попут *Српског Летописа* и *Српског народног листа*. На тај начин је Суботић постао познатији међу ширим друштвеним слојевима, што га је сврстало у ред младих и перспективних српских песника у Хабзбуршкој монархији. Са друге стране, објављивањем својих песама дошао је у додир и са значајним представницима српске интелигенције, а на првом месту са Теодором Павловићем. Познанство са Павловићем, тадашњим уредником часописа у којем је Суботић објављивао своју поезију, довело га је у додир са Савом Текелијом и другим знаменитим Србима у Монархији. За веома кратко време, Јован Суботић је постао уредник *Српског Летописа* и једна од најзначајнијих личности у Матици српској.

Као уредник *Летописа*, Јован Суботић је био свестан значаја овог часописа за српски народ. Улога *Летописа* и Матице српске као институције која је неговала српску културу и образовање била је у то време изузетно битна, с обзиром да је процес мађаризације у Угарској постао све израженији, а питање српског националног опстанка на овој територији значајно угрожено. У таквим околностима, Суботић је одлучио да од часописа који је уређивао направи оружје у одбрани против мађаризације, на тај начин што је значајно изменио изглед и садржај *Летописа*. Дајући Матичином часопису национално обележје, све више пажње је поклањао српској историји и књижевности, а нису ретки били ни текстови у којима се истиче значај културног уједињења свих словенских народа, у циљу одбране својих права од све оштријих припадника угарског националног покрета. Паралелно са процесом мађаризације неугарског становништва, међу српским интелектуалцима дошло је до борбе између присталица и противника Вукове реформе. Јован Суботић, иако је био присталица реформе језика, дуго се држао уздржано због посла уредника *Летописа* који је обављао. Велики број челних људи Матице српске били су оштри противници реформе Вука Караџића. Због тога Суботић није ни могао путем Матичиног часописа да Вукове идеје спроведе у дело. Видевши да руководство Матице српске није спремно да прихвати промене, Јован Суботић се повукао са места уредника. На том месту, Суботић је провео пет година. Током овог периода је дао значајан допринос културном и књижевном животу пречанских Срба, а допринео је и оснаживању и повећању националне свести код српског народа у тренуцима његове борбе против све израженије мађаризације. Сматравши да је посао обављао на одличан начин, Јован Суботић је, након уредништва *Летописа*, планирао да се посвети адвокатском послу. Међутим, његове планове пореметила је револуција која је захватила Хабзбуршку монархију.

У револуцији која је трајала у Хабзбуршкој монархији током 1848. и 1849. године, Јован Суботић је одиграо значајну улогу. Већ на самом почетку је покушао да кроз своје песме писане у патриотском и романтичарском заносу, пробуди српски народ и позове их на одбрану својих права која су била угрожена све присутнијом мађаризацијом. Потом је као представник српске интелигенције у Пешти активно учествовао у креирању српских захтева, а био је и учесник Мајске скупштине. Као представник пештанских Срба, на овој

знаменитој скупштини у Карловцима изабран је за члана делегације која је упућена на Свесловенски конгрес у Прагу. Тамо је, у присуству осталих српских делегата, бранио одлуке Мајске скупштине и упознавао представнике других словенских народа са њима. Исти задатак је касније имао и са бечким државним званичницима. Тако се, у току 1848. године, сусрео са више аустријских министара, којима је, писменим или усменим путем, представио закључке Мајске скупштине, али и упознао их са положајем српског народа у Хабзбуршкој монархији. У свом раду имао је и подршку Главног одбора у Карловцима, као и патријарха Рајачића, чак и у тренуцима када је долазило до несугласица између Одбора и патријарха. Суботић је, као члан делегације, на пристојан начин представио државним званичницима српски положај и изнео захтеве српског народа, иако су те мисије завршене скоро безуспешно. Током 1848. године, Суботић је прошао кроз велики део Монархије. Почетак револуције задесио га је у Пешти, да би га дешавања потом одвела у Карловце, Праг, Беч, Оломуц, Кромјериж, Загреб и друга места у Хабзбуршкој монархији. Револуционарна 1849. година за Суботића није била толико активна као претходна, иако је и ту био члан делегације, где је заједно у Загребу наступао са Светозаром Милетићем. И поред тога, Јован Суботић је био један од најактивнијих српских учесника у револуцији и Српском народном покрету. Иако није учествовао у биткама, он је, као члан бројних делегација, представљао српски народ, те износио и бранио српске захтеве где год је то било потребно. Иако је његова политичка делатност започела још у предреволуционарном периоду, када је кроз културу истицао поједине политичке ставове, током револуције Суботић се активно укључио у бројна политичка дешавања. Његови политички ставови били су у директној вези са идејама српског покрета, па се у његовој поезији и наступима као учесника Мајске скупштине, Свесловенског конгреса у Прагу и док је био члан бројних делегација упућиваних званичницима Монархије могу јасно видети снажна патриотска осећања, која су проткана романтичарским заносом.

После револуције, Суботић је постао политички неактиван. Главни разлог за то је увођење Баховог апсолутизма у Хабзбуршкој монархији. Током трајања овог режима, од 1849. до 1860. године, целокупан политички живот у држави је стао. Суботић се поново посветио уредништву *Летописа*, иако је првих пар година после револуције боравио у

Бечу, пишући уџбенике за школе и надајући се функцији у Министарству просвете. Уредништво Матичиног часописа за Суботића није представљало велики изазов, као што је то био случај у времену пре револуције. Ипак, овај посао је искористио да представи српској јавности најзначајније догађаје из револуционарних догађања и Српског народног покрета, борбу српског народа за остваривање права и борби против Мађара. Готово сви бројеви *Летописа* које је Суботић уредио садржали су неки догађај из револуције. Поред тога, у часопису су се могли наћи и текстови из српске историје, као из времена Суботићевог првог уредништва. Током другог Суботићевог уређивања часописа, треба споменути и сукоб који је имао са хрватским политичарем Антем Старчевићем, где је бранио српско порекло. Управо се кроз наведене текстове може видети Суботићево политичко деловање у временима која су била окована Баховим апсолутизмом у Хабзбуршкој монархији, када је целокупан политички живот био онемогућен. Кроз писану реч, Суботић је покушао да очува националну свест код српског народа, указујући на значај српског покрета у току револуције, али и на знамените догађаје из српске историје о којима је говорио у часопису. Након уређивања *Летописа*, током последњих шест година Баховог апсолутизма Суботић се посветио пословима које је највише волео – адвокатури и писању поезије. Период од 1856. до 1858. године је био нарочито плодан за Суботића када је реч о поезији, с обзиром да је у то време написао на десетине песама које су објављене у издању Матице српске под називом *Дела* 1858. године. Она представљају комплетан дотадашњи Суботићев песнички опус.

Укидањем Баховог апсолутизма наступио је нови период у политичком животу Хабзбуршке монархије. То је време поновног успостављања политичког живота у држави, али и груписања српског народа у политичке странке које су тада настајале. Главну реч у политичком животу Срба пречана имао је Светозар Милетић, али је и Јован Суботић имао веома значајну улогу. Активирање његовог политичког деловања уследило је одмах након укидања апсолутизма на простору Монархије. Тада је, након конференције одржане у Вуковару, постављен за првог поджупана Сремске жупаније. Као неко ко је рођен на простору Срема, где је провео детињство, Суботић се трудио да овај посао ради најбоље што може, а један од неколико циљева које је себи поставио био је поправљање српско – хрватских односа. У томе је релативно успео, али друге циљеве које је пред себе поставио

није, јер је на тој функцији провео свега две године. Са положаја првог поджупана, Суботић је учествовао на Благовештенском сабору, а био је упознат и са свим политичким дешавањима у Хабзбуршкој монархији. Управо на овом сабору он је изнео идеју о јединству српског и хрватског народа, као најбољу опцију у њиховом заједничком животу унутар државе. Иако ова идеја није примљена са одобравањем код других релевантних политичких чиниоца и групација, Суботић је наставио да је заступа и у наредним деценијама свог политичког деловања.

Године 1862. деловање Јована Суботића пребацује се у Загреб. Од тада до краја живота, уз краће прекиде, био је значајан чинилац на политичкој сцени у Хрватској и Славонији. Као редован учесник на Хрватском сабору, Суботић је своје политичке идеје презентовао другим политичарима који су седели у посланичким клупама, али и широј, пре свих хрватској, јавности. Ипак, Суботићев рад у Загребу није започео на политичкој, већ на културној позорници. Иако је у Загреб отишао јер је изабран за члана Врховног суда, он је за кратко време постао главна личност Хрватског казалишта. Обављајући ту функцију, Суботић је значајно унапредио позоришни, а самим тим и културни живот унутар Троједне краљевине. Иако су његове драме биле обавезан део репертоара Хрватског казалишта, нема никакве сумње да је он изменио многе ствари – глумце, позорницу, изглед. Једном речју, приближио је позориште обичном народу, чиме је стекао велики углед међу Загрепчанима. Као истакнута личност у Хрватској и Славонији, Суботић је постао посланик на Хрватском сабору, у сазиву од 1865. до 1867. године, као представник Народне самосталне странке. То је било време када су се бројне значајне теме расправљале на седницама, а највећу пажњу јавности су изазивале будуће преуређење Монархије и положај српског народа на простору Хрватске и Славоније. Том приликом се Суботић истакао активним учешћем у расправама на седницама. Међутим, услед промена насталих у уређењу државе, Суботић је удаљен из политичког живота у Хрватској и Славонији. Повод за то је било његово учешће на Етнографској изложби у Москви одржаној 1867. године, која је заправо била скуп представника словенских народа. Одмах по повратку у Монархију, Јован Суботић је одстрањен из Хрватског сабора, а забрањено му је да се бави адвокатуром. Због тога је одлучио да оде у Нови Сад.

У Новом Саду је Суботић боравио од 1868. до 1872. године. Одмах по доласку постављен је за председника Матице српске и то у време када је ова српска институција проживљавала тешке тренутке. Недавно пресељена из Пеште, она је имала финансијских проблема, али и проблема око проналажења простора, складиштења књига и др. Њих је Суботић решио у великој мери, за само четири године обављања дужности Матичиног председника. За српску институцију пронашао је адекватан простор на главном градском тргу, који је био довољан да испуни основне услове рада Матице српске. У исто време, Суботић је био и председник Друштва за Српско народно позориште у Новом Саду. Као што се трудио да загребачкој публици приближи представе које су се играле у Хрватском казалишту, тако је хтео и ширим слојевима Новосађана да приближи Српско народно позориште. У Суботићево време, направљене су значајне промене у репертоару, сцени и кадровима у Српском народном позоришту. Док је боравио у Новом Саду, Суботић се опробао и у новинарству, покренувши лист *Народ*. Ове новине биле су сличне неприкосновеној новосадској *Застави*. Иако је постојао одређени број претплатника на Суботићеве новине, за које су текстове писали многи знаменити Срби оног времена, финансијски је било тешко одржати *Народ*, због чега су ове новине, после само пар година, престале да излазе. Суботићев лист није угрозио Милетићеву *Заставу*, премда је на почетку деловало да до тога може врло лако доћи. Ипак, од тог времена односи Јована Суботића и Светозара Милетића почињу да се заоштравају и биваће све гори у наредном периоду. Између некадашњих сабораца дошло је до евидентног размимоилажења у одређеним политичким ставовима.

Након боравка у Новом Саду, Суботић је поново отишао у Загреб. С обзиром да се политичка сцена на простору Монархије искристалисала након промене унутрашњег уређења државе, створени су услови за даље политичко деловање. Због тога је Јован Суботић одлучио да се поново политички активира. Он је поново изабран за посланика у Хрватском сабору. За разлику од претходног Суботићевог рада у Сабору Троједне краљевине, када је највише речи било о будућем преуређењу државе, у новом сазиву се расправљало о оним питањима која су у наредном периоду доводила до честих српско-хрватских несугласица. Током 70-их година XIX века највећа пажња је била посвећена питању Босне и Херцеговине и развојачењу Војне границе, с обзиром да су се ова питања

тицала и српског и хрватског народа. Међутим, за разлику од неких ранијих саборских заседања, овај пут српски представници у Хрватској и Славонији нису били јединствени. Хетерогеност водећих српских политичара довела је до значајног слабљења српске политичке мисли и то у време када су се изузетно битна питања за Србе расправљала на Хрватском сабору. У таквим околностима, Суботић није одступао од политичких идеја и ставова за које се залагао током својих досадашњих политичких наступа. У основи његове политичке мисли била је што тешња сарадња између припадника српског и хрватског народа, за које је сматрао да припадају истој крви, тврдећи да говоре истим језиком. Поред тога, он се залагао и за побољшање живота српског народа у Хрватској и Славонији, односно равноправну употребу ћирилице и латинице, слободу вероисповести и школску аутономију српског народа.

У другој половини 70-их година XIX века дошло је до заоштравања односа између Јована Суботића и Светозара Милетића. Милетић, као искусан политичар и вишегодишњи вођа пречанских Срба, имао је око себе велики број присталица. Са друге стране, поједини политичари, које је предводио Јован Суботић, почели су да изражавају сумњу у Милетићеве политичке ставове, сматрајући да је његова политика нереална и застарела, односно да није у складу са унутрашњим променама које су се догодиле унутар Аустроугарске. Група политичара окупљених око Суботића сматрала је да оваква Милетићева политика не може донети српском народу нека већа права, већ само може продубити даље сукобе, првенствено на тлу Троједне краљевине. Због тога су противници Милетићеве политике одржали састанак у Черевећу лета 1878. године. На овом састанку, где је главну реч водио Јован Суботић, донет је програм општих либералних начела која су заступали сремски нотабилитети. Њихов политички програм састављен је по принципу тзв. „реалног прилагођавања“ новонасталим политичким околностима. Доношењем Черевећког програма, дефинитивно је одбачен великобечкеречки програм и Милетићева политика.

У овако затегнутим односима српских политичких представника на Хрватском сабору дошло је до аустроугарске окупације Босне и Херцеговине и развојачења Војне границе. Суботић није учествовао у великој мери у дискусијама на ову тему, осим у случају када су поједини хрватски посланици тврдили како територија Босне и

Херцеговине треба да се припоји Хрватској. Поред тога, Суботић је био мишљења да се, у новонасталој ситуацији, српски политичари требају фокусирати на питања која су битна за живот Срба на простору Троједне краљевине, а то су црквена и школска питања. У том правцу су и ишли Суботићеви говори у Хрватском сабору, уз његово дотадашње политичко уверење да би и за српски и за хрватски народ најбоља била што чвршћа веза и сарадња. Међутим, већина посланика на Хрватском сабору није се сложила са идејама Јована Суботића. Постало је потпуно јасно да је став о српско – хрватском јединству у то време био потпуно нереалан. У прилог томе иде и чињеница да један део хрватских посланика у Сабору није био спреман да прихвати ни минимум српских захтева, па чак ни да призна Србе као посебан народ на простору Троједне краљевине. Због тога су српски посланици увидели потребу за стварањем српског уједињеног посланичког клуба, који је имао за циљ одбрану српских интереса и заједничко наступање на саборским седницама. На тај начин је, крајем 1883. године, настао Српски самостални клуб. На његово чело постављен је Јован Суботић, као један од најискуснијих и најцењенијих српских политичара на Хрватском сабору.

Идеје Српског самосталног клуба обухватале су она питања која су била заједничка за све српске посланике у Сабору и око којих није долазило до већих несугласица, а тицала су се живота српског народа у Троједној краљевини. Тако је основа политичког деловања Клуба била равноправност ћирилице и латинице у Хрватској и Славонији и заједнички наступ свих српских политичара у спровођењу и одбрани црквено-школске аутономије. О осталим политичким питањима, српски политичари су се руководили према личном уверењу. Следећи политику Српског самосталног клуба, Јован Суботић је био у више делегација, трудећи се да упозна челне људе у Хрватској и Славонији, а пре свега новопостављеног бана Куена Хедерварија, са политиком коју су заступали. Иако је оснивање Клуба наишло на негативне реакције појединих хрватских политичара, српски политички представници су заједно наступали о питањима око којих није било размирица. На тај начин су протекла саборска заседања која су вођена у току 1884. године. Резултат ове српске политике и активног Суботићевог учешћа у њој била је Законска основа из 1884. године, по којој је потврђена српска црквено – школска аутономија и призната употреба ћирилице. Исте године је и Хрватски сабор, без веће расправе, потврдио овај

предлог. Са доношењем Српског закона се одуговлачило, а Суботић њега није дочекао. Последњи наступи Јована Суботића на Хрватском сабору су се догодили 1885. године. Исте године здравље му се нагло погоршало. После краћег боравка у Карловцу код ћерке, вратио се у Земун где је и умро 1886. године.

Смрћу Јована Суботића угасио се један веома активан живот. За својих скоро седам деценија живота, Суботић је оставио велики траг у историји српског народа. Као личност која је деловала на бројним друштвеним пољима, он је свуда остављао неизбрисив печат и допринос развоју бројних институција. Поред тога што је био културни радник, паралелно са тим се бавио и политиком. Стога се цела његова биографија може посматрати као политичка, јер је у сваком јавном наступу износио и своје политичке ставове и мишљења. Некада је то чинио у саборима и скупштинама, некада као члан бројних делегација, а врло често и кроз писану реч, па чак и своју поезију, чланке и друге текстове које је објављивао. Његова политичка биографија може се пратити од времена када је почео да пише прве песме још као карловачки ђак, па до последњих дана живота, када је своје политичке ставове износио пред посланике Хрватског сабора. Поред тога, Суботић је учинио много за културни живот Срба у Монархији. Као уредник *Летописа Матице српске* у два наврата, допринео је да овај лист буде доступан ширим слојевима људи и да, у веома тешким временима, свест српског народа буде одржана. Као председник Матице српске, Суботић је пронашао адекватан простор за њу и значајно допринео њеном раду у почетним годинама новосадског живота ове српске институције. Поред тога, Јован Суботић је дао и значајан допринос развоју позоришне делатности у Загребу и Новом Саду. Као представник српског романтизма, његова поезија представља значајан сегмент српске романтичарске књижевности. Још више има заслуга у ширењу Вукових идеја о реформи српског језика. На самом крају, треба напоменути и да је, поред свега, био новинар и врло цењен адвокат.

У основи политичке мисли Јована Суботића била је што чвршћа сарадња између српског и хрватског народа. Сматрао је да су Срби и Хрвати један народ и да, само уједињени могу напредовати у оквирима Хабзбуршке монархије. Идеју о српско-хрватском јединству Суботић је заступао током целог свог живота и износио је на црквено-народним саборима, Хрватском сабору, бројним јавним наступима. Због тих

ставова често је био нападан и оспораван од стране српских и хрватских политичара. И поред тога, међу поштоваоцима и противницима био је изузетно цењен. Сви су видели његов допринос у политичком и културном животу српског и хрватског народа. Његовом смрћу нестала је свестрана личност, која је ударила огроман печат у историји српског народа у XIX веку.

Извори и литература

Необјављени архивски извори

1. Историјски архив града Новог Сада, Нови Сад - Фонд Магистрата слободног краљевског града Новог Сада.
2. Рукописно одељење Матице српске, Нови Сад – преписка и писма Јована Суботића.
3. Хрватски државни архив, Загреб - Фонд Записници Сабора.

Објављени архивски извори и мемоарска литература

1. Гавриловић, Владан, *Молба Јована Суботића за цензорско звање у Будиму 1842.*, Зборник Матице српске за историју, 79/80, Нови Сад 2009,
2. Грујић, Никанор, *Автобиографија*, Сремски Карловци 1907.
3. *Дневник Сабора Троједне Краљевине Далмације, Хрватске и Славоније одржан у главном граду Загребу год. 1861*, Загреб 1862.
4. *Дневник Сабора троједне краљевине Далмација, Хрватске и Славоније 1865 – 1867*, Загреб 1867.
5. *Дневник Сабора Троједне Краљевине Далмације, Хрватске, Славоније држана у главном граду Загребу године 1868 – 1871.*, Загреб 1884.
6. Крестић, Василије, *Аустроугарска грађа о Уједињеној омладини српској*, Нови Сад 2015.
7. Крестић, Василије, *Бискуп Штросмајер у светлу нових извора*, Нови Сад 2002.
8. Крестић, Василије, *Грађа о Србима у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, II, Београд 1995.

9. Микавица, Дејан; Гавриловић, Владан; Васин, Горан, *Знаменита документа за историју српског народа 1538 – 1918*, Нови Сад 2007.
10. Милетић, Светозар, *О српском питању*, Нови Сад 2001.
11. Милетић, Светозар, *Сабрани списи*, 1 – 3, Београд 1999 – 2002.
12. Петровић, Никола, *Светозар Милетић и Народна странка*, 1 – 2, Сремски Карловци 1969.
13. Полит Десанчић, Михаило, *Како је то било у нас Срба у Буни године 1848.*, Нови Сад
14. 1996.
15. Полит Десанчић, Михаило, *Путне успомене*, Нови Сад 1896.
16. *Saborski spisi sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1867 – 1870*, Zagreb 1905.
17. Стајић, Васа, *Грађа за културну историју Новог Сада*, Нови Сад 1951.
18. Суботић, Јован, *Автобиографија*, 1 – 5, Нови Сад 2009.
19. Суботић, Јован, *Слово које је Др Јован Субботић први поджупан жупаније сремске, после парастоса православним обштемством вуковарским Павлу Јосифу Шафарику даваног 15. јул држао*, 1861.
20. Суботић, Савка, *Успомене*, Београд 2001.
21. Уредништво, *Једно писмо Јована Суботића Ђури Даничићу*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1/1964, Нови Сад 1964.
22. Филиповић, Мирослав, *Писмо Јована Суботића великом жупану Јосипу Рудићу Аљмашком у процесу рестаурације Новосадског магистрата*, Годишњак Историјског архива града Новог Сада, 17/2017, Нови Сад 2017.

23. Форишковић, Александар, *Извештај делегације Срба из Угарске са Свесловенског конгреса у Прагу 1848.*, Зборник Матице српске за друштвене науке 51/1968, Нови Сад 1968.

24. Хацић, Јован, *Спомени из мојега дневника*, Нови Сад 2013.

Новине и часописи

1. *Дотобран*
2. *Застава*
3. *Народ*
4. *Народне новине*
5. *Розор*
6. *Србобран*
7. *Српски дневник*
8. *Српски Летопис (Летопис Матице српске)*
9. *Српски народни лист*

Монографије

1. Artuković, Mato, *Ideologija srpsko – hrvatskih sporova (Srbobran 1884 – 1902)*, Zagreb 1991.
2. Artuković, Mato, *Srbi u Hrvatskoj (Khuenovo doba)*, Slavonski Brod 2001.
3. Batusić, Nikola, *Povijest Hrvatskog kazališta*, Zagreb 1978.
4. Бешлин, Бранко, *Европски утицаји на српски либерализам у XIX веку*, Сремски Карловци-Нови Сад 2005.

5. Bogdanov, Vaso, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, Zagreb 1958.
6. Богданов, Васа, *Устанак Срба у Војводини и Мађарска револуција 1848. и 1849*, Суботица 1929.
7. Bridge, Francis Roy, *The Habsburg Monarchy among the great powers, 1815 - 1918*, Worcester 1990.
8. Васин, Горан, *Сабори раскола: српски црквено народни сабори у Хабзбуршкој монархији 1861 – 1914*, Београд 2015.
9. Вуковић, Сава, *Српски јерарси: од деветог до двадесетог века*, Београд – Подгорица - Крагујевац 1996.
10. Гавриловић, Славко, *Историјско – политички и биографски списи Јована Суботића из доба Српског покрета у Војводини 1848 – 1849*, Нови Сад 2003.
11. Гавриловић, Славко, *О Србима Хабзбуршке монархије*, Београд 2010.
12. Гавриловић, Славко, *Срби у Хабзбуршкој монархији од краја XVIII до средине XIX века, Историја српског народа, V – 2*, Београд 1994.
13. Gyere, Zoltan, *Mađarski i srpski nacionalni preporod*, Novi Sad 2009.
14. Екмечић, Милорад, *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку (1492 – 1992)*, Београд 2008.
15. Екмечић, Милорад, *Стварање Југославије 1790 – 1918, 1 – 2*, Београд 1989.
16. Žaček, Vaclav, *Slovanský sjezd v Praze roku 1848.*, Praha 1958.
17. Живанчевић, Милорад, *Иван Мажуранић*, Нови Сад 1964.
18. Живковић, Драгиша, *Почеци српске књижевне критике (1817 – 1860)*, Београд 1957.
19. Игњатовић, Јаков, *Рапсодије из прошлог живота српског*, Нови Сад 1953.
20. Kann, Robert, *A history of the Habsburg Empire 1526 – 1918*, Berkeley 1980.

21. Кириловић, Димитрије, *Помађаривање у Угарској*, Нови Сад 1935.
22. Кириловић, Димитрије, *Српски народни сабори*, I - II, Нови Сад 1938.
23. Ковачевић, Душко, *Васа Живковић: живот, рад и песништво*, Београд 1990.
24. Ковачевић, Душко, *Светозар Милетић: живот и политика (1826 – 1901)*, Београд 2009.
25. Ковачек, Божидар, *Јован Ђорђевић*, Нови Сад 1964.
26. Ковачек, Божидар, *Текелијанумске историје*, Нови Сад 1997.
27. Koralka, Jiri, *Europe in 1848: Revolution and Reform*, New York 2008.
28. Костић, Лаза, *О политици, о уметности*, 1, Нови Сад 1990.
29. Крестић, Василије, *Знаменити Срби о Хрватима*, Нови Сад 1999.
30. Крестић, Василије, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, Београд 2010.
31. Крестић, Василије, *Историја српске штампе у Угарској 1791 – 1914*, Београд 2003.
32. Крестић, Василије, *Леци на српском језику (1848 – 1849)*, Нови Сад 1998.
33. Крестић, Василије, *Срби у Револуцији 1848 – 1849*, Историја српског народа, V – 2, Београд 1994.
34. Крестић Василије, *Срби у Угарској 1790 – 1918*, Нови Сад 2013.
35. Крестић, Василије, *Хрватско – угарска нагодба 1868.*, Београд 1968.
36. Крестић, Петар В., *Пречани и Шумадинци: Теодор Павловић и Србске народне новине о Кнежевини Србији (1838 – 1848)*, Београд - Нови Сад 1996.
37. Маленчић, Родољуб, *Милетић*, Нови Сад 1996.
38. Маленчић, Родољуб, *Прича о Матици српској*, Нови Сад 1998.

39. Медаковић, Дејан, *Срби у Загребу*, Нови Сад 2004.
40. Микавица, Дејан, *Лаза Костић: политичка биографија*, Нови Сад 2011.
41. Микавица, Дејан, *Михаило Полит Десанчић: вођа српских либерала у Аустроугарској*, Нови Сад 2007.
42. Микавица, Дејан, *Политичка биографија Светозара Милетића*, Нови Сад 2006.
43. Микавица, Дејан, *Српска Војводина у Хабсбуршкој монархији 1690 – 1920*, Нови Сад 2005.
44. Микавица, Дејан, *Српска политика у Хрватској и Славонији 1538 – 1918*, Нови Сад 2015.
45. Микавица, Дејан, *Суботић и Прибићевић*, Нови Сад 2017.
46. Микавица, Дејан; Лемајић, Ненад; Васин, Горан; Нинковић, Ненад, *Срби у Хабсбуршкој монархији од 1526. до 1918. , 1 – 2*, Нови Сад 2016.
47. Милутиновић, Коста, *Михаило Полит – Десанчић као историчар*, Нови Сад 1936.
48. Милутиновић, Коста, *Студије из српске и хрватске историографије*, Нови Сад 1986.
49. Милисавац, Живан, *Историја Матице српске*, 1 – 2, Нови Сад 1986.
50. Милитар, Трива, *Др Светозар Милетић и његово доба*, Нови Сад 1926.
51. Милићевић, Милан, *Етнографска изложба и словенски састанак у Москви 1867. , Београд 1884.*
52. Остојић, Тихомир, *Нови Сад: средиште оностраног српства*, Нови Сад 2017.
53. Perić, Ivo, *Hrvatski državni sabor 1848 – 2000*, 1 – 3, Zagreb 2000.
54. Петковић, Гордана, *Патријарх Јосиф Рајачић*, Београд 2009.

55. Попов, Чедомир, *Грађанска Европа (1770 – 1914): политичка историја Европе (1815-1871)*, II, Београд 2010.
56. Поповић, Душан, *Срби у Војводини*, 3, Нови Сад 1990.
57. Раденић, Андрија, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1868 – 1878, Историја српског народа V-2*, Београд 1994.
58. Рокаи, Петар; Ђере, Золтан; Пал, Тибор; Касаш, Александар, *Историја Мађара*, Београд 2002.
59. Rumenjak, Nives, *Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća. Uspori i pad Srpskog kluba*, Zagreb 2005.
60. Скерлић, Јован, *Омладина и њена књижевност 1848 - 1871*, Београд 1925.
61. Sperber, Jonatan, *The European Revolution, 1848 – 1851*, Cambridge 2005.
62. Стајић, Васа, *Нови Сад (фототипско издање)*, Нови Сад 2011.
63. Станчић, Донка; Лазовић, Мишко, *Новосадски магистрат*, Нови Сад 2015.
64. Стевановић, Зоран, *Војводство Србија и Тамишки Банат (1849 – 1861)*, Каталог изложбе поводом 165 година од оснивања Војводства Србије и Тамишког Баната, Нови Сад 2014.
65. Стефановић, Драгутин; Станисављевић Вукашин, *Преглед југословенске књижевности*, 2, Цетиње 1971.
66. Стојадиновић Српкиња, Милица, *У Фрушкој гори 1854*, I, Нови Сад 1861.
67. Суботић, Јован, *Беч и његове знатности*, Будим 1844.
68. Суботић, Јован, *Живот Саве Текелије, безсмртног благодатеља народа српског*, Пешта 1861.
69. Тејлор, Алан Ц.П., *Хабзбуршка монархија*, Београд 2001.

70. Томандл, Миховил, *Живот и рад Константина Пеичића: прилог културно – политичкој историји Војводине*, Нови Сад 1966.
71. Horvat, Rudolf, *Srijem: naselja i stanovništvo*, Slavonski Brod 2000.
72. Horvat, Vlado, *Vukovarska društva*, Vukovar 2007.
73. Cayley, Edward Stillingfleet, *The European Revolutions of 1848.*, London 1856.
74. Швикер, Јохан Хајнрих, *Политичка историја Срба у Угарској*, Нови Сад-Београд 1998.
75. Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do god.1873.*, Zagreb 1916.

Чланци

1. Владимир, Реља, *Српски народно – црквени сабори у Карловачкој митрополији – из фонда Завичајне збирке у Сремским Карловцима*, Годишњак Музеја града Новог Сада, 9/2013, Нови Сад 2014.
2. Војиновић, Станиша, *Српски народни покрет 1848-1849 у прози Јована Суботића*, Зборник радова Научног скупа Српски покрет у револуцији 1848 – 1849.: реферати и саопштења са научног скупа у Београду и Сремским Карловцима од 15. до 17. септембра 1998. године, Нови Сад 2000.
3. Vukovac, Stana, *Josip Juraj Strossmayer veliki župan i zastupnik u Hrvatskom Saboru*, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, 23, Zagreb-Osijek 2007.
4. Вукотић-Лазар, Марта; Јовић, Александра, *Делегације Србије и Црне Горе на Другом свесловенском конресу и сверуској етнографској изложби у Москви 1867. године*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, 48/1, Косовска Митровица 2018.

5. Гавриловић, Славко, *Српски национални програм и политичка борба за Српску Војводину у Аустријској царевини 1848 – 1849.*, Зборник „Војводина: осамстотетрдесетосма“, Нови Сад 2005.
6. Герзић, Зоран, *Војислав Ј. Суботић (1859 – 1923)*, Живот и дело српских научника, 1, Београд 1996.
7. Грчић, Јован, *Јован Суботић и Српско народно позориште*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 1 – 3, Нови Сад 1934.
8. Грчић, Јован, *Три писма Јована Суботића Јовану Ђорђевићу*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 1 – 3, Нови Сад 1934.
9. Ђилас, Гордана, *Јован Суботић, библиотекар Библиотеке Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске, Нови Сад 1995.
10. Ivanjek, Željko, *Obitelj Vranyczany, parobrod kulturne povijesti i umjetnosti*, Katalog *Veličanstveni Vranyczanyjevi*, Zagreb 2016.
11. Кириловић, Димитрије, *Српско народно позориште: период Антонија Хаџића 1868 – 1916*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, књ.4 св.2, Нови Сад 1931.
12. Ковачек, Божидар, *Срби у Пешти марта 1848.*, Зборник „Војводина: осамстотетрдесетосма“, Нови Сад 2005.
13. Крестић, Василије, *Светозар Милетић и Хрвати*, Зборник радова „Актуелност мисли Светозара Милетића“, Београд 1997.
14. Лешчиловскаја, Ина М., *Упоредна карактеристика идејно – програмских принципа друштвених струја у словенским земљама Аустријске Монархије у првој половини XIX века*, Зборник радова „Културно – политички покрети народа Хабзбуршке монархије у XIX веку, Нови Сад 1983.
15. Марковић, Љубица, *Јован Суботић (живот и рад)*, Летопис Матице српске, бр. 344 (св.2), Нови Сад 1935.

16. Matković, Petar, *Moskovska etnografska izložba u svibnju 1867*, RAD – JAZU, Zagreb 1867.
17. Микавица, Дејан, *Безнадежни савез. Српско – хрватски односи и војвођанско питање 1848 – 1868 (2)*, Истраживања 24, Нови Сад 2013.
18. Микавица, Дејан, *Безнадежни савез. Српско – хрватски односи и војвођанско питање 1848 – 1868 (3)*, Истраживања 25, Нови Сад 2014.
19. Микавица, Дејан; Васин, Горан, *Владика Никанор Грујић у Црквеној и националној политици*, Зборник радова са научног скупа „Три века Карловачке митрополије 1713 – 2013“, Нови Сад 2014.
20. Микавица, Дејан; Васин, Горан, *Потврдна диплома патријарха Прокопија Ивачковића*, Истраживања, 22, Нови Сад 2011.
21. Попов, Чедомир, *Европске револуционарне иницијативе на тлу данашње Војводине 1848 – 1849.*, Зборник „Војводина:осмасточетрдесетосма“, Нови Сад 2005.
22. Самии, Даријуш, *Озрен Суботић – новосадски истраживач Далеког истока*, Свеске за историју Новог Сада, 17, Нови Сад, 2016.
23. Симеуновић, Драган, *Светозар Милетић – либерални или радикални демократа?*, Зборник радова „Актуелност мисли Светозара Милетића“, Београд 1997.
24. Skenderović, Robert, *Oblikovanje bunjevačkog političkog identiteta u Bačkoj tijekom druge polovine XIX stoljeća*, Časopis za suvremenu povijest 44/1, Zagreb 2012.
25. Филиповић, Мирослав, *Јован Суботић као председник Матице српске 1868 – 1872. године*, Свеске за историју Новог Сада 17, Нови Сад 2016.
26. Frajnd, Marta, *Jovan Subotić i Zagrebačko kazalište*, Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, VI/1, Split 1979.
27. Нека, Ladislav, *Hrvatsko-ugarska nagodba u zrcalu tisku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 28, Rijeka 2007.

28. Šabić, Marijan, *Rad Matije Mesića na školskim knjigama (u svjetlu korespondencija Josefa Jirečekom i Pavlom Jozefom Šafarikom)*, Croatica Christiana periodica 38 / 73, Slavonski Brod 2014.